

RAHVUSKOGU

ÜLDKOOSOLEKUTE

JA

PÕHISEADUSE EELNÕU-OSADE KOMISJONIDE

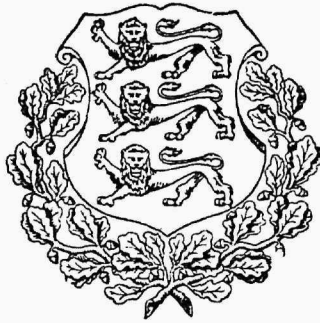
ÜHISTE KOOSOLEKUTE

STENOGRAAFILISED ARUANDED

ENSV
Riiklik Asutis
Reamatoogiu

~~SE 2764~~
~~EB 249~~

1937.

RAHVUSKOGU

ÜLDKOOSOLEKUD

STENOGRAAFILISED ARUANDED

19. veebruarist — 17. augustini

1937.

322 (192.72.0)

A-928B
Rahvuskogu

AR Pt. K. Arhiivide Riik.
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

12271

SISUKORD:

I.

Juhatajad.

Stenogr. aruande lk.:

Rahvuskogu Esimese Koja esimees J. Uluots	1—8, 9—12, 12—13, 31—34, 35—42.
Rahvuskogu Teise Koja esimees M. Pung . . .	15—26.
Rahvuskogu Esimese Koja esimene abiesimees J. Kristelstein	26—28, 28—30.

II.

Seadused.

E.		lk.:
Eesti Vabariigi Põhiseadus	Käiguandmine	10—12, 12—13.
	Erinevused Rahvuskogu Esimese ja Rahvuskogu Teise Koja poolt vastu- võetud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõus . . .	(15—26, 26—28):
	§	lk.:
	36	15—23,
	38	23—24,
	60	24—26
	68	26—28,
	72	28,
	86	28.
	Redaktsioon	28—30.
R.		
Riiginõukogu kujundamise seadus	Erinevus Rahvuskogu Esimese Koja ja Rah- vuskogu Teise Koja poolt vastuvõetud Riiginõuko- gu kujundamise seaduse elnõus (§ 12)	31—34.

III.

Tedaanded.

R.	lk.:
Rahvuskogu tegevuse lõpetamise kohta	42.

Ü.

Üleminekuaja seaduse eelnõu arutamise aluseks võtmise kohta	34.
Üleminekuaja seaduse eelnõu komisjoni valimise kohta	34.

IV.

Tervitused.

Omavalitsustelt, seltsidelt ja organisatsioonidelt	9—10.
--	-------

V.

Kõnelejad.

A.		lk.:	N.		lk.:
Anderkopp, A.	16, 22, 24, 26, 27, 28, 29.	Neggo, V.	20.
E.			P.		
Eenpalu, K.	18.	Piip, A.	10, 12, 16, 23, 31, 33.
J.			R.		
Jürman, J. (Järvam.)	10.	Pung, M.	37.
K.			Päts, K.	3, 38.
Kaarlimäe, J.	31, 33.	S.		
Karlson, F.	17, 32.	Schlossmann, K.	32.
Kask, A.	27.	U.		
Koplus, O.	9, 21.	Uluots, J.	1, 15, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 28, 28, 29, 35.
Kukke, H.	11.	V.		
L.			Veiler, A.	11, 13, 19, 31.
Laur, A.	19.			
Lõvi, O.	9.			
M.					
Mõttus, A.	20.			

RAHVUSKOGU

Üldkoosolek.

1. koosolek.

19. veebruaril 1937.

Sisu:

1. Rahvuskogu Esimese Koja esimehe J. Uluotsa avasõna.
2. Riigivanem K. Pätsi avakõne.

Koosoleku avab Esimese Koja esimees J. Uluots kell 17. 13 min.

Juhatuse lauas: Esimese Koja esimene abiesimees J. Kristelstein, ja teine abiesimees H. Lauri; Teise Koja esimees M. Pung, esimene abiesimees A. Tõnisson ja teine abiesimees A. Palvadre.

Peasekretäri kohal Riigikogu asjadevalitseja kt. A. Lindeman.

1. Esimese Koja esimehe J. Uluotsa avasõna.

Esimese Koja esimees J. Uluots: Avan Rahvuskogu üldkoosoleku.

Kõrgesti austatud härra Riigivanem! Kõrgesti austatud härra Vägede Ülemjuhataja! Austatud härrad ministrid ja Riigikohtu Esimees! Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed. Enne kui tänase päevakorra esimese punkti juurde asuda, lubage mul esineda järgmise avaldisega: Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 1 järgi Eesti on iseseisev ja rippumatu vabariik, kus riigivõim on rahva käes. Sama põhiseaduse § 27 järgi on riigivõimu kõrgemaks kandjaks rahvas. Neil õiguslikel alustel ja silmas pidades olukorda Riigivanem oma otsusega 8. jaanuarist 1936 otsustas ette panna rahvale kokku kutsuda Rahvuskogu. Rahvahääletamisel 23., 24. ja 25. veebruaril 1936 saabus rahva otsus, mis kõlab järgmiselt:

„Eesti rahva otsus Rahvuskogu kokkukutsumiseks.

Eesti riigivõimu kõrgeima kandjana
Eesti rahvas

rahvahääletusel 23., 24. ja 25. veebruaril 1936. aastal

otsustas:

1) anda Riigivanemale volituse kokku kutsuda Rahvuskogu, kelle ülesandeks on vastu võtta vajalikud parandused maksvas Eesti Vabariigi Põhiseaduses või vajaduse

korral lootada välja ja vastu võtta uus Põhiseadus;

2) et Põhiseaduse parandamisel või uue Põhiseaduse väljatöötamisel tuleb Rahvuskogul võtta juhtnööriks, et Eesti jääb rahvalitsuslikul alusel valitsetavaks Vabariigiks, kus kõrgeim võim on rahva käes ja et Eesti riiki juhib valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl;

3) volitada Rahvuskogu vastu võtma Põhiseaduse elluviimiseks vajalikke seadusi;

4) Rahvuskogu koosseisu ja tegevuse kohta määrata järgmist:

— Rahvuskogu on kahekojaline;

— Rahvuskogu esimesel koyal on 80 liiget, kes valitakse rahva poolt üldisel, üheaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel isikuvälimise põhimõtte alusel Riigivanema poolt antavas sellekohases valimisseaduses ettenähtud korras;

— Rahvuskogu teisel koyal on 40 liiget; teine koda koosneb kohtute, omavalitsuste, majandusliikude ja kutsete omavalitsuste, vähemusrahvuste, kulturomavalitsuste, Tartu Ülikooli, kaitseliidu ja kirikute esindajast Riigivanema poolt määratavail alusel ja Põhiseaduse väljatöötamiseks vajalikkude teadmistega ja kogemustega isikute hulgast Riigivanema poolt määratavast kümnest liikmest;

— Rahvuskogu esimene ja teine koda töötavad eraldi; kui lahkuminekute puhul Rahvuskogu kodukorras määratud alustel ettevõetavad kooskõlastamiskatsed jäävad tagajärjetuiks, moodustavad nad Rahvuskogu üldkoosoleku, kus küsimus otsustatakse häälteenamusega;

— Rahvuskogu peab lõpetama temale pandud ülesanded kuue kuu jooksul arvalet tema kokkuastumisest;

— Rahvuskogu liikmed ei saa palka, kuid neile tasutakse istungitest osavõtmise kulud.“

Selle rahva otsuse järele koostatud eeskirjade alusel toimus rahva poolt Rahvuskogu valimine möödunud aasta lõpul. Eile, 18. veebruaril 1937 on Rahvuskogu oma liikmete näol asunud oma ülesannete täitmisele. Iga Rahvuskogu liige enne oma ülesannete täitmisele asumist andis seejuures järgmise tütuse: „Asudes Rahvuskogu liik-

mete kohuste läitmisele ja olles teadlik, et kannan vastutust Eesti riigi ning oma südametunnistuse ees, töotan pühendada kogu oma jõu ja teadmised minule pandud kõrgete ülesannete täitmisele — Rahvuskogus võtta vastu rahva poolt antud juhtnõõride alusel Eesti Vabariigi uuendatud põhiseadus.“

Eeltoodud seaduseandlike aktide alusel moodustatud ning iga üksiku liikme poolt antud eeltoodud töötuse järgi seisab nüüd koos siin Rahvuskogu tervikuna ja iga oma liikme näol nende ülesannete ees, mis tema on kohustatud täitma oma volitaja tahtel. See volitaja on rahvas. Võib aga küsida ja peabki küsima, miks Eesti rahval oma otsusega on osutunud vajalikuks erilist volinike kogu kujundada ja kuidas see kogu oma ülesandeid täitma peab?

Kui vaadata kõiki elu alasid, nagu nad Eesti Vabariigi kestel on kujunenud ja arenenud, siis meie võime märgata võrdlemisi suurt edasijõudmist peaaegu kõigil meie riigielu üksikaladel, majanduslikel, kultuurilistel ja sotsiaalsel ning nende üksikharudel. Tõsi, on vaheaegadel olnud ka tõsiseid raskusi, aga seni neid raskusi on võidetud, neist on üle saadud või ollakse üle saamas. Siiski paistab Eesti riigi ehituse üks osa, mis ei ole võib-olla nii õnnelikult kujunenud, nagu üksikud riigielu alad. Asi on meie põhiseaduslikus korras. Kui Eesti Vabariik saabus, siis vastavate üksikute aktide kaudu saabus ka tolle riigi põhikord, ta põhiseaduslik kord. See põhiseaduslik kord leidis väljenduse Asutava Kogu poolt 15. juunil 1920. a. vastuvõetud Põhiseaduses. Selle Põhiseadusega loodud riigikorda meie kõik tunneme. Ta kandis ajaloolise mineviku tunnuseid. See Põhiseadus esitas Eesti Vabariigi esinduskogule suuremaid ülesandeid, kui tavaliselt vastavates riikides mujal. Ajajooksul see asjaolu tõi enesega kaasa vajaduse Põhiseadust muuta. Vastav algatus tehti 1926. aastal, kuid kindlama kuju võttis ta alles 1929. aastal. Sellekohased eelnõud läksid 1932. ja 1933. aastal rahvahääletusele, kusjuures esimene ja teine rahvahääletus ei andnud tulemusi. Kolmas rahvahääletus andis muudetud Põhiseaduse. Vastandina senisele korrale kogu riigi elu raskuspunkt koondus eeskätt ühe isiku kätte. Meie asjade käik tegi vajalikuks uuesti põhiseaduse muutmise üles tõsta selleks, et põhiseaduslikust kriisist välja pääseda. Neil oludel seletub eeltoodud rahva otsus ja sellele järgnevad sündmused.

Nii siis on üks ala, kus meie ei või mitte

konstateerida sääraseid edusamme, nagu teistel aladel. Meie oleme võrreldavad asunikuga, kes on oma põldu harinud, kraave kaevanud ja majapidamise loonud, aga oma maja ehitamisega ei ole hästi hakkama saanud. Kõigil teistel aladel on meie seaduseandlus hästi arenenud, aga oma põhiseaduse suhtes ei või meie seda sama konstateerida. Seepärast on arusaadav rahva otsus, millega meie, Rahvuskogu liikmed, oleme kutsutud omi ülesandeid täitma, meie põhiseadusliku korda looma, nõnda, et meie sellega rahul võiksime olla. Aga millisel kombel ja millisel viisil meie saame seda teha? Püüame leida vastust. Põhiseadus on väliselt harilik seadus, aga oma sisult ja ulatuselt ta on haaramas kõiki seadusi. Temasse teatava määrani on paigutatud kõik teised seadused. Tema peab võimaldama kõike seaduslikke eluavaldusi, nii et sellest rahvale kasu oleks. Selles mõttes on Põhiseadus ulatuslikum kui kõik teised seadused. Tema on võrdlevalt niisugune arhitektuuriline kunsties, mis peab kõik vastavas ehituses olevad ruumid kujundama üheks ehituslikuks tervikuks. Meie oleme seni suurel määral osanud üksikuid tube oma riigiehituses kujundada, aga üldist arhitektuurilist kuju ei ole meie jõudnud oma riigiehitusele rahuldaval määral anda. Selles seisab Põhiseaduse arhitektuur, et tema igauht ja kõiki haarab. Ta on nagu mingi avalik maantee, kus kõik võivad kõndida. Aga teie teate, et maantee ehitamisel ei saa toimida nii, et igaüks ehitaks maantee oma ukse alla. Harilikult kõigi käidavate maanteede ehitamine peab toimuma nii, et oleks üldine tahe ja arusaamine, kuhu ja kuidas maantee ehitada. Ma arvan, et meil ei ole seni olnud tarvikul määral ja ajaloolistel põhjustel seda arhitektuurilist vaimu, mis kogu meie Põhiseaduse oleks suutnud kujundada nõnda, et ta meile kõigile teatavat rahuldust pakuks. Kas on aga praegune aeg kõige soodsam selleks, et meie neid ülesandeid täita võiksime? Ma ei usu seda mitte.

Kui ümber vaatame, siis näeme, et rahvaste ja riikide elus on tekkinud uuemal ajal äärmiselt erinevad vaated, sedavõrd erinevad, et paistab, nagu ei oleks võimalust ühelt vaatekohalt jõuda teisele. Meie vististi liigselt loodaksime, kui arvaksime, et ka Eestis praegu erinevaid vaateid ei ole selle kohta, missuguseks meie riigielu kujundada. Vaatamata kõigile sellele mulle omeli näib olevat ilmtingimata vajalik, et meie võiksime ja saaksime saavutada ühise arusaamise meie riigi ja rahva elu põhiküsimustes vähe-

malt hädapärases ulatuses. Mulle näib, et ilma selleta ei ole võimalik meie rahva ja riigi elu edaspidine rahulik kujundamine. Kui aga sel puhul on raskusi, siis ärge arva-ke, et neid raskusi ära hoida ei saaks. Hea tahtmine on niipalju ära võitnud meie rahva minevikuteedel, ja ma kujutan ette, et heale tahtele järgnev tegu jõuab ka olevikus ja tulevikus kõrvale veeretada meie riigi elu korraldamisel kõik need raskused, mis ka esile võiksid kerkida.

Vanas Roomas oli eriline liik preestreid, kes kandsid nime pontifexid — eestikeelses tõlkes sillaehitajad, ning nende pontifexide peameheks ja ülemjuhiks oli pontifex maximus, s. o. kõige suurem sillaehitaja. Kui õieti mäletame, siis ei ole seni leitud sellele rooma preestrite nimetusele kindlat ja vastuvaidlematut alust, jätame ka selle aluse leidmata. Kuid mulle näib, et praeguses olustikus see nimetus omeli on arusaadav. Ma tähendasin eelpool, et rahvaste elus on praegu valitsemas vaated, mis üksteisest eralduvad sügavate kuristikega. Üle nende kuristike tuleb sildu ehitada, kui tahetakse rahulikku koostööd korraldada. Ma ei taha öelda, et Eesti rahva elus oleks säärasel määral erinevaid vaateid, aga ma ütlen ja tunnistan, et ka meie juures on erinevaid vaateid olemas. Ja vaadake seal, kus on erinevaid vaateid olemas, kus on erinevaid mõttekäike olemas, tuleb ka meil leida ühendav tee, ühendav side ja sild. Meie rahvas on leidnud tarvilikuks oma Rahvuskogu kokku kutsuda ja mulle näib, et tema on sellele pannud ülesande, mis võrreldav Rooma pontifex maximus'e omaga. Mulle näib nimelt, et Rahvuskogu on see mitmepealine pontifex maximus, kes peab Eesti rahvale ehitama säärase silla, kust kõik võiksid üle astuda, säärase silla, mis ühtlasi kogu meie rahvast ta mitmekesisuses ja sotsiaalseis erinevuses peab ühendama üheks tervikuks. Kui Rahvuskogu seda ülesannet täidab, siis minu arvates on ta teinud selle töö, mis ajalootund on ta peale pannud. Nüüd võib vaid küsida, kas meil on tarvis preesterlikult seda tööd toimetada, kas on tarvis pühalikult selle töö juurde asuda. Meie oleme pühaliku töötuse andmisega seda tööd sellasena juba võtnud, aga ma ütlen veel rohkem.

Meie rahvas ei ela üksnes praegu, vaid ta on elanud aastatuhandeid. Nende aastatuhandete jooksul on meie rahvas erakordsetest raskustest üle saanud ja ei ole lootust kaotanud parema tuleviku peale. Ka ei ole ta tagasi kohkunud siis, kui ta nagu väikesel paadikesel mähaval merel on sõitnud. Ta

on siiski sihile jõudnud. Meie esivanemad, meie esiisad ja meie esiemad on halvemates tingimustes suutnud korda saata seda, mis oli vaja. See kohustab ka praegust põlve. See kohustab seda enam, et praegused tingimused ja võimalused on paremad ja laialisemad kui varem. Vaatamata sellele meie võib-olla ei taha end kohustada ja ühiselt lahendada meie oleviku ja lähema tuleviku ülesandeid. Mulle aga tundub, et praegune põlv ometi ei taha olla viletsam ja nigelam kui möödunud põlv. Seesama vaim, mis on viinud meie rahvast läbi aegade surve, seesama aeg, mis on tiivu kohistanud meie rahva mineviku kohal, seesama vaim ja aeg kutsub praegu ja hüüab kõiki neid, kes siin ja kes väljaspool olnud, selleks, et riiki ühiselt ehitada nii, et meie ta ise peame lohutavaks ja et see ehitus oleks varjuks neile tuultele, mis rahvaste elus näivad tekkivat. Meie tahame seega, et uus põhiseadus rahvalinikelt üldiseks rahulduseks välja töötataks ja vastu võetaks, et see põhiseadus oleks selle ajaloolise ülesande täitmise kehastus, mis lasub praegusel põlvel ja eriti meil. Ma loodan, ja meie tahame, et meie selle ülesandega toime tuleksime, et sama saatust, kes meie rahvast minevikus on orjusekütkest üles viinud päikesepaiste ja valguse poole, et sama vaim ka julgustab ja korraldab meid nõnda, et meie oma ülesande selles vaimus ka täita jõuaksime ja saaksime. Selleks meile kõigile jõudu, selleks meile kõigile julgust ja olgu meie tööle õnnistus! (K i i d u a v a l d u s e d.)

2. Riigivanema K. Pätsi avakõne.

Riigivanem K. P ä t s: Kõrge koda! Meie iseseisev, rippumatu, oma riiki valitsev rahvas on teie kätte andnud kõige kaugemale ulatava volituse. Sest ei ole suuremat võimu ühel vabal rahval, kui luua iseseisvalt ja vabalt oma riigi põhiseadust, seadust, mis on piiriks ja aluseks kõigile teistele seadustele, valitsusvõimudele, kohtule õigusemõistmises ja rahva seltskondliku elu ja majanduse korraldamises. See „Summa potestas“, kõige kõrgem võim on see, mida ialgi keegi vaba rahva käest võlta ei saa, jaotada ega tükeldada ei saa. Selle võimu esindajaks ta puhtal kujul on rahvas teid minu kaudu siia kokku kutsunud, teie peale langeb suur ajalooline ülesanne, ülesanne, mis võib rahvale õnnelikke aegu tuua, ja, Jumal hoidku, mis võib rahvale viletsusi kaasa tuua. Täna tööle asudes peate teie teadma, et ei ole teil käskijat, ei ole teil juhtijat, vaid kõik, mis

teie teete, peate enese vastutusel tegema ja vastutust kandma rahva praeguse ja tulevaste põlvete heakäekäigu eest. See on suur ja raske ülesanne.

Selle ülesande juurde asudes peate teie enestele selgeks tegema, mille poolest praegune Põhiseadus ei vasla meie riigi huvidele, missugused on ta vead ja puudused ja mida peaksite teie parandama.

Minu ülesanne lühikeses tervituskõnes ei ole seda täielikult valgustama hakata. Selleks on teile rahva poolt vabaduse kätte antud ja seda otsite teie ise. Ma tahaksin enne, kui teie selle töö juurde asute, tuletada meelde Saksa mõttetarga Hegel'i ütlust, et see on kõige suurem pealiskaudsuse tundemärk, igalpool ainult halba otsida ja mitte midagi ehtsat leida. Just vastupidi. Kõige esimene samm tõelise mõistmise poole peaks selles seisma, et selgusele jõutaks, et elu olulised vormid ei ole üldse ülekantavad, neid ei saa vahetada, üle võtta, neid ei saa üldse teha. — Ka neid eluvorme, mis teie peate meie põhiseaduses kujundama, ei saa kuskilt laenata, kuskilt üle võtta ega kunstlikult teha, vaid nad peavad meie rahva elust välja kasvama, peavad väline kuju olema sellele, mida meie elu ise pakub.

Kui meie oma Põhiseadust kaalume, siis ei saa tunnustamata jätta, et meie Põhiseadus sel ajal tehti, kui kindlaid suundi riigi valitsemises veel ei olnud, kui alles olime võõra riigi võimu alt välja pääsnud, kui meie paremad pojad alles riigi iseseisvust väerinna kaitseksid ja kui rutuga kokku tuldi, et põhiseaduse abil riiki korraldada, siis tegutseti ainult teoreetilistel alustel, mis koolitarkusest olime kaasa võtnud.

Selle lühikese aja jooksul, kus üldse haritud riikides põhiseadused maksivad, s. o. 1776. aastast peale, mil esimene Ühisriikide põhiseadus loodi, on põhiseaduste loomisele ikka kaks suurt voolu üksteisega võidelnud. Need voolud põhiseaduste maksmapanemise juures ei ole laenatud olnud, vaid see on ideede võitlemine olnud. Enne suurt Prantsuse revolutsiooni oli vaateid vabaduse peale vähe maksmas. Rousseau kinnitas, et kõige kindlam on, kui üksikud kodanikud ilma korraldamata riigivõimu vastu seisavad, rahvas ise oma tahteavaldusel paneb seaduse maksma, mis ei saa vabadusi kitsendada, sest rahvas ise on ju valitseja. Võimude jaotust riigis ei ole tema arvates sugugi tarvis teostada, vaid kõigi võimude allikaks peab seaduseandlus ainuüksi olema. Ameerika esimese konstitutsiooni kaitsjad ja loojad olid need, kes kodanlise vabaduse mõiste põhi-

seadusse rahva kaitseks valasid, ja kui Prantsusmaa aastal 1791 need põhimõtted üle võttis, siis ei olnud kodaniku õigused, kaitse alla haaratud tööterad, mitte revolutsiooni villi, vaid need olid vastukaja sellest, mis Ameerika vabaduse mõistest Prantsusmaale üle olid toodud ja mis suurest revolutsioonist läbi käinud maksma hakkasid. Need seisukohad, mis 1791. ja 1793. aasta põhiseadustes olid Rousseau põhimõtete peale rajatud, nimelt et kodanikud koondamata riigivõimu vastu seati, — olid sel ajal üldised, kuid nende põhimõtete kõrval oli Ameerikast ülevõetud vabaduste kaitse, mida Rousseau ei tunnustanud. Kaua ei saanud niisugusel kujul põhiseadus vastu seista, tekkisid vastuväited, ja juba Mirabeau nõudis, et tuleb riigikord üles ehitada seltskonna organite peale, aga mitte tolmukspurunenud üksikute kodanikkude liiva peale. Need nõudmised ei leidnud siis veel poolehoidu Prantsusmaal. Koguni vastupidi: pärast revolutsiooni purustati seltskondlikud organisatsioonid, nagu kaubandus-tööstuskojad ja teised sarnased kutseesindused. Kuid mõtted, et seltskonda tuleb organiseerida riigivõimu vastu, leidsid siiski mujal poolehoidu, sest meie teame, et konstitutsioonide loomise ajalugu kubiseb sarnastest katsetest. Nii Saksamaal, seal näeme endist seisuslikku riigi- ja rahvaesindust, hiljem heidetakse need vormid küll ka kõrvale, kuid varsti tulevad nad jälle endisel kujul tagasi. Nii kestis see 1870. aastani. Pärast seda Saksamaa saab rahvaesinduse, mis üldisele hääleõigusele on rajatud. Aga ka pärast seda ei väikunud vastupidised püüded, vaid ikka kindlamalt ja selgemalt püsib nõudmine, et rahvaesindus peab endast kujundama ka rahvamajanduslikku esindust. Rahvamajandus on aga nii keeruline ja nii mitmekülgne, ta puudulab rahva elu nii kaugelminevalli, et kui selle üle otsustamist ainult üldise esinduse kätte anda, siis sagedasti need küsimused inimestele, kes üldise hääleõigusega valitud on, tundmatuks jäävad, ja nii pealiskaudselt otsustatakse, et need, kelle pihta need küsimused käivad, ise kaasa otsustada ei saa, kuna nende häälte arv ei ole nii suur, et nad võiksid endid maksma panna. Majanduslike huvide esindus nõuab sellepärast erilist valimist ja korraldatud seltskonda.

Kui räägitakse seltskondlikust organiseerimisest, rahvaesinduse loomisest, siis seisab küsimus selles, et seltskondlik organiseerimine peab ühtlasi olema majanduslik organiseerimine, ja et neile majanduslikku-

dele rühmitustele tuleb luua mingi esinduskoda. Nii näeme, et Saksamaal pika aastate rea jooksul nõutakse majandussenatit. Austria põhiseadus kuni käesoleva aastasaja alguni oli kuriaalne, mille järgi valisid linnad, maakonnad, kuuriad, kojad ja maapidajad peale selle oli aga veel üks kuuria, mis üldise hääleõigusega oli valitud. On tehtud mitmesuguseid katseid, ja need katsed ei andnud ikkagi neid tagajärgi, mida sooviti kätte saada. Suur ilmasõda ja sellele järgnevad Vene revolutsioon ja rahutused kogu Euroopas andsid uutele aadetele hoogu. Sõja ajal Saksamaal tekkisid majanduslikud organisatsioonid väga ruttu üksteise järele. Kõigepealt tekkisid nõndanimetatud Arbeitsgemeinschaft'id, kus tahetakse kokku viia tööandjad ja töövõtjad, rahuldada nende tülisid ja anda neile maakondade viisi loodud organitele üleriiklikku esindust. Aga niipea, kui Vene revolutsioon oma võidukäigul välja kuulutab, et valitsemine majanduse üle ei pea mitte jääma endiste kapitalide ja nende valdajate kätte, vaid kogu töötav rahvas koos töökorraldajatega ja juhtidega peab ise peremees olema majanduse üle, muutuvad Öhtu-Euroopa vaated rahva majandusliku ja sotsiaalse korra kohta. See Nõukogude süsteem leiab pinda ka Saksamaal. Nõukogude kongressidel, mis peetud kahel korral, nõutakse majanduslikkude ettevõtete sotsialiseerimist ja kõige võimu ülekanndmist töö-nõukogu kätte, ka seaduseandliku. Saksamaa enamus-sotsialistid, Saksa riigivalitsus ja kodanlikud ringkonnad näevad tulevat hädaohtu ja sellepärast Saksa asutava kogu kokkukutsumise juures kõigi radikaalide püüded ja nõudmised on, et hääletamisele mineval Saksa vabariigi põhiseadusel väga kaugele minevad normid sisse võetakse töö korraldamise ja üldise töö sotsialiseerimise ülesannete läbiviimiseks. Kuid kõik äärmiselt radikaalsed elemendid ei pane õiguse kaitse peale kuigi suurt rõhku, nende püüd on majanduslikku võimu oma kätte saada ja sellega ühtlasi ka riigi valitsemise võimu. Kõik nõukogude korra poolehoidjad vaatavad üldise hääleõiguse alusel ülesehitatud põhiseadusele kui ainult abinõule, millega võimalik kergemini võimu ülevõtmise teed tasandada.

Kui vaatame kodanlisi ringkondi, siis näeme, et nende juures ikka rohkem ja rohkem nõudmine tõuseb selle poole, et riigimajandus, mis sõja ajal ja sõjale järgnevatel aastatel nii tähtsat osa etendanud riigielu ülesehitamisel, et sellele peab rahvaesinduse loomise juures suuremal tähelepanu

pöörama. Temale peab niisugused raamid antama, mille abil oleks kergem riigivõimu juhtida ja riigivõimust osa saada. Abinõud, kuidas seda kätte tahetakse saada, lähevad lahku ja neid võiks kolme liiki jaotada. Esimene on see, et üldise hääleõiguse alusel valitud esindused tulevad ära kaotada, ja nende asemele tulevad organiseeritud seltskondlike jõudude esindajad saata. Teine on see, et ei tule üldise hääleõiguse alusel loodud esindust ära kaotada, vaid ainult täiendada organiseeritud seltskonna esindajatega. Ja kolmas on veel mõeldum ja ta jätab üldise hääleõigusega valitud esindused alles, vaid nõuab, et nende kõrvale loodaks isekojana organiseeritud seltskonnajõudude esindus.

Kui meie nüüd vaatame neid nõudeid, neid teaduslikke töid, teoreetilisi kirjutusi, mis viimasel ajal selle kohta õige arvuliselt ilmunud on, siis näeme, et ikka rohkem ja rohkem poolehoidu leiab see kolmas nõue, nimelt, et üldise hääleõiguse alusel loodud seltskonna-esindustele riigielus tuleb kõrvale seada organiseeritud seltskonna esindajate koda. Meil on võimalik juba tähelepanu juhtida sellele, et mõned riigid, näiteks Ungari ja Rumeenia, on oma kaks koda sel alusel ümber korraldanud. Nende riikide teised kojad, milles seni olid valitsejate perekondade liikmed, suurmaapidajate, valitsevate kihtide perekondade, kõrgemate vaimulikkude ja silmapaistvamate riigielu tegelaste esindajad, need kojad on juba neis kahes riigis täiesti teisele alusele ümber seatud. On sinna küll osalt endiste aegade esindajaid jäänud, aga palju on juurde tulnud organiseeritud elukutsete esindajaid. Ja huvitavam on see, et isegi nendes riikides, kus rahu on kestnud nende riikide loomisest saadik, mille põhiseadusi teistele eeskujuks on seatud, nagu näiteks Tšehhoslovakkia, et seal alles hiljuti ilmutas teise koja esimees ajalehes ühe arvustuse selle kohta, et Tšehhoslovakkia teine koda tuleb teisel alusel ümber kujundada, sest et ta oma praegusel kujul ei paku kõigi nende riigis tähtsate kohustuste esindust, nagu see soovitatav oleks. Meie näeme siis, et see ei ole mitte ainult teoreetiline agitatsioon uue korralduse kasuks, vaid et tõsised riigimehed, kes ise vastutavate kodade eesotsas seisavad, leiavad reformi sel sihil tarviliku olevat.

Kui meie nüüd oma endise Põhiseaduse peale tagasi pilgu heidame, siis näeme, et ta ei olnud mitte ainult seepärast Rousseau aadete järeleaimdus, et ta meile mingit organiseeritud seltskonda rahvaesinduses ei

lasknud jõule pääseda, vaid ta oli ka sellepoolest täielikult Rousseau aadete mõju all, et Rousseau ei tunnustanud võimude jaotamist, vaid tema arvates pidi valitsema üks võim — seaduseandlik võim, ja selles pidid leiduma kõik asutused.

Meil oli üks seaduseandlik võim, see oli rahvaesindus, ta seadis ametisse valitsuse ja nimetas kohtuvõimud. Ainukene, millest ta lahku läks Rousseau aadetest, see oli see, et ta tunnustas ja pidas tarvilikuks kodanikkude vabaduse kaitset. See oli juba aset leidnud kõigi riikide põhiseadustes, ei saadud ka meil sellest mööda minna.

Meie juures tundus iseäranis neil aegadel, kui meil majanduslik kriis oli, suuri raskusi seepärast, et tuli ruttu ja suure vastutusega majanduslikke küsimusi otsustada, mida suures seaduseandlikus kogus ei olnud võimalik otsustada. Meie Riigikogu läks tarviduste sunnil isegi nii kaugele, et ta annab Vabariigi Valitsusele, kellest ta ennast nii ärarippumatuks ja üleseisvaks peab, võimalusi anda määrusi, mis Põhiseaduse järgi kuidagi lubatud ei olnud. Elu oli sundinud teda seda tegema, elu käis oma rada.

Meie näeme veel rohkem. Meie näeme, et maal, kus rahvaesinduse õiguste eest nii võideldakse, kus põhiseaduse järele käimine nagu usutunnistuseks on saanud, — see on Prantsusmaa, oldi sunnitud esialgu ära ütleva ühele valitsusele ja teisele siiski kaugeulatuvaid volitusi andma, mis põhiseaduse seisukohalt siiski väga küsitavad, et aga raskustest üle saada. Kõik see tõendab, et praegumaksvad põhiseadused, nende kokkuseadmine, nende alusele rajatud pikaldane töö ei võimalda riigile tähtsatel momentidel mitte nii tegutseda, kui see igakord tarvis on. Tuleb isegi põhiseadust rikkuda, temast mööda minna, et aga hädaohust pääseda.

Meie oleme praegu väljas raskustest, mida majanduslik kriis meile tõi. Aga meie peame tagasi vaadates ütleva, et see oli meile, meie vabale riigile hädaohtlik, kui 20 tuhat inimest aastate viisi ilma tööta on, kui riik neile maksudest korjatud rahaga peab ülalpidamist muretsema. Ja kui siis veel lõppu näha ei ole, siis ei jätku ka headel aegadel tagavaraks pandud summadest. Nii võib riik kokku variseda. Ta võib kokku variseda ka siis, kui ei ole aparaati riigi elus, kes selle järele valvaks, et ei võiks tekkida niisugust majanduslikku seisukorda. Seadusi on kerge anda, aga kas nad sedavõrd igakord elule vastavad ja kas nad vastupidist olukorda välja ei kutsu. Et see ei sün-

niks, selleks on juba tarvis elu mitmekülg-sust tunda. Kõigepealt on tarvis seaduseandjatel oma naha peal tunda seda, mis niisugune seadus enesega kaasa toob. Kõik seaduseandjad ei tunne aga mitte enese nahal antud seaduste tagajärgi. Sagedasti on õigus sellel, mis Bismarck ütles, et meie ei või riigi saatust parteidevahelise loteriivõidu peale rajada, selleks on tarvis kindlaid korraldusi riigiaparaadis.

Meie oleme raskel ajal püüdnud oma riiki ümber korraldada. See ümberkorraldamine paistab paljudele nii, et see nagu mingi abinõu on parteid kõrvale suruda. Valitsus ja mina isiklikult ei ole kunagi ainult halba otsinud meie senistes Põhiseadustes, vaid oleme ikka neis ülesehitavat leida tahtnud ja ka tunnustanud seda tähtsust, mis neil on olnud rahva iseseisvuse kasvatamiseks. On tingimata tarvis, et iga kodanik riigis toimiks nii, et ta võib ka riigi kõige kõrgemale kohale tõusta, kui ta seda ära teeninud ja kodanikud seda tunnustavad. Sarnane äratundmine on niisugune jõud, mis neid rahvaid, kes noored ja kellel pikka ajalugu seljataga ei ole, aitab teistele järele tõusta ja mis nende isetegevust, usku paremasse tulevikku tõstab. See on üldine, kõigile tunnustatud osavõtmise võimalus riigiasutuste tööst ja üldine hääletamise õigus. Seda eitada ja kõrvale jätta oleks meie poolt suur eksitus meie rahva tuleviku vastu, ja sellepärast ei ole ka neil rasketel aegadel, kui meil tuli riiki üle aidata raskustest, siseemisest kriisist, ei ole meie poolt kunagi propagandat tehtud, ei ole kunagi mõtet tekkinud, et tahaksime ära kaotada rahvaesinduse nii laialdasel alusel, rahvaesinduse, kes meie riigi on loonud ja edasi aidanud ja mis tulevikus meie riigi õnne aluseks saab olema. Need alused peavad jääma. Aga kui selle kõrval oleme oma riiki ümber korraldanud, siis oleme silmas pidanud ka teist külge, mis riigielus tähtis, see on majanduslikku korraldamist, tema osavõttu ja tähelepanu temale riigi tegevuses. Meie ei saa lunnistamata jätta, et meie majanduse õige korraldamine, temale õige suuna andmine, õigete aluste andmine, et see on see, mis meid võib tulevikus kindlustada, meie iseseisvust kaitsta ja meid igasuguste kriiside eest hoida. See korraldus, mida meie kutsete näol loonud oleme, ei ole lõplik, ei ole täielik, vaid on veel algusastmetel. Meie seltskond oli oma elujuhtimise poolest niisuguses korratuses, niisuguses kaootilises seisukorras, et meie, kui tahtsime kiires korras aluse luua täielikule esindusele, pidime

leidma ees väga puudulikud korraldused. Seda tunnevad need, kes kodade ümber koondunud, ise kõige paremini ja nende töö on aidanud valitsusele tulevikus kindlat alust luua neile elukutsete esindustele, mille peale ja mille abil meie tahame üles ehitada riigi majanduslikke üritusi ja riigi korraldusi majanduse alal. Meie rahvas, kui ta andis volitused kokku kutsuda selle kõrge koja, tunnustas juba sellega, et tema teise koja ellu kutsus ja selle kaudu määras ilme, kuidas organiseeritud seltskonnal raskustest üle jõuda, tunnustas selle teise põhimõtte õigeks, et meie mitte ainult üldisel hääletusel oma esindust ei loo, vaid kui juba selle üli-tähtsa volituse teostamiseks kutsuti teissugusel alusel eriesindus kokku, siis hinnati vääriiselt organiseeritud seltskonna esindust. Rahvas ei ole teile mitte ette kirjutanud, kuidas peate üles ehitama tulevase rahvaesinduse põhiseaduse näol. Aga ka see, et rahva poolt on tunnustust leidnud Rahvuskogu teine koda sel kujul, tõendab, et uus korraldus on tunnustamist leidnud, et koda-de ülesehitamine meie rahva seas vastuseis-mist ei leia. Organiseeritud seltskonna osa-võtt meie riigielus on juba tekkinud Rahvuskogu näol, ja ma usun, see on üks tähtsa-maid küsimusi, mis teil tuleb tõsiselt arvesse võtta. Meil valitseb kodade ja nende osa-võtu kohta puudulik arusaamine. On arva-mist avaldatud, et sellega rajame endale korporatiivse riigikorra. Ei, ei tohi nii mõel-da, meie ei saa, nagu ma ütlesin, võõraid elulisi vorme omaks võtta ja ümber istula-da. Iga rahvas loob oma riigi oma nõuete järele. Kui oma riiki edasi ehitada tahame, siis peame mitte üksi üles ehitama meie ma-jandusliku korra, vaid peame korraldama teda ja andma talle võimalust niipalju, kui ta seda ära teenib, riigielust osa võtta ja meie riiki ja rahvast esindada. Ma puudu-tan seda külge seepärast, et minu arvates on see kõige tähtsam küsimus, mis teil tuleb põhjalikult läbi kaaluda ja mille kohta teie peate mõlemas kojas oma otsuse andma. Ma isiklikult tahan uskuda, et see, kui meie suudame õige kuju leida neile huvidele, mis meil riigis üldriiklikkudel aladel teostada, ja ka neile, mis kitsamatel majanduslikku-del aladel, siis lahendame paljugi sellest, mis seni kibedust esile kutsunud. Majandu-sel on suur tähtsus üldriiklikkude ülesanne-te teostamisel. Kui meie suudame need üles-anded nii korraldada, et nad tasakaalus saaksid töötada, ja tasakaalustatud tööle on üles ehitatud riiklikud asutused, siis oleme, ma arvan, neist kriisiraskustest üle jõud-

nud ja võime vastu minna paremale tulevi-kule. Ma loodan, ehk teil selleks suureks tööks küll aeg lühike, — ma tean, nende küsimuste läbivaidlemiseks oleks palju roh-kem aega tarvis, aga kui teie täie jõuga sel-lele ülesandele ennast pühendate, teie suu-date need ülesanded lahendada ka selle aja jooksul, mis teile rahva poolt on määratud, ja oma tööga valmis jõuda.

Ma tahaksin juurde lisada: teil, lugupeetud kõrge koja liikmed, ei ole tarvis oma tähelepanu, oma tööjõudu juhtida küsimus-tele, mis põhiseadusega seotud ei ole, teie olete ainult ühe suure ülesande tarvis kokku kutsutud. Teie võite rahulikult töötada, tea-des, et meie riik sisemiselt ja väliselt kõigiti heas vahekorras ja rahus püsida võib, tea-des seda, et teil ei tule mitte närvilikuks muutuda mingi eri- ja raske seisukor-ra lahendamise juures. Meie võime oma ülesande, — ma ütlesin Asutava Kogu ase-täitja töö juures — palju rahulikumalt ja palju suuremate tagajärgedega lõpule viia, sest meie seljataga seisab pikaajane koge-muste rida. Meil on juba rohkesti inimesi, kes riigitegelastena näinud neid puudusi ja tunnevad peensusi, mis võivad sagedasti varju jääda, aga siiski suuri raskusi riigi-masina töös tekitada. Kõik see tõstab loo-tust, annab julgust teile, et teie kord siit lah-kudes võite tunnustada, et on tehtud, mida rahvas teile ülesandeks on seadnud, — see on — vastu võtta uuendatud Eesti Vabariigi Põhiseadus. Selleks soovin teile kõigile, kõrge koja liikmed, omaltpoolt jõudu ja võin-õelda, et valitsuse aparaat saab, jättes teile täieliku vabaduse seda tööd teha, kõigiti tei-le abiks olema — materjalide muretsemiseks oma aruandjatega ja isegi eelnõuga, mida võiksite oma töös juhtnööriks võtta, kui teil see soov on, seda oma põhiseaduse väljatõ-tamise juures kasutada.

Lõpetades sellega tahaksin ma ainult veel meelde tuletada, et meie oleme tulnud siia kokku päeval, mis 19 aastat tagasi meie rahva elus ka pöördpäev oli. 19. veebruaril 1918 meie, olles raskes seisukorras, sagedasti mitte kindlad olles meie isiklikus vabadu-ses ja puutumatuses, tulime kokku rahva-esindajaina ja panime aluse meie Pääste-komiteele. 19 aastat tagasi, — tuletame meelde seda aega, missuguses raskes olukor-ras oli meie rahvas siis, rahvaesindajad, ja missugune võim seisis Päästekomitee taga, ja ometi suutsime kõigist raskustest üle saada, ühiselt raskusi võites. Ma ütlen, selles usus, mis meie rahva hinges ikka on olnud, et meie ei kao kunagi, meie võitleme ja saame

iseseisvaks ja vabaks, oleme raskustest üle saanud. Meie rahva tahtmine, mida ei näe, aga mida meie tunneme, kui ajad rasked, on alati meie kõige suurem jõud olnud. Säärane rahva tahtmine avaldab end ka nüüd, ja ma loodan, et 20-ks riigi aastapäevaks on meie riik täiesti kindlustatud uuele alusele, ja meie võime tagasi vaadata möödunud raskustele. Meie oleme siis ka Põhiseaduse alal edasi jõudnud ja oleme kõik need puudused, millest meie seni üle ei saanud, ära parandanud. Tuletades meelde neid aastaid, mil meie riigi esimeseks nurgakiviks oli meie Päästekomitee, lugupeetud Rahvuskogu liikmed, ma tuletaksin meelde meie kadunud kaasvõitlejaid. (Koosolijad tõusevad püsti.) Üks neist langes ohvrina noores põlves, teine alles läinud suvel maeti meie pealinna kõrvale liivakünkasse. Nad on andnud, mis neil üldse pare-

mat anda on — oma töö ja isegi elu. Ma arvan, see nende eeskuju peaks jääma ka meile rasketel aegadel alati eeskujuks, see teadmine, et meil leidub inimesi, kes valmis on ohverdama oma isamaa eest kõik, mis neile kallis, tiivustagu kogu meie noorsugu. Ma usun, et täna neid aegu meelde tuletades võtame uut jõudu, uut tahtmist selleks, et töötada meie vabale riigile, meie tulevasele noorsoole, et nende elu oleks kergem, et nad võiksid siin vabas riigis rahulikult areneda, õnne tunda ja vabadust maitsta meie riigi asutuste kaitsel töötades ja ennast vabalt ja julgelt teiste rahvaste kõrvale seades ja kindlalt kaitses oma riiki ja tema vabaid ja demokraatlikke asutusi.

(Koosolijad tõusevad püsti ja laulavad hümmi.)

Juhataja: Lõpetan Rahvuskogu üldkoosoleku.

Koosolek lõpeb kell 18.15 min.

J. Uluots.

Koosoleku juhataja.

A. Lindeman.

Peasekretäri eest.

RAHVUSKOGU

Üldkoosolek.

2. koosolek.

26. veebruaril 1937.

Sisu:

1. Päevakorra küsimus.
2. Teatamine Rahvuskogule tulnud tervitustest.
3. Rahvuskogu kodukorra § 46 alusel Riigivanemalt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõule käiguandmine.

Koosoleku avab Rahvuskogu Esimese Koja Esimees **J. Uluots** kell 11.10 min.

Juhatusel lauas: Esimese Koja Esimees **J. Uluots**, abiesimees **J. Kristelstein** ja abiesimees **H. Lauri**, Teise Koja Esimees **M. Pung**, abiesimees **A. Tõnisson** ja abiesimees **A. Palvadre** ning Rahvuskogu peasekretär **A. Mägi**.

1. Päevakorra küsimus.

Juhataja: Avan Rahvuskogu üldkoosoleku. Päevakord on väga lugupeetud Rahvuskogu liikmetele kätte toimetatud.

O. Koplus: Teen ettepaneku, tänase koosoleku päevakorras ettenähtud Riigivanema poolt esitatud Põhiseaduse eelnõu päevakorrast välja jätta.

Kuna rahvahääletusel vastuvõetud otsus näeb ette, et Rahvuskogu ülesandeks on vaadata järele, kas praegumaksvat Põhiseadust vastavalt parandada või võtta arutusele koguni uus seaduseelnõu, siis praegu ei ole meil seda üldse Rahvuskogus kõne all olnud. Võib-olla saaks praegumaksvat Põhiseadust parandada, — seepärast tuleks enne see küsimus ära otsustada.

Juhataja: Teie ettepanek on, tänase koosoleku ainuke päevakorra-punkt välja jätta. Pean selle juures tähendama, et Rahvuskogu üldkoosoleku juhatus on käinud Rahvuskogu kodukorra § 46 järgi, mille põhjal ta sissetulnud eelnõu võttis päevakorda, ja kodukorra § 48 kohaselt tuleb Rahvuskogul selles asjas otsus teha. Selles mõttes ei leia mina võimaliku olevat seaduslikus korras esitatud eelnõu päevakorrast välja jätta.

O. Lõvi: Lisaks lugupeetud rvkl. Koplus'e ettepanekule esitan Rahvuskogule... (Vahelhüüe.) ettepaneku, võtta päevakorda Rahvuskogu kodukorra täiendamise ja kinnitamise küsimus.

Juhataja: Kodukorra § 43 viimse lõike põhjal ei saa päevakorra täiendamist nõuda, kui Rahvuskogu liikmeile pole kätte saadetud vastavad materjalid kodukorras ettenähtud korras. Nimetatud paragrahvi viimse lõike põhjal ei saa ma rvkl. Lõvi ettepanekut üldse hääletamisele panna.

Mis puutub rvkl. Koplus'e ettepanekusse, päevakorrast välja jätta seaduslikus korras esitatud seaduseelnõule käiguandmine, siis kodukorra § 46 ja 48 põhjal ei saa ma seda ettepanekut hääletamisele panna. Seega jääb päevakord selliseks, nagu juhatusel poolt esitatud ja Rahvuskogu liikmeile kätte saadetud. Enne kui päevakorra juurde asume on sõna peasekretäril teadaandeks.

2. Teatamine Rahvuskogule tulnud tervitustest.

Peasekretär **A. Mägi:** Tervitustelegrammid on tulnud Rahvuskogule: Rakvere linnavalitsuselt, Tapa linnavalitsuselt, Kärda aleviomavalitsuselt, Kuimetsa vallavalitsuselt, Tervastu vallavalitsuselt, Meeri vallavalitsuselt, Aidu vallavalitsuselt, Kaiu vallavalitsuselt, Vastemõisa vallavalitsuselt ja ametkonnalt, Saku vallavalitsuselt, Saku valla algkoolidelt, kaitseliidu Saku valla üksikutelt rühmadelt ja naiskodukaitse jaoskondadelt, Isamaaliidu Saku osakonnalt, Saku laulu ja muusika seltsilt, Saku kaubatarvitajate ühisuselt, Isamaaliidu Aravete osakonnalt, Isamaaliidu Luunja osakonnalt, Isamaaliidu Pärnumaa komiteelt, Tapa linna teenijate ühingult, Tapa ühis pangalt, Tapa malevkonnalt, Tapa naiskodukaitselt, Tapa majaanikkude seltsilt, Tapa noorsoo kasvatusel seltsilt, Tapa algkoolilt, Tapa õpetajate ühingult, Triigi valla rahvakoolide seltsilt, Kullamaa ühis panga juhatuselt, nõukogult ja revisjonikomisjonilt, Põltsamaa kutseliste käsitööliste ühingult, Nissi õpetajate ühingult, Nissi karskusselts „Kindlus'elt“, ÜENÜ Riisipere osakonnalt, Nissi

elektriühingult, Nissi ühispangalt, Vana-Riisipere turbaühingult, Ellamaa turbatööstuse ametnikkude ja tööliste kultuur-hariduslikult ühingult, Nissi algkoolilt, Odolemma algkoolilt, Riisipere algkoolilt, Nissi täienduskoolilt, Nissi noorkotkaste rühmalt, Nissi kodutütarde rühmalt, Odolemma skautide rühmalt, Riisipere ühiskaupluselt, Valtu algkoolilt, naiskodukaitse Valtu jaoskonnalt ja kaitseliidu Valtu kompaniilt, A/s. Järvakandi tehastelt, Järvakandi klaasivabriku haridusseltsilt, k/l. Järvakandi tehaste üksikrühmalt, NKK Järvakandi tehaste jaoskonnalt, Isamaaliidu Järvakandi tehaste osakonnalt, Järvakandi tehaste tarvitajateühingult, Järvakandi tehaste algkoolilt ja õpetajailt, Järvakandi tehaste noorkotkastelt ja kodutütardelt, Saue Äädmäe algkoolilt ja laulu-muusika ühingult „Metsakaja“, Kuusalu koguduselt, Vabadussõja invaliidide koondiste liidult, Palmse valla vabatahtliku tuletorje-ühingu peakoosolekult, Eesti vabatahtliku tuletorje liidult, Eesti tarvitajateühisuste keskuhisuselt, Saulepi vallavolikogu liikmelt A. Nurme'lt, kod. H. Adamson'ilt, Kalevlaste ühingult.

3. Rahvuskogu kodukorra § 46 alusel Riigivanemalt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõule käiguandmine.

Juhataja: Rahvuskogule on Riigivanemalt tulnud 23. veebruaril 1937 järgmine kiri: „Rahvuskogule. Kasutades Rahvuskogu kodukorra § 46 ettenähtud algatusõigust esitan siinjuures Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu. K. Päts.“ Praegu ette loetud kirjale on lisandatud vastav eelnõu. Tähendatud eelnõu on juhatus võtnud päevakorda käiguandmiseks kodukorra § 48 korras. § 48 korras tuleb Rahvuskogu üldkoosolekul otsustada, kas võtta esitatud eelnõu aluseks Põhiseaduse arutamisel.

Kodukorra § 52 viimase lõike põhjal on eelnõu esitamise puhul sõnaõigus Vabariigi Valitsuse liikmel või selleks määratud esindajal. Vastav esindaja ei kavatse tänasel koosolekul oma sõnaõigust kasutada, jättes selle edaspidiseks kasutamiseks vastavates komisjonides.

A. Jürman (Järvam.): Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Rahvuskogu kodukorra § 46 on ette nähtud, et põhiseaduse eelnõusid võib Rahvuskogule esitada Riigivanem ja vähemalt 28 esimese koja ja 14 teise koja liiget. Seni on meile, Rahvuskogule, esitatud põhiseaduse eelnõu Riigivane-

ma poolt, Rahvuskogu juhatus on selle eelnõu käiguandmiseks võtnud tänasesse päevakorda, ja Rahvuskogul tuleb otsustada, kas võtta seda eelnõu arutamise aluseks.

Mina omalt poolt teeksin vastava ettepaneku, et Rahvuskogu otsustaks kodukorra § 48 alusel võtta põhiseaduse arutamise aluseks Riigivanema poolt 23. veebruaril s. a. algatatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu. Kui nüüd peaksid veel tulema mõned teised eelnõud Rahvuskogu liikmete poolt, siis § 48 alusel võiksid nad juba materjalina tulla kasutamisele.

Edaspidist käiku ma kujutaksin ette nii, et kui nüüd Rahvuskogu on juba otsustanud selle küsimuse jaatavalt, on aluseks võtnud Riigivanema poolt esitatud põhiseaduse eelnõu, siis see põhiseaduse eelnõu läheks komisjoni kätte. Esimene lugemine komisjonis võiks sündida sel kujul, et kõik komisjonid, mis on moodustatud või moodustatakse, tuleksid ühisele koosolekule kokku, ja seal Vabariigi Valitsuse või Riigivanema esindaja annaks omalt poolt seletusi, ja komisjoni liikmed peaksid ühiselt esimest lugemist. Ja kui siis esimene lugemine on läbi võetud, siis peale selle läheks see seaduseelnõu juba vastavalt kolme komisjoni arutamisele, nagu seda ka Rahvuskogu kodukord ette näeb.

Sellepärast paluksin ma, et Rahvuskogu praegu ainult otsustaks, et meie arutamise aluseks oleks seaduse eelnõu, mis esitatud Riigivanema poolt.

A. Piip: Austatud kõrge koja liikmed! Meie oleme saanud kätte võrdlemisi hilja Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu ja näeme, et see on täiesti uus eelnõu ja võib olla koostatud ka uutelt põhimõtetest. Meie oleme väga tänulikud härra Riigivanemale, et ta on lasknud põhiseaduse eelnõu välja töötada. Niipalju kui meie seda näeme, on selles eelnõus mõnigi asi teisiti kui praegukehtivas Põhiseaduses.

Rahvahääletusel 23., 24. ja 25. veebruaril 1936 on vastu võetud Rahvuskogu kokkuastumise otsus, ja nimelt selle otsuse p. 1 on öeldud, et Rahvuskogu ülesandeks on vastu võtta vajalikud parandused maksvas Eesti Vabariigi Põhiseaduses või vajaduse korral töötada välja ja vastu võtta uus põhiseadus. Teiste sõnadega — esimesse järjekorda tuleb asetada kehtiva Põhiseaduse parandamine ja teises järjekorras, kui selgub, et see on tarvilik, tuleks töötada välja uus põhiseadus.

Sama otsuse punkt 2. järele põhiseaduse parandamisel või uue põhiseaduse väljatöötamisel tuleb Rahvuskogul võtta juhtnõo-

riks, et Eesti jääb rahvavalitsuslikul alusel valitsetavaks vabariigiks, kus kõrgeim võim on rahva käes, ja et Eesti riiki juhib valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse ta-sakaalustatud koostööl.

Nimetatud juhtnööri tuleb võtta käskiva, tuleb võtta täitmisele täpselt ja ka ainult selles ulatuses, sest et see juhtnäär Rahvuskogule oli antud teatud sihiga, et riigipea ei saaks liiga suurt võimu. Seepärast on otsuse p. 2. ette nähtud, kuidas tuleb toimida Rahvuskogul. Rahva otsuse sisu ei saa laiendada, vaid seda tuleks võtta täpselt. Põhiseaduse teiste osade muutmise kohta ei ole Rahvuskogule volitusi antud, nagu seda võib aru saada rahvaotsuse tekstist, sest selle „seaduse juhuse“ — occasio legis — on täpselt väljendatud rahva otsusele eelkainud deklaratsioonides, ühes arvatud lugupeetud Riigivanema deklaratsioonid. Teiseks tuleb seaduse tõlgitsemise juures vaadata, et uus tekst olevast liiga tugevasti lahku ei läheks, mis pärast ka rahvaotsust teostades peaks katsuma endisest põhiseadusest alal hoida võimalikult palju.

Lõpuks pean tähendama, et Rahvuskogu ülesandeks on, kas teha ja vastu võtta parandusi Põhiseaduses või vajaduse korral töötada välja uus Põhiseadus, mitte aga anda välja seadusena oma töövilja, nagu meie Põhiseaduse tärminoloogias seaduste kohta tarvitatakse. Sellest järgneb minu arvates, et uuendatud Põhiseadus võib maksma hakata ainult maksvas Põhiseaduses ettenähtud rahvahääletamise korras. Sellepärast teeksin motiveeritud ülemineku-vormeli ja nimelt, et Rahvuskogu otsustab, arvestades kõike neid momente, oma esimeseks ülesandeks lugeda maksvas Eesti Vabariigi Põhiseaduses vastu võtta vajalikke parandusi, või vajaduse korral välja töötada ja vastu võtta uus Põhiseadus, nagu see ette nähtud Eesti rahva otsuses Rahvuskogu kokkukutsumiseks pkt. 1 all. Teiseks võtta Riigivanema poolt esitatud seaduseelnõu arutamise aluseks selles ulatuses, nagu seda näeb ette pkt. 2 Eesti rahva otsuses Rahvuskogu kokkukutsumiseks.

A. Veiler: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Härra Jürman, põhjendades härra Riigivanema poolt esitatud seaduseelnõu arutamise aluseks võtmist, juhtis tähelepanu ka vastavale asjaarutamise korrale. See asjaarutamise kord, mida siit kõnetoolilt soovitati, on minu arvates praeguses olukorras loomulik. Meie kodukord on teinud väära-

tuse, ta on soovitanud Rahvuskogule kohe asuda tööle kolme komisjoniga. Kui meie sel teel kohe tööle asuksime, võiksime viia Rahvuskogu väga laiali tema töös. Rahvahääletamise kõige tugevam mõte oli see, et Eestis peab valitsema demokraatlik riigikord. Meie teame aga, kuidas riigikorrast arusaamises arvamised lahku lähevad. Oleme seda näinud ka ühest hiljutisest ankeedist ajalehtedes Rahvuskogu liikmete keskel. Kui komisjonid alguses kohe lahus tööle asuksid, muutuks töö raskeks. Lahkuminevate arvamiste kokkukõlastamine oleks väga suur ja aegaviitev ülesanne Rahvuskogule. Seepärast tuleb seda arutamiskorda ter-vitada, et Rahvuskogu komisjonid tööle asuksid ühise komisjonina. Praegune kodukord ei võimalda ühise komisjoni valimist. Tehniliselt ei ole aga töö takistatud: komisjonide koosolekud peetakse ühel ajal ja ühes ruumis, see oleks nagu üldkomisjon. Kuid selle juures ei tahaks ma leppida härra Jürman'i seisukohaga, et see asja arutamine loetakse seaduse esimeseks lugemiseks. Eelnõu esimene lugemine peaks olema siis, kui eelnõu komisjonidest on välja tulnud. Kui meie võtame nimetatud komisjoni koosoleku esimeseks lugemiseks, siis satume olukorda, et meie hiljem küsimuse kohta üldläbirääkimisteks sõna võtta ei saa, vaid peame sõnavõtmisi tarvitama ühe või teise ettekäände all. (V a h e l h ü ü e.) Minu härra, sarnast üldkomisjoni kodukord ei tunne. Võite küll iga komisjoni kohta protokolli teha ja protokollis tähendada, et sel ja sel kellaajal ja päeval oli esimene lugemine.

Neil põhjustel vaidlen härra Jürman'i seisukoha vastu ühist koosolekut esimeseks lugemiseks pidada. Kui eelnõu on komisjonidest välja tulnud, siis võib olla esimene lugemine, ja siis saaksime põhimõtteliselt seisukohta võtta terve eelnõu kohta. Terve eelnõu kohta tuleb seisukoht võtta Rahvuskogu avalikul koosolekul. Minu arvates oleks see õige tee. Meie anname eelnõu komisjonidesse, need komisjonid alguses istuksid üheskoos ja ühel ajal, kuid seda ei loeta seaduse esimeseks lugemiseks.

H. K u k k e: Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Rahvuskogu liikme professor Piip'i ettepanek on minu meelest sisuliselt vastuolus Rahvuskogu ülesandega, ja Rahvuskogu seda ettepanekut vastu võttes vaid seob oma käed juba ette ja ei suuda oma ülesannet täita. Rahvahääletuse otsuse sellele osale, kus öeldakse, et Rahvuskogu ülesanne on: vastu võtta vajalikud parandused

maksvas Põhiseaduses või töötada välja ja võtta vastu uus põhiseadus, ei saa vaadata kui kahest poolest koosnevale osale, vaid siin on õieti üks ülesanne. Kui meie tööd tahame niiviisi ette kujutada, et Rahvuskogu hakkab enne üht ülesannet kaaluma, siis ei saa ta teise ülesande juurde üldse asuda ja kogu selle 6 kuu jooksul ei jõua ta ülesannet täita, mis rahva otsusega temale pandud. Järelikult neid rahvaotsuse lauseid, kuigi nad on kahes osas, peab võtma ühes üldises mõttes — uue Põhiseaduse andmine. Kas see uus Põhiseadus kohati kokku langeb vana Põhiseadusega või kuupalju ta uut juurde toob, see selgub Rahvuskogu tööde käigust. Töö korra kohta ette tehtud otsused, mis sisuliselt võiksid piiratud olla, ei ole ülesannetega kokkukõlas. Seepärast ei võiks see ettepanek vastuvõtmisele tulla.

Täna sel koosolekul, niipalju kui mina aru saan, ei ole küsimus sisuliselt arutusel, vaid otsustamisel on käigu andmine. Ei saa ette kujutada, et Rahvuskogu saaks enne seda asuda põhiseaduse küsimuste kaalumisele ja töö juurde kogu sisu ulatuses, vaid siin peab olema meetod. Tavaliselt võetakse aluseks seaduseelnõu. Siis selgub alles, kuidas Rahvuskogu sisuliselt otsustab neis piirides, mis temale pandud rahvahääletusega.

Juhataja: Rohkem sõnasoovijaid ei ole. Rahvuskogule on esitatud kaks ettepanekut: 1) rvkl. Jürman'ilt järgmine ettepanek:

„Rahvuskogu kodukorra § 48 alusel võtta põhiseaduse arutamise aluseks Riigivanema poolt 23. veebruaril s. a. algatatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu.“

Edasi on rvkl. Piip'ilt tulnud järgmine ettepanek:

„Arvesse võttes,

a) et rahvahääletusel 23., 24. ja 25. veebruaril 1936. a. vastu võetud otsuse Rahvuskogu kokkukutsumiseks p. 1 järgi Rahvuskogu ülesandeks on vastu võtta vajalikud parandused maksvas Eesti Vabariigi Põhiseaduses või vajaduse korral töötada välja ja vastu võtta uus Põhiseadus,

b) et sama otsuse p. 2 määrab Rahvuskogu tegevuse juhtnõõriks, et Eesti jääb rahvavalitsuslikul alusel valitsetavaks Vabariigiks, kus kõrgem võim on rahva käes ja et Eesti riiki juhib valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kaheko-

jalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl,

c) et neid Eesti rahva otsuse eeskirju tuleb võtta täitmisele täpselt ja ainult selles ulatuses, nagu see väljendatud otsuses eneses ilma laiendava tõlgitsemiseta, ja

d) et seega Rahvuskogu ülesandeks on kas vastu võtta vajalikud parandused maksvas Põhiseaduses või vajaduse korral töötada välja ja vastu võtta uus Põhiseadus, mitte aga välja anda seadusena oma töövilja, millest järgneb, et uuendatud Põhiseadus võib maksma hakata ainult maksvas Põhiseaduses ettenähtud rahvahääletuse korras,

Rahvuskogu otsustab:

1. Oma esimeseks ülesandeks lugeda maksvas Eesti Vabariigi Põhiseaduses vastu võtta vajalikke parandusi, mis ette nähtud rahvahääletusel vastu võetud otsuse Rahvuskogu kokkukutsumiseks p. 1.

2. Võtta Riigivanema poolt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu arutuse aluseks selles ulatuses, nagu seda näeb ette rahvahääletusel vastu võetud otsuse Rahvuskogu kokkukutsumiseks p. 2.“

Ma leian, et mõlemad ettepanekud on säärased, et nad üksteist täielikult ei eita, ja sellepärast panen need hääletamisele kodukorra § 95 põhjal selles järjekorras, nagu nad esitatud. Seejuures hääletamise korra ja viisi suhtes tuleb § 99 põhjal avalik hääletamine kätetõstmisega.

A. Piip: Ma teen ettepaneku,

kinniselt hääletada,

kuna siin on põhimõtteline küsimus. Hääletamine võiks olla kinnine.

Juhataja: Kodukorrast ei nähtu, kes määrab kinnise hääletamise. Kas Rahvuskogu soovib ise küsimust otsustada või leitakse, et juhatus seda võiks teha. (V a h e l h ü ü d e d.) Kodukorra § 45 alusel teen 15-minutilise vaheaja selleks, et juhatus hääletamisviisi kohta oma seisukohaga võiks esineda.

Vaheaeg kl. 11.41 min.—kl. 12.03 min.

Juhataja: Rahvuskogu üldkoosoleku juhatus on teinud järgmise otsuse: „Otsustatakse kodukorra § 99 tõlgendada järgmiselt: kinnist või nimelist hääletamist võib

nõuda iga Rahvuskogu liige; küsimuse otsustab vastav koosolek hääleteenamusega.“

Härra Piip'i poolt tehti ettepanek päevakorras oleva küsimuse kohta ettepanekute otsustamist hääletada kinniselt.

Vastavalt sellele kuulub kõigepealt otsustamisele, kas soovib üldkoosolek kinnist hääletamist või mitte.

A. Veiler (hääletamise korra kohta): Ma soovitaksin, lugupeetud Rahvuskogu liikmed, et käesolev hääletamine edaspidi pretsedendiks ei saaks, sest siis võiks kujuneda olukord, et enamuse otsustab, kas hääletada kinniselt või lahtiselt. Igalpool on ühel osal vähemusel õigus kinnist hääletamist nõuda, vastasel korral kaob kinnise hääletamise mõte. Kui kodukorras on auk sees, siis peaksime tegema juhatusele ülesandeks ja paluma, et kodukorra parandus tehtaks selles mõttes, et kui üks veerand Rahvuskogu või Esimese või Teise Koja koosseisust nõuab kinnist hääletamist, siis hääletatakse kinniselt.

Juhataja: Rvkl. Veiler, see sõnavõtmine ei käi hääletamise korra kohta.

Panen hääletamisele küsimuse, kas ettepanekuid hääletada kinniselt. (Hääletatakse.)

Poolt on 43, vastu 56 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud ja vastavalt sellele järgneb ettepanekute hääletamine avalikult.

Kõigepealt tuleb hääletamisele rvkl. Jürman'i ettepanek.

Sellejuures seletan, et läbi rääkides juhatusega, juhul kui rvkl. Jürman'i ettepanek vastu võetakse, tähendaks see ühtlasi seda, et rvkl. Piip'i ettepanek ei saaks hääletamisele tulla põhjusel, et viimane ainult osaliselt sisaldab seda, mis rvkl. Jürman'i ettepanekus olemas. (Hääletatakse.)

Rvkl. Jürman'i ettepaneku poolt on 96 häält, vastu 10 häält, seega on rvkl. Jürman'i ettepanek vastu võetud ja rvkl. Piip'i ettepanek langeb ära.

Seega on otsustatud võtta Põhiseaduse arutamise aluseks Riigivanema poolt algatatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu.

Tänane päevakord Rahvuskogu üldkoosolekul on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 12.12 min.

J. Uluots.

Koosoleku juhataja.

Artur Mägi.
Peasekretär.

RAHVUSKOGU

Üldkoosolek.

3. koosolek.

28. juulil 1937.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.

2. Erinevused Rahvuskogu Esimese Koja ja Rahvuskogu Teise Koja poolt vastu võetud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõus.

3. Rahvuskogu üldkoosoleku redaktsioonikomisjoni ettepanek Rahvuskogu üldkoosolekule Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu kohta.

Koosoleku avab Rahvuskogu Teise Koja esimees **M. Pung** kell 10.15 min.

Juhatusel lauas: Teise Koja esimees **M. Pung**, peasekretär **A. Mägi** ja Esimese Koja sekretäri kt. **A. Kits**.

1. Päevakorra täiendamine.

Juhataja: Üldkoosoleku juhatus on otsustanud päevakorda täiendada teise punktiga — Rahvuskogu üldkoosoleku redaktsioonikomisjoni ettepanek Rahvuskogu üldkoosolekule Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu kohta. Päevakorra kohta sõna ei soovita, loen päevakorra vastuvõetuks.

Ühtlasi teen teatavaks koosolekule, et tänases päevakorras olevad küsimused tulevad lahendamisele ja otsustamisele otsuse tegemise korras, s. l. tulevad arutamisele ja otsustamisele ühelainsal lugemisel.

2. Erinevused Rahvuskogu Esimese Koja ja Rahvuskogu Teise Koja poolt vastu võetud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõus.

§ 36.

Esimese Koja üldaruandja **J. Uluots**: Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Teile on kätte antud leht, milles esinevad Põhiseaduse eelnõu need paragrahvid, mille suhtes ei ole korda läinud mõlema koja vahel kokkulepet saavutada. Kodukorra järgi tulevad need paragrahvid arutamisele ja otsustamisele Rahvuskogu üldkoosolekul. Algame § 36. § 36 on erinevus selles mõttes, et Esimese Koja eelnõu järgi saab kodanik hääleõiguslikuks 22 aastaga, selle juures peab ta olema vähemalt 3 aastat olnud Ees-

ti kodanik. Teise Koja ettepanek kõlab veidi teistviisi, mida lugupeetud kolleeg varsti selgitab.

Mis puutub Esimese Koja otsuse motiivide, siis tuleb tähendada, et siin õige pikalt on peatatud psühholoogiliste ja psühhofüüsikaliste aluste juures, mille põhjal inimesed küpseks saavad, käesoleval korral küpseks poliitilises ja poliitilis-psühholoogilises mõttes. Selles suhtes toodi näiteid välismaadelt ja selgitati, kuidas välismaadel vastavad küsimused on lahendatud. Seejuures ilmnes, et mõnikord on poliitilise täisealisuse saamiseks 22 aastat, mõnikord vähem ja mõnikord rohkem aastaid ette nähtud. Edasi selgitati seda, mis meil seni olnud, ja toonitati senise olukorra headusi ja pahesid käesolevas küsimuses. Mulle näib, et kõik need eeltähendatud motiivid ühel või teisel viisil võisid mõju avaldada. Peapõhjuseks aga 22 aasta määramisel näivad olevat järgmised kaalutlused.

Põhiseaduse eelnõus on mõlemad kodjad vastu võtnud eeskirjad, mille järgi sõjaväes ajateenistuses olevad kodanikud ei ole õigustatud hääletusest osa võtma. Näib olevat selge, et need, kes sõjaväe sundajateenistuses ei seisa ühel või teisel põhjusel, ei peaks olema eedõigustatud seisundis võrreldes nendega, kes isamaa kaitseteenistuses seisavad. Kuna praegu meil vastav iga kaitseväeteenistuses seismise ulatub 20—21 või ligi 22 aastani, siis näis selge olevat, et selle ea kestel ei peaks ka teistel kodanikel, kes kaitseväeteenistuses ei seisa, poliitiliste küsimuste otsustamisel õigust olema. Järelikult eluiga, mis arvesse võiks tulla, oleks seega ligikaudu 22 aastat.

Teine kaalutus oli rohkem sotsiaalpoliitilist laadi. Meil on praegu tsiviilseaduses ette nähtud tsiviilõiguslikuks täisealiseks saamiseks 20 eluaastat. Võib-olla edaspidi tõstetakse seda iga ühe aasta võrra, nagu see varem Eestis on olnud. Esimese Koja tegelaste arusaamise järgi ei ole õige, kui kodanik, kes alles hiljuti või üsna kaasaegselt on saanud täisealiseks tsiviilõiguse mõttes, samal ajal oleks täisealine avalikõiguslikus mõttes. Kui kodanik ei ole ise veel oma toiminguid juhtinud, vaid on seisnud hooldamise all, ja kui ta iseseisvaks muudub, tsiviilõiguse mõttes oma täisealisust

kasutama hakkab, siis on soovitatav, et enne, kui ta kogu riigi ja rahva saatuse üle otsustama hakkab, tsiviilõiguse alal oma isiklikes huvides tunda saaks neid tagajärgi, mis tema iseseisvus enesega kaasa toob. Sellelt seisukohalt vaadatuna paistis olema otstarbekohane reserveerida 1—2 aastat selleks, et isik, kes täisealiseks saanud, omaks vastavad kogemused enne, kui ta omab täisealisuse poliitilisel alal. Sellelt seisukohalt vaadatuna tundus õige olevat 22 aastat iga kodaniku elueas määrata selleks vahepunktiks, millest peale kodanik omab poliitilise hääleõiguse. Seejuures tähendati sellele, et ka meie igapäevases elus kahtlemata inimesed enne 20 aastat ja varem ning muudugi mõista hiljem väga elavalt võivad tegevuses olla, aga meie tavaline keskpärane inimene ka oma isiklike asjades ei alusta midagi ilma teatava ettevalmistuseta. Sellelt seisukohalt välja minnes näis olevat õige nihutada seda aega natukene eemale, kuni kodanik täisealiseks on saanud poliitiliselt. Kõigil neil kaalutlusil esitati seega 22 aastat selleks elueaks, mille täitumisel Esimese Koja otsuse järgi iga kodanik saab poliitiliselt täisealiseks.

Tõsi küll, oli ka suuremaid, kaugeleulatavamaid ettepanekuid — 23 aastat, ka kogni 25 aastat. Aga leiti, et nende kõrgete määrade elluviimiseks ei ole küllaldasid ja veenvaid põhjendusi. Seepärast vaatamata vasturääkimistele jääd iikkagi pärast mitmekordseid hääletusi, nagu kodukord ette näeb, 22 aasta juurde. Panen ette, § 36 vastu võtta Esimese Koja redaktsioonis.

Teise Koja üldaruandja A. Anderson: Mul oleks Teise Koja üldaruandjana neile motiividele, mis lugupeetud Esimese Koja aruandja prof. Uluots ette tõi, juurde lisada need seisukohad, mis Teisel Kojal on mõõduandvad olnud, kui Teine Koda on soovitanud vastu võtta vanuse alamääraks 23 aastat ja Eesti kodakondsuses olemise ajaks kaks aastat. Mis puutub viimasesse küsimusse, siis see ei olnud Teisel Kojal põhimõtteliseks küsimuseks, vaid Teine Koda on seda võtnud kui puhtpraktilist küsimust ja nimelt järgmistel kaalutlustel. Meil on praegu väljaspool kodumaa piire väga suurel arvul eestlasi. Ainult Venemaal loetakse neid olevat 200.000 ümber ja meie oleme selles lootuses ja usus, et välismaal viibivatel eestlastel, kellel tahtmist on kodumaale tulla, siia tülles võimalik oleks koos meiega meie riigi üleschitavat tööd kaasa teha. Kui see tulevikus võimalikuks

osutub, siis ei tohiks raskusi olla selles, et need, kes on veri meie verest, kes on liha meie lihast ja luu meie luust, peale kaheaastast kodumaal viibimist ja Eesti kodakondsusesse vastuvõtmist ka sellest üldisest õigusest, mis rahvale antud, s. o. valimistest, saaksid osa võtta. Seepärast arvati, et kaheaastasest Eesti kodakondsuses olemisest peaks küll olema. See ei olnud, nagu ma juba ütlesin, Teises Kojas suur põhimõtteline küsimus, vaid praktiline küsimus neist motiividest välja minnes, mis ette tõi. Mis puutub vanuse astmesse — 23 aastat, siis on see küsimus olnud Teisele Kojale tõsine küsimus, mida eriti palju kaaluti ka pärast seda, kui Esimene Koda jäi 22 aasta juurde. Teine Koda arvas siiski võida soovitada 23 aastat.

Kokkuvõtlikult võiks öelda järgmist: Igal inimesel on aeg, kus ta küpseb vaimliselt ja kus ta küpseb selleks, et ta suudab otsustada küsimuste kompleksi üle, mis riigi valitsemise juures tähtsad on. Teine Koda on arvamisel olnud, et põhjamaa kliima ei võimalda nii ruttu küpseda, kui lõunamaa kliima ja see, mis teistes riikides maksev on, ei võiks mõõduandev meil olla. Kui see nõnda on, siis meid ei heiduta teiste vanuse määrad, vaid meie endi läbielatud aastad on need, mis meil mõõduandvad on. Kui aga võtame teisi põhjamaid ja vaatame Skandinaavia riikidele, siis näeme, et Taanis on võetud hääleõiguslikkuse tingimuseks 25 aastat, Norras 23 aastat ja Rootsis ka 23 aastat. Teises Kojas oli ka arvamisi, et ega nende kolme Skandinaavia riigi vanusemäärad ei ole kaine kaalutluse järele võetud, vaid need määrad on ajalooliselt niisugusteks välja kujunenud enne maailmasõda. Kuid kui võtame Norra seaduse, mis on 1920. aasta seadus ja kus on arvesse võetud need kaalutlused, mis maailmasõda on kaasa toonud, siis on sellel maal need küsimused sisuliselt kaalumisel olnud. Aga kõige tähtsamad on meile Soome kogemused. Need kogemused on neile tekkinud pärast maailmasõda ja neil on kõrgem hääleõiguslikkuse vanuse määr, nimelt 25 aastat. Soome ei ole seda mitte kaalumatuult teinud ja kui see nõnda on, siis Teise Koja arvates ei ole need kogemused, mis seal on välja kujunenud, mitte seda väärt, et neid välja heita.

Toetan § 36 Teise Koja redaktsioonis.

A. Piip: Väga austatud härra esimees! Tahaksin selgust saada selle kohta, kas hääletamise ulatus piirdub ainult kahe koja ettepanekutega või on võimalik teha siin

veel teisi lahkuminevaid ettepanekuid, nimelt kolmandat kompromiss-ettepanekut kehtiva Põhiseaduse normides. (K. E en-palu: 22½ aastat! — Naer.) Minu tõlgendus kodukorrast on igatahes niisugune, et kodukord siin takistusi ei tee, kuid ma tahaksin teada juhatuse seisukohta. Vastaval korral ma teeksin ettepaneku, § 36 asendada kehtiva Põhiseaduse § 27, mis määrab vanuse 20 aastale. Nagu ma juba kuulsin, juhatuse ongi selles asjas teatud seisukohta võtnud.

J u h a t a j a: Üldkoosoleku juhatusel on kindel seisukoht, et siin võib piirduda ainult nende paragrahvidega, mis mõlema koja poolt erinevalt vastu võetud. Uusi ettepanekuid arutada ei saa. (V a h e l h ü ü e: Õige!)

A. R o o s: Meie oleme ära kuulnud mõlema koja aruandjate seletused ja põhjendused, kuid peale nende on siiski veel põhjendusi, ja ma pean enda kohuseks neid paari sõnaga esile tuua. Ma algaksin kas või Teise Koja üldaruandja kõne lõpposast. Nimelt sel ajal, kui Soome võttis oma valijate vanuseks 25 aastat, meie teame väga hästi, et peaaegu samal ajal või veel enne seda oli seal ka nõudmine kuninga järele, ja meie teame ka, et meil meeleolud sootu teissugused on olnud. (V a h e l h ü ü e.) Mul on võimalus olnud varem seda küsimust puudutada, kuid ma tahaksin seda veel praegu mõne sõnaga täiendada. Kui on võetud hääleõigusliku kodaniku vanusemääraks 22 aastat, siis seepärast, et võimalust anda sõjaväeteenistusest väljatulnutele hääletamisest osa võtta. See on õige ja praktiline ning võimalik eriti seepärast, et mitte vahet teha nende vahel, kes sõjaväeteenistuses ei ole. Kõigil neil põhjustel on 22-aastane vanusemäär õigustatud. 23-aastane vanusemäär on aga liiga kõrge ja ei ole õigustatud. 22 aastat on õigustatud ka veel seepärast, et selles eas noortel kodanikel on suur huvi ühiskondlike ja maailmavaatelistel küsimuste, ühes sellega ka riiklike küsimuste vastu.

Peale eeltoodu tuleb siin arvestada veel üht asjaolu ja sellele tähelepanu juhtida. Nimelt meie demokraatlik riigikord nõuab meie kodanikelt riigi ja ühiskonna ellu teatud sissekasvamist. Ja seepärast peame meie ka katsuma kodanikke sisse kasvada riigi ja ühiskonna ellu. Kui noored kodanikud ei saaks riigi ja ühiskonna eluga kokku puutuda väheselgi määral, milleks nad füüsiliselt ja vaimselt küllalt küpsed on, siis oleks see ülekohus meie noorte ko-

danike ja riigi kui terviku vastu. See on otse pedagoogiline nõue, et meie oma noori kodanikke, kes selleks igapidi küpsed, nii psühholoogiliselt kui ka füüsiliselt, katsuksime ühiskonna eluga kontakti viia. Ja selleks on 22-aastane vanusemäär küllaldane ja teatud garantiiks, et selles eas kodanikud on võimelised riigi ja ühiskonna elu küsimustes seisukohta võtma ja riigielu ülesehitamisel kaasa aitama. Ja kui meie selle võimaluse endi noortelt kodanikelt võtaksime, siis oleks see nende vastu ülekohus. Ka oleks see ülekohus nende vastu, kes kord on juba hääletamisest osa võtnud. Kui meie vanusemäära ühe aasta võrra pikendaksime, siis sellega 10—15 tuhat noort kodanikku peaksid hääleõigusest järgmistel valimistel ilma jääma ja see poleks ei üksikute kodanike kui ka üldsuse mõttes soovitav. Selles mõttes on küll põhjendatud, kui meie võtaksime hääleõiguslike kodanike vanuse alammääraks 22 aastat.

F. K a r l s o n: Mina isiklikult pooldan ka vanuse alammäära 22 aasta peale jätmist, kuna kahjuks ei saa pooldada siin veel vähemat, näiteks 21-aastast vanust. Leian, et ei ole mingit põhjust üle minna 23 aasta juurde. Kui siin öeldakse, et põhjamaa-riikides küpseb rahvas hiljem ja on selle kohta toodud näiteid meie naabermaadest Skandinaavia riikest, eriti Soomest, siis võib teiselt poolt ette tuua Inglismaa. Meie teame, et Inglismaal on aktiivse valimisõiguse vanusepiir 21 aastat, ja ma usun, et Inglismaal on palju suuremad probleemid arutada, kui meil, ja kui seal noorem inimene sellega valmis saab, siis ei oleks meil mingit põhjust vanusemäära rohkem tõsta. See küsimus, kas ja millal on inimene küps, on veendumuse asi. Kahjuks arvavad vanemad inimesed, et ainult nemad on küpsed inimesed. See näide, mis Soome kohta meil ette tuuakse, ei ole paikapidav, sest Soome on teise poliitilise struktuuriga maa kui meie. Meil on ette nähtud Põhiseaduses, mida praegu loome, kahekojaline parlament, ja ette nähtud teine koda, kus vanuse alammääraks on niikuinii juba 40 aastat. Kõik see vanadus, tarkus ja tasa-kaal, mis sellest järgneb, peab teises kojas olema. Kuna Soomes teist koda parlamendis ei ole, siis on katsutud seal vanuse alammäära hääleõiguslikul kodanikul kõrgemale tõsta. Meil ei pruugi salata, et meil vanaduse-tarkusest üksi vähe on, vaid meil on ka nooruse vaimustust ja idealismi vaja. Nooruses on seda elementi rohkem kui inimesel, kes 70 aastale lähenemas on.

Teine kaalutlus selle asja juures on, et peab püüdma kinni pidada motiividest, mis möödunud rahvahääletusel üles seati. Nimelt on öeldud, et rahvas peaks jääma selleks võimuks, kelle käes rahvavalitsuslik võim peab püsima. Kui välja lülitane terve arvu kodanikke valimise vanuse tõstmisega, siis vähendame sellega rahva võimu meie Põhiseaduses. Sellepärast arvan, et kõigil neil kaalutlustel on selge, et vastu tuleks võtta Esimese Koja seisukoht.

K. E e n p a l u: Austatud Rahvuskogu liikmed! Kuna siin on sõna võetud ainult 22 aasta vanuse motiveerimiseks, välja arvatud Teise Koja aruandja, kes kõneles Teise Koja põhimõtte, s. o. 23 aasta poolt, siis et mitte arvamist tekitada, et Esimeses Kojas ainult 22 aasta vanust pooldatakse, nagu seda Teise Koja aruandja kõne suhtes järeldada võiks, tahtsin mõne sõna öelda nende nimel, kes pooldavad 23 aasta vanust. Tahtsin öelda ja ütlen, et need, kes 23 aasta poolt hääletavad, ei tee seda mitte põhjusel, nagu meie ei tunnustaks nooremaid 23 aasta vanusest, ei hindaks küllalt nende ideesid ja võimeid, vaid toimime põhjusel, et igas vastutusrikkas toimingus on nõutavad kogemused. Samasugused kogemused peavad olema ka riigi valitsemise juurde minemisel. Inimesed, kelle kätte ustakse vastutus, peavad olema teadlikud ja kogunud. Valitsemise juurde minemise toiming ei ole mitte harilik vastutuse toiming, vaid on kõrge vastutuse toiming ja sellepärast on ka kogemus nõutav, sest hääletamisele minemine on ühtlasi riigi valitsemise juurde minemine. Hääleandmine ei ole muud, kui riigi valitsemise juurde minemine. Kuna tsiviilelus võimete jaoks on nõutav 20-aastane vanus, ütleme 21-aastane vanus, siis minu arusaamise järgi küllaldane vanus riigi valitsemise juurde minemiseks oleks mõeldav 23 aastat lihtsalt põhjusel, et see on siiski meie oludes ja meie inimeste juures vastuvõetav murranguline vanus. Ma küsiks sin ka minu kolleegi koolijuhataja, direktor härra Roos'i käest, kas ta võimaldaks oma pojale abielluda heameelega alla 23 aasta. Mina arvan, et ta seda ei teeks. Võik kas ta oma talukoha alla 23-aastasele noormehele kätte usaldaks? Minu tunde järgi tema seda ei usaldaks. Oma erasjade juures on ta väga kaalukas, aga üldiste asjade juures usaldab veel vaimu-idealismi. Tema kohta, kes vanemais aastais, ei saa vist keegi öelda, et tal praegu oleks vaimu ja idealismi vähem kui varem, aegadel, aga kahtlemata on tema

idealism põimitud suurema reaalsuse tunnudega.

Meie teame oma elust väga hästi, et omal ajal nooruspäevil olime vaimustatud, aga seejuures oli reaalsuse tunnet vähem. Igatahes 20-aastaselt oli reaalsuse tunnet vähem kui 23-aastaselt, kuigi on raske vahet teha, kas inimene on 22- või 23-aastane.

Kui professor Piip tegi ettepaneku, kas ei saaks keskelt läbi võtta 22½ aastat, kuid kuna temal võimalik ei ole korra järgi niisugust ettepanekut teha, siis niisugusel korral võiks täie lugupidamisega noorema põlve vastu siiski toetada 23 aastast vanust hääleõiguslikkuse tingimusena selles teadmises, et meie nooremad, samuti nagu meie selles eas, vaimustusega ja andumusega toimetame üldiseid ja riiklikke ülesandeid ja valmistume selleks ette kõik teadmises, et kui 23 aastat on kätte jõudnud, siis on võimaldatud riigivalitsemisele asumine. Minu tundmise järgi sellest on küllalt. Minu tunde järgi ükski noor mees ja noor naine, kes aateline ja kellel ideaale, ei pane paljaks, kui nende käest nõutakse, kandku oma sütitavat vaimustust seni, kui 23-aastaseks kujunevad, et seda sütitavat vaimustust siis reaalellu, riigi valitsemisele viia. Ja minu tunde järgi noored lugupidamisest enese vastu võivad sellega rahul olla, nende käest nõutakse siiski rohkem, kui nad ise arvavad ja päris hea, et nõutakse raasike rohkem. 19- ja 20-aastased, need ei pea sellest palju lugu, kui nende käest nõutakse, aga 23-aastane juba peab lugu, et tema käest nõutakse rohkem, nõutakse küpsust. Nii arvavad mõned, et meie, kes meie toetame 23 aastat, oleme kuidagi alalhoidlikud või tagurliised, nagu mõni Esimesse või Teise Kotta kuuluv arvata võiks, nagu professor Piip või härra Roos siin tähendanud, et meie järsku oleme alalhoidlikud. Kaugeltki mitte! Ainult meie tunded kõnelevad selle poolt, et ikka hea oleks, kui poeg naise võtab 23-aastase ja et alles siis, kui ta 23-aastaseks saab, temale juba midagi valitsemist, asjaajamist või toimetamist võib kätte anda. Kui aga alles siis sääraseid erasju võib tema kätte anda, siis riigi valitsemisele minemine ei tarvitseks ka alla seda vanust olla. Muidugi tsivilistid on palju vastutulelikumad, nad juba 21-aastaselt ja praegu ka veel 20-aastaselt võimaldavad iseiseisvat toimimist. Aga avaliku õiguse kandjad, need nagu oma ala peavad pisut kangemaks, ja on ettekujutatav, et tsiviilala nagu mahuks avaliku elu sekka. Selle-

pärast arvatakse, et hääleõiguslikkuse vanuse määraks võiks olla 23 aastat.

A. Laur: Väga austatud Rahvuskogu liikmed. Minu eelkõneleja, väga lugupeetud ja tunnustatud riigimees, märkis, et ükski isa ei soovi näha, et tema poeg abielluks enne 23 aastat. Kui seda mõtet propageerida, siis mulle näib, et propageeritakse mõtet, mis ei ole kokkukõlas meie riigi meelsusega ja tahtega rahva arvu tõsta. Nii et mulle näib, et meie propageerime mõtet, mis ei ole kokkukõlas kõigi nende vaadetega, mis meil viimasel ajal on leviatud. Kui meie aga tahame, et naine võetaks enne 23 aastat, siis seda enam peaksime andma alla 23 aasta vanusele inimesele õiguse täita oma kodaniku kohuseid riigi valitsemise alal. Ei saa keegi eitada, et riigi valitsemine on raske töö, aga ma tahaksin loonitada, et 20-aastane mees ei ole mingil tingimusel nõrgem oma poliitilise arusaamise poolest kui 70—80-aastane mees või naine. Igatahes on tema tugevam, sest kui ta seda ei oleks, siis ei saaks meie lootusrikkalt oma rahva tulevikku vaadata. 20-aastane mees või naine on tingimata rohkem arenenud kui 70—80-aastane inimene. Ja kui meie tahame kodanike õigusi piirata, siis peaksime neid õigusi piirama ka 70—80-aastaste juures. Väga lugupeetud rahvaesindajad, meid on valinud ja siia saatnud ka 20—21-aastased inimesed. Meid on nad volitanud oma õigusi kaitsma, aga meie tuleme siia ja võtlame neilt nende valimisõigused ära. See on samuti, kui volinikule oleks antud õigus maja ära müüa, ja volinik selle asemel, et saadud raha annaks volitajale, pistab selle oma tasku. Meil ei ole mingit kõlblist õigust nende õigusi neilt ära võtta. Nii et ei saaks kuidagi juttugi olla sellest, et vanusemäär tõstetaks kõrgemale kui 22 aastani. Meie teeksime sellega ülekohut noortele ja ülekohut sellega ka kogu oma rahvale, sest peame meeles pidama seda, et noorpõlv on varustatud suurema idealismiga ja suurema tahtejõuga ning suurema energiaga kui vanemad inimesed. Võtta neilt noortelt õigused, kitsendada kodanike valimisõigusi, tähendab seda, et teeme nõrgemaks või vähem väärtuslikumaks valijate pere. (V a h e l h ü e.) Just vähem väärtuslikumaks. Seepärast, et 20 ja 23 aasta vahel on inimene küllaldaselt küps valimiskohustuse täitmiseks, eriti meie oludes. Teise Koja aruandja poolt tähendati, et inimene küpseb põhjamaal hiljem kui lõunamaal, kuid see ei pea pai-

ka. Inimese kehaline, füüsiline küpsus algab lõunapool küll varem kui põhjamaades, aga rahvas on vaimliselt küpsem seal, kus on võitlusi karmi loodusega, ja sellepärast inimene küpseki vaimliselt põhjamaal kiiremini kui lõunas. Nii et ei maksa sugugi eeskujuks võtta vanusemäära suhtes lõunamaid. See ei ole õigustatud ka ajalooliselt, sest teistes maades on varem vanusemäär kätte saadud suure võitluse kaudu. Meie oleme aga seni elanud liberalistlikumates oludes, kus valimisõigus on olnud juba õige noorelt, ja sellepärast tundub kõrgemale vanusemäärale minemine just kui tagasikiskumisena. Misparast peaksime tagasikiskumise vaimu üles näitama ka niisugustes pisiasjades, nagu käesoleval juhul. Seepärast oleks õige olnud, kui meie ei oleks vanusemäära üldse tõstnud, või kui siis juba, siis ainult ühe aasta võrra. Selles küsimuses välismaiseid eeskujusid tooma ei ole meie kuidagi õigustatud, seda enam, et mitmel korral on rõhutatud koguni siit kõnetoolilt, et meie ei tohiks end siduda välismaa eeskujudega, vaid peaksime omapära taotlema. Peaksime kinni hoidma senisest traditsioonist, mis meil on olnud ja süvenenud 20 aasta kestel. Meil on vanusemääraks olnud 20 aastat ja kui sellest on nüüd mõlemad kojad kaugemale läinud, siis ei tohiks meie ometi seda vanemat vanusemäära võtta ja sellega suurt pattu teha oma noorsoo vastu. Seepärast kahest pahest tuleb valida väikesem pahe ja see on 22-aastane vanusemäär. Sellest kaugemale minna ei tohi. (V a h e l h ü e d.) Meie ei tohi seda. See on noorsoo jutt, mis tuleb vanamehe suust. 21-aastasena oli mul seda palju rohkem kui praegu. Kahtlemata on seda palju rohkem ka igal 21-aastaselt inimesel.

A. Veiler: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Ma kuulasin päris huviga neid motiive, mis toodi 22 ja 23 aasta kaitseks. Minu arvates ei ole need motiivid mitte päris veenvad. Siin ühelt poolt arvati, tuues ette perekondlikke motiive, et üks korralik perekonnaisa, kellel pojad on, ei usalda oma ettevõtet pändada pojale enne 23 aastat. Teiselt poolt teame, et kui isal tütreid on, ja kui need 23-aastaselt mehele ei saa, siis hakkab ta neile vaatama ja mõtlema, et asi ei ole päris korras, et tütar peaks 21-aastaselt küps olema. Nii minu arvates ei ole see perekondlik motiiv mitte mõõduandev. Edasi öeldi, et 20 ja 22 aasta asjus ei võiks mujalt maailmast eeskujuga võtta, nagu rvkl. Roos tähendas.

Kuigi Teine Koda toetab 23-aastast vanusemäära, siis ei tohi unustada, et ta just mujalt põhjamaadelt eeskju on võtnud, mis ka vajalik. On väga palju hallpäid, kes ei ole oma arukuse poolest veel 20-aastasegi tarkust omandanud. Kui härra Laur'i retsepti võtame, siis peaksime tõesti komisjoni määrama, kes teeks kindlaks alused ja piirid, kas 80-ne või 75-aastastelt peame hääleõiguse ära võtma. See ei ole küll mingi motiiv, kui püütakse seletama tulla, et noored on elutargemad ja kogenumad kui vanad inimesed. Ka see ei ole motiiv, kui tullakse ütleva, et meie elame tagasikiskival ajajärgul, et omalajal olime andnud hääleõiguse 20-aastastele ja nüüd tahame tagasi viia 22—23 aasta peale. Minu daamid ja härrad, selles ei seisa tagasikiskumine. Võib-olla suures entusiasmis meie omalajal oleksime andnud hääleõiguse isegi 17-aastastele noortele. Ameerika president on praegu hädas, et Ameerikas 12—13 aasta vanused noored abielluvad, ja kui ta seal piiri paneks ja ütleks, et alla 20—21 aasta ei tohi abielluda, siis see ei oleks tagasikiskumine. Üks on selge, et rahvas on otsuseid teinud, mille kohta tunnistama peame, et oleme ummikusse sattunud. Kuid peale vanade on suur hulk noori tulipäid selles kaasa aidanud. Noored on ju need, kes alati väga suure hooga tundmata asjadele vastu lähevad, sest noored on seiklushimulised ja see on ka loogiliselt õige ja arusaadav, noored peavad seda olema, sest neil on tulevik ees, kuna vanadel on ees vaid üks osa tulevikust ja vanad elavad juba olevikule.

Minu arvates need motiivid, mis siin ette toodi, ei pea täies ulatuses paika, aga üks on selge, et meie oludes inimene peab hakkama juba maast madalast tööle ja katsuma end iseseisvalt ära elatada. Minu arvates, see on kõige suurem motiiv, mitte aga see, mida härra Laur siin tähendas, et meie põhjamaa teeb inimesed varemini küpsemaks ja mõistlikumaks, ja sellega püüdis ümber lükata kõrgemat vanusemäära, ning teiselt poolt ütles, et selleks ongi Soomes võetud hääleõigusliku kodaniku vanusemääraks 25 aastat. Imelik põhjendus. (N a e r.) Meie kool ja ametite õppimine on sellele rajatud, et inimene võimalikult varemalt iseseisvaks saaks ja iseseisvana võiks tegutseda eeskätt enda ülalpidamiseks ja enese eest hoolitsemiseks. Kuigi meil püütakse õpetada, et kodanikul tuleb eeskätt olla ikkagi riigikodanik, kuid on selge, et kodanik hoolitseb esijoones ikkagi enda eest, ja teises järjekor-

ras on ta riigikodanik. Kui aga kodanik iseenda eest hoolitsema hakkab, kui ta kõigi nende väikeste päevamuredega kokku puutub ja järk-järgult küpsemaks saab, siis on ta võimeline ka riiklike ülesannete täitmiseks ja siis on 22 aastat selleks küllaldane, kus kodanik valimistel iseseisvalt ka riigiasju otsustada oskab.

A. Mõttus: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Küsimus hääleõiguse vanuse määra kohta, kas võtta 22 või 23 aastat, on seda laadi, et selle ümber suure temperamendiga ega paatosega kõnelda ei ole mingit alust, ja oleks parem sellest kiiremini üle saada. Kui ma täna selle küsimuse kohta ka mõne sõna ütlen, siis ainult sellepärast, et tahan paarile motiivile tähelepanu juhtida, mida siin puudutatud ei ole, mis aga Esimese Koja vastavas komisjonis, kus seda küsimust väga põhjalikult kaaluti, praktiliste motiividena käsitamist leidsid. Esiteks, kui võtame vanuse määraks 23 aastat, siis peaksime ühelt osalt nendelt kodanikelt, kes seni hääletamas käinud, hääleõiguse ära võtma. Seda vältida saab siis, kui vanuse määraks võtame 22 aastat, sest siis ei lange need välja. See oleks väga praktiline moment ja oluline motiiv, et need kodanikud, kes hääleõigust juba kasutanud, sellest õigusest nüüd ilma ei jääks. Sest ikkagi tundub kibedana inimestele, kui on kord mingit õigust kasutatud, ja kui see hiljem neilt ära võetakse. Teine motiiv, mis võib-olla nii suurt tähelepanu ei vääri, aga osalt siiski võib kõne alla tulla, on järgmine: meie ise istume siin koos rahvahääletuse otsuse põhjal, mida on kaasa teinud palju nooremad inimesed, kui 22 aastat vanad. Kui meie nüüd vanusemäära juures põhjalikult kipume vaidlema selle küpsuse üle, siis tekib küsimus, kas need otsused, mis rahvahääletusel tehtud, on küllalt küpsed ja kaalutud, kuna seal on noored kaasa otsustanud.

Need olid praktilised kaalutlused vastavas komisjonis, ja seepärast arvati, et kui võtame siin keskmise arvu — 22, mis on ühtlasi lähedane sellele, mida taotleb ka Teine Koda 23-ga, siis peaks sellest küllalt olema. Muidu aga selle küsimuse juures vaidlemine, kas võtta 22 või 23 aastat, on juuksekarva lõhkiajamine ja täiesti asjata.

V. N e g g o: Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Mina teie tähelepanu ei taha pikalt kõita, ainult tahaksin ette tuua

ühe motiivi, millest tõepoolest ei ole räägitud. Kuigi minu eelkõneleja ka ütles, et ta toob motiivi ette, millest kõneldud ei ole, siiski neid kuulsime härra Lauri käest enne. Ma lootsin ette aga ühe motiivi, millest tõepoolest kõneldud ei ole. Meie teame, et meie seadustes on ette nähtud kaitseväeteenistuse aja pikendamine õppimise otstarbel kuni 22-aastaseks saamiseni. Seega kõik need, kes on koolides ja ülikoolis ning tahavad teatud kooli või järku lõpetada, need kasutavad seda paragrahvi. Ja neid õpilasi on siiski võrdlemisi hea hulk meeskodanikke. (A. Piip: Ülikoolis on inimesi, kes on vanemad kui mina!) On selge, et vanemaid on, aga see ei puutu siia. Terve rida on sarnaseid õpilasi, kes seda paragrahvi kasutavad ja nende arv ei ole praegu väike ja nende arv ei ole väike ka tulevikus, kuna gümnaasiumi eluiga on pikendatud ühe aasta võrra ja ka teise astme, tähendab kõrgema astme kutseskoolide iga on kaunis kõrgele viidud. Niisuguseid koole vabariigis leiame umbes 70—80, kus peame arvestama, et on õpilasi, kes seda pikendust vajavad. Sellelõttu need õpilased lähevad alles 22-aastaseks saamisel kaitsevärke ja tulevad kaitseväest tagasi pärast ajateenistust kui 23-aastased noormehed. Kui tahame põhimõtet läbi viia, et kaitseväeteenistuse aega arvestada tuleb, siis tuleb ka seda motiivi arvesse võtta. Sellele lisaks veel teine asjaolu. Kui meie räägime õpilastest, siis vaatamata sellele, et viimaste klasside õpilased on 20, 21, 22 aastat vanad ja on täisealised, nad siiski kooliõpilastena käivad koolidistsipliini ja režiimi alla, nad on isegi kohustatud tooma vanemalt oma puudumise põhjuste kirjalikke tõendusi jne. Ja peab ütleva, et nad õige paljudel aladel nii majanduslikul ja ka teistel aladel ripuvad oma vanematest. Ka selletõttu ei oleks mõeldav, et nad võiksid juba meie riigi juhtimisest hääletamisega osa võtta. Veel rohkem, kui viiakse kooli erakonna politika, ja see on paratamatu siis, kui viimase klassi õpilased hääletamisest osa võtavad, siis tuleksid uuesti tagasi need ajad, mida nägime, kus viimase klassi õpilased barett peas lanavatel ringi kõndisid ja sellega uhkeldasid. See on väga tõsine ja lungiv põhjus, et sarnane olukord enam maad ei võtaks. Seepärast päris tõsiselt ja veendunult olen 23-aastase vanuse poolt hääleõiguse saamise eeldusena.

Mis puutub sellesse, mis härra Roos ette tõi, et Soomes oli teine olukord, et seal taheti kuningat jne., siis võin härra Roos'ile

õelda, ega meil Eestiski kuningasoovijad ei puudunud, neid leidis isegi meie tuntumate ja kaaluvamate politikategelaste hulgas.

O. Koplus: Väga lugupeetavad Rahvuskogu liikmed! Kui Rahvuskogu selle põhjaliku ja mitmekordse kaalumise juures ei ole Põhiseadusega jõudnud ühemeelsele seisukohale, siis laseb see paista, et siin tõesti ja põhjalikult on küsimust arutatud ja selle tõltu on ka seisukohad mitmekülgsed tulnud. Kui tähtsates küsimustes ja tähtsates paragrahvides, nagu need, mis riigi korra ja riigi valitsemise viisi määravad, on üle saadud kergemini ja on jõutud kokkuleppele, ja neis küsimusis, mis sisuliselt pisikese tähendusega, ei ole saadud kokkulepet, isegi mitte kokkuleppekomisjonis, — siis laseb see paista, et Rahvuskogu liikmed, kes oma truualamuses on teinud järeleandmisi tähtsates paragrahvides ja need, kes eluliselt tähtsaid küsimusi enne tõsiselt ja põhjalikult ei ole kaalunud, nüüd oma südamerahustuseks tahaksid tasa teha seda, mis enne tegemata jäänud, et siis rahva ette minnes võiks öelda, et vaadake, tõesti meie oleme seda Põhiseadust väga põhjalikult kaalunud, näete isegi, kui palju on nende paragrahvide juures sõna võetud ja kui suurt võitlust on seal peetud.

Rahvas oleks aga tahtnud, et tüsedamad paragrahvid oleksid saanud põhjalikumalt kaalumist, mistõttu need paragrahvid oleksid kujunenud ka hoopis teisiti välja kui praegu. Neile küsimustele selles ulatuses, nagu need praegu päevakorda on võetud, ei pööra rahvas kuigi suurt tähelepanu. Võite julged olla, et kas need küsimused otsustatakse Esimese või Teise Koja ettepaneku kujul, see igalahes ei tekita mingit revolutsiooni või rahutust rahva seas.

Mina olen kinni pidanud sellest põhimõttest, et tuleb ära kasutada kõik võimalused, et tuua ette õiglaselt selle rahvaosa nõudmisi, kelle nimel ma siin olen.

Lugupeetud Rahvuskogu liikmed, Teie ei ole selleks rahva poolt volitatud, et teil siin järsku tekiks tunne ja ainult selle alusel teie võite suurelt osalt kodanikelt hääleõiguse ära võtta. Seda ei saa nii kergelt teha, selleks peavad konkreetset alused ja selgesti nähtavad põhjused olema. Aga ei ole leitud kõigi püüdmiste ja otsimiste peale vaatamata tõsist põhjendust hääleõiguslikkuse vanusemäära ülesviimiseks. Seda ei saa põhjendada ainult tun-

netega, sest see võib olla petlik ja selle-
tõttu ei ole õiglane.

Nagu selgus, siin ei ole võimalik enam ettepanekut teha jääda 20-aastase vanuse juurde. Siis seda ettepanekut ma tegema ei hakka. Aga igal juhtumisel on õige see, et meid ei ole hääleõiguse äravõtmiseks volitatud ja sellepärast ka meil ei ole õigust seda teha. Et on tehtud ettepanek, võtta 22 aasta asemele 23 aastat, siis, kuna pean igat aastat siiski väga tähtsaks, igal juhtumisel ühinen ettepanekuga, kus on ette nähtud 22 aastat hääleõiguslikkuse alam-
määraks.

Esimese Koja üldaruandja J. Uluots (lõpusõna): Minul oli niisugune mulje, et kõik lugupeetud Rahvuskogu liikmed, tänasele koosolekule tulles, juba teatavaid vaateid selle kohta omavad, mis täna otsustamisele tuleb. Mulle paistab, et nüüd peale selle, kui mitmed lugupeetud Rahvuskogu liikmed suure oratorliku talendiga ja meeleolurikkalt on oma poolt- ja vastuväiteid ette kandnud, küsimus veel rohkem peaks selge olema. Sellepärast arvan, et siin mul enam midagi juurde lisada ei ole, niipalju kui see puutub poliitiliselt taiseaneks saamisesse. Tahaksin ainult tähendada, et Esimene Koda oma väiteid 3 a. tähtaega kodanike kodakondsuses olemise suhtes on põhjendanud peamiselt selle kaalutlusega, et kodakondsuses olemine teatava määrani seob inimest seda rohkem, mida kauem ta vastavas kodakondsuses olemine on kestnud. On selge, et kodakondsus aitab luua terve hulga sidemeid üksiku isiku ja riigi vahel, kelle kodakondsusse vastav isik kuulub. Neid sidemeid ei saa kiiresti luua, vaid need kujunevad järk-järgult, need kasvavad ja peavad kasvama isikuga kokku. Mida kauemat aega see kasvamise periood kestab, seda rohkem on sidemeid. Sellelt seisukohalt vaadatuna on Esimene Koda oma otsuses võtnud mitte 2 aastat Eesti kodakondsust, vaid 3 aastat selleks, et vastavale isikule kui kodanikule hääleõigust anda.

Lõpuks tähendaksin, et minu arusaamise järgi ka kõik teised paragrahvid Põhiseaduses on põhjalikult arutatud ja kaalutud. Mina ei saaks öelda, et need paragrahvid, mis lahtiseks jäänud ja mida praegu arutame, oleksid suuremal määral arutamise aineks olnud, kui mõned teised. Mulle tundub, et mõned teised paragrahvid on veel üksikasjalikumale arutamisele kuulunud, kui käesolev paragrahv. Kui aga praegusel korral ei ole kokkuleppele jõutud

kooskõlastamiskomisjonis ja ka varem, siis nähtavasti on siin tegemist vastava aine iseäralikkusega. 22 või 23 aastat on sedavõrd igauhel juba tema arusaamistest tingitud ja arusaamisega ühenduses seisev küsimus, mida ei saa kõrvalt tulevate kaalutlustega kergesti kõigutada. Ja seepärast, et meil praegu säärase iseloomuga küsimus on arutusel, ei ole varem loime tulnud vastava ühise ettepanekuga ja otsuse saamisega.

Loodan, et käesoleval korral lõplikul hääletamisel, nagu seni toimunud, nõnda ka nüüd igaüks oma parema arusaamise järgi otsustab ja meie säärase otsuse saame, mis rahvale ja riigile kasuks osutub. Selles mõttes loodan ma headele tulemustele, ja ühtlasi olen amellikult kohustatud soovutama Esimese Koja ettepanek vastu võtta.

Teise Koja üldaruandja A. Anderson (lõpusõna): Ma peaksin kahe motiivi juures peatuma, millest mööda ei saa. Kõigepealt tähendati sellele, et meie ei saa selle küsimuse otsustamisel mitte eeskujuna võtta välismaalt ja juhiti tähelepanu sellele, et meie inimesed peavad vaimliselt varem küpsema kui lõunarahvad. Mina ei saa seda motiivi kuidagi pooldada, ta ei anna ennast ei üht- ega teistviisi kuidagi arvustada. Kui põhjapool inimesed vaimliselt peaksid varem küpsema, kui lõunapool, siis peaks Skandinaavia maades olemine valimisõigus antud juba palju nooremates aastates. Meie näeme aga just risti vastupidist. Kui Soome on 25 aastat valimisõiguse eaks võtnud, siis ei ole siin kaasarääkiv kuningas motiiv, kuna Soome on olnud juba 20 aastat vabariik. Järelikult on siin mõõduandvad teissugused põhjused ja loomulikult see, et kodanikud ei küpse riiklikus mõtlemises nii vara, kui lõunapool. Kui meie ümberringi teistes maades on keskmine norm leitud ja meie ka selle järgi talitame, ning kui leitakse, et sellega meie just kui kisuksime demokraatia põhimõtte alla, siis ei ole see õige.

Teine väide oli see, et kõrgema vanusemääraga ei lasta välja tulla idealismi. Mina arvan, et see seisukoht ei ole õige ja on erakordne väide. Kui tunnistame, et rahvuslik idealism esineb 22 aasta vanusemääras, siis oleme meie surnud rahvas.

Mis puutub sellesse, kas meie õigustatud oleme 20 aastat kõrvale heitma, siis ma ütlen, et meie teeme seda paratamatult, sest kui teisiti seletaksime, siis küsiksin:

miks just 20? Miks mitte vähem? Põhimõtte pärast olene suunitud kitsendama seda määra, sest demokraatiat igas mõttes läbi viia ikkagi ei suudeta. Valimisseaduses olene terve rea kitsendusi teinud. Üheks kitsenduseks on juba see asjaolu, et ajateenistuses olevail kodanikel on hääletamisest osavõtt keelatud. See kõneleb selle poolt, et kõik oleneb igatahes riiklikust otstarbekohasusest.

Juhataja: Siin on kaks redaktsiooni § 36 kohta. Need on mõlema koja ettepanekud. Ma kavatsen hääletada need paragrahvid tervikuna paralleelselt kummagi koja redaktsioonis. Esimeseks tuleks hääletamisele Esimese Koja redaktsioon ja järgmisena tuleks Teise Koja redaktsioon. Muu hääletamise kord läheb nii, nagu kodukorras ette nähtud.

A. Piip (häälet. motiiv): Väga austatud esimees! Ma kahetsen väga, et kumbki koda ei olnud küllalt alalhoidlik selles küsimuses. Ma oleksin tõesti näinud, et siin oleks 20 aastat alal hoitud. Ma pean selle vanusemäära muutmise tõesti üheltpoolt mittevajalikuks ja teiselt poolt mitteotstarbekohaseks. Mittevajalikuks seepärast, et meie 20-aastane praktika ei ole halbtusi näidanud ja mul ei ole vähemaidki kogemusi selle kohta, et 20 aasta vanus oleks midagi halba teinud. Teiseks ei pea ma seda ka vajalikuks, ei pea otstarbekohaseks sellepärast, et tõesti rahvaotsuse hääletamise juures oli palju neid, kes hääle andsid Põhiseaduse muutmiseks, aga ma arvan, nad ei teinud seda mitte sellepärast, et neilt hääleõigus ära võetaks. Edasi, meie ei pea poliitilises tulevikus jätma pinda, mis varem või hiljem põhja annab põhiseaduse muutmiseks. Sellepärast ma kahetsen neid mõlemaid hääletamisele tulevaid ettepanekuid. Kuid arvesse võttes, et 22-aastane vanus siiski suurele osale kodanikest annab hääleõiguse ühe aasta võrra varemalt kui 23-aastane vanus, hääletan ma 22-aastase vanuse poolt.

Juhataja: Asun ettepanekute hääletamisele. (Hääletatakse.) § 36 poolt Esimese Koja redaktsioonis on 63 häält, Teise Koja redaktsioonis — 52 häält, seega on § 36 vastu võetud absoluutse enamusega Esimese Koja redaktsioonis.

§ 38.

Esimese Koja üldaruandja J. Uluots: Järgmine küsimus, mille kohta ei ole kahe

koja vahel kokkulepet saavutatud, on riigipea nimetuse küsimus. Esimeses Kojas on lõpuks pärast kodukorras ettenähtud mitmekordset hääletamist jäädud nimetuse „Riigivanem“ juurde, kuna Teises Kojas on jäädud peatuma nimetuse „Vabariigi President“ juurde.

Peab lähendama, et käesolevas küsimuses on Esimeses Kojas arutamise kestel tekkinud väga mitmekesiseid ja ka mitmekülgeid arutlusi. Põhjendused, mis „Riigivanema“ ja „Vabariigi Presidendi“ kasuks ette toodi, olid üsna rohkearvulised. Kõigi nende põhjenduste juures ei hakkaks ma käesoleval korral peatuma. Mina tooksin ette ainult need peamised motiivid, mis minu arusaamise järgi on antud „Riigivanema“ nimetuse kasuks.

Esimene motiiv on ajaloolist laadi ja nimelt sügava ajaloolise tagapõhjaga. Ajaloo allikais ning kroonikais ja ürikuis vana Eesti valitsejate kohta tarvitatakse talviselt ladinakeelset nimetust — senior. Eesti ja teistes keeltes on sellest järeldatud, et vanas Eestis „vanem“ oli vastav võimukandja omal alal. Tõsi küll, selle vastu on vaieldud ja seletatud, et need vana Eesti vanemad ei olnud kogu riigi esindajad ega riigi maa-ala valitsejad, vaid et nad teetsid vähemal aladel. See on õige. Teisest küljest on selle väite nõrgendamiseks esile toodud vaateid ja kahtlusi, kas ladinakeelne nimetus üldse vastab tolleaegsele eestikeelsele nimetusele või mitte. Seda küsimust on praegu raske lõplikult otsustada. Näib, et vist vanas Eestis teatavad võimukandjad kandsid nimetust — vanem. Neil kaalutlustel „Riigivanema“ nimetuse pooldajad väidavadki, et meie seda ürgajaloolist nimetust peaksime säilitama.

Teine kaalutus on samuti ajaloolist laadi, aga sootu hilisema elueaga. Juhitakse tähelepanu sellele, et meil Eesti Vabariigi kestel on riigipea nimetus Riigivanema kujul küllalt omaseks saanud, selle nimetusega olene ühel või teisel viisil kokku kasvanud ja nüüd peaks olema eriline tungiv tarvidus — põhjendatakse edasi, — mis selle nimetuse kõrvaldamise vajalikuks teeks. Kui seletati, et Riigivanema nimetus on raske tõlkida võõrkeeltesse, siis juhiti tähelepanu sellele, et seniajani on selle tõlkimisega toime tulnud. See nimetus iseloomustab meie riiklikku iseolemist ka siis, kui selle tõlkimine välismaalastele võõrkeeltesse raskusi teeks. Peaks olema ikkagi meie siseriiklik asi, kuidas meie oma teatavaid asutusi

omas keeles nimetame. Kui meie oma siiseelu korraldame, siis peaksime võimalikult alal hoidma ja säilitama seda, mis seni raskusi ei ole sünnitanud. Kui meie riiklikke traditsioone tahame luua ja neid säilitada, siis on eelduseks, et seni olevatest kinni peame. Sellelt seisukohalt vaadates osutus Riigivanema nimetus eelistatumaks Vabariigi Presidendi nimetusele.

Kolmas põhjus, mis vast vähema tähtsusega, aga mis siiski teatava mõtte ja tähtsuse omandas, oli kaalutlus, et praegu oleme eestistamise ajajärgus nii nimele kui ka teistes suhetes. Seepärast, kas oleks õige sel ajal, kui just nime eestistamise lainetus kõrgemale tõuseb, riigipea nimetuse suhtes talitada teisiti. Ka sellelt seisukohalt vaadatuna tundus Riigivanema nimetus väga mitmele, nagu ma aru sain, õige tähtis olevat.

Peale nende kolme kaalutluse ja põhjuse, mis minu silmis kõige kaaluvamad paistsid olevat, on toodud veel teisi motiive, aga nende juures ma pikemalt peatuda ei tahaks. Juhiksini tähelepanu ainult sellele, et nii mõnigi on seletanud, nagu oleks meie rahvas väga kokku kasvanud „Riigivanema“ nimetusega ja et nagu rahva laiemates hulkades ei taheta sellest nimetusest loobuda. Võib-olla, et see nõnda on, aga võib-olla, et tervel hulgal rahvast ka teissugused seisukohad on. Mulle näib, et see väide on raskesti kontrollitav ja sellepärast mina mõllen, see ei ole põhjendus, mis „Riigivanema“ nimetuse säilitamist peaks põhjendama. On juhitud edasi tähelepanu sellele, et ka teistes maades ei ole mitte igalpool riigipea nimetus, ka siis kui ta vabariiklik riigipea on, otseselt Vabariigi President, vaid esineb ka teissugusel kujul. Siinkohal aga mulle paistab selgesti, et Euroopa kultuuri piirkonnas visliti presidendi nimetus siiski võrdlemisi levinenud on. Kuid eitada ei saa, et mõni riigipea ka Euroopa kultuuri piirkonnas teist nimetust kannab. Nii siis kõik need ja teisedki põhjendused ei näi minule olevat nõnda tõhusad, et nad põhjustaksid just „Riigivanema“ nimetuse säilitamist, välja arvatud eelpool mainitud kolm põhjust, mis minu tundmise järele on olnud ka Esimese Koja enamusele seda võrd mõõduandvaks, et nad selle nimetuse juurde on jäänud. Täheks, et oli ka üksikuid hääletamisstaadiume, kus „Riigivanem“ pidi alla andma „Vabariigi Presidendi“ nimetusele, aga see oli vähemal arvul juhtudel, suuremal hulgal juhtudel hääletamistest „Riigivanem“ osutus vastu-

võetavamaks. Nõnda see nimetus esineb Esimese Koja ettepanekus § 38. See § 38 on valitud sellepärast siin hääletamiseks, et see osutub vastava instituudi peamiseks ja tähtsamaks paragrahviks. Kui siin selles paragrahvis üks või leine nimetus valitakse, siis muidugi tuleb juba redaktsiooni korras vastavad täiendused ja muudatused teha ka teistes paragrahvides, kus vastav nimetus esineb. Panen ette,

§ 38 vastu võtta Esimese Koja redaktsioonis.

Teise Koja üldaruandja A. A n d e r k o p p: Minul oleks juurde lisada, et riigipea nimetuse suhtes on Teine Koda läinud välja seisukohast, et Riigivanema nimetusega ei saa meie kuidagi teiste riikide ees esineda. Seda ei saa vastavalt tõlkida ja sellepärast ei oleks tarvidust jääda nime juurde, mida väljaspool meie riigi piire tarvitada ei saa. Tegelikult on välja kujunenud nii, et Riigivanema nimetust meie väljaspool tarvitada ei ole saanud, ja seepärast on valitsemise korra seaduses ette nähtud, et teda võib teisiti tõlkida. Teine Koda on asunud seisukohale, et ei oleks põhjust maksvat korda ümber tegema hakata ja peaksime minema seda teed ning tarvitama nimetust, mis üldiselt väljaspool riigipea suhtes tarvitusele oleme võtnud. Ei oleks aga mõtet võtta nime, mida saame tarvitada ainult oma riigis, kuid väljaspool peame teisiti tõlkima.

Toetan § 38 Teise Koja redaktsioonis.

J u h a t a j a: Hääletamisele tuleb § 38 Esimese ja Teise Koja redaktsioonis paralleelselt. Kõigepealt tuleb hääletamisele Esimese Koja ettepanek. Järgmisena panen hääletamisele Teise Koja ettepaneku. (H ä ä l e t a t a k s e.)

Esimese Koja redaktsiooni poolt on 47 häält, Teise Koja redaktsiooni poolt 68 häält, seega on § 38 absoluutse enamusega vastu võetud Teise Koja redaktsioonis.

§ 60.

Esimese Koja üldaruandja J. U l u o t s: Järgmine küsimus, mille kohta ei ole kokkulepet saavutatud, on rahvaesinduse üldnimetus. Teatavasti mõlemi koja nimetuse suhtes on kokkulepe saavutatud, aga üldnimetuseks on Esimese Kojal võetud „Rahvaesindus“ ja Teisel Kojal „Riigiko-

gu". Esimeses Kojas selle küsimuse lahendamisel kerkis algusest peale raskusi ja seepärast esialgu jäi küsimus enam-vähem lahtiseks. Mida enam aga arutamine edasi niinkus, seda enam hakkasid võistleva selle üldnimetuse juures mitmesugused ettepanekud. Viimati jäi eeskätt võistleva kolm nimetust: „Rahvaesinduskogu“, „Rahvaesindus“ ja „Riigikogu“. „Rahvaesindus“ osutus viimati vastuvõetavamaks, kusjuures aga hiljem Teise Koja ettepanekute hääletamisel hääled esialgu otsustasid küsimuse ühel viisil ja hiljem teisel viisil. Ja seda sel motiivil, et üldkoosolekul oleks veel võimalik küsimust kaaluda ning lõppotsus teha.

Esimeses Kojas oli väga tõsiselt kaalutamisel nimetus „Riigikogu“. Seda nimetust püüti kasutada kahe nähte äramärkimiseks, nimelt Esimese Koja nimetusena ja rahvaesinduse üldnimetusena. Hiljem osutus aga mittevõimalikuks võtta esimese koja nimetuseks „Riigikogu“, sest kalduti selles suhtes teissugusele arvamisele. Nimelt leiti, et „Riigikogu“ on seniajani haaaranud kogu parlamendi, aga mitte üht ta osa, ja järelikult ühe osa märkimiseks oleks see nimetus liiga mittejärgjekindel. Kui aga edasi seesama nimetus „Riigikogu“ taheti võtta parlamendi üldnimetuseks, siis räägiti sellele ettepanekule vastu. Kui õieti aru sain, kõneldi sellele vastu peamiselt kahel motiivil. Esiteks, kui nimetust „Riigikogu“ seada seosesse kahe koja nimetusega „Riiginõukogu“ ja „Riigivolikogu“, tooks see endaga kaasa säärase hulga nimetusi, milles on sees niihästi „Riigi“ kui ka „kogu“, mis tekitaks nimetuste vahetegemisel suuri raskusi. Kui „Riiginõukogu“ ja „Riigivolikogu“ on arusaadavad ajalooliste põhjuste tõttu, siis kolmas nimetus „Riigikogu“, olles värske nimetus, hakkaks emba-kumba matma, kas „Riigivolikogu“ või „Riiginõukogu“ nimetust. Kumbki aga ei ole soovitav ja sellepärast arvati, et nimi „Riigikogu“ üldnimeks kõige kõlbulikum ei peaks olema. Teine motiiv seisis selles, et edaspidi meil on rahvaesindusel kaks koda. Need kaks koda on peamiselt need asutused, mille kaudu rahvaesindus teotseb. Ainult harukordsetel juhtudel rahvaesindus teotseb koos kahe koja üldkoosoleku näol. Sellelt seisukohalt vaadatuna toonitati, et tulevase parlamendi üldnimetus ei peaks olema säärane, mis kuidagi viisi saaks luua pettepilti, nagu oleks kahe koja kõrval veel mingi kolmas eriline asutus. Kui aga võtta üldnimetusena „Riigikogu“ ja arvestades, et „Riigikogu“

seniajani on kindlat rahvaesindust tähendanud, siis on ilmne, et siin mingi tegelikult mitteolev või harukordselt esinev asutus muutuks just nagu sääraseks, mis võtaks ära kujutluse kahe koja olemasolust.

Need on minu arusaamise järgi need kaks peamotiivi, mis ei võimaldanud rahvaesinduse üldnimetuseks võtta sõna „Riigikogu“, olgugi, et põhimõttelikult, nagu mina aru sain, selle nime vastu ei oldud.

Mis puutub sellesse, kuidas rahvaesindust üldnimetusega nimetada, siis, nagu mina tähendasin, pandi ette selleks nimetuseks sõna „Rahvaesinduskogu“. See aga leiti pikk olevat ja püüti lühendada ning selle lühendamise kaudu saabuski nimetus „Rahvaesindus“. Sellele nimetusele räägiti vastu selles mõttes, et sõna „Rahvaesindus“ ei ole isikunimi, vaid soonimi, mis tähendab igat vastavat asutust, kus rahvas oma esindajate kaudu riigivõimust osa võtab. Teisest küljest aga sellele vastuväitele vastati, et „Rahvaesindus“ on just säärane nimetus, mis ei peaks liiga isikunimena tunduma. Kui tahame toonitada kahe koja olemasolu, kui tahame elanike tähelepanu juhtida sellele, et kaks koda teotseb, siis on päris õige neid kaht koda nimetada üldise nimetusega selles mõttes, nagu näiteks Inglismaal kaks koda kokku ja isegi osalt kuningas, kui ta kodadega kaasa töötab, kannavad üldist nimetust — parlament. Kui Inglismaal see võimalik, siis oleks päris arusaadav, kui ka meil kaks koda kokku kannaks üldnimetust Rahvaesindus. Seejuures juhiti tähelepanu sellele, et see nimetus on küllalt lühikene, kõigile arusaadav ja peamiselt toonitati ikkagi seda, et see nimetus mingit segadust ei too selles mõttes, et kaks koda varjule jääks ja ka selles mõttes, et mitte ei tekiks arvamusi, nagu oleks veel mingi kolmas koda. Rahvaesindus oleks vaid üldine nimetus, milles tahes või tahtmata rahva psühholoogia püüaks leida vastavaid kodasid igaüks oma nimetusega. Need olid, nagu mina aru sain, peamised motiivid, mis selle sõna „Rahvaesindus“ kasuks on toodud ja mille tõttu ka vastav nimetus säilunud.

Ei ole kahtlust, et ka käesoleval korral, nagu § 38 juures, raske on õieti üksikuid motiive tuua, vaid on tegemist küsimusega, mis üsna tõsisel määral oleneb iga Rahvuskogu liikme seesmistest tõekspidamisest, teatud tunnete ja hinnangute kompleksist, nii et kindlad motiivid, objektiivsed asjaolud siin vaevalt saavad üksinda

mööduandvad olla. Suuremal määral otsustab siin teatud väärtuse tunne, teatud hinnang, mis mitte ei pruugi alistuda välistele objektiivsetele faktidele. Panen ette, § 60 vastu võtta Esimese Koja redaktsioonis.

Teise Koja üldaruandja A. A n d e r k o p p: Teisel Kojal on selle nimetuse suhtes olnud järgmised motiivid. Senise parlamendi nimeks on olnud „Riigikogu“. Kui seda nimetust tahetakse muuta ja teema asemele uut panna, siis peavad selleks tõsised põhjused olema. Neid põhjendusi Teine Koda aga pole leidnud. Võib-olla Riigikogu nimega on seotud halbtusi, kuid kahtlemata on temal ka häid külgi, mida praegu ei nähta ja mida võib-olla hinnata võib hiljem. Kui asutus on ta oma töö teinud, seepärast võib ta ka oma nime alal hoida. Teisel Kojal ei ole leidunud motiive, mis oleksid sundinud seda nime muutama. Seepärast

on Teine Koda otsustanud selle nime juurde jääda.

J u h a t a j a: Hääletamisele tuleb § 60 kõigepealt Esimese Koja redaktsioonis ja selle järele Teise Koja redaktsioonis. (Hääletatakse.) § 60 poolt Esimese Koja redaktsioonis on 50 häält ja Teise Koja redaktsioonis — 56 häält. Koos on 116 Rahvuskogu liiget, seepärast ei ole kumbki ettepanek saanud absoluutset enamust ja kodukorra järgi tuleb paragrahv „poolt“ ja „vastu“ hääletamisele. (Hääletatakse.) § 60 poolt Teise Koja redaktsioonis on 58 häält, vastu 52 häält. § 60 Esimese Koja redaktsioonis on saanud poolt 52 häält, vastu 54 häält, seega on § 60 vastu võetud Teise Koja redaktsioonis.

Vaheaeg kl. 12.06 min. — kl. 12.25 min.

Koosolekut juhatab Esimese Koja abiesimees J. Kristelstein.

§ 68.

Esimese Koja üldaruandja J. U l u o t s: Paragrahvis 68 Esimese Koja redaktsioonis palun kõigepealt teha parandusi vastavalt sellele, mis täna juba otsustatud. Nimelt § 68 Esimese Koja redaktsioonis teise lõike algul ja lõpul on sõnad „Riigivanemal“ ja „Riigivanem“. Ma palun parandus teha selles mõttes, et sõna „Riigivanemal“ asendataks sõnadega „Vabariigi

Presidendil“ ja — „Riigivanem“ sõnadega „Vabariigi President“.

Mis puutub erinevustesse § 68 Esimese ja Teise Koja redaktsioonide vahel, siis on siin tegemist 5- ja 4-aastase rahvaesinduse normaalaja mööduga. Esimeses Kojas suurendati omalajal rahvaesinduse tavaline kestus 4 aastalt 5-le lähtudes teatavatest seisukohtadest. Leiti nimelt, et rahvaesinduses on harilik nähe, et kokkutekul kulub ära pool kuni terve aasta selleks, et uued rahvaesinduse liikmed tulvaksid täiesti kodukorraga ja asjade käiguga. Teisest küljest, kui on juba lähedal rahvaesinduse koosseisu uuendamine valimiste teel, siis algab rahvaesinduses valimiselne palavik, seetõttu läheb rahvaesindusel jällegi pool kuni terve aasta ära mitte päris normaalses olustikus töötamiseks. Niisugustel oludel on soovitav, et rahvaesinduse iga veidi pikem oleks. Kahtlemata säärane ajapikendamine võib endaga kaasa tuua seda, et rahvaesindus oma olevas koosseisus enam tarvilikul määral ei vasta valijaskonna arusaamistele ja meeoludele. Aga sellele vastuväitele vastati omakord selles mõttes, et meil pole käesoleval korral tegemist säärase rahvaesindusega, nagu see oli 1920. aasta Põhiseaduse alusel. 1920. aasta Põhiseaduse alusel saadi rahvaesinduse koosseisu uuendada harukordselt teistel tähtaegadel kui see tavaliselt tööperioodideks oli ette nähtud. Nüüd uue Põhiseaduse järgi riigipeal koos Vabariigi Valitsusega on võimalik rahvaesinduse valimisi varemini toimetada kui see normaalajal toimuma peaks. Nimelt kui on näha, et rahvaesinduse koosseisu meeolu ei vasta enam valijaskonna meeoludele või kui on teatavad tähtsad poliitilised küsimused päevakorral, milleks oleks vajalik valijaskonna arvamisi teada saada, siis on võimalik rahvaesinduse koosseisu uuendamist juba varem ette võtta. Pealegi juhiti tähelepanu sellele, et säärane kord vist kujuneb ka normaalseks. Sel puhul juhiti tähelepanu teistele maadele, eriti Inglismaale, kus ilmneb, et harukordi parlament püsib kuni normaaltähtaja lõpuni. Tavaliselt sootu varem pöördatakse poliitiliste probleemide lahendamiseks valijaskonna poole. Niisuguseid olukordi loeti ka Eestis normaalseks, sest kui parlamentarism tahab olla elujõuline, siis peab ta alati võimalikult valijaskonna arvamisi silmas pidama. Nii siis sellelt seisukohalt vaadatuna see 5-aastane periood ei pidanud tähendama seda, et rahvaesindus kuidagi võõrduks valijas-

konnast, vaid ümberpöörduvalt uue Põhiseaduse elastiline kord võimaldab niikuinii 4--5 aasta kestel parlamendi uusi valimisi ette võtta. Kui tõelisi vajadusi ei ole, siis arvati, et ei ole põhjust siin piirduda 4 aasta juures, vaid see aasta arv võiks olla siin 5.

Need olid peamised põhjused, mis olid Esimese Koja poolt vastuvõetud § 68 esimese lõike aluseks. Panen ette,

§ 68 vastu võtta Esimese Koja redaktsioonis.

Teise Koja üldaruandja A. A n d e r k o p p: Teine Koda jättes legislatuuri perioodiks neli aastat, läks välja järgmistest seisukohtadest.

Kõigepealt ei tohiks legislatuuri periood liiga pikk olla. Kui seda lühidust tahetakse aga kätte saada sellega, et Põhiseaduse alusel on võimalik parlamenti ka enne siin tähendatud aega laiali saata, siis sellega nagu eitaksime seda kestuse põhimõtet sisuliselt.

Teisest küljest, mis puutub küsimusse, kas viis aastat legislatuuri perioodiks normaalselt on pikk või lühike aeg, siis võttis siin Teine Koda eeskujuks teisi põhjapoolseid maid, kus igalpool see aeg on 4 aastat, või isegi lühem, nagu näiteks Norras, kus see aeg on ainult 3 aastat, teistes maades aga maksimaalselt — 4 aastat. Ja pealegi on ka meie kutseliste kodade juures ühe koosseisu volituste kestus koondatud 4 aasta peale. See põhimõte on üldiselt läbi viidud ja seepärast ei oleks ka parlamendi juures põhjust legislatuuri perioodi teisiti korraldada. Samuti peaks ütlema, et sisuliselt viieaastane legislatuuri periood on pikk. Meil tähendati Teises Kojas ja võib-olla ka mujal üldiselt õigusega selle peale, et kui omalajal viimane rahvaesindus — Riigikogu, valiti 1932. aastal, siis vististi keegi ei saaks öelda, et viie aasta möödudes tema veel oleks kokkukõlas olnud meeleoludega, mis valitsesid valimiste ajal. Sellest seisukohast välja minnes arvab Teine Koda, et ei tohiks legislatuuri perioodi liiga pikaks teha, kuna tegelikult rahvaesindus selle aja jooksul lahku võib minna rahva meeleolust. Sellepärast nelja-aastane periood oleks küllaldane ja tohiks ka põhiseaduses aset leida.

Toetan § 68 Teise Koja redaktsioonis.

A. K a s k: Lugupeetavad Rahvuskogu liikmed! Esimese Koja üldaruandja prof. Uluots tõi ette oma Koja motiividest seda, et kolmeaastase senise Riigikogu volituste

aja kestel ei olevat olnud võimalik rohkem tööd teha, kui üks aasta, sest esimene aasta olevat tutvumise aasta ja viimane ettevalmistustööde aasta. Tegelikult on aga meil maal kõneldud sellest, et Riigikogu liikmed ei olevat selle aja kestel, kui nad valitud, pärast valimisi end peaaegu näidanud oma valijatele, nimelt suures enamus, vaid tutvumine ja kokkusaamine olevat jälle siis tekkinud, kui hakkasid tulema uued valimised. Meie oleme võtnud oma Põhiseadusse uue aluse, millel saab teostada valimisi Rahvuskokku, see on, enamusvalimise põhimõte, ja kui see valimine nii teostub, kui enamikul juhtudel Rahvuskogu valimine, kus ei olnud võistlevaid kandidaate, siis paistab mulle, et Rahvuskogu liikmetel ei ole õieti mingit sidet valijaskonnaga enne, kui viis aastat mööda läheb. Mina ei taha kõigi nende lugupeetud Rahvuskogu liikmete aeda kivi visata, kes väga agaralt on käinud tutvustamas Rahvuskogu töödega oma valijaskonda, aga on ka terve rida niisuguseid, kes seda teinud ei ole ja neid on enamus. Seepärast minule tundub, et kui nii pika volituste aja määrame, nimelt 5 aastat, ja kui valimised sarnasel põhimõttel toimuvad, et üks kandidaat ilma hääle andmiseta valituks tunnustatakse, siis muutub riigivolikogu võõraks valijaskonnale. Neil motiividel ei tahaks volituste tähtaega nii pikaks venitada, nagu Esimese Koja poolt on vastu võetud. Need olid motiivid, millest kõneldi Teises Kojas, mida lugupeetud Teise Koja aruandja esile ei toonud. Minule paistab, et Rahvuskogu peaks vastu võtma 4-aastase parlamendi volituste kestuse põhimõtte.

Esimese Koja üldaruandja J. U l u o t s: Ma unustasin tähendamata, et ettepanekute paljundamisel on sekretariaadis tekkinud Esimese Koja § 68 redaktsiooni suhtes ebasoovitav puudus, mis seisab selles, et § 68 III lõige Esimese Koja redaktsioonis ei ole ära trükitud. Erilisi raskusi selles mõttes ei ole sellepärast, et § 68 III lõige on sama, mis Teise Koja vastava paragrahvi lõige. Nii et kui § 68 Esimese Koja redaktsioonis otsustamisele tuleb, siis panen ette arvestada, et sel juhul Teise Koja § 68 redaktsiooni kolmas lõige on ka Esimese Koja § 68 kolmandaks lõikeks.

J u h a t a j a: Panen § 68 hääletamisele Esimese ja Teise Koja redaktsioonis paralleelselt, kusjuures, nagu kuulsin Esimese Koja üldaruandja seletusest, on Esimese

Koja redaktsioonis § 68 kolmas lõige välja jäänud eksituse tõttu, ja kolmas lõige tuleb hääletamisele Teise Koja ettepanekus, kuna mõlemad ettepanekud on sarnased. Ühes sellega tuleb lugeda üldkoosoleku poolt vastuvõetud redaktsioonilise parandusena Riigivanema asemel Vabariigi President. (Hääletatakse.)

Esimese Koja ettepaneku poolt on 65 häält, Teise Koja ettepaneku poolt 38 häält, seega on § 68 vastu võetud absoluutse enamusega Esimese Koja redaktsioonis.

§ 72.

Esimese Koja üldaruandja J. Uluots: § 72 on sisuliselt otsustatud juba eelmiste hääletustega. § 72 esimeses lauses määratud viie-aastane kestus on seega juba vastu võetud.

Edasi teen ettepaneku, juba varem asetleidnud hääletuse tõttu, sõna „Riigivanem“ asendada sõnaga „Vabariigi President“.

Teise Koja üldaruandja A. Aderkopp: Teise Koja üldaruandjana ühinen nende ettepanekutega, mis tegi Esimese Koja üldaruandja.

Juhataja: Arvesse võttes, et Teise Koja üldaruandja on ühinenud Esimese Koja ettepanekuga, lahushääletamist ei tule, vaid hääletamisele tuleb ühine ettepanek võtta vastu § 72 Esimese Koja redaktsioonis. (Hääletatakse.) § 72 on vastu võetud Esimese Koja redaktsioonis.

Esimese Koja üldaruandja J. Uluots: § 86 esimeses lõikes esinev viie- ja nelja-aastane periood on juba otsustatud. Esimese Koja redaktsioonis on teises lõikes sõnad „Riigivanemal“ ja „Riigivanem“. Teen ettepaneku,

asendada need sõnad juba asetleidnud otsuse põhjal sõnadega „Vabariigi Presidentil“ ja „Vabariigi President“.

Samuti teen ettepaneku, võtta kolmandas lõikes sõna „Riigivanema“ asemel „Vabariigi President“.

Teise Koja üldaruandja A. Aderkopp: Teise Koja üldaruandjana ühinen nende ettepanekutega.

Juhataja: Kuna Teise Koja üldaruandja on ühinenud Esimese Koja üldaru-

andja ettepanekutega, siis tuleb hääletamisele ühine ettepanek. (Hääletatakse.) § 86 on vastu võetud Esimese Koja redaktsioonis.

Seega on kõik erinevused otsustatud. Kuna I päevakorra-punkt on läbi, siis juhatatus on otsustanud määrata vaheaaja 20 minutiks, et redaktsioonikomisjon saaks sooritada tööd ja teha redaktsioonilised parandused neis paragrahvides, mis koosolekul vastu võeti.

Vaheaeg kl. 12.46 min. — kl. 13.15 min.

3. Rahvuskogu üldkoosoleku redaktsioonikomisjoni ettepanek Rahvuskogu üldkoosolekule Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu kohta.

Esimese Koja üldaruandja J. Uluots: Lugupeetud Rahvuskogu liikmeile on kätte jagatud ettepanek, mida redaktsioonikomisjon paneb ette vastu võtta.

See ettepanek, nagu nähtub, jaguneb kolme ossa. Esimeses osas tehakse ettepanek nimetused klambrites „Riigivanem“, „Vabariigi President“, millised nimetused senistes redaktsioonides on esinenud, asendada vastavates paragrahvides sõnadega „Vabariigi President“. See ettepanek on seoses seega, mis tänasel koosolekul vastu võeti. Paragrahvid, kus vastav nimetus peab leidma aset, on märgitud siin ettepanekus p. 1 all sellekohaste paragrahvide numbritega.

Teine osa ettepanekust seisab selles, et sõnad klambrites „Rahvaesindus“, „Riigikogu“, millised nimetused esinevad eelnõu senistes paragrahvides, asendada igalpool sõnaga „Riigikogu“. Paragrahvid, kus vastavad muudatused tulevad ette võtta, on tähendatud ettepaneku teises osas.

Kolmas osa sisaldab eneses redaktsioonilisi parandusi, mida Rahvuskogu üldkoosoleku redaktsioonikomisjon ette on võtnud. Need parandused on tingitud sellest, et ühed või teised väikesed arusaamatused ühel või teisel kohal on tekkinud ja need on nüüd kõrvaldatud. Teisest küljest mõnes kohas, vaatamata senisele redaktsioonikomisjoni tegevusele, ei olnud läbi viidud ühtlast terminoloogiat. Nüüd on see tehtud.

Kolmandaks võeti vastu kodade poolt § 121¹, milline numeratsioon aga Põhiseadusse ei võinud jääda. Redaktsioonikomisjon on vastavalt senise eelnõu § 116 ja

117 ühendanud, nõnda et § 117 osutub § 116 viimaseks lõikeks, selle tõttu senine § 118 on viidud § 117 asemele, § 119 — 118 asemele, § 120 — § 119 asemele, § 121 — § 120 asemele ja § 121¹ on märgitud nüüd § 121-sena.

Kui keegi lugupeetud Rahvuskogu liikmeist soovib, siis üksikute redaktsiooniliste paranduste kohta võiksin täiendavalt seletust anda, aga kui seda ei ole nõutud, siis ei ole seda aja kokkuvõtte mõttes vajalik teha. Niisugustel asjaoludel panen ette redaktsioonikomisjoni ettepanek vastu võtta.

Teise Koja üldaruandja A. Anderkopp: Ma ühinen selle ettepanekuga.

Redaktsioonikomisjoni ettepanek võetakse vastu.

Juhataja: Täna Rahvuskogu üldkoosoleku otsusega ning praegu aselleidnud redaktsioonikomisjoni ettepaneku hääletamisega on Rahvuskogu vastu võtnud kõik osad Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõus, millise väljatöötamine oli talle usaldatud rahvahääletuse otsusega. Ning Rahvuskogu mõlema koja ja üldkoosoleku ühise töö tulemusena ma kuulutan Eesti Vabariigi Põhiseaduse Rahvuskogu poolt lõplikult vastu võetuks. (Kiiduvaldused.)

Annan lõpuks sõna Esimese Koja esimehele lugupeetud professor Uluots'ale.

Esimese Koja esimees J. Uluots: Väga lugupeetud juhataja, väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! 5 kuud 10 päeva on möödunud sellest päevast, millal Rahvuskogu kokku astus ülesande täitmisele, mis osutus rahva otsuse kohaselt tema peaülesandeks. Nüüd on see ülesanne täidetud. Eesti Vabariigi Põhiseadus on Rahvuskogu poolt vastu võetud. See töö, mille viljaks on Põhiseaduse praegutoimunud vastuvõtmine, on meile kõigile teada. See töö on koormanud kõiki meid. Antud vande, pühaliku töötuse ja rahva otsuse kohaselt oleme meie püüdnud igaüks oma parema arusaamise järgi täita neid ülesandeid, mis meie peal on lasunud. Ma pean tunnistama siit kohalt, et see töö on toime tulnud ainult selle tõttu, et igaüks Rahvuskogu liige oma ülesande on hästi ja korralikult täitnud. Kõigile seepärast lubage avaldada üldkoosoleku juhatuse nimel sügavat tänu tehtud töö eest. Meie oleme oma tööd teinud tagasihoidlikult ja rahulikult. Meil ei ole pidulikke toimetusi teos-

tada olnud. Meie oleme iga päevast, ärpäevast tööd teinud. Elu koosneb ärpäevadest, ning pühapäevad on haruldased. Meie tahame loota, et see töö osutub sääraseks aluseks, mille põhjal Eesti riigi ja rahva iga päevane tegevus rajaneks ja et see iga päevane tegevus aitaks kaasa selleks, et meie riik püsiks, kasvaks ja tugevneks. Ei ole mõeldav, et meie oma tööga toime oleksime tulnud, kui seda tööd ei oleks iseloomustanud teatav joon. Selleks jooneks on olnud teatav leplikkus ja leplikkus minu arvates kõige kõrgemal määral, mis rahvaesinduses aset leida võib. Meie teame kõik, et ühel ja teisel on olnud omad arusaamised, meie teame, et väljaspool meid, ühiskonnas, on mitmesugused arusaamised. Samal ajal aga peame tunnistama, et ükski ei ole jõudnud oma vaateid ja mõtteid, millega ta siia kotta tuli, täiel määral teostada. Selles mõttes võib-olla igaüks võib öelda, et ta täielikult rahuldatus ei ole. Aga ometi samal ajal — mulle tundub — igaüks võib tunda teatud rahuldust, sest sarnast tulemust, mille tunnistajaks nüüd oleme, ei oleks meie mitte saanud, kui ei oleks olnud tarvilikku leplikku meelt, üksteisest arusaamist ja head koostöötamise tahet siin Rahvuskogus. Kui Rahvuskogust midagi järele jääb, mis püsib kauem, kui meist kellelgi see võimalik, siis jääb temast üks püsima, ja see on teatav leplik meel ja teatav ühteoju tunne. Meie rahva elutarkus on juba varem aegadel jõudnud teadmisele, et vaen kaotab ja rahhu kosutab, ja et ühteoid on teatavaks tugevuseks. Mulle tundub, et Rahvuskogu on käinud selle lipukirja järgi, ja ma tahaksin öelda, et meie töö tulemus — Eesti Vabariigi Põhiseadus — on selle lipukirja all saabunud ning et see on oma sisult ja eeskirjadelt ühteoju meele saavutus. Selles mõttes ma loodan, et see uus Põhiseadus peab kandma edasi ka üksmeelt meie riigi ja rahva elus. Praegusel ajal vististi on see rohkem vajalik kui kunagi varem. Meie näeme kõik seda, kuidas ümberringi poliitiline pilvitus läheb üha suuremaks, kuidas siin ja seal tekivad välgulöögid. On päris selge, et suured rahvad selles tormis ja tuules võivad rasketele katsumistele vastu minna. Meie, kui väike riik ja rahvas jõuame niisuguses tuules ja tormis seista siis, kui meie elanike keskel valitseb kokkuleppe meel, kui meie riigivõimu ja iga kodaniku vabaduse kaudu see on kindlustatud. Ja uus Põhiseadus tahabki olla selleks teeks, millel kõndides Eesti rahvas ja Eesti riik saab rasketele katsumistele vas-

tu minna selles teadmises, et kõik, mis Põhiseadusse puutub, on püütud ühtlase kokkuhoiu meeleolu seisukohalt teha.

Seepärast nüüd, lõpetades oma lähtsamat tööd Põhiseaduse vastuvõtmise näol, arvan õige olevat konstateerida siitkohalt, et see lepitusvaim, see vaenu kaotamise ja rahu kosutamise vaim, see ühtehoju vaim, mis kogu aeg meie tööd on läbistanud, kestku edasi Põhiseaduse teostamisel, rakendamisel ja elluviimisel, ja et see vaim jääks lehvima kogu aeg, mil see Põhiseadus meie elu korraldab. See vaim olgu ka

selleks, mis edaspidi kogu meie riiki ja kogu meie rahvast hoiab tervikuks, ka siis kui ümberkaudu on rasked katsumised päevakorral, kui riikide ja rahvaste elu seisab kaalul. Meie tahame loota kõik ühes meeles, et see Põhiseadus, mille nüüd vastu võtsime, aitab kaasa selleks, et Eesti rahvas ja Eesti riik, vaatamata kõigile raskustele, läheks ikka ja alati heledamale tulevikule vastu. (K i i d u a v a l d u s e d.)

J u h a t a j a: Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 13.30 min.

M. Pung. J. Kristelstein.
Koosoleku juhatajad.

Artur Mägi.
Peasekretär.

RAHVUSKOGU

Üldkoosolek.

4. koosolek.

12. augustil 1937.

Sisu:

1. Erinevus Rahvuskogu Esimese Koja ja Rahvuskogu Teise Koja poolt vastuvõetud Riiginõukogu kujundamise seaduse eelnõus (§ 12).

2. Üleminekuaja seaduse eelnõu arutamise aluseks võtmise Rahvuskogus.

3. Teadaanne üleminekuaja seaduse eelnõu komisjoni moodustamise kohta.

Koosoleku avab Rahvuskogu Esimese Koja esimees J. Uluots kell 11.55 min.

Juhatuse lauas: Esimese Koja esimees J. Uluots, peasekretär A. Mägi ja Esimese Koja sekretäri kt. A. Kits.

1. Erinevus Rahvuskogu Esimese Koja ja Rahvuskogu Teise Koja poolt vastuvõetud Riiginõukogu kujundamise seaduse eelnõus (§ 12).

Rahvuskogu Esimese Koja Põhiseaduse elluviimise seaduste I komisjoni aruandja J. Kaarli mäe: Esimese Koja seisukoht § 12 kohta on see, et vabakutsete alalt valitava liikme valimiseks peaks domineerima vaba, kutse alusel olev organisatsioon, s. o. vannutatud advokaatide organisatsioon. Sellest kõige tähtsamast motiivist välja minnes asus Esimene Koda seisukohale, et § 12 tuleks vastu võtta Esimese Koja redaktsioonis.

Teen ettepaneku,

§ 12 Esimese Koja redaktsioonis vastu võtta.

Rahvuskogu Teise Koja Põhiseaduse elluviimise seaduste II komisjoni aruandja A. Piip: Teine Koda väljub sellest, et kui on kõikide vabakutsete esindus, siis peaksid olema esindajate valimise võimalused võrdsed. Et vannutatud advokaatide seisus on vanemaid ja lugupeetavamaid meie seisuste hulgas, siis Teise Koja kava järgi ta saaks 50% valimiskolleegiumis. Kuid teoreetiliselt peaks nii olema, et ka teised vabakutsed peaksid võrdsed olema, kuna ka need kutsed ei ole mitte vähema vanusega. Sellepärast arstid ja rohuteadlased kutseorganisatsioonide esinduste kaudu peaksid olema aseta-

tud valimistel võrdsesse olukorda advokaatide nõukoguga. Peale selle välja minnes kutsete võrdsuse seisukohast oleks otstarbekohane, et see valimine sünniks mitte ühe kutseorganisatsiooni, vaid erilise valimiskoosoleku poolt, nagu seda üheõiglus esile manaks.

Neil kaalutlustel Teine Koda leidis, et oleks siiski õigem jääda sellele seisukohale, mis ta on vastu võtnud ja mille kohaselt riiginõukogu liige valitakse valimiskoosolekul. Teen ettepaneku,

vastu võtta § 12 Teise Koja redaktsioonis.

A. Veiler: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Esimese Koja ettepanek on iseenesest väga sümpaatne, aga minu arvates ei ole see kahjuks õigel kohal. Viga on tulnud sellest, et meie Põhiseaduses tahtsime anda advokaatidele oma esinduse, ja neil on selleks ka õigus. Aga meie oleme advokaatide esinduse nimetanud eksikombel „vabakutselised“. Nüüd tekib iseäralik olukord. Esimese Koja ettepaneku järgi on vabakutseliste esindus järgmine: Advokaatide Nõukogust koos liiget ja selle juurde 2 arsti ja 2 rohuteadlast. Seega kaks arsti ja kaks rohuteadlast vaatavad pealt, kui advokaadid oma esindajat valivad. Mina arvan, et arusaamatusi valimise juures tekkida ei saa, kuna advokaadid on ühel meelel, arstiabi seal ka vaja ei ole ja nii saavad advokaadid omal jõul läbi. Teise Koja ettepanekul on vähemalt see õiglane joon juures, et see ütleb, et mõlemalt poolt on viis esindajat. Nii peab siis läbi rääkima, et isik — advokaat või arst — keda valitakse, ka teisele poolele teatud määrani oleks vastuvõetav. Vaevalt on arvata, et alati viis viie vastu hääletaks ja liisuga peaks otsustama. Huvitav ettepanek oli eile Teises Kojas sama seaduse § 16 puhul, et vähemusrahvustel peaks ühel viisaastakul, nagu nüüd kombeks öelda, olema esindaja sakslaste poolt, järgmisel viisaastakul juutide poolt. Kahjuks seda ettepanekut ei saa siin advokaatide ja arstide suhtes enam teha.

Et arstid ei saaks selle küsimuse otsustamisel välja lülitatud, on Teise Koja ettepanek kahtlemata õiglasem, sest siin seisab viis viie vastu ja mitte neli kuue vastu.

F. Karlson: Väga austatud Rahvuskogu liikmed! Äärmises leplikkuses on Rahvuskogu oma tööd teinud. Küsimused, mis väga rasked paistsid olevat, Põhiseaduse kui ka teiste seaduste vastuvõtmisel, on lahendatud väga leplikus vaimus. Meil on terve rida Põhiseaduse elluviimise seadusi, mis mõlema koja poolt üksmeelselt on vastu võetud, ilma et oleks tarvis olnud üldkoosolekul otsustada. Säärasteks seadusteks on näiteks Riigikogu töökorra seadus, Riigikogu ajutine kodukord, Vabariigi Presidendi valimise seadus ja riigivolikogu valimise seadus, mille juures oli õige palju lahkuminekuid, mis paistsid ületamatud olevat, kuid mis siiski on lõplikult vastu võetud. Huvitav on, et nüüd aga ühes seaduses, riiginõukogu kujundamise seaduses, on § 12, mida mõlemad kojad ühel kujul vastu võtnud ei ole. Seda küsimust võib naljakalt käsitada, nagu tegi eelkõneleja, kel väga palju huumori andi on, kuid sellel küsimusel on ka väga suur tõe sisu. Peaküsimus ei seisa mitte selles, et see tehniliselt tundub imelikuna, et ühed valivad, kuna teised seisavad juures, see on ühed on aktiivsed, teised aga passiivsed pealtvaatajad. Kuid seda vormilist külge oleks võinud võib-olla paremini sõnastada. Sisuline külg on palju tähtsam kui vormiline külg. Vormiliselt on minu arvates küsimus palju halvemini lahendatud, kui Teise Koja ettepaneku seisukohale jääda. Kui võtame nii, et tuleb vannutatud advokaatidelt 5 liiget, arstiteadlastelt 3 ja rohuteadlastelt 2, siis tekib kahtlemata ummik, millest eelkõneleja mööda läks, sest valimiskogusse tuleb viis ja viis, sest nad moodustavad kaks tervikut, kuna väga palju arste on ka apteekrid ja üldse need kaks kutseala kuuluvad tehniliselt ja orgaaniliselt kokku, nagu see on ka Põhiseaduse ja elluviimise seaduse järgi. Seepärast ei või öelda, et teise koja konstruktsioon oleks õnnelikult valitud, sest võib nõnda juhtuda, et satutakse ummikusse — 5 meest on ühelpool küljes ja 5 meest teisel pool ja kuidagi edasi ei saa. See on väga raske seisukord. Nii seadust luua on ebaotstarbekohane ja seda tuleks kõigepealt arvestada.

Mis puutub sisulisse külge, siis minu arvates on tähtis küsimust arutada õigluse seisukohalt. Kahtlemata on advokatuuril õigus niisuguse koha peale. § 17 näeb ette, et arstid ja tervishoiu alal tegutsejad saavad 1 koha, seepärast on loomulik, et oleks ka advokatuuri esindus olemas. See koht oli Riigivanema poolt esitatud eelnõus olemas, pärast otsustati teisiti ja lõpuks on Esimene

Koda siiski selle küsimuse õiglaselt lahendanud ja on ka vastava paragrahvi sisse toonud. Tähtis on ka eriti küsimus, et „vabakutselistele“ esindust anda. Kui võtta vabakutselisi, siis peab ütleva, et peale advokatuuri päris puhast vabakutselise ei olegi. Väga suur protsent arste on riigiteenijad. (V a h e l h ü ü e.) Apteekrid kuuluvad Kaubandus-tööstuskoja liikmete hulka, väga paljudel on omad ärid ja tööstused ja on seetõttu teiste organisatsioonide kaudu sisse toodud. Advokatuur aga mujal esindatud ei ole.

Mis puutub otstarbekohasuse seisukohta, siis on tarvis, et ka advokatuuri esindaja oleks Rahvuskogu teises kohas. Ma näen rõõmuga, et Teine Koda praktilisest seisukohast välja minnes on valinud omale advokatuuri esindajaid väga tähtsatele kohtadele. Teise Koja juhataja on pärit advokatuuri alalt, väga tuntud, üldaruandja on advokatuuri alalt, ja väga andekas rvkl. prof. Piip on ka advokatuuri alalt, peale selle veel teine aruandja härra Sepp ja teised. Nagu näete Teine Koda praktilises töös on tõstnud välja need isikud, kes kuuluvad advokatuuri. (V a h e l h ü ü e.) Ega ma ei kiida. Ma arvan, et Teine Koda on oma valikuga väga rahul. (V a h e l h ü ü e.) Ma usun, et nad on rahul. (V a h e l h ü ü e.) Ega ma ei kiida neid, nende töö ise kiidab neid. Minu arvamise järgi on selge, et Esimese Koja redaktsioon on õigem ja see tuleks vastu võtta. (V a h e l h ü ü d e d.)

K. Schlossmann: Väga austatud Rahvuskogu liikmed! Eelnõu § 3 p. 7 ütleb, et vabakutsete alalt valitav liige valitakse Vannutatud Advokaatide Nõukogu, Arstide Koja või Rohuteadlaste Koja poolt. Sellega on teataval määral fikseeritud, mida meil praegu vabakutsete all mõistetakse. Kui see on eksitus, siis muidugi mõista ei saa siin palju rääkida ka Esimese Koja eelnõu § 12 vastu. Kui see aga õige on, siis tuleks ka § 12 päris selgesti väljendada, mida meie tahame, aga mitte nii, et teeme üht ja tahame teist. Pole mitte väga arusaadav, et vabakutselised on ainult advokaadid. Kõige vanemad vabakutselised ajalooliselt on arstid ja rohuteadlased, aga sellest ajaloost ei haka ma siin kõnelema, see ei ole tähtis. Tähtis on see, kui palju keegi on vabakutseline, kas 0,5%, 0,7% või koguni terve 1%. Kui arstid ja rohuteadlased ei ole vabakutselised, siis tuleks nad paragrahvist sootu kustutada, kus nad võib-olla peavad etendama säärast osa, mida nad isegi ei tea. Kuidas sel-

lest paragrahvist Esimese Koja eelnõus aru saada? Kas nii, et kui advokaadid omavahel kokku ei lepi, et siis arstid ja rohuteadlased peavad otsustajad olema ja nad selles mõttes on siia paragrahvi sisse võetud. Ma ei usu, et advokaatide nõukogu liikmed ei lepi kokku. Kui arstid ja rohuteadlased vabakutseliste esindajana valimiskogusse sisse jäävad, siis peaks neile mingi õiglane alus antama, et nad tunneksid, et nad sellest toimingust osa võtavad kui mitte päris võrdselt, siis vähemalt õiglasel alusel. Mina olen alati toonitanud, et teises kojas peab juriste võimalikult palju olema. On selge, et vabakutsete alusel rohuteadlasi ja arste ei pääse kunagi teise kotta, kuna teise koja organisatsioon on andnud advokaatidele väärika koha, s. t. 50% valijatest. Kui selle vastu ei vaielda, et Vannutatud Advokaatide Nõukogult võib 5, 6 ja 7 valijat liiget tulla, siis on valimise tulemused ette selged, misjaoks siis rohuteadlasi ja arste üldse sinna saata? Nende koht sel puhul poleks õigel kohal. Ja missuguseks kujuneks nende osa? Kas nemad peavad sel puhul, kui advokaadid omavahel vaidlevad ja kokkulepet ei saavuta, otsustajad olema? Mina loodan, et seda ei tule ja et advokaadid alati saavad oma esinduse teise kotta. Aga kui kojad ja kodade süsteem on loodud, siis peaks neil vähegi õigust olema oma esindajate kaudu vähemalt teise koja kujundamisestki osa võtta. Seepärast pooldan Teise Koja redaktsiooni, mis on vastuvõetavam. Igaüks, kes seda loeb, see ilmselt tunneb, et paragrahviga pole loodud mitterahuldavat olukorda, kuna Esimese Koja redaktsioonist see aga ilmselt silma torkab. Esimese Koja redaktsioonist on kõige vastuvõetavam see, et valijate arv on muutlik. Minu arvates oleks parem, kui see arv väikesem oleks, kuid kindel. (V a h e l h ü ü d e d: Õigus!)

Esimese Koja aruandja J. K a a r l i m ä e (lõpusõna): Keegi ei ole väitnud, nagu poleks arstid ja rohuteadlased vabakutselised. Põhjendustes juba ütlesin, et oluline vahe on selles, et advokaatide organisatsioon on rajatud puhtalt vabakutsele, kuna arstide ja rohuteadlaste juures ei ole see nii. Meie teame, et arstide ja rohuteadlaste kodade kujundamisest ei võta osa ainult vabakutselised, vaid et sellest võtavad osa inimesed, kes pole vabakutselised.

Iseenesest ei ole, minu arvates, arstide ja rohuteadlaste osa mitte sedavõrd tähtsuseta, et nad siin märkimisväärt ei oleks, sest tegelikult advokaadid vaidlevad ikka rohkem

ja ei lepi vast kokku, ja arstidel on sellejuures siis väga kaaluv sõna öelda. Teen ettepaneku, jääda selle redaktsiooni juurde, mis siin esitatud Esimese Koja poolt.

Teise Koja aruandja A. P i i p (lõpusõna): § 12 kohta on ette toodud, et Teise Koja redaktsioon looks ummiku. Kui see väide õige oleks, siis peaks ummik tekkima ka mujal. Nii näiteks § 15 on ette nähtud hariduse ja kultuuri alalt valitava riiginõukogu liikme kohta, et see valitakse valijameeste poolt, kelleks on Õpetajate Koja juhatus poolt valitud kuus liiget ja Kultuurkapitali Sihtkapitalide valitsuste poolt samuti kuus. Seal ummikut ei kardedud; seega see väide ei ole ka siin otsustav.

Edasi tähendan, et vabakutselised-arstid § 17 järgi esindust ei saa, sest seal võidakse valida ainult arste-administraatoreid, aga mitte vabalt praktiseerivaid arste.

Teine Koda ei taha alahinnata vana auväärt seisust, nagu seda on advokaatide seisus, samuti aga ei tahtnud Teine Koda teist vana auväärt seisust, nimelt arstide kutset, asetada niisugusesse seisukorda, et ta peaks ennast tundma nagu jooksupoiss. Arstid ja advokaadid on kaks vana auväärt seisust mõlemad, ja nad on alati hästi läbi saanud ja mina usun, et saavad seda ka edaspidi. Igatahes Teise Koja redaktsioon on säärane, mis praktiliselt küsimust paremini lahendab ja rohkem õiglust taotleb, ning rohkem au respektierib kahele vanale auväärt seisusele, kui Esimese Koja redaktsioon.

J u h a t a j a: Esitatud on kaks ettepanekut, üks Esimese Koja ja teine Teise Koja poolt. Hääletamisele tulevad mõlemad ettepanekud paralleelselt. Kui kodukorra järgi ei ole kumbki ettepanek poolthääletamisel nõutud enamust saanud, tulevad mõlemad ettepanekud hääletamisele „poolt“ ja „vastu“.

Panen kõigepealt hääletamisele Esimese Koja ettepaneku ja järgmisena Teise Koja ettepaneku. (H ä ä l e t a t a k s e.)

Esimese Koja ettepanek on saanud poolt 75 häält, Teise Koja ettepanek — poolt 44 häält, kvoorum on kvoorumlehe järgi 112. Seega on § 12 vastu võetud absoluutse enamusega Esimese Koja redaktsioonis.

Kuna käesolev seadus on otsustatud vastu võtta muudes osades Esimese Koja ja Teise Koja poolt, ja kuna käesoleval korral on ka erinev paragrahv vastu võetud, siis kuulutan riiginõukogu kujundamise seaduse Rahvuskogu poolt lõplikult vastuvõetuks.

2. Üleminekuaja seaduse eelnõu arutamise aluseks võtmine Rahvuskogus.

Juhataja: Mul on kõigepealt teatavaks teha järgmine kiri: „Rahvuskogule. Kasutades Rahvuskogu kodukorra § 46 ettenähtud algatusõigust, esitan siinjuures Üleminekuaja seaduse eelnõu. K. P ä t s.“ Juurde on lisatud vastavas arvus kõnesolev seaduseelnõu. See eelnõu on paljundatud ja Rahvuskogu liikmeile kätte toimetatud. Kodukorra § 52 põhjal sisulisi läbirääkimisi käesoleval korral ei ole.

Riigivanema ja Vabariigi Valitsuse peaesindajalt on järgmine ettepanek:

„Kodukorra § 48 alusel teen ettepaneku, võtta Riigivanema poolt kodukorra § 46 alusel algatatud Üleminekuaja seaduse eelnõu arutamise aluseks Rahvuskogus. J. Klesment.“

Nagu juba tähendasin, sisulist arutamist kodukorra järgi ei saa olla. Asun ettepane-

ku hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtava enamusega on härra Klesment'i ettepanek vastu võetud.

Juhataja: Seega on otsustatud Riigivanema poolt esitatud üleminekuaja seaduse eelnõu võtta arutamise aluseks Rahvuskogus.

3. Teadaanne üleminekuaja seaduse eelnõu komisjoni moodustamise kohta.

Juhataja: Siin on mul teatada, et Rahvuskogu kodukorra § 18 alusel Rahvuskogu üldkoosoleku juhatus määras üleminekuaja seaduse eelnõu läbivaatamiseks moodustada kummaski kojas vastav komisjon, kusjuures Esimeses Kojas komisjoni liikmete arvuks on arvatud 15 ja Teises Kojas — 10. Komisjoni liikmete valimised kummaski kojas toimuvad täna kõigile Rahvuskogu liikmeile teatavakstehtud aegadel.

Päevakord on läbi, lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 12.27 min.

J. Uluots.

Koosoleku juhataja.

Artur Mägi.
Peasekretär.

RAHVUSKOGU

Üldkoosolek.

5. koosolek.

17. augustil 1937.

Sisu:

1. Rahvuskogu Esimese Koja esimehe kõne.
2. Rahvuskogu Teise Koja esimehe kõne.
3. Riigivanema kõne.
4. Rahvuskogu tegevuse lõpetamine.

Koosoleku avab Rahvuskogu Esimese Koja esimees **J. Uluots** kell 12.00 min.

Juhatuse lauas: Rahvuskogu Esimese Koja esimees **J. Uluots**, abiesimees **J. Kristelstein** ja abiesimees **H. Lauri**, Rahvuskogu Teise Koja esimees **M. Pung**, abiesimees **A. Tõnisson** ja abiesimees **A. Palvadre** ning Rahvuskogu peasekretär **A. Mägi**.

1. Rahvuskogu Esimese Koja esimehe kõne.

Rahvuskogu Esimese Koja esimees **J. Uluots**: Avan Rahvuskogu tööde lõpetamise puhul piduliku koosoleku.

Kõrgesti austatud härra Riigivanem, väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed. Üks päev vähem kui kuus kuud tagasi tulime siia ruumi kokku, et täita rahva otsusega meile pandud ülesanded. Olime siis üksiteisele võõrad, eelolev töö ja ta üksikasjad olid tuleviku tumeduses. Järkjärgult süvenesime töösse ja rakendusime sellesse, õppisime tundma üksteise arusaamisi ja ühtlasi soove ja tahtmisi. Nüüd oleme jõudnud nõnda kaugele, et võime tunnustada täidetuks kõik rahva otsusega meile pandud ülesanded. Nõnda seisame nüüd meie, seisab kogu Rahvuskogu oma seaduseandliku tegevuse lõpuhetke eel.

Möödunud seaduseandliku töö on sedavõrd lähedane, mälestused ta üldisest käigust ja üksikasjadest on sedavõrd värsked, et oleks ülearune nende juures peatuda. Küll aga tuleb tänutundega tuletada meelde kõiki neid, kes on ühel või teisel viisil kaasa aidanud töö edukaks lõpuleviimiseks. Selles suhtes palun kõigepealt eriti Teid, härra Riigivanem, võtta vastu sügav tänu Rahvuskogu töö üldise võimaldamise eest, eelnõude esitamise eest ning nende edaspidisel kujundamisel isikliku ja

esindajate kaudu kaasabi eest. Samuti sügavat tänu palun vastu võtta Teid, kõik Rahvuskogu liikmed, kes olete püsiva hoolega igaüks oma parema arusaamise järgi ja vastutustundega kaasa aidanud meie ühisele suurele tööle ta mitmesugustes käikudes. Samuti tuleb tänada kõiki tehnilisi tööjõude meie töö kordasaatmisel.

Mis puutub Rahvuskogu töö õiguslikesse alustesse, siis selleks oli eeltähendatud rahva otsus 1936. aastast. Mida enam meie töö arenes, seda enam osutus vajalikuks juriidilise analüüsi kaudu selgitada ja kindlaks teha selle otsuse õiguslik ulatus ja tähtsus. Ka selles suhtes ei ole praegu aeg ega koht laskuda üksikasjadesse. Tähtis vaid ehk on toimunud analüüsi tulemustest toonitada seda, et rahva otsuse p. 1 alusel Rahvuskogu osutus mitte üksnes Põhiseaduse väljatöötajaks, s. o. tehniliseks töötegijaks, vaid ka Põhiseaduse vastuvõtjaks, s. o. talle lõpliku ja kohustava kuju andjaks, nagu seda tavaliselt seaduse vastuvõtmise all mõtleb nii teadus kui ka kehtiv seadus. Samal ajal ilmnis, et Rahvuskogu ei ole õigustatud vastuvõetud Põhiseadusele väljakuulutamise või muu vastava akti kaudu edasist käiku andma vastuvõetud Põhiseaduse kehtimapanemise suunas, küll aga sama punkti mõtte kohaselt esitama vastuvõetud Põhiseaduse sellele, kes rahva otsusega oli volitatud Rahvuskogu kokku kutsuma ja seega ka otsustama, kas ja kuivõrd Rahvuskogu oma ülesanded rahva otsuse kohaselt täitnud. Teisalt, rahva otsuse p. 3 alusel Rahvuskogu osutus mitte üksnes õigustatuks, vaid ka kohustatuks andma juhaks, kui vastuvõetud Põhiseadusele väljakuulutamise või muu vastava aktiga antakse edasine käik, määrama Põhiseaduse avaldamise korra ja avaldamisega seotud kehtimahakkamise alguse ning muud eeskirjad, mis Põhiseaduse vahetuks elluviimiseks vajalikud.

Samasuguse analüüsi kaudu selgitati võimalikult üksikasjadeni need juhtnõupid, mis rahva otsuse p. 2 väljendatud loodava uue riigikorra kohta. Kui võrre need juhtnõupid ei olnud küllaldased, võeti aluseks need otsused, mis rahvas või ta täisvolitatud esindus püstitanud varem.

Sel viisil oma tegevuse õiguslike

aluste suhtes Rahvuskogu on piinliku hoollega püüdnud kinni pidada võimupiirist ehk kompetentsist, mis talle rahva otsusega antud, ja võimalikult tühendavalt kasutanud seda oma võimupiiri, ühtlasi piinliku hoolsusega püüdnud riigikorra kujundamisel teostada juhtnõore, mis rahva otsuses antud, ning nende puudumisel rahva poolt varemalt antud juhtnõore. Kõik see, mis öeldud, leiab väljendust Rahvuskogu poolt vastuvõetud Põhiseaduses ning selle elluviimise kaheksas seaduses. Selles mõttes Rahvuskogu töö tulemus peaks olema õigusliku kompetentsi mõttes täiesti õige ja ühtlasi tühendav ning sisult täiesti vastav rahvalt saadud juhtnõoridele.

Töö viisi ehk meetodi suhtes meie mäletame kõik, kuidas töö toimus. Tõekspidamised ja arvamised, mis algul olid sage-dasti tugevasti erinevad, selgituste ja analüüsi kaudu lähenesid üksteisele. Ei saa sel puhul tähendamata jätta leplikku meelt ja lakkamatut tahtet leida ka raskematel ja näiliselt täiesti leppimatuil juhtudel ometi rahuldavat lahendust. See lepituse ja ühistöö vaim avaldus eriti ka mõlema koja koostöös, mille iseloomustavaks jooneks on see, et peaaegu kõik olulised ja tähtsad erinevused lahendati lepitusmenetluse teel. See kõik näitab, kui haruldasel määral Rahvuskogu liikmeskonnas on valitsenud head tahtet, leplikku meelt ja usaldust, vististi suuremal määral, kui meie ise sellest oleme jõudnud igakord endale aru anda. Mul oli au meie tööde algul avaldada lootust, et meil leiduks võimeid erinevate arusaamiste vahele ehitada lähendavaid sildu. Praegu on minul sügav vajadus avaldada headmeelt, et see soov on tähtsal määral täidetud. Kui ka praegu veel leidub meie seas, aga rohkem vististi väljaspool, kes on selles suhtes teisel arvamisel, siis mulle paistab, et nad kõik asjaga lähemal tutvumisel ometi edaspidi peavad tunnustama sama, mis eel-pool öeldud. Ja tõepoolest, mis ka edaspidi ei sünniks, Rahvuskogu oli ja jääb Eesti rahvaesinduse ajaloos vististi küll selleks, kes suurimal määral on avaldanud võimeid leida ühist teed ja ühist keelt ka seal, kus see esimesel pilgul ja ka lähemal katsetamisel näis olevat võimatu.

Rahvuskogu töö tulemused on meile kõik teada, eriti oma tähtsama töö, meie poolt vastuvõetud Põhiseaduse näol. Üle-arune oleks kõige selle juures praegu peatuda, sest nõnda on see töö ja tema tulemus meile veel värske. Tahaksin vaid too-

nitada, et meie poolt vastuvõetud Põhiseaduse alusel püstitatavas riigikorras ei ole midagi kõrvale heidetud, mis minevikus on osutunud kõlblikuks või heaks, ning juurde vaid on lisatud seda, mis olevikus ja lähemas tulevikus kõigi kaalutlemiste järgi peaks osutama otstarbekaks. Samal ajal on sihikindlalt hoidutud liialduste eest niihästi kodanike õiguste ja vabaduste, kui ka üksikute riigivõimuorganite kompetentsi määritlemisel. Sel viisil kogu ühiskondlik-riiklik elu uue Põhiseaduse alusel peaks omandama teatava orgaanilise terviksuse ning ühtlasi stabiilsuse ilme. See uus riigikord tahab olla demokraatlik riigikord selle sõna paremas ja klassilises mõttes, kus on kindlustatud õiglus, seadus ja vabadus ning ühtlasi riiklikult korraldatud rahva tahtel riigivõimu tasakaalustatud püsivus.

Meil endil muidugi on raske hinnata meie töö tulemusi. Hinnangut toimetab edaspidi tegelik elu. Neid, kellel on mingid eriliselt suunatud vaated või kõrgelt arenenud erihuvid, uus Põhiseadus vististi ei peaks suutma täielikult rahuldada. Leidub ka teisi, kes ühes või teises suhtes näeksid meeleldi teissugust korraldust, kui seda näeb ette uus Põhiseadus. Ent kindlasti võib öelda, et ükski põhiseadus ei saa kõigi huvisid rahuldada saajaprotsendilisel. Tähtis on see, et Põhiseadus kõigi õigustatud huvisid tarvilisel ja võimalikul määral arvestab. Ta peab olema suureks maanteeks, mis igaühe ukse eest läbi ei kulge, aga igale võimaldab liikuvuse. Seda aga uus Põhiseadus peaks küll tegema võimalikult täiel määral. Ka meie endi seas ei ole vististi ühtki, kes võiks öelda, et tema soovid ja tahted oleksid täiesti täidetud uue Põhiseadusega, sest kogu Põhiseadus, nagu eelpool nägime, on teatavate kokkulepete ja ühistöö saavutis. Ent igaüks meie seast võib ühtlasi olla selles selges teadmises, et ta on teinud, mis ta on võinud. See on aga kõrgem kõlbline rahuldus, mis üldse inimene võib omada. Nüüd viimaks võib küsida, milleks meie töö ja milleks omal ajal rahva otsus tehtud? Milleks seda meie riigile vaja?

Kui 18 aastat tagasi võeti vastu Eesti Asutava Kogu poolt Eesti Vabariigi Põhiseadus, siis sellel maailmasõja lõpetamise ajastul oli laialdaselt levimas arvamine, et maailmasõda jääb viimaseks ja on saabumas igavene rahuaeg. Ent hiljem on sündmused arenenud ometi sootu vastupidises suunas. Inimene on hakanud uues-

ti tundma haruldast iha raua järgi, sest ka inimveres öeldakse olevat rauda. Relvastus omandab ennenägematu ulatuse, ettevalmistused heitluseks haaravad vanu ja noori, mitte ainult üksikuid, vaid inimhulki. Seejuures meie oleme tunnista-jaiks, keda kõigepealt rünnatakse terase ja tulega. Purustati kõige vanem riik Aafrikas, kus puudus seesmine riigiõiguslik kokkukõla. Valavad verd ja jagavad maad omad ja võõrad ühes vanimas Euroopa riigis, kus tülitekitajaks on riigi põhiseaduslikud küsimused. Aasias aga, maailma kõige vanemas ja kõige rahvarikkamas riigis, kus vana põhiseaduslik kord purustati ja uut ning püsivat pole jõutud luua, on lõigatud ja lõigatakse selle riigi keha küljest ühed lahmakad maid teise järele. Kõik see sunnib inimesi tõsi-sele mõtlemisele, olgugi et kordub vaid vana tõde, see tõde, mis ikka on avaldu-nud rahvaste ja riikide ajaloo.

Rahvad ja riigid on laialipaiskuv tuisk-liiv, kui nad ei ole seesmiselt seotud. Kui neil seesmine side puudub, siis nad laostuvad või neid laostatakse. Üheks tähtsa-maks ja tugevamaks sidemeks, mis teeb rahvaid ja riike seesmiselt teraskindlaks, on õigus ja seadus ja eriti kõiki rahva-ja riigielu haarav Põhiseadus. Õigus ja Põhiseadus teevad rahvaid tugevaks heit-lustes olemise eest, puudub aga see, siis rahvas nõrgeneb.

Eeltoodud maailma ajaloo tõsiasjade kohu-tava palge ees pole mul isiklikult kahtlust selle kohta, miks on rahvas oma otsuse tei-nud rahaotsuse näol, samuti ka selle koh-ta, mispärast meie siin oleme töötanud ja mida meie oleme tahtnud. Mõningad ajad tagasi tekkis meil põhiseadusliku korra muutmise tahe, mis viimati arenes põhi-seaduslikuks kriisiks. Kellelgi ei pruugi ennast petta arvamiseaga, et säärane kriis oleks meile vähem ohtlik kui mujal. Kui meie rahvas tegi oma otsuse, mille põh-jal meie oleme töötanud, siis minu arva-tes tervest riikisäilitavast instinktist — pääs-ta ennast ja oma riiki põhiseaduslikust kriisist. Ja kui meie kõik siin oleme kuus kuud töötanud, neil alustel, neil viisi-del ja nende tulemustega, mis eelpool kir-jeldatud, siis arvan, meie oleme kõik või vähemalt tähtis osa meist seda teinud samadel kaalutlustel. Leplik meel ja töötulemused, millest eelpool kõneldud, ka see ei ole olnud muud, kui ainult meie riigi, ai-nult meie rahva, meie isamaa ja ta elanik-konna teenimine, selle isamaa ja selle rahva teenimine, kelle minevik ja olevik

ja tulevik väärrib seda, et meie teda teeni-sime, teenime ja teenida võime. Neil olu-del ei vaja pikemat põhjendust, mis ja miks meie tahame. Meie tahame, et põhi-seaduse kriis kaoks ja et meie nõrga inimi-liku töö kaudu meie riik pääseks sellest, mis paljudele maadele ja rahvastele on olnud hukatuslik. Selles teadmises ja sel-les tahtmises, jääda kindla õigusliku kor-ra juurde, võib Rahvuskogu nüüd surra, et ta töö saaks elada ja kanda vilja. Käigu selle tööga kaasas õnnistus põlvest põlve ja aegadest aegadesse. (K i i d u a v a l d u - s e d.)

2. Rahvuskogu Teise Koja esimehe kõne.

Rahvuskogu Teise Koja esimees M. Pung: Kõrgesti austatud härra Riigivanem! Väga austatud Rahvuskogu liikmed! Rahvuskogu, olles koostanud ja vastu võtnud uue Põhiseaduse ja selle elluviimise seadu-sed, on temale rahva poolt tehtud ülesande täitnud. See töö on tehtud kiiresti, kuid mitte kergel käel, vaid täie ja tõsise andu-musega asjale ning arusaamisega selle täht-susest meie riigile ja tema edaspidisele saa-tusele. Riigielu põhiprobleemi põhjalik ja äärmiselt täpsustatud käsitlemine Rahvus-kogus on suuresti süvendanud vabariigi va-litsemise küsimuste tundmist ning lugupi-damist mitte ainult neis, kellel nende küsi-mustega tegemist tuli teha, vaid ka suurtes rahvahulkades. Seda saavutust ei tohi ala-hinnata, vaid tuleb seda arvata võib-olla sa-maväärtuslikuks kui Põhiseadust ennast.

Rahvuskogu ülesanne on kindlaks mää-ratud ja piiritletud veebruarikuu lõpul 1936 toimunud rahvahäälletuse otsusega, ja Rahvuskogu on ennast lugenud õigustatuks ning oli ka tõeliselt õigustatud selle otsuse alusel temale pandud ülesande täitmisele asuma ja selle lõpule viima. Seejuures tuli Rahvuskogul arvestada mitte ainult õiguslikke norme, vaid ka tungivat tarvidust vabariiki vabastada põhiseaduslikest raskustest.

Rahva otsuse järgi seisis Rahvuskogu ülesanne selles, et tema peab kas vastu võt-ma parandused maksvas Eesti Vabariigi Põ-hiseaduses või välja töötama ja vastu võtma uue Põhiseaduse. Riigivanema algatusel va-lis Rahvuskogu viimase tee. Rahva otsuses oli aga ka Rahvuskogule tehtud ülesande sisu ja ulatus ette ära määratud. Ülesande sisu seisis selles, et Eesti peab jääma rahva-valitsuslikul alusel valitsetavaks vabariigiks, kus kõrgeim võim on rahva enese käes ja kus riiki juhivad valitav riigipea valitsuse ning

kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl.

Rahvuskogu on oma ülesande sisu kohaselt Põhiseaduse valmistanud ja selle vastu võtnud. Uue Põhiseaduse järgi on kõrgeim võim rahva käes, riiki saab juhtima valitav riigipea ja rahvaesinduslik võim on jaotatud kahe esinduskogu vahel ning niivõrd riigipea ja valitsuse vahel üheltpoolt ja rahvaesinduse vahel teiselt poolt tasakaalustatud, kuivõrd see riigivalitsemise huvides tarvilik ja otstarbekohane on. See tasakaalustatud koostöö peab kindlustama rahvavalitsuslikku korda vabariigis ning peab andma selged ja vääramatud alused seaduslikuks ning korrapäraseks riigi valitsemiseks. See-ga on Rahvuskogu oma ülesande rahva tahte kohaselt täitnud. Ta on kõik teinud, mis rahvas on teda käskinud teha ja ei ole midagi selle käsu piirides tegemata jätnud.

Seetõttu ei või Rahvuskogu töö tagajär-jeta jääda, vaid käesolevates oludes peavad tema poolt koostatud ja vastuvõetud seadused maksvusele pääsema. Seda tingib nii vabariigi sisemine seisukord, kui ka riigi vaherkord välismaailmaga. Seadustega kindlustatud demokraatlik riigikord on ainuke valitsemisviis, mis hoiab alal meie riigi sise-mise rahu ning garanteerib kodanike vaba-dused ja õigused, kindlustades ühtlasi meie riigi olemasolu väliselt. Mitte ükski teisugune riigikord ei vasta meie rahva hinge-laadile, ei saa austama kodanike vabadusi ja õigusi ja ei ole suuteline kindlustama meie iseseisvust teiste riikide peres. Meie veen-dumus on, et niisugune vabariiklik kord uue Põhiseadusega kindlaks tehtud on.

Kaasaegsed sündmused arenevad ja vahelduvad kiirelt. Ka meie riigivõimude tegutsemises Põhiseaduse elluviimiseks ei saa seisakut ega kõhklemist olla. Et Rahvus-kogu on oma töö teinud rahva tahte ja tema otsuse kohaselt, milles Rahvuskogu ise kõige vähem kahelda võib, siis tulevad tema poolt vastuvõetud seadused nende tervikus ja nendes muudatusi tegemata maksmata panna. Kui selle juures ühtuvad seisukohad Põhisea-duse kohta Rahvuskogu ja riigipea vahel, kes Rahvuskogu kokkukutsujaks oli ja kel-lel selle tõttu otsustada on, kas Rahvuskogu oma ülesande rahva otsuse kohaselt ja selles otsuses antud tähtajaks täitnud on, siis ei näi enam tarvidust sellesamas küsimuses veel kord rahva poole pöörata. (K i i d u a v a l d u s e d.)

Tuleb ikka rõhutada, et ootavat ja eba-määrast seisukorda ei kannata meie praegu-ne riigielu. Rahvuskogu on tasandanud tee,

millega vabariik kindlalt ja julgelt liikuda võib, kuid selle tee avamise õigus tal puu-dub. Selle tee avamist ei saa aga pika aja peale edasi lükata: siin tuleb kiirelt ja ot-sustavalt talitada. On tarvis, et seisukord viivitamata selgeks saab. Meie Põhiseaduse elluviimiseks ei peaks enam tarvis olema ei laiaulatuslikku agitatsiooni ega ägedat prop-agandat. Need abinõud on lubatavad ja kasulikud siis, kui riigikord on enesele pü-sivad ja lõplikud õiguslikud alused saanud. Need alused saame meie alles uue Põhisea-dusega. Sellel võimul, kes on algatanud meie riigi põhiõigusliku korra reformi ja kelle ülesandeks oli Rahvuskogu kokku kut-suda, on uue Põhiseaduse elluviimise küsi-muses otsustav sõna öelda. Julgeme loota, et see sõna siult ja ajalt õige saab olema.

Rahvuskogu, ära kasutanud kõik oma või-mu ja õigused ja lõpetades oma töö, on usal-danud uue Põhiseaduse tegeliku elluviimise ja vahepealsete korralduste tegemise kind-latesse ja proovitud kätte. (K i i d u a v a l d u s e d.) Ei või mingit kahtlust olla selles, et uue Põhiseaduse tegelik elluviimine ja sellega ühenduses olevad korraldused saa-vad teostatud nii, nagu seda Rahvuskogu ette ära on määranud. Ainult vääramatu jõud võiks siin muudatusi tuua. Rahvus-kogu on kõik üleminekuaja võimalikud olu-korrad läbi kaalunud ja tarvilikud asjako-hased korraldused teinud ning ei ole näha, et võiks seisukord tekkida, kus need korral-dused puudulikeks osutuda võiksid. Meie rahva ja riigi saatus on sellest, et need korraldused saaks täidetud õigelt ja ausalt. Olgu see viimane sõna, mis Rahvuskogul öelda on. (K i i d u a v a l d u s e d.)

3. Riigivanema kõne.

Riigivanem K. Päts (Kestvad kiidu-a v a l d u s e d): Kõrge koda! Sel momendil kui teie mitte ükski meie rahva ees, vaid kogu haritud maailma ees oma tähelepanuäratava töö lõpetate, olgu mulle lubatud otsekohe, ausalt ja julgelt öelda neid mõtteid, mis terve rahvas ja kõik meie asutused tänasel päe-val kuulma peavad.

Meie kõik teame, see ei ole saladus, et meie rahva hulgas ja ka siin on inimesi, kes tõendavad, et see, mis sündinud on rahva poolt tehtud otsuse alusel, mitte meie Põhi-seaduse järgi ei ole sündinud, ja et need aktid ei ole seaduslikult siduvad, vaid on fak-tilised sündmused, millest võib järeldusi teha nende mittemaksvuse kohta. Meie pea-me selle kohta täna, kui teie tööd lõpetate ja

temaga õiguslikult siduvalt meie rahva ette tahame astuda, kindlale seisukohale jõudma, kas meie rahva otsus on siduv meie riigi võimudele või on see nii, et see on ainult sea-dustrikkuv fakt ja muud mitte midagi!

Meie Põhiseaduse omaduseks algusest peale meie rahva mõttekäigu kohaselt on ikka üks iseäraldus olnud, mis teistel demokraatlikkudel põhiseadustel mitte nii ette ei ole lükatud ja mida sagedasti ka puudutatud ei ole. Meie oleme aga igas oma Põhiseaduses kõigepealt esimesele kohale paigutanud selle, et kõrgeim võim Eesti Vabariigis on Eesti rahva päralt. Teie olete siin oma töö juures teiste põhiseadustega tutvunenud, ja ma arvan, kui teie olete neid põhiseadusi sellelt seisukohalt võrrelnud meie Põhiseadusega, siis olete ka näinud, et selles seisab meie Põhiseaduste iseäraldus. Meie Põhiseadusi on mitu korda muudetud, aga see positsioon rahva õiguste kohta on kõigis meie Põhiseadustes alles jäänud, ja teie olete sama positsiooni ka meie uue Põhiseaduse nurgakiviks seadnud. Kui meie ütleme, et kõrgem võim on Eesti rahva päralt, siis peame ka ette kujutada võima, mis selle kõrgema võimu sisu on. Selleks on oma kindlad vormelid olemas ja üks niisugune kõlab ladina keeles järgmiselt — summa potestas in civis legibus soluta, see on kõrgeim võim kodanike vastu, mis vaba seadustest. See ongi kõrgeima võimu sisu. Kõik teised võimud on seadustega seotud, kõrgeim võim aga ei ole seadustega seotud, sest siis kõrgeim võim ei saaks põhiseadust muuta, kui ta teiste seadustega seotud oleks. Selles mõttes on kõrgeim võim, olgu see rahva käes või olgu see monarhi käes, oma iseloomu poolest ühtlane. Riik, kellel on kõrgeim võim ta enda, rahva käes, see ei saa seda võimu võõrandada, ei saa teda jaotada, vaid see on senikaua, kui ta enda käes tahab pidada, tema oma ja jaotamatu võim. Kui oleme selle põhiseadusse sisse kandnud, siis peab meie seisukoht kindel olema ka neil juhtudel, kui rahvas ise tahab kõneleda. Nii ta on oma viimase otsusega meil öelnud ja oma võimu avaldanud selleks, millised alused ta tahab oma riigi põhiseaduses näha. Rahvas on pidanud oma otsusega ainult pärast seda välja astuma, kui meie Põhiseadused meid säärasesse seisukorda olid viinud, et hädaoht oli riigi iseseisvusele ja rahva edule kõigile nähtav.

Meie peame meelde tuletama ainult seda, missugune seisukord valitses riigis enne seda, kui rahvas otsustada sai uuele Põhiseadusele käiku anda. Tuletame meelde 8. det-

sembrit, kus ainult mõni hetk puudus, et meie riigis oleks süütut verd valatud, vägi-valdne võim maksuma pandud ja meie riigis oleks uus põhiseadus maksuma pandud, mis mitte rahva käest algust ei oleks saanud. Rahvas nägi, rahvas tundis, et ei tohi nükaugale lasta minna, et maksvad paberil-seisvad vormilised õigused riigi hävituse võimalikuks oleksid teinud, vaid rahvas otsustas iseseisvalt ja nõudvalt, et riigikord teistele alustele seataks. Ja kui ma nüüd küsiksin nende käest, kes ei taha seda rahva otsust siduvaks tunnustada, kes on siis kohtumõistjad rahva kui kõrgema võimu kandja üle, siis ei leia meie ühtki kohtumõistjat ja peame suures lugupidamises painutama oma pead rahva ees, kes on õigel ajal ette näinud ja tegutsenud. (K i i d u a v a l d u s e d.)

Rahvas soovis, et tuleksid tema esindajad kokku ja võtaksid tema asemel põhiseaduse vastu. Sellega andis ta mõista, et kõik senised katsed, millega teist teed on käidud, ei ole paremaid resultaate andnud, vaid rahvas tahtis, et tema näpunäidete alusel oleks uus põhiseadus kokku seatud ta enese poolt saadetud esindajate poolt. Ma küsiksin, kas meie rahval oli õigus seda sammu astuda? Lugupeetud kõrge koja liikmed, tuletagem meelde neid nähteid, kuidas meie endist Põhiseadust Riigikogus parandada katsusime, kuidas käidi seal rahva õigustega ümber. Meil seati endid kõrgeima võimu asemele, ja kui tuli panna rahvahääletamisele teatav põhiseadus, siis rahvaesindajad tõstsid viimasel minutil veel rahvahääletamise kvorumit. Sulane astus üle peremehe pea, sulane tahtis peremehe suu kinni panna. (K i i d u a v a l d u s e d.) See ei ole peremees, kes niisugust sulast enesest üle laseb kasvada, see ei ole õige peremees, kes oma õigust ja kohusetunnet laseb nii kergelt kõrvaldada. Vaid ta astub julgelt sammu, mida ta õigeks peab, ja seda on meie rahvas ka teinud. (K i i d u a v a l d u s e d.)

Nüüd uus Põhiseadus. Öeldakse, et tema väljakuulutamine sünnitab konflikti praegumaksva Põhiseadusega. Teie, kõrge kogu, ei ole mitte maksmapanija. Seda õigust ei ole rahvas teile mitte andnud. Aga ta on teie kätte andnud õiguse, mis nõuab vastu võtta kogu seadusi ja selle juures on läbi viidud mõte, et teie käes on lõplik sõna meie uue Põhiseaduse ja selle elluviimise seaduste sisu kohta öelda. Rahvas ei ole midagi öelnud oma otsuses maksmapanemise kohta, et ükski asutus võiks, et ükski esinduskogu võiks teie poolt vastuvõetud seaduste sisu muuta, ta ei ole seda õigust and-

nud ka Rahvuskogule, vaid ta on ainult öelnud üht, et nendel alustel, mis on välja kuulutatud, tuleb Põhiseadus vastu võtta. See tähendab Põhiseadusele tuleb lõplik sisu Rahvuskogul anda. Ja ükski võim riigis, ka rahvas ise ei taha enam uut vastuvõtmise toimetamist enese peale võtta. Kui rahvas oleks tahtnud seda teha, siis oleks ta seda oma otsuses ka väljendanud. Meie seaduseandluses on juht, kus mõni vastuvõetud seadus viidi rahva ette kinnitamiseks. Senimaksvas Põhiseaduses oli ette nähtud võimalus, kus Riigikogu poolt vastuvõetud seadus teatava hulga Riigikogu liikmete soovil võidi esitada rahvale kas vastuvõtmiseks või tagasilükkamiseks. Need juhud on aga erandjuhud ja neid erandeid ei pea tehtama üldiseks normiks. Kui meie rahvas on öelnud, et Rahvuskogu peab seaduse vastu võtma, siis on ta seda kindlasti öelnud ja see ei ole kellelegi enam arusaamatu, et vastuvõetud Põhiseadusele tuleb seaduslik käik anda. (K i i d u a v a l d u s e d.) Ma tean, et paljud inimesed, ka teie hulgas, arvavad, et õige tee on vana Põhiseaduse järgi käia. Kuid praegumaksev Põhiseadus on rahva otsusega teataval viisil kõrvale lükatud. Kes on selle Põhiseaduse kõrvale heitnud? See, kelle käes kõrgeim võim. See, kelle käest võim ära võtta taheti, see ei ole mitte revolutsiooni teel seda teinud, vaid oma käed lahti raputanud selleks, et riigis kindlamat ja kõrgemat võimu maksuma panna. Rahvas ei ole revolutsiooni teel seda teinud, vaid end ainult sellega takistavatest köidikutest vabastanud, mis talle tema esindajate poolt peale pandi, et ei oleks võimalust Põhiseadust parandada ja täiendada. Meie Põhiseadus taheti panna maksuma igaveseks, nagu vanal ajal juudarahvale Siinai mäel käsud ette kirjutati, mis pidid igavesti maksuma. Meie rahvas on need köidikud endast eemale heitnud, ta ei ole tahtnud neid igavesti kanda. Ükski seadus ei ole igavene. Meie rahvas on end kõrgeima võimuna avaldanud ja alused pannud uue Põhiseaduse maksmapanemiseks. (K i i d u a v a l d u s e d.) On muidugi võimalus ka teisiti talitada, ei ole kellelegi keelatud rahva ette minna ja öelda, et see ei ole põhiseadusepärane. Kuid rahvas oma esindajate kaudu on teatanud, et rahvas ise seda muudatust soovib ja et rahvas ise soovib teostada kõrgeimat riigivõimu.

Mina, lugupeetud Rahvuskogu liikmed, olen neli aastat riigivalitsemise koormat kandnud põhiseaduse kriisi ajajärgul ja võin öelda, et see koorem kerge ei ole olnud.

Ma ütlen, kui teie arvate, et see kriisigaegne kord peaks edasi kestma seeläbi, et meie selle Põhiseaduse kui mittekölbuliku tagasi lükkame, siis pean ütleva, siis tormalakse otsekohe kuristikku.

Kui meil 8. detsember läks ilma verevalamiseta, siis seepärast ilma verevalamiseta, et meie riigiasutused olid omal kohal, ja meie riigiasutustel ja riigivõimudel ei puudunud võimu. Meie oleme täies võimuteadmisega tegutsenud. Meie oleme teadlikud olnud selles, mida meie teeme ja selleks on meil riiklik võim ikäepärast, et vastuhakkamist ka maha suruda, ja oleme teadnud, et rahvas on meilt nõudnud korrakaitset. (K i i d u a v a l d u s e d.)

Kui nüüd arvatakse, et see Põhiseadus tuleb mingil teel edasi lükata, tuleb mingeid uusi kavatsusi teha, siis ütlen teile siin avalikult, see, kelle usaldusel, kelle volitusel teie siia kokku kutsutud olete, et see, meie suurem rahva osa, selle teega nõus ei ole. Mina tean, kui suure raske vastutuse nende sõnadega enese peale võtan, aga tean ka, et kes riigi eesotsas, peab otsustama õigel ajal ja kohal. Ei ole võimalik riiki edasi-tagasi kõigutada teiste rahvaste vahel ja põhiseaduse kriisi sellega edasi lükata, et meie tahaksime sajaprotsendiliselt uut, kõiki rahuldavat mitte kuskil olevat põhiseadust teha, mille kohta meil ka ei ole teadmisi, vaid kui tahame sarnast uut põhiseadust teha, siis peaksime ei tea kust kõik eeskujud otsima. Teie ei ole aga põhiseadust mujalt laenanud, vaid olete oma Põhiseaduse neile alustele seadnud, mis meie rahvas algusest saadik õigeks on tunnustanud. Teie olete pere-meheõiguse Põhiseaduses rahva kätte jätanud, kõik võimud peavad selle võimuga arvestama, kes kõik peab tasakaalus hoidma. Kui selles Põhiseaduses mingi parandus tarvilik on, siis see uus Põhiseadus on jätanud võimaluse rahvaesindusele rahulikult ja otstarbekohaselt seda teha. Niisugust korda, kus põhiseaduse parandamise võimalus anti ainult võimatu kõrge osavõtjate arvuga otsustamiseks, niisugust korda enam ei tule. Siin olete uue Põhiseaduse paranduse kergemaks teinud. Ma olen kindel, et kui uus Põhiseadus maksuma hakkab, meie riigielu rahulikult edasi kestab. Ja kõiki neid puudusi, — ma ütlen ka, et minu arvamistele isiklikult uus Põhiseadus ka 100%-lt ei vasta, aga ega meie ei või ometi nõuda, et 120 inimest tuleb kokku, ja teeb niisuguse põhiseaduse, mis igaühele 100%-liselt vastab. See peaks olema siis niisugune vanaaegne piibli tõlkimine, kus tulid

70 tarka kokku ja tõlkisid piibli kokkukäivalt tähtähelt. Niisugust imet ei ole teilt oodatud. Ma ütlen, hea kunstnik mängib ka keskpärasel viiulil ja ei ole tarvis alati „Stradivariust“ kätte anda, et ilusaid viise välja tuua. Politika on kunst, seda kunsti peab oskama käsitleda, et kõige paremaid tagajärgi saavutada. Kui meil ei leidu neid kunstnikke, siis võite võtta kõigeparema ja sisukama põhiseaduse, aga viis jääb ikkagi lonkama. Põhiseadus annab ainult instrumendi kätte, mille peal ilusaid viise kunstnik loob. Ja ma arvan, et meie rahvas oma esindajate näol suudab neid häáli, mis tal tarvis, ka teie loodud instrumendist välja nõiduda. Ma võin teile täna kindlasti öelda, oma kindlas veendumuses, kindlas äranägemises ja teadmises, et siin meil väga tähtis samm astuda tuleb, põhiseadus tuleb maksma panna. Ja täna annan neile seadustele, mis teie vastu võtnud olete, käigu, nende maksmapanemiseks tarviliku akti. (K i i d u a v a l d u s e d.) Muidugi võidakse öelda ja öeldakse, ega mul selle koha peal neid õigusi ei ole, et vaadake, Põhiseaduse maksmapanemise kord on teine. Siin on teie esimehed seletanud, ma olen seletanud, et kui rahvas on öelnud, et üks seadus tuleb vastu võtta, siis on see rahva tahtmine sellega öeldud, et harilikus korras, kui teist korda ei ole maksma pandud, tuleb seadusele maksmapanemise käik anda, s. o. promulgatsiooni akt teha, välja kuulutada ja teatud tähtsusega anda. Kui öeldakse, et peaksime teise korra järgi käima ja mitte selle rahva otsuse põhjal tehtud seaduse seaduseks muutma, siis küsiks ma, mis peaks sündima teie poolt vastuvõetud seadusega? Öeldakse, et rahvahääletusele tuleb panna! Ma küsiks, mispärast kometit mängida oma mitmesajatuhande inimesega, kes ühelmeelil välja astusid ja vastu võtsid soovi, et neil ja neil alustel tuleb rahvaesindus luua ja põhiseadus vastu võtta? Mis kometit me oma rahvaga mängiksime ja kes oleksid siis rahvahääletusele panijad? Ka Põhiseaduse järgi ei saa teie oma otsust rahvahääletusele panna, sest siis peaks mõni üksik kodanik tulema ja alla kirjutama ja selle senisele Riigikogule viima ja paluma Riigikogul lasta rahvahääletus tulla, siis tuleb 500 ja 25.000 inimese hääled koguda, ja ometi on üle mitmesajatuhande inimese öelnud, et põhiseadus tuleb teisiti vastu võtta. Kellega me vägikaigast veame, ma küsiks, härrad oponendid, kas oma rahvaga? Aga kas meie rahvas tuleb ka hääletusele? Ja kui ta ei tule — mis siis sünnib? Endist Põhiseadust

rahvas ei taha, tahab uuel alusel põhiseadust näha ning milles on siis väljapääs? Siis jääb üks tee — siis tuleb põhiseadus ülevallt anda, mitte rahva enese poolt, vaid rahvale ülevallt poolt ette kirjutada. Tahetakse siis võimu sellele teele ahvalleda? Mina ütlen teile otsekohe, niisuguse tee peale mina ja valitsus ei taha mitte astuda ja ei astu. Ma olen selle tee leidnud parema olevat, kus rahvas oma esindajate kaudu tegutseb. Ma olen seda, lugupeetud kõrge kogu liikmed, alati kaitsenud ja kaitsen ka nüüd. Kui ma täna selle sammu astun ja teie poolt vastuvõetud seaduse kinnitan ja lähemal ajal ka selle avaldan, siis usun ma, rahvas ei mõista teie ja minu sammude hukka, vaid saab sellest aru, et siin võivad seaduses peensused olla, mis kõik ei ole täidetud, aga rahva eluins-tinkt ütleb talle, et seal, kus on tarvis edasi minna, seal ei saa kinni pidada peensustes, vaid tuleb üksmeelselt edasi minna, teades, et see ühine samm meie rahva elus tähtis samm on ja ta päästab meie rahva mitmesugustest kiusatustest ja üleastumistest.

Ja veel ei peaks meie unustama, et kuigi meie riigis kindel kord valitseb praegu, aga meie riigis on ju ka niisuguseid, kes meie Põhiseaduse keerdkäigud on valele teele saatnud, kes on oma parema tahtmisega päädnud riiki kriisist välja päästa, aga on hädahohtlikule teele sattunud ja karistuse alla langenud. Ma arvan teie saate aru, lugupeetud koosolijad, keda ma mõtlen. Need inimesed võib-olla on suurematele hulkadele ükskõiksed, aga meie, lugupeetud koosolijad, teame, nende hulgas on ka inimesi, kel kõige raskematel aegadel, kui meie rahva eest tuli võidelda ja kui ülemjuhatajal tuli vägesid korraldada, siis oli ka nende karistatute hulgas ka neid, kes oma ihu ja hingega meie kodumaa kaitseks välja astusid. Meie kriisi keerdkäikudega on mõned kodanikud tasakaalust välja viidud, ja nad on vangidena kiviseinte vahel praegu. Valitsuse võimud ei ole muud teha saanud, vaid oleme pidanud julgeoleku ja rahu mõttes neid seltskonnast kõrvaldama. Ma loodan, meie riigis jõuab uue Põhiseadusega kord, kus võime rahulikult kriisiaega ja selle sündmusi revideerida, ja ma loodan, et uue Põhiseadusega maksma hakkav kord aitab meid ka kriisiaegseid kurbi sündmusi rahulikult lahendada ja neid, kelle eksisammusid juhtis ausameelne püüd, kuigi valesti mõistetud kujul, seltskonnale rahulikuks tööks rahulikudel oludel tagasi anda.

Meie peame ühisel jõul kiires korras uuendatud riigikorra juurde välja jõudma.

Üleminekuaja seadusega minule pannakse Riigihoidja kohused, ja ma võin öelda, et mul ei ole mingit tagamõtet seda uut seadust omavoliliselt tarvitada, vaid enda poolt teen kõik, mis võimalik, et kõik uut korda põhjendavad seadused kiirelt ellu astuksid ja kõik, mis selleks tarvilik, saaks kiires korras tehtud, et meie rahvas võiks jälle öelda, et lõpetatud on see kurb kriiside ja murede ajajärk, et meie läheme vastu uuele ajajärgule, läheme uue põhiseadusega korrale, mis meie riiki kindlustab ja meie sisemist korda aitab tõsta ning teeb rõõmu ja toob julgust meile kõigile elada oma põhiseaduslikult valitsetavas vabariigis. (K i i d u a v a l d u s e d . — Koosolijad tõusevad püsti ja laulavad hümmi.)

4. Rahvuskogu tegevuse lõpetamine.

Juhataja J. Uluots: Härra Riigivanemalt Rahvuskogu kodukorra kohaselt on tulnud järgmine kiri:

„Rahvuskogule. Eesti rahva otsuse Rahvuskogu kokkukutsumiseks 23., 24. ja 25. veebruarist 1936 alusel on Rahvuskogu vastavalt rahva otsusele ja sellega kooskõlas vastu võtnud Eesti Vabariigi Põhiseaduse ja Põhiseaduse elluviimiseks vajalikud seadused.

Tunnustan Rahvuskogu ülesanded täideviimiseks ja Rahvuskogu tegevuse lõpetatuks. K. Päts.“

Sellega on Rahvuskogu tegevus lõppenud. Lõpetan koosoleku.

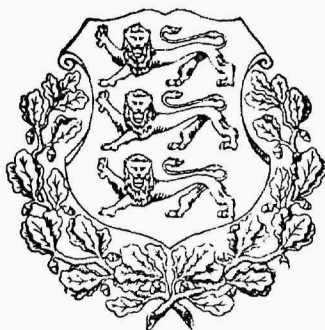
Koosolek lõpeb kell 12.59 min.

J. Uluots.

Koosoleku juhataja.

Artur Mägi.

Peasekretär.

RAHVUSKOGU

PÕHISEADUSE EELNÕU - OSADE KOMISJONIDE
ÜHISED KOOSOLEKUD

STENOGRAAFILISED ARUANDED

2. ja 3. märtsil

1937.

SISUKORD:

I.

Juhatajad.

Stenogr. aruande lk.:

Rahvuskogu Esimese Koja esimees J. Uluots 1—9, 9—12, 12—21, 23—40, 41—52, 52—64,
65—74, 74—81.

II.

Seadused.

E.

Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu 1—9, 9—12, 12—21, 23—40, 41—52, 52—64,
65—74, 74—81.

III.

Kõnelejad.

J.	lk.:	N.	lk.:
Jaakson, J.	66.	Nurmiste, E.	74.
Järve, J.	52.	P.	
K.		Piip, A.	12, 46.
Karlson, F.	57.	R.	
Klesment, J.	1, 30, 77.	Reek, N.	9.
Kohver, A.	76.	Roos, A.	65.
Kokk, J.	41.	Rütli, O.	49.
Konno, E.	68.	S.	
Koplus, O.	37.	Saarman, K.	16.
Kukke, H.	17.	Soots, J.	53.
L.		T.	
Laaman, E.	35, 74.	Tammer, H.	23, 26.
Laur, A.	28.	Treumann, J.	63.
Lõvi, O.	63, 71, 72, 72, 72, 72, 73, 73, 73, 74.	U.	
M.		Uemaa, J.	59.
Mälk, A.	69.	V.	
		Veiderma, A.	56.
		Velner, V.	30.

RAHVUSKOGU

Esimese ja Teise Koja

Põhiseaduse eelnõu-osade komisjonide

1. ühine koosolek.

2. märtsil 1937.

Sisu:

1. Riigivanema ja Vabariigi Valitsuse esindajate seletused Riigivanema poolt algatatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu kohta.
2. Läbirääkimised Riigivanema poolt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu puhul.

Koosoleku avab Rahvuskogu Esimese Koja esimees **J. Uluots** kell 10.15 min.

Sekretäri kohal komisjoni vanem asjaajaja **J. Beeren**.

1. Riigivanema ja Vabariigi Valitsuse esindajate seletused Riigivanema poolt algatatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu kohta.

Riigivanema ja Vabariigi Valitsuse esindaja Kohtuministeriumi nõunik **J. Klement**: Härra Esimees, Rahvuskogu lugupeetavad liikmed! Rahvuskogu üldkoosolek on otsustanud võtta põhiseaduse arutamise aluseks Riigivanema poolt algatatud eelnõu. Seega Rahvuskogu on avaldanud oma tahte, võtta põhiseaduse küsimuse arutamise aluseks esitatud eelnõu kogu ulatuses. Muidugi oleneb Rahvuskogu edaspidisest tööst ja Rahvuskogu tahtest, mis suguseks kujuneb eelnõu komisjonides ja kui suures ulatuses võetakse vastu Riigivanema poolt algatatud põhimõtted, samuti millises ulatuses Rahvuskogu neid ümber töötab või neile oma kuju annab.

Minu ülesanne on siit kõnetoolilt esineda Rahvuskogule ülevaatega Riigivanema poolt esitatud eelnõu kohta ning teatavaks teha need motiivid, mis olid aluseks selle eelnõu koostamisel. Ma palun selle juures võtta teatavaks, et ma ei kavatsen laskuda detailidesse, vaid peatun üldiste põhimõtete juures, kuna üksikud küsimused võivad arutamisele tulla ja tulevadki Rahvuskogu üksikutes komisjonides.

Edasi palun teatavaks võtta, et riigikaitse osas esineb ettekandega valitsuse

esindajana kindralstaabi ülem kindralmajor Reek.

Kõigepealt palun lubada mulle anda lühike ülevaade Riigivanema poolt esitatud eelnõu väljatöötamise käigu kohta. Eelnõu väljatöötamine on toimunud Riigivanema isiklikul juhtimisel sellekohaste erikomisjonide kaudu. Eelnõu on läbi vaadatud Vabariigi Valitsuses, seal vastavalt täiendatud ja parandatud, ja selle töö tulemusena on välja kujunenud eelnõu nõnda, nagu see lugupeetud Rahvuskogu liikmetele kätte antud.

Selle eelnõu väljatöötamisele asumisel kõigepealt tuli selgitada eelnõu ulatus. Eesti rahva 23., 24. ja 25. veebruari 1936. a. otsuse järgi on Rahvuskogu ülesandeks vastu võtta „vajalikud parandused maksvas Eesti Vabariigi Põhiseaduses või vajaduse korral töötada välja ja vastu võtta uus Põhiseadus“. Asudes Rahvuskogule esitatava põhiseaduse eelnõu kava väljatöötamisele, tuli seepärast kõigepealt lahendada küsimus, kas töötada välja ainult üksikud põhiseaduse osad, kusjuures mõned osad endisest Põhiseadusest võiksid jääda kehtima, või asuda Põhiseaduse kava väljatöötamisele kogu ulatuses. Siin tuli asuda viimasele teele järgmisil kaalutlusil.

Rahva otsuse kohaselt on Rahvuskogu liikmetel töötamine vaba. Rahvuskogu võib töötada välja parandusi uue Põhiseaduse jaoks, kusjuures selle osa kohta aga, mis puudutab kõrgemat riigivõimu, on rahva otsuse kohaselt teatavad eeskirjad, millest ka Rahvuskogu kinni peab pidama. Põhiseaduse neis osades, mis ei puutu kõrgema riigivõimu töötamist, ei ole Rahvuskogu rahva otsusega piiratud.

Need osad aga, kus rahvas kindlad juhtnöörid üles seab tulevasele põhiseadusele, on süsteemilt niivõrd erinevad kehtivast Põhiseadusest, et ei ole võimalik põhiseadusse võtta endise põhiseaduse mõnd osa muutes või täiendades. 1933. a. paranduste sisseviimisega on põhiseaduses juba praegugi süsteemilagedus, mis suureneks selle teiskordse parandamisega niivõrd, et põhiseaduse süstemaatiline ehitus muutuks

üldse küsitavaks. Peab arvestama põhiseaduse väljatöötamisel, et viimane vastaks tegelikele elunõuetele. Muutmist vajavad ka need osad, mille kohta rahvas oma nõudmist otseselt pole esitanud. Põhiseadus ei tohi olla pidurdajaks elus esilekerkivatele nõuetele. Ta peab olema paindub, kuna muidu põhiseadus kas murdub, jääb täitmata, või läheb elu temast mööda.

Eelnõu koostamisel on olnud ainsaks aluseks Eesti rahva otsuses 23., 24. ja 25. veebruarist 1936 antud juhtnõor uue Põhiseaduse kohta, et „... Eesti jääb rahvavalitsuslikul alusel valitsetavaks vabariigiks, kus kõrgem võim on rahva käes, ja et Eesti riiki juhib valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl.“ Kuna see juhtnõor tõmbab selgesõnaliselt piirid tulevasele põhiseadusele, niivõrd kui see puutub riiklikku konstruktsiooni ja kõrgemate võimude teotsemisse ning vahekorradesse, ja kuna see juhtnõor sisaldab teiste riikide põhiseadustega võrreldes täieliku omapära, ei saa olla kõnet mõnes teises riigis kehtivate põhimõtete omaksvõtmisest. Selleks tuli arvestada meie riiklikus elus kujunenud praktikat ning püüda vältida neid puudusi ja lünke, mis seniste põhiseaduste kehtivusel on esile kerkinud. Seepärast ei olnud meil võimalik tarvitada väga palju eeskujusid, vaid meil oli peajuhtnõoriks rahva otsus ja praktiline olukord ning tegelik elu kõiges tema mitmekülgsuses. Põhiseadus ei tohi olla kivinenud, vaid elav keha, mis võimaldab valitseda nii nagu vajalik. Muidugi sellejuures ei olnud põhjust keelduda kasutamast meie oludesse ümberseatuna eeskirju mujalt, eriti mõne üksiküsimuse otsustamisel. Polnud ka põhjust jätta kasutamata meie Riigikogu võrdlemisi rikkalikku materjali põhiseaduse eelnõude väljatöötamisel.

Kokkuvõttes on see osa eelnõust, mis puutub riigivõimude konstruktsiooni, oma põhilaadilt täiesti omapära ning temasse tuleb suhtuda ka kui seesugusesse.

Kõigepealt tuleks vaadelda eelnõu rahva otsuse seisukohalt. Selle otsusega on Rahvuskogu piiratud põhiseaduse andmisel. Ta peab kinni pidama rahva otsuse eeskirjadest. Neist eeskirjadest kõrvalekalduvaid eeskirjadel ei saa olla paika uues põhiseaduses.

Kõige pealt sisaldub rahva otsuses nõue, et Eesti peab olema „rahvavalitsuslikul alusel valitsetav vabariik, kus riigivõim on rahva käes“. Teiste sõnadega — Eesti peab

olema demokraatlik vabariik ning ta peab olema rajatud rahva suveräniteedi alusele. Need põhimõtted leiavad väljendust § 1, 10, 32—34, 40, 64, 91, 92, 116 ja 140.

Paragrahvi 1. järgi on Eesti „iseseisev ja sõltumatu vabariik“ (riigi suveräniteet), „kus kõrgeima riigivõimu kandjaks on rahvas“ (rahva suveräniteet).

Paragrahvid 32—34, 40, 64, 91, 92, 116 ja 140 määravad need viisid, kuidas rahvas teostab kõrgemat riigivõimu, s. o. ta teostab seda hääleõiguslike kodanikena vabariigi presidendi ja maapäeva valimisega, kohalike omavalitsuste valimisega ning seaduste ja riiklikult suurealuste küsimuste ja põhiseaduse otsustamisel rahvahääletamisega.

Demokratismi printsiip leiab väljenduse § 10, mis määrab kõigi kodanike ühetaolisuse, samuti § 32—34, 40 ja 64, mis määravad üldise, ühetaolise, otsese ja salajase hääletamise riigi kõrgemate organite valimisel ja § 116 kohalike omavalitsuste valimisel.

Siinjuures ei saa märkimata jätta kodanike põhiõiguste osa, mis kindlustab kodanikele kõik need õigused, nagu see omane rahvale demokraatlikus riigis, nagu koalitsiooni õigus, usu- ja südametunnistuse vabadus, kodanlikud vabadused ja muud. Kuid demokraatliku riigi aluseks pole ainult kodanike õigused ja vabadused, vaid ka kodanike kohustused. Kohustused on need, mis teevad kodanikust riigikodaniku. Ainult see rahvas, kes kohustusi tahab kanda ja suudab, võib olla valitsev rahvas, võib olla peremees oma riigis. Sellepärast on ka käesoleva Põhiseaduse eelnõus kodanike kohustuse osa rohkem välja arendatud, kui see oli senistes maksvates põhiseadustes. Eriti § 8, mis näeb ette, et kodanikud peavad olema riigitruud, peavad kaitsma riiki ja kaasa aitama riigi arenemisele, igasugust riigile ja ta arenemisele kahjulikku tegevust takistab riigivõim seaduslike abinõudega.

Teiseks ütleb rahva otsus, et „Eesti riiki juhib valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl.“ See eeskiri sisaldab endas rea põhimõtteid riikliku konstruktsiooni alal. Eesti ei ole n. n. otsese, vaid kaudse demokraatia alusel valitsetav riik. See põhimõte on meil püsinud kogu aeg, ja meie riigi valitsemine ei ole teisiti üldse mõeldav. Edasi on hüljatud rahvaesinduse autokraatia, ühtlasi aga 1933. a. Põhiseaduses ettenähtud riigipea monokraatia. Kolmandaks rahva otsus ei

võta omaks Prantsuse 1830. a. juulirevolutsioonist pärit olevaid põhimõtteid, mille järgu riigipea ainult presideerib, aga ei valitse, see on, et riigipea tegelikult riigi juhtimisest osa ei võta, vaid seda teeb parlamendi enamusele tugenev valitsus. Viimase põhimõtte asemel, mis leiab aset reas Lääne-Euroopa demokraatiates, peab meie riigipea olema tegelik riigijuht, kuid nagu eespool öeldud, mitte ainuvõimne, vaid ta peab tegutsema riigi juhtimisel tasakaalustatud koostööl valitsusega ja rahvaesindusega. Meie presidenti, tulevast riigipead ei saa võrrelda ei Inglise kuningaga, ei Prantsuse presidendiga, ei saa ka võrrelda Saksa Weimari põhiseaduses ettenähtud presidendiga, kes on nagu magav lõvi, kes teotsema hakkab teatud olukordades, vaid meie riigipea peab tegelikult riigi juhtimisest osa võtma tasakaalustatud koostööl rahvaesindusega ja valitsusega. Sellest järeldub, et parlamentarismi põhimõtte meil, võrreldes Lääne-Euroopa maadega, tuleb välja arendada mõningate piirangustega riigipea kasuks. Võrreldes meie 1933. a. Põhiseadusega tuleb aga suurendada ja arendada nii parlamendi võimu kui ka parlamendi usaldusele tugeneva valitsuse võimu ja iseseisvust.

Ülaltoodud põhimõtted leiavad väljenduse eelnõu järgmistes paragrahvides: 35—38, 46—50, 52, 53, 55, 58, 60, 65, 74, 75, 79, 80, 86, 89, 94, 96, 98—100, 101—104 ja kogu 13. peatükk.

Nende eeskirjade kohaselt on kõrgemate riigivõimude võimupiirid ja nende vahekorrad skemaatiliselt kokkuvõetavad alljärgnevalt:

a) Vabariigi President „riigipeana juhib riiki, on riigivõimu ühtluse kehaaja ja riigi seaduslik esindaja“; „Vabariigi Valitsus Vabariigi Presidendi usaldusel teostab valitsemisvõimu, juhib riigi poliitikat kõigil aladel ning hoolitseb seaduste täitmise eest“;

b) Vabariigi Valitsuse nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi President; ta nimetab ametisse Vabariigi Valitsuse iseseisvalt ja omal äranägemisel, samuti võib ta vabastada valitsuse ametist omal äranägemisel või Peaministri ettekandel; Vabariigi President vabastab Vabariigi Valitsuse ametist, kui parlament avaldab valitsusele umbusaldust, kuid Vabariigi President võib sel korral lõpetada parlamendi valimised ja pöörata rahva poole, kusjuures parlamendi uue koosseisu umbusalduseavaldus teeb kohuslikuks valitsuse vabastamise;

c) Vabariigi Presidendi võimkonda kuulub rea tähtsamate valitsemisalasena kui ka

seadusandluse alasse kuuluvate küsimuste otsustamine, ta on riigikaitse ja sõjavägede kõrgem juht, — kuid ta otsused peavad olema ette valmistatud Valitsuses, kandma Peaministri ja vastava ministri kaasallkirja ning tema otsuste eest kannab vastutust Valitsus (kes peab lahkuma parlamendi umbusalduse tagajärjel!); peale selle kuuluvad Vabariigi Presidendi võimkonda eriõigustena tähtsamad nimetamise, järelevalve riigiasutiste tegevuse üle ning sõjaväelise juhtimise alal komandoküsimused, kus ta toimib ilma valitsuse kaastegevuseta; Vabariigi Valitsuse tegevus peab toimuma üldiselt Vabariigi Presidendi usaldusel ja teadmisel, ning Vabariigi President võib juhatada Valitsuse istungeid;

d) seadusandluse õigus kuulub parlamendile, kusjuures seaduste algatamise õigus on Vabariigi Valitsusel Vabariigi Presidendi teadmisel kui ka parlamendil endal; Vabariigi President omab n. n. suspensiivse veto õigust, s. o. õigust anda parlamendi poolt vastuvõetud seadus parlamendile uueks otsustamiseks, võtab aga parlament seaduse teiskordselt kvalifitseeritud enamusega vastu, omandab seadus jõu; Vabariigi President omab õiguse anda seadusi dekreedina, kuid ainult parlamendi istungjärkude vaheajal, ja parlament võib neid muuta harilikus korras, kuid ilma erilise algatuseta; riigikaitse ja sõjavägedesse puutuvaid seadusi võib Vabariigi President anda igal ajal; dekreedina ei saa Vabariigi President anda riigi kõrgematesse võimudesse puutuvaid seadusi, edasi ei saa tema dekreedina maksmata panna riigi eelarvet.

Parlament peab oma korralisi istungeid põhiseaduses ettenähtud ajal, ta võib tulla kokku ka erakorralisteks istungjärkudeks, samuti võib Vabariigi President kutsuda parlamendi kokku erakorralisteks istungjärkudeks; president lõpetab parlamendi istungjärgud, kuid ta ei saa seda teha korraliste istungjärkude suhtes enne põhiseaduses määratud tähtaega; Vabariigi President omab õiguse lõpetada parlamendi volitusi, see on pöörata konflikti korral rahva poole uute valimistega.

Parlamendi ainuõiguseks on riigi sisetulekute ja väljaminekute eelarve, kuid parlament ei saa suurendada eelarve tulusid, ega võtta eelarvesse uusi kulusid ilma valitsuse nõusolekuta; eelarve täitmise kontroll riigikontrolli näol on sõltumatu valitsusest, ning riigikontrolör lahkub, kui parlament on avaldanud talle umbusaldust.

Vabariigi President võib kuulutada riikliku vajaduse korral välja kaitseseisukorra ning kitsendada sellega kodanike põhiõigusi, kuid parlament võib kaitseseisukorra otsuse tühistada; valimisi võib Vabariigi President edasi lükata ainult parlamendi nõusolekul.

Olgu siinjuures veel kord alla kriipsutatud, et kõik need Vabariigi Presidendi õigused, nagu veto-kasutamise õigus, istungjärkude lõpetamise õigus, parlamendi uute valimiste väljakuulutamise õigus, võivad leida aset ainult peaministri ja ministri kaasallkirjaga Vabariigi Valitsuse vastutusel, milline omakord peab tugenema parlamendi usaldusele.

Eeltoodud skemaatilisest kokkuvõttest selgub eelnõus läbiviidud tasakaal võimude vahel ning Vabariigi Presidendi kui riigipea juhtiv osa. Eelnõu peaks enam-vähem tabama neid põhimõtteid, mille alusel rahvas oma suure hääleteenamusega aasta eest oma otsuse langetas.

Vabariigi Presidendil on mitmel puhul õigus pöörduda rahva poole, tal on õigus parlamenti laiali saata, kui otsustada on küsimused, kus teisiti üle ei saa. Sellele peavad kahe kuu jooksul järgnema uued valimised, et uus esindus saaks kokku tulla ja saaks öelda, kummal oli õigus: parlamendil või valitsusel, kui riigipea tarvilikuks on pidanud konflikti tõttu valitsusega parlament laiali saata. Kuid parlamendi laialisaatmine tegelikult saab ikka leida aset suuremate ja raskemate konfliktide puhul.

Siinjuures tuleb veel märkida tasakaalustavat osa parlamendis endas. Parlament on kahekojaline, mõlemad kojad on põhimõtteliselt võrdsed, kuid siiski tuleb esimesele kojale kui rahva otsesele esindajale anda mõnesuguseid eesõigusi: nii on Maapäeva õiguseks usaldusküsimused valitsusele, kuid Vabariigi President võib anda selle ka teisele kojale otsustamiseks. Seadused ja eelarve kuuluvad mõlema koja võimkonda, kuid kokkuleppe mittedaavutamisel jääb püsima maapäeva otsus, kui see on tehtud kvalifitseeritud enamusega. Riigi eelarve suhtes võib aga jääda püsima ka riigikoja otsus, kui maapäev pole suutnud kinni pidada seatud tähtaegadest.

Rahvavalitsusliku riigi põhielemendiks on õigusliku riigi printsiiip. See põhimõte leiab väljenduse eelnõu § 3, mille järgi keegi ei saa teostada riigivõimu muidu, kui põhiseaduse ja seaduste alusel, ja § 105—114 annavad õigusemõistmise sõltumatutele kohtutele. Vabariigi Presidendi ülesannetes kuulub hoolitsemine õigusliku korra säilita-

mise eest, ja Vabariigi Valitsus peab hoolitsema seaduste täpse täitmise eest. On ette nähtud eriline instituut, nimelt õiguskantsleri instituut, kes peab valvama kõigi riigiasutiste teotsemise seaduspärasuse järele.

Olles sellega andnud üldise skemaatilise kokkuvõtte eelnõu kohta rahva otsuse seisukohast, tahaksin veel peatuda mõne põhiseaduse tähtsama küsimuse juures.

Kõigepealt mis puutub kodanike põhiõiguste osasse, siis on see jäänud printsiiibis endiseks, kuid lähtudes senisest seisukohast, et põhiseadus peab olema reaalne, on tehtud mõningaid muudatusi tegeliku elu seisukohalt.

Edasi leiavad kodanike põhiõiguste ja kohustuste osas allakriipsutamist kodanike kohustused, ning teiseks leiavad allakriipsutamist riigi ja ühiskonna ühised huvid, millele kodanikud teatavatel kordadel oma tegevuse vabaduses painduma peavad. Kodanikud on kindlustatud nende õigustes ja vabadustes, kuid vabadused ei saa olla absoluutsed. Vabaduste ja õiguste osa ei ole meie senistes põhiseadustes kunagi leidnud täpset täitmist. Uus põhiseadus peab tulema seesugune, et ta täpset täitmist leiaks, sest põhiseadus, kui tema täitmist ei leia, oleks halb põhiseadus ja ei saaks kunagi rahva seas seda populaarsust võita, mis temal kui kõrgemal aktiil olema peaks.

Alla kriipsutatud on Põhiseaduse kavas, võrreldes vana Põhiseadusega, perekondade ja noorte osa, kes on meie rahva tulevik.

Õigused, mis meie vähemusrahvustel on, on jäänud muutmata ja on redigeeritud Põhiseaduses nõnda, nagu nad praktilises elus kasutamist on leidnud.

Kirikule on püütud anda vääriline koht ja võimalus loodud — anda suurematele usuühingutele, suurematele liitudele avalik-õiguslik alus nende tegutsemiseks.

Eraomand on kindlustatud ja selle võõrandamine võib toimuda ainult seaduse alusel ja tasu eest. Töö on see, millele rajaneb rahva tulevik ja rahva jõud, ning sellepärast peab riik töö oma kaitse alla võtma ja seda põhiseaduses tunnustama. Meie endised põhiseadused kodanike osas sisaldasid terve rea negatiivseid vormeleid, mis ette nägid, kus üht või teist asja meil ei ole. Mul on tunne, et senised põhiseadused kirjutati nende muljete all, millised tõime kaasa veel endisest vene ajast, kus igasugused vabadused piiratud olid, ja sellepärast ütlesime oma põhiseaduses, et teatud vabadusi ei saa piirata. Need negatiivsed vormelid

midagi ei ütle ja puhtstiilselt ei ole meie neid eelnõusse võtnud. Nõnda näiteks oleks täiesti mõttetu eeskiri, mis praeguses põhiseaduses leidub, et riigiuse Eestis ei ole. Niisugusel paragrahvil ei ole mingit sisu, sest kui oleks tahetud riigiuse sisse seada, siis oleks tulnud positiivselt öelda, et meil on riigiuse. Sellepärast, nagu ma juba tähendasin, on puhtstiilselt ja seadustehniliselt seisukohalt püütud hoiduda negatiivsetest vormelitest, välja arvatud ainult niisugused eeskirjad, kus ilma selleta läbi ei saanud ja küsimust sisuliselt muidu võimatu oleks olnud lahendada.

Kõrgeima riigivõimu kandjaks on rahvas. Kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu. Hääleõiguslik on iga kodanik, kes on saanud 23 aastat vanaks. Sellega oleme asunud samadele vanusmääradele, nagu see on põhjamaa riikides, mis oma olukordade poolest meile selles küsimuses sarnased on. Kõige suuremat õigust — osa võtta riigivõimu teostamisest — võib täita kodanik, kes oma kohuse üldsuse ja riigi vastu on täitnud. Suurem kohustus on riigikaitse kohustus. Need kodanikud, kes on oma kohustused täitnud, võivad ka riigi juhtimise juurde minna. Seepärast on vanusemäärat tõstetud 23 aasta peale, millise aja jooksul sundriigikaitse-teenistus kantud peaks olema.

Vabariigi Presidendi osa kandsin üldiselt ette ta võimupiiride kohta alul. Siin peatuksin paari lähtsama küsimuse juures. Kõigepealt Vabariigi Presidendi asendamine on ette nähtud täiasenduse alusel, s. t. kui Vabariigi President ei saa täita omi ülesandeid haiguse või mõnel muul põhjusel, siis teeb seda peaminister mitte osasaendamise alusel vaid täiasendamise alusel. Ta täidab presidendi kohuseid, kuna peaministri ülesandeid tol ajal ta ei täida. Tol ajal, kui peaminister asendab presidenti, parlament temale umbusaldust avaldada ei saa, küll saab ta aga seda teha teistele liikmetele. President sõjaajal nimetab iseenele asetäitja, kuna presidendi kohtuall olemise ajaks valib parlament ise temale asetäitja.

Riigipea valimise küsimuse otsustamisel tuli arvestada mitmesuguseid olukordi. Riigipea valimised parlamentlikes ja demokraatlikes maades toimuvad mitmel viisil. On olemas otsesed valimised rahva poolt, nagu Saksa Weimar'i põhiseaduses, valimised parlamendi poolt, mis on Hispaanias, Prantsuses ja muudes riikides, valimised valijameeste kaudu, nagu Ameerikas ja

Soomes. Selle küsimuse kaalumisel tuldi meil Põhiseaduse väljatöötamisel järgmistele seisukohtadele: Kõigepealt riigipea valimine parlamendi poolt. Parlamendi presidendid on alati valitud teatud kombinatsioonide tõttu, ja selletõttu on nad olnud ka nõrgad.

Mis puutub valimisse valijameeste kaudu, siis see moodus on leidnud praktilist käsitamist Ameerikas, seal on aga mindud teisele pinnale, seal on kaheerakonna süsteem, ja seal tegelikult rahvas valib presidendi, valijameeste valimine on formaalne, kuna valitakse ikka presidenti ennast. Puhlal kujul on valijameeste kaudu valimine teostatud Soomes. Kui siit jälgida Soome riigipea valimisviisi, siis ei näi olevat see valimissüsteem õnnelik. Selle valimisviisi juures on praktika näidanud ka kõige uuemal ajal, mõni nädal tagasi, et seal kunagi valijal valijameeste valikul ei ole teada, kes presidendiks valitakse, kuna valija ei tea, kellele läheb tema poolt valitud valijamehe hääle presidendi hääletamisel. Sellepärast arvati Põhiseaduse kava väljatöötamise juures, et meil tuleks presidendi valimissüsteemi juures president valida otseselt rahva poolt. Sellejuures tuli kaaluda küsimust, kuidas seada üles riigipea kandidaati. Saksa põhiseaduse juures oli kandidaatide ülesseadmise kodanike enda poolt, ja see põhimõte võeti meil praegu maksvasse Põhiseadusse. See põhimõte oli võetud ka kahte põhiseaduse eelnõusse, mis Riigikogu poolt välja töötati ja rahvahääletusel läbi kukkusid. See süsteem — rahva poolt presidendi kandidaatide ülesseadmine — ei ole praktilist kasutamist leidnud. Tegelikult on selle järgi valitud üks president, Saksa riigipresident marssal Hindenburg, kuna rohkem valimisi Weimari põhiseaduse järgi ette ei võetud. Mujal ei ole see süsteem praktilist kasutamist leidnud. Sellepärast tuli leida teisi teid kandidaatide ülesseadmiseks. Kandidaate ei peaks seatama üles juhuslikult. Selleks peaks olema rahva poolt valitud esindused. Selleks on rahva poolt otseselt valitud parlament. Teiseks sisaldab tulevane teine koda — eelnõus Riigikoja nime all — meie rahva suure osa esindust: ta kutsete esindust, majanduse esindust, kultuurialalist esindust j. t. Kolmandaks, rahvas valib omavalitsuste esinduskogud, ka need peaksid riigipea ülesseadmisesest osa võtma. Sellepärast, kui niisuguse ülesseadmise viisi võtame, siis on see organiseeritud ülesseadmine, mitte aga juhuslik. Siin võib aset leida kaine kaalumise, seda ei saa teostada

ülespiitsutatud meeolus, ning ei saa toimida organiseerimata ja juhuslikult. Meil on tähtis see, et riigipea kohale seataks üles parim inimene riigis, parim organisator ning parim riigimees, kes meil üldse on. Kandidaatide ülesseadmise juures ei ole tarvidust, et neid oleks palju esitatud, eelnõu järgi neid võiks olla kolm. Rahvas on see, kes otsustab, keda riigipeaks valida. Põhiseaduse eelnõu järgi peaks arvama, et riigipea kandidaatide ülesseadmine kõrgemate organite kaudu, nagu seda on mõlemad kodjad ja omavalitsuste esindajad, peaks võimaldama õige kandidaadi ülesseadmise. Need kogud peaksid rahva selle südametunnistuse moodustama, kes riigipea kandidaadi ülesseadmisel kaasa kõneleda võivad.

Ma nimetasin enne õiguskantslerit, nagu see on Skandinaavia põhiseaduses ette nähtud. Meie õigusliku korra säilitamise järelevalve ja seaduste täitmise järelevalve alal peaks see instituut omama meie riigielus ja seadusandluse seisukohalt erilise tähtsuse, kui seesugune ametkond riigipea enese juures tegutseb ja õigusliku korra säilitamisel kaasa tegutseb.

Vabariigi Valitsusele on Põhiseaduse eelnõuga püütud anda iseseisvus ja temale on pandud valitsemise võimu teostamine Vabariigi Presidendi usaldusel. Selles osas läheb eelnõu oma süsteemilt põhjalikult lahku maksvast Põhiseadusest, kus Vabariigi Valitsusel iseseisvus puudub, kus ta tegutseb riigipea juures. Esitatud Põhiseaduse eelnõu järgi Vabariigi Valitsus on aga kogu valitsemisvõimu teostaja Vabariigi Presidendi usaldusel.

Et riigipea täiesti iseseisvalt saaks tegutseda Vabariigi Valitsuse nimetamisel, seepärast näeb vastav paragrahv ette, et Vabariigi Valitsuse nimetab ametisse Vabariigi President. Vabariigi Valitsuse ametist vabastada võib president oma äranägemisel, peaministri esitusel või Vabariigi Valitsuse liikmeile otsese umbusalduse avaldamise tagajärjel. Kui Vabariigi Valitsus on ametisse kutsutud, siis juhib ja korraldab ta valitsusvõimu ja riigielu avaldusi. Vabariigi Valitsus peab omama parlamendi usalduse või juhul, kui parlament temale avaldab umbusaldust, tuleb tal lahkuda. Umbusalduse küsimuse algatamise õigus on antud maapäevale, esimesele kojale, kes rahva poolt on otseselt valitud. Et vältida umbusalduse küsimuse liiga kergelt ülestõstmise võimalust, selleks on ette nähtud teatud kvoorum, kes võib umbusalduse küsimuse üles tõsta. Ühes sellega on ette nähtud, et

umbusalduse küsimuse valitsusele saab avaldada maapäeva seadusliku koosseisu enamus. Et neid küsimusi liiga kiirelt ja juhuslikult ei otsustataks ja et riigielus liiga kergelt raskeid samme ei astutaks, selleks on ette nähtud, et umbusalduse küsimus samal päeval arutusele ei saa tulla, vaid et see võib aset leida ühel järgmisel päeval. Riigipeale on jäetud õigus, kui ta tarvilikuks peab, sel juhul, kui parlamendi esimene koda avaldab valitsusele umbusaldust, anda see küsimus ka teise koja, see on Riigikoja otsustada, kes selle küsimuse kohta oma otsuse teha võib. Umbusalduse avaldamise puhul võib Vabariigi President pöörata rahva poole, saates parlamendi koju ja kuulutades uued valimised välja. Avaldab aga parlamendi uus koosseis samale valitsusele umbusaldust, tuleb valitsus vabastada.

Rahva otsusega on ette kirjutatud, et parlament on kahekojaline, ja mõlemad kodjad moodustavad ühtlase terviku. See terviklikkus ilmneb näiteks selles, et neil on ühine kodukord, võivad ühisteks koosolekuteks kokku tulla mitmesuguste küsimuste arutamiseks. Nii et rahvuskogu mõlemad kodjad on kokku ühine tervik, ja ühtlus ning terviklikkus on siin suurem kui üheski teises kahekojalise parlamendiga valitsetavas maas.

Liikmete arvu suhtes on ette nähtud esimeses kijas 80 liiget. Liikmete arvu küsimus on olnud kaua vaieldavaks küsimuseks. Parlament ei saa aga olla liiga väiksearvuline, kuna siis ei suuda ta täita oma kohuseid.

Valimissüsteemi juures on võetud aluseks, et valimised toimuvad üldise, ühetalolise, otsese ja salajase hääletamise teel, kusjuures on aluseks võetud enamusvalimise põhimõte. Meie oleme siin arvamisel olnud, et meie vist küll peame õppima nii omaendi riikliku elu praktikast, kui ka teiste riikide praksisest, et meil tuleb hoolitseta selle eest, et meie parlament väärikas oleks, tugev oleks. Kui parlament on jagunenud väga paljudesse gruppidesse, nagu seda meil varem tarvitusel olnud proportsionaalne valimisviis võimaldab, siis ei saa niisugune parlament väärikas olla, ja siis peame mõne aja pärast seisma jälle niisuguse olukorra ees, nagu varem. Ega meie parlamendil rahva ees seda lugupidamist ei olnud, mis tal olema oleks pidanud. Seepärast üksikisiku valimissüsteem enamusvalimise põhimõttel peaks vist küll meie parlamendi elu paranemiseks kaasa aitama

üheltpoolt ja teiselt poolt looma niisuguse parlamendi, kes ühtlasem on ja kes ühtlasemaid valitsusi ellu kutsuda suudab, mida proportsionaalse valimisviisi juures raske läbi viia on, nagu seda praktika on näidanud.

Passiivset valimisõigust on muudetud, viidud vanuse alammäär 25 aasta peale, et võimaldada parlamendi liikmeks saamist juba küpsematele kodanikele.

Parlamendi väarikuse tõstmiseks on ette nähtud parlamendi aukohus, mille moodustamise kord edaspidi kindlaks määratakse. Parlamendis kui võitlevas organis tekivad esile väga mitmesugustest oludest tingitud asjaolud. Meie ei saa aga parlamendi liikmetelt võtta nende immuniteti, vaid parlamendi liikmed nende suurte ülesannete täitmisel peavad olema kaitstud selle eest, et neid ei saa nende avalduste eest kohtu alla anda.

Meie ei saa aga siin tagasi minna ka endistesse olukordadesse, nagu meil vahepeel esile kerkinud on, kus parlamendi liikmed õieti mingit vastutust ei kandnud. Selle tulemusena parlament kippus alla käima. Kui tahame, et parlament oleks väarikas, siis peame selleks leidma abinõusid, ja üks abinõudest on aukohus, kuhu võivad pöörduda mitte ainult parlamendi liikmed, vaid ka väljaspool parlamenti olevad isikud, kui ühel või teisel pool on esile tulnud ahaavamisi.

Praegune Põhiseadus näeb ette permanentse parlamendi. Ma arvan, see oli täiesti põhjendatud ja õige meie Asutava Kogu põhiseaduse järgi, kus parlament Riigikogu näol oli kõrgeim võimukandja. Kõrgeim võim ei saa katkestatud olla, kuna see võim peab edasi kestma. Uue Põhiseaduse järgi, kus parlament ei ole kõrgeim võim, ei ole ka parlament enam permanentne. Seepärast on eelnõust parlamendi permanentsus välja jäetud, kuid teisest küljest parlamendi valimised peavad leidma aset kiiresti, nimelt mitte hiljem kui kahe kuu jooksul praeguse kuue kuu asemel.

Parlamendis on ette nähtud korralised ja erakorralised istungjärgud. Vabariigi Presidendil on õigus Rootsi põhiseaduse eeskujul lõpetada korralist istungjärku, mis astub kokku jaanuari kolmandal teispäeval, mitte enne kolme kuu möödumist, ja istungjärku, mis astub kokku oktoobri kolmandal teispäeval, mitte enne ühe kuu möödumist. Parlamendile on kindlustatud ankeetkomisjonide moodustamise ja arupärimise õigus.

On terve rida maid, kus parlamendi esi-

mene ja teine koda on valitud ühistel alustel ainult selle vahega, et valimise õiguse suhtes valijatelt kõrgemat vanust nõutakse. Eelnõu koostamise juures tuli arvesse sama põhimõtte, mis Rahvuskogu enda Teise Koja koostamise juures oli ja mis ka tulevases põhiseaduses esitatud peaks olema.

Teise koja ellukutsumise tähtsaks aluseks on see, et igas riigis on seesuguseid isikuid ja kodanikke, kes riigielu avaldustes tähtsad võiksid olla kas oma eriliste teadmiste või positsiooni tõttu jne. Neil valimistel ei ole võimalik seesugust gruppi, kes neid läbi viiks, ja nad ei pääseks riigielu avalduste juurde. Sellegipoolest oleks vaja, et meie seesuguseid kodanikke teisel teel riigielu avalduste juurde võiksime kutsuda, kus nad kasulikud võiksid olla. Teise koja moodustamiseks on võetud eeskujuks teiste riikide põhiseadused, nagu Ungari, Rumeenia ja Kreeka. Ka teistes riikides on Teise Koja moodustamine alles otsimise ajajärgus. Hiljuti Tšehhoslovakkia teise koja esimees avaldas oma arvamist, et tema peab tarvilikuks, et Tšehhoslovakkia teine koda tuleb ümber konstrueerida, kuna tema arusaamise järgi see koda, mida tema juhib, sel kujul oma ülesandeid täita ei suuda, nagu ta neid täitma peaks. Sellegipoolest ongi teise koja koosseis umbkaudselt samal alusel ette nähtud, nagu Rahvuskogu Teise Koja koosseis, ainult mõningate täiendustega ja täpsustamistega, kusjuures on ette nähtud veel, et endised vabariigi presidendid, kes on olnud vabariigi presidendi kohal vähemalt ühe ametiaja ja sõjaaegsed sõjavägede ülemjuhatajad, võivad olla riigikoja liikmeiks isikliku õiguse põhjal, ja oma ameti tõttu kuuluvad riigikotta — Riigikohtu esimees, sõjavägede ülemjuhataja, kirikupead, emisjonipanga juhataja ja kaitseväe ülem.

Riigikoja funktsioonid on ette nähtud umbkaudselt võrdsetena Esimese Koja omadega, kuid nagu alul tähendasin, teatud piiramistega Esimese Koja kasuks. Samuti võtavad nad osa valitsusele umbusalduse avaldamisest teatud piires.

Seadusandluse osas on täpsustatud seadusandluse korda ning riigipea õigust suspensiivse veto näol, tagasi saata eelnõu Rahvuskokku. Kui eelnõu teist korda vastu võetakse, saab see seaduseks.

Edasi on ette nähtud rahvahääletuse institut. Praegune Põhiseadus näeb ette rahvahääletuse ja rahvaalgatuse ja seda võis tarvitada kõigi seaduste kohta. See oli meie endise Põhiseaduse omapära, ja oli arusaadav, kuna meil riigipead ei olnud. Uue Põ-

hiseaduse koostamisel on arvatud, et rahvahääletust sel kujul enam vaja ei ole ja see ennast enam põhjendada ei lase, kuna meil riigipea teatud küsimustes võib rahva poole pöörduda ja mitte ainult valimiste kaudu, vaid üksikuid konkreetküsimusi rahvale otsustamiseks ette pannes. See on võetud meie eelnõusse Tšehhoslovakkia eeskujul. On täiendatud vaid sellega, et mitte ainult üksikute seaduseelnõudega rahva poole pöörata ei või, vaid ka rahvale võib esitada suurelatuslike küsimuste otsustamist.

Dekreediõigus on Vabariigi Presidendile jäetud, kuid võrreldes praeguse Põhiseadusega suurte piiramistega. Kõigepealt riigipea ei või dekreedioigust kasutada parlamendi istungjärgu ajal ja ei või maksmata panna tervet rida seadusi, neid, mis puudutavad kõrgema riigivõimu organeid, ja ei või maksmata panna dekreediga eelarvet, välislepinguid ega muid sääraseid otsuseid. Dekreediga maksmapandud seadused esitatakse rahvuskogule, ja rahvauskogu võib neid muuta. Ta võib seda teha seaduste kohta ettenähtud korras. See viimane kitsendus, et rahvuskogu võib dekreete muuta ainult seadusega, on võetud tehnilistel kaalutlustel. Dekreeti ei saa kõikusse seisundisse asendada. Ta peab kindel olema. Kui seaduse muutmise kerge on, siis võidakse siin liiga kergelt muuta ja tühistada dekreet, mis dekreedina antud seaduse käsitamise seisukohalt hea ei ole ja puhttehnilise rakendamise juures raskusi kaasa toob. See pärast asuli seisukohale, et dekreet, mida riigipea annab istungjärkude vaheajal, omab seadusjõu, ja parlament võib muuta seda seadusandlikus korras.

Mis puutub riigi eelarvesse, siis eelarve on jäetud parlamendi hooleks, seda dekreediga maksmata panna ei saa. Siin on parlamendi piirid ette nähtud, mida elu ise ette kirjutanud, ja millest ka meie parlamendid kinni on pidanud, s. o. et parlament ei saa suurendada kulusid ilma valitsuse nõusolekuta. See süsteem on maksmas Inglismaal, ja meil on see tegelikult täitmist leidnud. Ei saa teha kulusid, milleks kuskilt raha võtta ei ole ja mida täita ei saaks.

Samuti on ette nähtud, et rahvuskogu ei saa eelarve-ettepanekus kustutada ega vähendada kulusid, mis seadusega kindlaks määratud. See on õieti eelarve ja seadusandluse loomulik järeldus. Kui seadusandluse kohta on ette nähtud kindel kord, et eelnõud võetakse vastu kahe koja poolt, siis ei saaks rahvuskogu oma otsusega seadusi muutma hakata. Kui seadusega on näiteks

kindlaks määratud asutuse koosseis, siis ei saa rahvuskogu oma otsusega riigi eelarves seda koosseisu muuta, see oleks äärmiselt kõikum olukord, kui see lubatav oleks olnud. Kuid parlamendile jääb õigus vastavald seadusi muuta, ja selle järgi käib eelarve. Ikka enne peavad seadused korraldatud olema, ja kui kord seadus olemas, siis peab eelarves sellest kinni pidama. Muidu muutub võimatuks kohustus, et Vabariigi Valitsus peab seaduse täitmise eest hoolitsema.

Eelarve vastuvõtmise kohta on ette nähtud, et siin tegutsemas on mõlemad kojad, nii maapäev kui riigikoda, kusjuures põhiseaduses on ette kirjutatud, et eelarve peab arutamiseks antama 70 päeva enne eelarveaasta algust, ja tuleb esitada arutamiseks esimesele ja teisele kojale, ja kokkuleppe puudumisel arutamiseks kahe koja vahel. Riik ei saa kunagi jääda ilma eelarveta, sellepärast kui parlamendi mõlemad kojad ei suuda tähtajaks vastu võtta eelarvet, siis on ette nähtud, et eelarve hakkab maksmata kas riigikoja poolt vastuvõetud kujul või maapäeva poolt vastuvõetud kujul. Ja juhul, kui kumbki koda pole seatud tähtajaks vastu võtnud eelarvet, siis loetakse eelarve vastuvõetuks Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul.

Riigikontroll on konstrueeritud teisiti, kui praeguses Põhiseaduses. Praegune Põhiseadus ei näe riigikontrolli üldse ette, vaid seal öeldakse, et parlament teostab riigiasutuste majapidamise ja arvepidamise kontrolli, milleks on riigikontroll ellu kutsutud, kes teotseb parlamendi asutusena. Käesoleva eelnõu järgi ei ole riigikontroll enam parlamendi asutus, vaid on juba eelnõus otseselt ette nähtud. Ta peab omama parlamendi usalduse. Usalduseküsimus ei ole esitatud niisuguses olukorras, kui see on valitsuse juures. Kui Vabariigi Valitsusele avaldatakse umbusaldust, võib riigipea parlamendi koju saata ja uued valimised välja kuulutada. Riigikontrolõri on aga riigipea umbusalduse korral kohustatud ametist vabastama. Riigi majapidamise ja arvepidamise kontroll on osa eelarveõigusest. Siin peavad parlamendil suuremad õigused olema.

Meie kohtute osa on rajatud õigusemõistmise alal sõltumatutele kohtutele ja kohtunikele. Kohtunikele on garanteeritud rippumatus ja neid võib vabastada kas kohtutuasusega või teatud eluaastate täitumisel, nimelt riigikohtunikud 70-eluaasta täitumisel ja muud kohtunikud 65-eluaasta täitumisel. Kohtunike ümberpaigutusi ühest kohast

teise võib teostada ainult nende nõusolekul. Erandina võib kohtunikke ilma nende nõusolekuta vabastada ametist või paigutada ühest kohast teise seaduse alusel kohtute koosseisu muutmise tingitud juhtudel, kusjuures ametist vabastatule makstakse tasu kahe aasta jooksul ja seda viimase ametikoha järgi. Kohtute rippumatuse idee on põhiseaduses garanteeritud, ja see on iga õigusliku riigi aluseks.

Meie omavalitsuste osa on Põhiseaduse eelnõus vähe muutmist leidnud. Seda osa käsitlevad paragrahvid on vormuleeritud lühidalt ja üldsõnaliselt. Vormuleerimist on leidnud need põhimõtted ja alused, mis kohalike omavalitsuste tegevuses tegelikult seadusandluses ja praktilises elus on aset leidnud.

Omavalitsused kuuluvad valimisele. Nende süsteem on jäetud lahtiseks, kuna omavalitsuste suhtes võidakse eriseadusega küsimusi lahendada. Põhiseaduses oleks see raske.

Uued on majanduslike, kulseliste ning kultuuriliste alade omavalitsused. Need omavalitsused on eluõiguse omandanud, ja need on ette nähtud meie tulevases riigielus tähtsal kohal, kuna nemad oma esindajate kaudu osa võtavad rahvaesinduse teisest kojast või põhiseaduse eelnõus nimetatud riigikojast. Nende omavalitsuste ülesandeks on kutsete ala korraldamine ja nende huvide kaitsmine. Põhiseaduses leiavad need põhimõtted üldsõnalise väljenduse.

Viimane peatükk kõneleb põhiseaduse muutmise kohta. Meie peame teadma, et kui võrd Rahvuskogu ka oma Põhiseaduse väljatöötamise juures loovaid võimeid ei oma, kui võrd palju ta sellesse ka oma hinge ei pane, kuid siiski peame teadma, et see Põhiseadus, kui võrd hästi ta ka välja töötatud ei ole, iga vene olla ei tarvitse, ja et ka temas praktilise elu nõudeil muudatused aset peavad leidma. Senised põhiseadused on olnud raskelt muudetavad, ainult rahvahääletuse teel ja väga kvalifitseeritud hääaltenamusega. Uue Põhiseaduse koostamise juures on võetud seisukoht, et põhiseadus ei tohi olla liiga raskelt muudetav, sest siis võib ilmnedasjaolu, et kui põhiseadust ei muudeta, siis ta murdub, või teda ei täideta. Parem on siiski kui võimalus jääb põhiseadust muuta ja temas parandusi teha. Põhiseaduse muutmise suhtes on meil aluseks võetud Belgia süsteem, see tähendab kui põhiseaduse muutmise on vastu võetud ühe rahvaesinduse koosseisu poolt, siis kuulutab president uued valimised välja, ja kui uus valitud rahva-

esindus ka põhiseaduse muutmise sellel kujul otsustab, siis on põhiseadus muudetud.

Edasi on presidendil õigus, kui ta seda vajalikuks peab, anda põhiseaduse küsimused rahvale rahvahääletamise teel otsustamiseks.

Need on lühidalt kokku võetult kõik põhimõtted uues Põhiseaduses, peale riigikaitse osa, mille kindral Reek ette kannab. Üksikasjad tulevad kindlasti Rahvuskogus lähemale kaalumisele ja siis on veel võimalus üksikasju lähemalt puudutada.

Riigivanema poolt esitatud seaduseelnõu suhtes võivad kõik põhiseadusse puutuvad küsimused arutamisele tulla, kuna Rahvuskogu on leidnud, et see vajalik on. Loodame, et Rahvuskogu selle töö oma jõu ja oma kõige parema teadmise ja arusaamise järgi ära teeb, nii kuidas ta seda kõige õigemaks peab. Selle loova töö ja töötamise viisi juures peaks Eesti Vabariik üle saama põhiseaduse kriisist, mis meie riigielus on liiga kaua aset leidnud. Põhiseaduse kriis on üks raskemaid kriise, ja põhiseaduse kriisi lahendamine üks raskemaid töid. Meie Rahvuskogu on pandud seda rasket tööd tegema.

Vaheaeg kl. 11.24 min. — kl. 11.38 min.

Riigivanema ja Vabariigi Valitsuse esindaja kaitseväge staabi ülem kindralmajor N. Reek: Härra Esimees, lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Minu ülesanne on analoogiline eelmisele referendile, nimelt ette kanda põhimõtted ja tõekspidamised, mis olid aluseks põhiseaduse kava selle osa lahendamisel, mis käsitleb riigikaitse küsimusi. Kõigepealt peab endale otsekoheselt üttelema, et riigikaitse korralduses ja riigikaitse teostamises ei saa ega ei või otsida eeskujusid mujalt, vaid aluseks on iga riigi enda riiklik struktuur ja riigi geopoliitiline seisukord ja asend. Need on mõõduandvad. Siit lähtudes peame otsekoheselt tunnustama nelja järgmist tõsiasja:

Kõigepealt — maailmasõda, aga peaaegu jalgikult järgnev revolutsioon ja oktoobri pööre purustasid Vene riikliku organismi, ja see oligi selleks kandvaks ja saatust-määravaks asjaoluks, mis võimaldas Eesti rahvale astuda võitluse oma riikliku iseseisvuse ja oma vabaduse eest. Kuid teisest küljest selle asjaolu õigeaegne ja tabav äratundmine ja kiire otsus ning valitsemise koondamine viiski meid rahvusliku idee eest relvastatud võitluses hiilgavale võidule. Neis kahes asjaolus, nimelt õigeaegne ja tabav silmapilgu äratundmine ning teisest küljest jõu ja võimu koondamine, neis kahes asjaolus ilmneb see, mida nimetatakse vabadussõja vai-

muks. Nüüd meie elame aastaid rahus. Meie oleme kõigi oma lähemate ja kaugemate naabritega normaalsetes ja heanaaberlikes vahekordades. Kuid see ei tähenda sugugi veel, et ei või tulla veelkord Eesti rahvale võidelda oma riikliku iseseisvuse ja oma enesemääramise eest, oma vabaduse eest. Millal see võitlus võib tulla, seda meie ei tea, aga meie peame oma riiklikku ja rahva elu rajades alati selleks valmis olema. Kui säärane saatus peaks tabama Eesti rahvast, siis peame tunnistama ja seda oma usuõpetuseks pidama, et see võitlus saab olema elu ja surma peale, poolikuid lahendusi tulevikus Eesti rahva iseseisvuse, Eesti rahva enesemääramise ja riikluse mõttes ei võt ette näha, see on raske ette näha. Seepärast võitlus, kui see peaks tabama meie rahvast ja riiki, saab olema ikka ja ikka elu ja surma peale. See oli esimene kandev ja suunduv põhimõte, tõekspidamine, millele rajati põhiseaduses riigikaitse korralduse osa.

Teiseks kandvaks tõekspidamiseks on, et sõltuvalt tänapäeva relv-tehnika arengust ning meie riigi territooriumi suuruselt ja asendist peame endale otsekohele ütlema, et kogu meie maa sõja korral on sõjategevuse ala ühes oma pealinnaga, on sõjategevuse teater. See tähendab, et praeguste abinõude juures ja praeguse lennu-relvatehnika juures ei ole ühki nurka, kuhu ei ulatuks hävituskandev õhurelv. Aga vähe sellest. Ühtlasi oleme meie mereäärne riik. Meil on oodata hoope merelt. Vägede motoriseerimine annab võimaluse kanda ka meie maapiiridele kardelavaid ja ootamatuid lööke. Kõik need kolm relva — õhurelv, merevägi ja motoriseeritud väed —, need kõik hoitakse tänapäev säärases koosseisus ja säärases seisukorras, et nemad on alati ilma suurema ettevalmistuseta valmis löögiks. Nad erilist mobilisatsiooni ei vaja, nad vajavad vaid lahingvalmsuse alalhoidmist. Tähendab riigikaitse, kes neid relvi omab, on alati võimas andma ootamatuid lööke. Siit järgneb, et rajades oma riigikaitse korraldusi peame meie alati arvestama seda, et sarnased ootamatud löögid saavad sündima ja tulevad, ning neid vältida on äärmiselt raske. Seejuures on praegu laialtlevinenud tõekspidamine, et löök sünnib juba siis, kui veel maapealsed väed ei ole astunud tegevusse, ja see löök antakse riigi ja rahva elujõuallikate pihta. Meie peame seda arvestama, et kuigi veel p.iril midagi ei liigu, kuid meie pealinn, meie suuremad linnad, kus asuvad meie rahva jõuallikad, võivad juba sattuda äärmiselt ohtliku löögi alla.

Kuivõrd see löök saab olema purustav või mitte, seda on raske ette öelda, selle kohta tegelikud kogemused puuduvad, kuid siiski üht asjaolu peab arvestama, see on, et elukeskused, samuti üksikute asutuste ja isikute tegevus võivad saada halvatud, desorganiseeritud. See üheltpoolt. Teiseltpoolt ootamatus. Säärases seisukorras tuleb teotseda kiirelt ja otsustavalt. Siin ei ole võimalik aega kaotada, siin on tarvis otsekohe astuda tegevusse, otsekohe alata korraldustega, et rakendada riigikaitse tegevusse riigikaitse aparaat, teda viia üle rahuaegselt seisundist sõjaaegsesse seisundisse.

Kolmandaks suundavaks tõsiasi on järgmine asjaolu: riigikaitse teravam kuju, riigikaitse ultima ratio — on sõda. Meie sõda ei alga. Meie sõda ei provotseeri. Meie teame, mis tähendab sõda rahva saatusele. Meie jaoks sõda on vastupanuakt, vastupanu selleks, et sundida vastast loobuma oma püüetest, oma nõuetest meie vastu. Kuid sõda, olgu missugune ta on, on alati seotud rahva ja riigi kõigi eluavaldustega, tema vapustab riiki ja riiklikku organismi kuni vundamendini. Kui see nii on, siis on selge, et sel korral kogu rahva elu, kogu riikliku organismi pingutused, kõik, mis rahval on, saab ja peab saama pühendatud selleks otsustavaks võitluseks rahva olemasolemise eest. Kuigi meie elame sügavas rahus, siiski peame kaaluma ja ette nägema võimalikke konflikte. Seda kaaludes ja ette nähes peame meie endale olukorda ette kujutama ja võttes aluseks neid tõekspidamisi, mis siis tekivad, rahva elu nii korraldama, et suuta kogu riikliku organismiga avaldada äärmist pingutust selleks, et riiki kaitsta mitte ainult relvastatud jõuga, vaid kaitsta riiki ka riigimajanduse ja sotsiaalpinnaal. Sest riigikaitse tugevus, riigikaitse potents ei seisa üksi relvastatud jõus, ei seisa tankide ja lennukite arvus, vaid kogu riikliku organismi elujõus. Ja järeldus on siit, et vastane saab andma lööke mitte ainult relvastatud jõu pihta, vaid ka nende tsentrumite pihta, mis riigi ja rahva tugevust määravad. Loomulikult siit järeldusena peame meie oma riigikaitse korraldamisel mõtlema, kuidas neid lööke pareerida, kuidas neid lööke ära hoida, kuidas alal hoida oma jõuallikaid, tagada nende tegevust selleks, et võimaldada oma relvastatud jõudude edukat tegevust, pingutuste pidevat jätkamist.

Aga teiseltpoolt on tarvis korraldada elu nii, et meie mitte ainult ei võta lööke vastu, vaid tarbekorral suudaksime ise neid anda. Siit meie tulemegi tänapäeva mõistetele. Ühelt

poolt riigikaitse korraldus ning sõja juhtimine, ja teiselt poolt relvastatud jõudude tegevuse juhtimine. Need kaks tegevust on üksteisega täiesti läbi põimitud, täiesti seotud, aga siiski on need lahutatavad. Riigikaitse korraldus, sõjajuhtimine määrab ülesanded relvastatud jõududele riiklikus ulatuses. Teiselt poolt aga riigikaitse juhtimine, riigikaitse korraldus annab ülesandeid ka kõigile rahva ja riigi jõuallikatele selleks, et hoida alal nii rahva võitlusvalmsust kui ka relvastatud jõudude valmsust kestvaks, pidevaks tegevuseks. Kõik need toodud põhimõtted materialiseeruvad põhiseaduse kava §§ 121, 122, 124, 125, 127. Nende järgi riigi president kui riigipea on riigikaitse kõrgeim juht. Ta rakendab riigikaitseks kõik riigi ja rahva jõuallikad. Riigikaitse teostamine nõuab kõigi riigi jõuallikate tegevusse rakendamist ja nende tegevuste koordineerimist. See on kõrgeim ja pühim ülesanne ja loomulikult peab saama koondatud riigipea kätte, kellel on sel puhul selleks ülesandeks rahva täieline usaldus ja siit sõltuvalt ka täieline võim.

Nagu ettekantust võib järeldada, riigikaitse korraldamine algab kaua enne sõda. Seepärast on tarvis riigipeale anda — ka rahu ajal — säärane võim, et ta riigikaitse korraldust juba kaua ette võiks suundada, võiks ülesandeid anda ja neid läbi viia selleks otsustavaks silmapilguks, milleks on võitlus relvastatud jõududega.

Neljas tõekspidamine, mis on meie ajal eriti meie väikesele riigile, ülitähtis, see on seisukord, kus ei ole ei sõda ega rahu. Tänapäeval on raske endale ette kujutada, vähemalt Euroopa pinnal, kahe riigi võitlust, mis ei kisuks sel või teisel teel endaga kaasa naabruses olevaid riike kui mitte sõjaliselt, siis vähemalt majanduslikult. Kahtlemata selline võitlus tekitab vapustusi ka naabruses olevaile riikidele majanduse alal. Aga teisest küljest tulekahi, nagu seda näitab maailmasõda, võib otsekohe saada üle kantud naabri enda pinnale. Tähendab, kuigi meie ei ole haaratud naabruses möllavast sõjast, siiski meie peame valmis olema igal silmapilgul juhuks, kui säärane tulekahi peaks meile üle kanduma. Ja kui see nii on, siis peab olema valmis, et tarbekorral kõigi abinõudega sellele õnnetusele vastu astuda, et ta meid ei hävitaks.

Mõnikord meil on puudutatud erapooletuse küsimust. Kuid see on juba ajaloo olnud üks raskemaid probleeme. Louis XIV tähendas, et erapooletus on tõsine asi vaid siis, kui seda suudetakse täiel jõul säilitada.

Teine näide. Itaalias Napoleon I ütles Veneetsia kodanikele: Mis! Teie tahate erapooletuks jääda, aga ei suuda end kaitsta! Ja viimase näitena toon maailmasõjas Schveitsi seisukorra. Seal ei olnud sõda, seal oli rahu, kuid kogu Schveitsi riigikaitse-aparaat oli siiski seisukorras, mis võimaldas Schveitsile iga silmapilk relvaga ja kõigi teiste abinõudega oma erapooletust kaitsta. See viimane tõekspidamine väljendus riigikaitse korralduse § 129. Selle järele sõjavägede ülemjuhataja määramine rahu ajal ei ole seotud kaitse-eilukorraga. Neid kaitse-seisukordi on olnud küllalt ilma, et sõjavägede ülemjuhatajat oleks määratud. Sõjavägede ülemjuhataja määratakse selleks, et olla valmis, kui meie kõrval möllab sõda, iga silmapilk astuda võitluse enda kaitseks. Meie peame endid korraldama nii, et võimalikult soodsas olukorras ja võimalikult tugevana astuda vastu, kui sõda meie peale üle kanduks. Säärases olukorras seisab ees rida puhttehnilisi korraldusi, näiteks tuleb kaevikuid kaevata, tuleb rekvisitsioone toimetada, riigiaparaat riigikaitseks ümber korraldada jne. Mobilisatsioon ei ole veel välja kuulutatud, aga juba nõutav riigikaitse tegevus algab selles mõttes, et meie oma riigikaitse aparraadi rakendame oma erapooletuse säilitamiseks. Seejuures muidugi kiirus, millega sel korral riigikaitse aparraati rakendatakse, oleneb sellest, kui raske tulekahi kõrval on.

See oleks nüüd kokkuvõetult, lühidalt ja põhimõttelikult, mis käsitab riigikaitse osa selles osas, mis on seotud Vabariigi Presidendi funktsioonidega ja ülesannetega. Nagu ma tähendasin, ühelt poolt riigikaitse ja sõja juhtimine, mis sidaldab rahva kõigi jõuallikate rakendamist ja teiselt poolt sõjategevuse juhtimine, mis sisaldab tegevust riiklike eesmärkide saavutamiseks relvastatud jõuga. On palju selle probleemi juures vaieldud, selle probleemi kohta kirjutatud. Palju on kirjutatud sellest, et täielik võim peab jääma sõjavägede ülemjuhatajale mitte ainult sõjalise tegevuse juhtimisel, vaid sõja juhtimisel tervikus. Sarnane olukord on mõeldav võibolla koloniaalsõja puhul või suurtes riikides. Väikestes riikides on olukord näidanud, et siin tuleb jõuda teissuguse lahendusviisi juurde. Kahtlemata üks isik ei suuda koondada oma kätte riigikaitse juhtimist, terve riigi- ja rahvaelu juhtimist ja ka sõjategevuse juhtimist, see käiks temal üle jõu. Teiselt poolt sõjategevuse juhtimine on säärane suur töö, et ta võtab ära tervena ühe inimese jõu ja raken-

dab tema selleks täielikult, sellepärast on leitud tarvilikuks Põhiseaduse kavast läbi viia järgmist: riigikaitse kõrgemaks juhiks rahu ja sõja ajal on riigipea, kuid relvastatud jõudude otseseks juhiks on sõjavägede ülemjuhataja, kes juhib riigi huvidele vastavalt sõjategevust. Ja selles mõttes peaks temal olema täielik võim. Meie olukorras on tarvis kiireid otsuseid, kiireid korraldusi ja kiirelt suunatud tegevust. Selleks peab olema vägede ülemjuhatajal võim mitte ainult sõjavägede suhtes, vaid ka õigus anda korraldusi teistele ametasutustele ja isikuile, et tagada vägede edukat tegevust. Vahekord riigipea ja sõjavägede ülemjuhataja vahel peab olema selline, et ülemjuhatajal on riigipea täieline usaldus, et nende vahel ei ole ühtki kiilu, sellepärast et väikeses riigis alati võitlus käib elu ja surma peale, ja on tarvis otsustavalt ja kiirelt tegutseda.

Need oleksid need põhimõtted, millele on rajatud riigikaitse osa. Üksikasjad tulevad ettekandmisele, nagu eelreferent tähendas, komisjonides.

Juhataja: Ma kuulutan 10 minutiks vaheaja. Sellele järgnevad sõnavõetud Rahvuskogu liikmete poolt.

Vaheaeg kl. 12.10 min. — 12.17 min.

2. Läbirääkimised Riigivanema poolt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu puhul.

A. Piip: Härra esimees, austatud Rahvuskogu liikmed! Kui mina peale neid väga huvitavaid ja üksikasjalisi seletusi, mida siin ette kandsid härrad Klesment ja Reek, sõna võtan, siis teen mina seda selles veendumuses, et kui Rahvuskogu liikmel midagi öelda on, siis peab ta seda tegema ja peab tegema kõige otsekohesemalt ning oma südametunnistuse järgi, nagu meie oleme seda lubanud teha ka oma pühalikus töötuses.

Peale selle on mul aastate jooksul tulnud tegemist teha meie põhiseaduse küsimustega. Ma pean ütleva, et ma ei ole küll ühegi põhiseaduse projekti autoriks olnud, ei 1920. ega 1933. a., kuigi üht ja teist mõtet olen väljendanud ka nende kokkuseadmisel. Aga mina olen pidanud neid analüüsima oma loengutes niihästi sisemaal kui ka välismaal, ning sellest on välja kujunenud niisugune komme, mis ülikooli õppejõule päris loomulik on, et kui tema mõne projekti kätte saab, siis tema hakkab vaatama, mis see on. Ehk kui seda projekti ei ole ja mõne ülesande on kätte saanud, siis hak-

kab ta vaatama, missugused kohused see ülesanne ta peale paneb.

Kui Rahvuskogu valimistel tegi ülikool mulle ülesandeks olla ülikooli esindaja siin kogus, siis tundsin ma olevat oma esimeseks kohuseks vaadata omaltpoolt järele, milles öieti probleem praegu seisab. Sellest seisukohast väljudes olen ma niiöelda küsimust omapead arutanud, ja seepärast võib-olla on mu mõttekäik mõnes suhtes teissugune, kui kuulsime seda lugupeetud valitsuse esindajate suust. Seepärast võib-olla ei ole ülearune Rahvuskogu liikmetel kuulda ka seda teist mõttekäiku, mis ma omas lühikeses kokkuvõttes võisin ette kanda Rahvuskogu esimesel üldkoosolekul. Täna olles omaval komisjoni koosolekul, võiksime vist küll pikemalt nende küsimuste juures mõtteid vahetada. Seejuures ei unusta ma silmapilgukski, et ma ei ole seotud mingi mandaadiga selle kõrgeväärts asutuse poolt, kes mind siia saatnud, kuid ta sajanditepikkune minevik paneb mulle moraalse kohustuse suhtuda neisse küsimustesse nagu nad seda väärt. Kui ma teen siin märkusi, siis seda selles veendumises, et need väljendavad mu tahet ja ka nende ringkondade meeleolu, kelle esindajana ma siia olen saadetud.

Meie ülikool, meie alma mater Tartuensis, on rajatud teatud põhimõttele, — mis on ka ta deviisiks, et tões ja õiguses tõuseme, — ja sellest tõest ja õigusest välja minnes tegutseb ülikool ka tervikuna, ja sellest tõest ja õigusest väljudes peame vaatama seda suurt ülesannet, mis meil on praegu käes.

Ülikool, olles meie maal võib-olla vanemaid asutisi, on loomulikult teatud määral konservatiivne. Ta ei armasta teravaid pööranguid, ta on teadusliku uurimise meetodi järgi harjunud juba teatud kontinuiteedi põhimõttest kinni pidama. Selles mõttes kui meie asuksime praeguse Põhiseaduse muutmise probleemi juurde, ka ülikooli arvates on kõige tähtsam alal hoida seda, mida alal hoida on võimalik. Säärane alalhoidmise tendents ei ole tähtsuseta, vaid tal on äärmiselt suur tähtsus rahva ja riigi elus. Meie püsimise seega teatud kindla ajaloolise realiteedi alusel, meil on tegemist seadustega ja määrustega, mida meie tunneme, meil ei tarvitse hüpatada tundmatuse valda, mis seotud hädaohuga jne.

Mina arvan, et asudes Põhiseaduse läbi vaatamise tööle tuleks meil ka kontinuiteedi põhimõtte tõsiselt esile tõsta ja ainult muuta kehtivas Põhiseaduses vaid seda, mis tingimata vajalik.

Teine põhimõte, mis meil peaks olema minu arvates juhtnööriks, on õiguslik kord, seoses legaliteedi küsimusega. Eesti rahvas on saavutanud oma vabaduse õigusluse põhimõtte alusel. Meie teame ka legaalsuse põhimõtte osa teiste väikerahvaste juures, näiteks kas või Soomes. Kui Soome läbi tegi Vene raske surveaja, siis ainult selle tõttu, et legaliteedi, õigusliku korra mõiste oli Soome rahvasse nii sisse kasvanud kui seda üldse enesele kujutada võib. Sellega siis teine põhimõte, millest meie loobuda ei või, mille meie üles tõstma peame, on legaliteedi või õigusliku korra mõiste.

Edasi mulle näib, et ka kolmas põhimõte siiski peab meie tegevuses olema, see on südametunnistuse põhimõte. See südametunnistuse põhimõte nõuab, et meie ei laseks end juhtida mõõduvast faktist, tänapäeva olukorrast, et meie ei teeks põhiseadust ei enestele ega kellelegi teatud kompleksi inimestele või valitsusele, sest see on mõõduv, vaid peame võtma oma kava aluseks abstraktse realiteedi, õiguse hindamise, ja tegema niisuguse Eesti riigi korraldamise aluse, mis vastaks meie rahva elunõuetele ja meie rahva vaadetele ning arusaamistele. Eesti riiklik korraldamine ei piirdu ainult seadusliku aparaadiga. Riiklikus korraldamises on tegevuses ka rahva sümpaatia ja poolehoid, ning niisamuti ei saa riikliku korraldamise juures südametunnistuse momentist kaugelt mööda minna ja meil tuleb teatud määral põhiseaduse normide väljarendamisel võtta arvesse rahva meeleolu, sentimentaalsust või romantismi.

Need on üldised lähtekohad, mis vajalikud ja mõõduandvad meie põhiseaduse väljarendamisel. Siia juurde tuleks kõigepealt puhtmajanduslik moment, et meie rahvas, olles individualistlik, tahab ja nõuab ka oma majanduselus teatud vabamaid vaateid, liberalismi. Tema ei salli, et tema tegevusvabadus oleks alati kitsendatud, kuigi riigil teatud määral siin vaheleastumise võimalused on ja selleks vajadus olema saab.

Nüüd, asudes Põhiseaduse kava juurde, mis on võetud Rahvuskogu otsusega arutamise aluseks, tahaksin omaltpoolt märkida, et nii nagu mina aru sain lugupeetud Riigivanema kõnest, ei ole see niisugune käsk, ega niisugune koraan, milles ühtki tähte muuta ei või. Riigivanem ütles, kui mina mälu järele õieti tsiteerin, et Rahvuskogu on oma tegevuses vaba, ja see eeskava antakse tööde kergenduseks, aga mitte eeskirjaks. Kui mõneski suhtes, mõneski põhiseaduse küsimuses minnakse küllaldaselt lahku, siis,

mina arvan, see ei ole mingi kuritegu, vaid loomulik asja hindamine nende argumentide ja tegurite järgi, mis on inimestel disponeerida. Ma ütlen seepärast, et eelnõu on arutuse aluseks antud ja mitte selleks, et tema vastuvõtmiseks vaid tõstame käe üles, et see eelnõu on ilma arutamatagi hea. Mina arvan, et ei ole võimatu, et meie oma endisest Põhiseadusest uuesti sisse korporeerime neid eeskirju, mis on armas, ja mida tahame näha oma uues põhiseaduses. Meil on arvestatud 1920. ja ka 1933. a. põhiseadusi. Ma olen üks neist 150 tuhandest, kes oli selle vastu, et 1920. a. Põhiseadust muuta ja häälletas 1933. a. Põhiseaduse muutmise vastu täie arusaamisega ja nimelt seepärast, et 1920. a. Põhiseadus sisaldas rahvavalitsuse põhimõtteid, et ta ei olnud üksikasjalik, et ta oli abstraktne ja painduv. Selle Põhiseaduse all võis mõndagi korraldada ja teha. Nõndanimetatud Piibu-kavas oligi arvatud, kuidas kõvendada võimu selleks juhuks, kui 1933. a. Põhiseadus läbi ei lähe. Ka 1933. a. Põhiseadus ei ole sugugi nii paha, kui meie seda tavaliselt arvame. Sel Põhiseadusel oli ainult üks viga: riigipea võimu ulatus ei olnud küllalt defineeritud. Nagu üks Rahvuskogu liige õieti väitis oma kirjatöös, 1933. a. Põhiseaduse järgi oli võimalik neli variatsiooni: parlamentaarne, presidiaalne, autoritaarne, ja — neljandat ma ei mäleta. Seal olenes kõik riigipea-riigivanema tahtest, kuidas ta oleks valitsuse välja kujundanud. Meie teame, et ajalookäik läks veidi teisiti: tulid vahele rahva kired, mis ei lasknud põhiseadust normaalselt rakendada. Ja jõudsimme arusaamisele, et niisugusesse ebaselgesse seisukorda ei või riigipea küsimust jätta. Ja meie teame, et selle järeldusel siis läinud aastal Riigivanema otsus pandi rahvahääletamisele selge sihiga, mis väljendatud on osalt rahva otsuses eneses, seda rohkem aga neis kommentaarides, mida tegid valitsuse juht, üksikud valitsuse liikmed, paljud teised ja nende seas ka ma ise, kus meie arvasime, et selle muudatuse peasiht on Riigivanema liigset võimu piirata. See riigipea liigvõimu küllus on 1933. a. kehtiva Põhiseaduse peapatt. Ja selle mõistlikkusesse piiridesse asetamine on Rahvuskogu peaülesanne, ma ütleksin, see oli occasio legis, selle sundeeskirja ellukutumise põhjus. Ja see peaks olema minu arvates siduv ka Rahvuskogule, isegi siis, kui meie ennast tahaksime nimetada kuningaks. Sest kuningal on ka oma piirid, milles ta tegutseda võib. Ja mul tuleb meelde Vanast Testamendist — vabal ajal loen ka piiblit — Taa-

nieli loos see tugev põhimõte, legaliteedi põhimõtted, mida seal väljendasid Babiloonia riigimehed, nõudes, et kuningas täidaks oma enda korraldusi ka Taanieli suhtes: „Mõttele, kuningas, et Medea ja Pärsia rahva viis on, et ei või mingit keeldust ega seadmist muuta, mis kuningas seab“.

Meie ei või silmist lasta seda, et juristide arvamisid lähevad lahku rahva otsuse ulatuse kohta. Siin on kaks risti üksteisele vastukäivat vaadet, üks ütleb, rahva otsust tuleb kitsendavalt tõlgitseda ja muuta Põhiseaduses ainult seda, mis rahva otsuses otsekohe mainitud, see on korraldada kõrgema võimu vahakordi. Iga muudatus peab võimalikult väike olema, ei tohi asjata uudsusi sisse tuua, kui selleks käskivat vajadust ei ole. Meie oleme asunud teisele seisukohale, võttes Põhiseaduse väljatöötamise ülesande enesele, ja oleme selles mõttes võtnud teise mainitud teooria aluseks, mille järgi ainus kindlasisuline norm rahva otsusel on, et parlament olgu kahekojaline ja riigivõimude koostöö peab olema tasakaalustatud. Mis tähendab tasakaalustatud? Mis tähendab kaks koda? See on omaette probleem.

Ma tahaksin siinkohal sooviavalduse esile tuua, et tärminoloogiat muudetakse nii vähe kui võimalik, et meie rahvast ei sunnitaks uusi nimetusi õppima. Vanad nimed on meil ikka kodusemad, näiteks võime ikka veel kuulda „marga“ nimetusi, mis ammugi juba iganenud. Ma arvan, et neid riigiorganite nimetusi, mis seni maksvad olnud, ei või mitte nii kergelt üle parda visata ja neid tuleb säilitada nii suurel määral kui vähegi võimalik.

Edasi nagu tähendasin soovitaksin säilitada mõndagi endisest Põhiseadusest sisuliselt, näiteks sissejuhatus. Pean ütlema, kui meile Ameerika põhiseadus meeldib, imponeerib, siis on see just sissejuhatus tõttu. Oli õnnelik mõte 1920. a. Põhiseaduse autoritel, et nad niisuguse romantilise sissejuhatus uuele Põhiseadusele võtsid. Ma soovitaksin, et ka uuendatud põhiseadusse võetaks sissejuhatus, võib-olla veidi muudetud kujul, romantilise poliitilise deklaratsioonina, et meie põhiseadus ei omaks mõnd seltsi põhikirja, vaid rahva enesemääramise akti ilmet.

Mis puutub üksikutesse küsimustesse, siis nende üle meie saame kõnelema hiljem komisjonides igaüks omal kohal. Ma tahaksin siiski mõne põhimõtteliku küsimuse juures enne veel peatuda kui asume asja üksikajade käsitlemisele.

Kõigepealt näeksin heameelega, et oleks

riigi territoriaalne jaotus üldeeskirjadesse võetud, nii nagu kehtivas Põhiseaduses, millel on suur tähendus selles mõttes, et seda pärast muuta ei saa.

Mis puutub kodanike põhiõigustesse ja kohustustesse, siis on toonitatud, et õigused on sõltuvad kohustustest. Seni olla viga selles seisnud, et kohustuste momenti polla põhiseaduses küllalt rõhutatud. Mina leian, et see ei ole viga. Kui teie võrdlete kogu maailma põhiseadusi, siis näete, et kodanike kohustustest pea iial ei kõnelda. Hessen oma raamatus „O poddanstve“ ütleb, et kodakondsuse sisu ei ole üldse defineeritav. Kodanikud alistuvad täiel määral riigivõimule. Põhiseaduses on vajalik kodanike kaitse ära määrata. Kui meie oma Põhiseaduse § 8 märgime kodanike kohustused, siis on see ikkagi üldine deklaratsioon mingi sisuta. Ma ei hakka kõnelema teistest asjadest, kuid pean ütlema, et siin võiks selgemini õigusküsimused ära määrata, nagu nad on tarvilikud rahva arusaamise ja iseloomu järgi.

Ma kahetsen, et terve rida kehtiva Põhiseaduse sümfaatseid paragrahve on välja jäetud ja nimelt need, mis käsitlevad rahva sotsiaalse õigluse põhimõtet, nagu see oli sisse võetud Põhiseaduses § 25 all. Võib-olla öeldakse selle kohta, et see paragrahv ei ole teostamist leidnud jne., Kuid see ei ole mitte nii. See on teostamist leidnud suurel määral, ta on kogu aeg ideaaliks olnud, ta on andnud kodanikele tunde, et riik ei ole nähtud ette rahva rõhumiseks, vaid aitamiseks. See on suure osas tema põhimõte. Selle sisseviimine oleks vajaline ja tervitatav sellest seisukohast, et riigi üldist sihti ära määrata. Selles mõttes oleks väga soovitatav, kui see paragrahv ühel või teisel kujul nii sisse võetaks, nagu see oli endises Põhiseaduses.

Edasi kõneledes rahvast näeme, et siin on välja mindud postulaadist, et kodanike õigusi tuleb kitsendada, võrreldes maksva Põhiseadusega. Kaitseväge kohustus hakkab meil 20. eluaastast ja kestab vaevalt ühe aasta, nii et 21-aastaselt on kodanikel kaitseväge kohustus täidetud. Seega ei ole mingit põhjust aktiivse valimisõiguse juures välja minna sellest seisukohast, et vanuse alammäär tõsta; vanuse piir peaks jääma 20 aastat, et mitte vähendada rahva suure osa õigusi ja me ei peaks loobuma rahva hingele omaseks saanud põhimõttest.

Edasi küsimus Vabariigi Presidendi asjus. Või riigivanema asjus, ma ei taha ette otsustada, missugune nimi peab olema riigivõimude juht.

gipeal. Ma leian, et siin on mõndagi korraldatud teisiti või kaugemale minevamalt kui oli seda rahvahääletuse eel arvatud. Riigipea võim on tehtud väga suureks. Rahvahääletus otsustas, et riigipea juhib riiki. Meie võiksime siit välja lugeda, nagu oleks meil tegemist mingi juhprintsibiiga, ja seepärast kogu riigi konstruksioon peaks olema ehitatud juhprintsibile. Mulle näib, et säärane tõlgendamine ei ole õige, sest tõeliselt öeldakse, et mitte ainult ühe isiku tahe ei ole määrav, vaid riigi juhtimine peab sündima väga oluliselt kitsendavate eeskirjade raamides, peab sündima valitsuse, kui erilise kindla kompetentsiga organi ja rahvaesinduse koostööl, kusjuures nende elementide võim peab olema tasakaalustatud. Riigipea on mingi sümbol, mitte aktiivne juht selle juhioiguse mõttes. Säärane rahvaotsus eeldab seadusandliku ja valitsusevõimu esmalt jaotamist ja siis kontrollimist ja kooskõlastamist. Seepärast rahvahääletamise otsus käsib maksmata panna riigikorra, mida võiks nimetada presidentsiaalkorraks, kus maksmata pannakse presidentsiaalkorra põhimõtte, nimelt vastastikune järelevalve ja tasakaal — check ja balance süsteem. Meie ei saa aga kõnelda sellest, et rahvahääletuse otsus oleks meile presidentsiaalkorra ette kirjutanud, sellepärast, et rahvahääletus arvestas tegelikku olukorda. Presidentsiaalsüsteem on meile täiesti võõras. Meie rahva psühholoogias ei ole seda sees. Ja seepärast kui kõneldakse tasakaalustatud koostööst, siis oleme ikka kõnelnud parlamentarismit korra mõttes. Isiklikud maitses võivad olla muidugi teissugused. Ma arvan, et nii mõnedki meie Rahvuskogu liikmetest on presidentsiaalkorra poolt. Meie peame ikka võtma aluseks asja ajaloolist tausta, ta reaalsed olukorda. See kahtlemata ütleb, et meil on omane parlamentaarne süsteem, nii et riigipea võim on selle rahva otsuse järele asetatud tasakaalu teiste riigiorganite võimuga, ja ta ei ole hõljuv ja ainult dirigeeriv organ, kuigi vähemate võimupiiridega, kui see oli 1933. a. Põhiseaduses.

Sellest seisukohast vaadates tuleks Vabariigi Presidendi osas vaadata läbi ta valimisviis. Isiklikult peaksin ütleva, et pahed, mis on valijameeste juures, ei ole sugugi nii suured, kui seda arvab härra Klesment. Kontinuiteedi mõttes oleks siiski õigem, kui hoiaksime alal praeguse valimisviisi, samuti ka kandidaatide ülesseadmise viisi, kuid et ära hoida eelagitatsiooni, võiks 10 tuhande allkirja asemele nõuda vaid 500 allkirja.

Selles riigipea osas oleks veel vajalik ta

esindaja instituudi fikseerimine. Minu arvates ei ole kokkukõlas rahva riigipea valimisõigusega see, et sõja ajal määrab oma asemiku riigipea ise. See on väga suur delegeerimise õigus. Vana Rooma õiguse järgi aga delegaat ei peaks võima edasi delegeerida oma võimu.

Edasi peaks sisse tooma riigipea osasse ka teatud normid, mis kontrolliks riigipea tegevust, mis looksid tasakaalu riigipea enese suhtes parlamendiga. Meie teame, et parlament on tasakaalustatud riigipea veto õigusega ja istungjärkude katkestamise õiguse läbi.

Samuti on kohtuvõimud teatud määral pandud sõltuvusse riigipeaga. Aga riigipea on ja jääb täiesti mingiks kontrollimata, vastutamata, täisvõimuliseks asutiseks. Võtame näiteks artikkel 96, mis kõneleb välislepinguist. Kui ma mõnda asja tunnen, siis ma arvan, ma tunnen küsimust välislepingute kohta, ja kui me vaatame, missuguseid lepinguid riigivanem ei tarvitse anda rahvuskogule kinnitamiseks, siis puuduvad siin lepingud, mis puutuvad territoriaal-küsimusse. Siin anname riigi territoriaalmuudatuste küsimused ainult riigipea kätte.

Ma läheksin muudatuste juurde kaitseväe osas, millele juba tähelepanu juhtis kindral Reek, nimelt artikkel 124 juurde, kus on öeldud järgmist: Vabariigi President otsustab sõja ja rahu ning kuulutab oma otsusega välja mobilisatsiooni. Sellekohased otsused saadetakse teadmiseks rahvuskogule. Meie senise Põhiseaduse järgi oli, et sõja otsustab parlament, nimelt artikkel 60 on öeldud, et riigivanem kuulutab sõja ja teeb rahu Riigikogu vastava otsuse põhjal.

Ma arvan, minu härrad, et sõja kuulutamise küsimus ja selle teostamise absoluutne ulatus anda ainult riigipea kätte tähendab kahtlemata riigipea võimu tunduvalt suurenemist võrreldes sellega, mis 1933. aasta Põhiseaduse järgi oli. Sellepärast oleks õige kui sarnast suurendamist ette ei võetaks, ühelt poolt, ja teiselt poolt pean tarvilikuks, et riigipea suhtes mõned kontrollabinõud tarvitusele võetaks, kas või niisuguse seaduse näol, nagu hiljuti Inglismaal vastu võeti n. n. regency bill näol, kus ette nähtud juhused, kuidas siis talitada, kui riigipea muutub pikemaks ajaks teguvõimetuks. Eelnõu selle kohta ei näe midagi ette, ja ka vana kord oli samuti puudulik. Selles mõttes tuleks põhiseadust täiendada. (V a h e l h ü ü e.) Eelnõus kõneldakse küll, et kui pikemaks ajaks riigipea on takistatud oma ülesannet täitma, määratakse asetäitja; aga

kes seda otsustab, et riigipea on pikemaks ajaks takistatud ülesandeid täitma või mitte, selle kohta ei ole öeldud midagi. (Vahelhüüe.) Minu arvates oleks täiesti loomulik kui järgmine paragrahv üles võetakse: küsimuse riigivanema ülesannete täitmise takistava vältavuse laadi kohta võib üles võtta kas riigivanem ise või teatud kolleegium, rahvaesinduse kodade esimehed, Riigikohtu esimees, kus takistuste iseloomu kohta avaldab arvamuse kompetentne arstide komisjon, ning otsuse teeb rahvuskogu. Kuid siin on võimalik palju variante.

Mis puutub teise kojasse, siis ka seal on palju variatsioone võimalik. On mõeldav niisugune rahvaesinduse korraldus nagu siin ette nähtud. Ma isiklikult arvan, et siin on aga mõndagi, mis vajaks rohkem tasakaalustamist. Näiteks eelarve jääb ikkagi praeguse kava järgi valitsuse otsustada juhul, kui rahvaesinduses eelarvet tähtaegadel vastu ei võeta. Tähtajad on niisugused, mis ei olene rahvaesindajaist.

Ma arvan, meie ei või põhiseadust teha ainult teatud riigijuhtide koosseisu kohta. Meil on nüüdsed riigijuhid tuntud; meie teame, kes on riigipea kohustes, tema jaoks võib-olla, poleks üldse põhiseadust vaja. Meie teeme põhiseadust tuleviku jaoks, ka selle jaoks, kes tuleb 10—15 aasta pärast, sest meie ei tee põhiseadust tänaseks ja homseks. Meie ei taha, et riigipea võimupiirid jääksid nii vabaks, et riigipea võib teha, mida ta tahab ja et Eesti riik oleks tema patrimoonia. Praegused riigijuhid seda ei taha. Meil on suur lugupidamine praeguste riigijuhtide vastu, nemad on meie riigi rajajaid ja neile võib anda vabamad käed, aga meie ei tee põhiseadust nende jaoks. Meie ei või teha selle järele kui arvatakse, et meil on praegu ülemineku ajajärk ja see on osutunud heaks, — kas see nii on, selle kohta võib igalühel oma arvamine olla, — tänu isiklikule koosseisule, aga seda meie ei või teha.

Lugupeetud daamid ja härrad, Rahvuskogu liikmed, ma olen peatunud rohkem selle asja juures, kui ma esialgu kavatsesin. Ma tunnen seda suurt vastutust, mis meil kõigil on, ja ma olen vanem inimene, olen näinud, kuidas mitu ja mitu reshiimi on muutunud, ja mitu ja mitu põhiseadust on muutunud, ja ma ei taha, et meie teeme juhuslikkuse tähe all midagi. Tahan, et rajaksime uuendatud põhiseaduse, mis likvideeriks selle pahe, mis on kestnud pikemat aega, nimelt põhiseaduse kriisi, ja et meie töö oleks säärane, mis leiaks rahvalt

kiitmist ja võtaks päevakorrast ära põhiseaduse muutmise vajaduse pikemaks ajaks.

K. Saarman: Väga austatud Rahvuskogu liikmed! Ma tahaksin võimalikult lühidalt peatuda paari põhimõttelise küsimuse juures, millised on seoses eelseisvate töödega komisjonis ja mille juures peatumine ka vajalikuks osutub. Meie oleme vabad mandaadist nii ringkondade suhtes kui asutuste suhtes, keda esitame, aga siiski olleme seotud, ja palju rohkem, kui seda ükski mandaat siduda võib, rahva otsusega. Sellest on tuletatavad minu arusaamise järele kaks olulist põhimõtet. Üks seisab selles, et meie ei või ühtki seisukohta vastu võtta uue põhiseaduse loomisel, milline ei ole kokkukõlas rahva otsusega, selle sisuga. Seda esiteks. See aga omakorda eeldab, et meil peab täitsa selge olema, mida see rahva otsuse sisu meile pakub, mida ta meilt nõuab. Mulle paistab aga, ja vist lugupeetud eelkõneleja tähendas sellele teataval määral, et sisuline redaktsioon selles küsimuses jätab teatava võimaluse üht- või teistmoodi tõlgendada seda küsimust. Ja sellepärast minu arusaamise järgi enne, kui komisjonis igaüks oma tööd algame, on hädavajalik, et selles küsimuses täielik selgus ja üksmeel valitseks. Kui komisjonid hakkaksid tõlgendama rahva otsust üks omamoodi, teine teistmoodi, siis võib meie töö väga raskeks ja vist võimatuks muutuda.

Millised raskused seisavad selle küsimuse juures? Raskused seisavad ka selles, et kui räägitakse kolmest riigivõimust — riigipeast, rahvaesindusest ja valitsusest, — siis selle redaktsiooni tõttu ei ole selge, missugune vahekord peab valitsema nende kolme võimu vahel. Tõsi, p. 2 rahva otsuses lõpeb sõnaga „koostööl“, ja sellest peaks järeldama, et need võimud omavahel koostöös tegutsevad, s. t., et nad võrdse võimuga varustatud on. Aga teisest küljest leidub seal sõna „juhtimine“.

Ja seepärast nende kahe sõna puhul peab meil algusest peale selge olema, missugune on prevaleeriv mõiste. Need võrdselt maksavad ei või olla. On koostöö prevaleeriv mõiste, siis on juhtimine deklaratiivne. Samuti tähtis on tasakaalu küsimus, see on sõltuv sellest, kuidas suhtuda koostöösse. On koostöö see, mis määrab funktsioonide vahekordi, siis on võimalik, et sellega kaasas käib tasakaalu küsimus. Kõik kolm võimu peavad olema omavahel tasakaalustatud.

Mina isiklikult leian, et selle redaktsiooni järgi võib ainult seisukohale asuda, et kõik kolm riigivõimu peavad tasakaalustatud

koostööle asuma. Seda esmalt redaktsiooni enese pärast kui ka selle terve rahva otsuse seisukohalt. Valitsuse esindaja tähendas, kui ma õieti aru sain, et selles eelnõus on katsutud hüljata kaht asja. Esmalt 1920. a. Põhiseaduses väljenduvat parlamendi autokraatiat ja 1933. a. Põhiseaduses väljenduvat riigipea monokraatiat. Kui see tõesti nii on ja minu arvamise järgi teist mõtet ei võiks sel olla, siis peab kõrvaldama nende mõlema võimu primaadi ja selle asemele looma tasakaalustatud koostöö.

Edasi ma tahaksin märkida niipalju, mis puutub tehnilisse külge, et ei ole mitte hea, kui põhiseadus liiga suureks paisutada. Käesoleva eelnõu kohta peab ütleva, et ta on juba peaaegu liiga suureks paisunud — endise 89 paragrahvi asemel esineb praegune eelnõu juba 141-paragrahvilisena. Mida lähem on põhiseadus, mida exaktsem ta on, seda parem on teda käsitada.

Tähtis on see, et oleks fikseeritud n. n. ankrustatud normid, s. t. niisugused normid, mida ei taheta hariliku seadusandlusega muuta. Kõik teised normid, mida võib hariliku seadusandlusega korraldada, ei peaks kuuluma põhiseadusse paigutamiseks, nende paigutamine põhiseadusse oleks ülearune.

Sama võiks tähendada ka deklaratiivsete normide suhtes. On väga hea, kui rida iga-sugu sooviavaldusi tuleviku jaoks leiduvad põhiseaduses. Kuid eriti meie põhiseaduse loomise juures praegusel korral deklaratiivsete normide juures tuleks arvestada järgmist. Meil leidub rida deklaratiivseid norme maksvas Põhiseaduses. Ja niipalju kui tean on need suuremalt jaolt üle võetud 1920. a. Põhiseadusest. Kui meie deklaratiivseid norme põhiseadusse võtame, siis mõtet ja väärtust on neil deklaratiivseil normidel, mis midagi uut pakuvad, mitte aga niisugustel, mis redigeerivad olemasolevaid ümber ja lisavad ainult midagi juurde, millel erilist väärtust ei ole.

Sama on maksev ka deklaratiivsete normide väljaheitmise kohta. Neid võib välja heita ainult siis, kui tahetakse neist loobuda.

Üldse kõik, mida võib põhiseaduste kavades kui liigliha kärpida, seda peaks tegema, et põhiseadus üleliiga koormatud ei oleks ja ei jätkaks varju tähtsamaid norme.

H. K u k k e: Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Rahvuskogu kõrge kutsumus ja suur ülesanne, mis tema peale pandud rahva poolt, ei ole mitte ükski akadeemiline ja seadustehniline, vaid suur riigipoliitiline ülesanne. Mineviku kogemustest ja oleviku

nõuetest tuleb luua süsteem tuleviku jaoks. Rahvuskogu on kutsutud läbi viima seda suurt tööd, mis temale rahva poolt peale pandud. Rahvuskogu ei täidaks seda müüdi, kui et ta täies ulatuses kogu küsimuse võtab lahendamisele.

Esmajoones peab selge olema see tõde ja õigus, mis paistab välja olukordadest, kus mõned aastad tagasi rahva poolt valitud kõikvõimas rahvaesindus pidi ise oma võimu kärpima hakkama. See on niisugune fakt, millest edaspidi tuleb hoiduda, ja mis paratamatult võib korduda, kui meie nüüd oma ülesande juurde asume poolikult. Ei või hakata uuesti neid väärsamme kordama, milleni Riigikogu ajal areng riigi- ja rahvaelu juhtimisel välja jõudis. Milles oli see sõlm? Riigikogu ei jõudnud juhtida riigi- ja rahvaelu nõnda, et rahvas ja riik oleksid kõik rahuldatud olnud. Paratamata tekkis siin tundmus, et olukord niisugusel kujul ei saa ega tohi enam edasi kesta. See Põhiseadus, mis 1920. aastal valmis, ei võimaldanud õiget riigivalitsemist. Kui Riigikogu ära tundis, et ta ei suuda riiki valitseda senistel alustel, siis oli ta paratamata sunnitud järele andma ja ise asuma oma võimu piiramisele. Meie ei saa seepärast praegusel ajal antud oludes sellele teele minna, et kõik on korras, ja läheme uuesti tagasi sellele ehitusele, mis oli ette nähtud 1920. a. Põhiseaduses, ja hakkame samu katsetusi tegema, sama teed mööda edasi minema, mida mööda meie Riigikogu kriisini ja pettumuseni välja jõudis. Aastate sündmused, mis meie rahvast on üle käinud, on siiski nii tähelepanndavad ja põhjalikud, et see peab jätma paratamatult suured jäljed. Ja kui meie seda hinnata ei oska, kui meie ei oska edasi minnes lahendust leida, vaid vana korra juurde tahame tagasi minna, siis ei ole meie oma praegusaaja kutsumist rahuldavalt täitnud, vaid mõne aja möödudes jõutakse jälle võib-olla veel suurema kriisini välja. Selle vana korra arstimine peab olema juurtes võimalikult sügav. Teist võimalust ei ole. Elu ei tee ringkäiku, et tule kunagi vana kohta tagasi, ajalugu ei kordu, tuleb edasi minna. Meie teame, edasi, neid meeleolusid ja paranduskatseid, mida Riigikogu omal ajal tahtis Põhiseaduses läbi viia, ja peame ühtlasi seda arvesse võtma, et need parandussoovid ei piirdunud ainult sellega, mida Riigikogu esitas rahvale. Meie nägime teisest küljest, et parandused, mis rahva poolt algatati, läksid veelgi kaugemale. Riigikogu kohta peab ütleva, et tolkorral kõigis neis ringkondades, kus tunti, et põhiseaduse parandamine on

tarvilik, tunti ka, et see peab kaugemale minema, kui tookordne põhiseaduse muutmise seaduseelnõu ette nägi, mis rahvale esitati. Aga selge on, et tookordne põhiseaduse muutmise kord oli niisugune, et ei võinud kõiki probleeme korraga üles tõsta, vaid pidi paratamatult piirduma selle kõige olulisemaga, mida oli vaja parandada, ja see oli teatud riigorganite ümberkorraldus.

Kui selle kõrval juba tol ajal oleks laemas ulatuses üles tõstetud teisi küsimusi, mis vanas Põhiseaduses ei olnud, siis oli juba ette näha, et rahvahääletuse juures rahva keskel mõtted veelgi rohkem laiali minna võivad, ja et ei saa koondada ühist arvamist olulisema küsimuse juures. Nii oli taktiline tarvidus piirduda valitsusvõimu ehituse küsimusega. Ja kuigi Riigikogu eelnõu läbi ei läinud, oli selle tähtsa muudatuse läbiviimine rahva keskel nii küps ja selge, et oli vaja ainult mõni tuhat häält, ja küsimus oleks otsustatud.

Siit peaksime tegema teatavaid järeldusi. Rahvuskogu, kokkukutsutuna täiesti legaalsel alusel ja volituse alusel, mis rahvas temale andnud, on siiski teissuguses olukorras, kui oli tolaeagne põhiseaduse parandamine. Neis raamides, mis rahva poolt antud, on Rahvuskogu täite volitustega varustatud, ja kui ta tahaks end ette piirama hakata, et teatud küsimusi puudutada ja teisi mitte, siis ei täidaks meie oma ülesannet. Tänaasel koosolekul puudutatud legaliteediküsimus saab tekitama vaidlusi igasuguse lahenduse juures. Seepärast võime neile küsimustele vaadata kui mitte olulistele. Kui sellega aga Rahvuskogu tahetakse panna omi ülesandeid seadma ükskõik kelle silmade järgi, siis ei täidaks Rahvuskogu omi ülesandeid täielikult, vaid küsimus, mis puudutab meie riigi minevikku, olevikku ja tulevikku, tuleks võtta sõelumisele täies ulatuses nagu tarvis.

Kitsamas ulatuses ülesannet võtta ei oleks kokkukõlas ajaga, mis on antud Rahvuskogule, ja sellepärast on täiesti paratamatu, et Rahvuskogu võtab uue Põhiseaduse väljatöötamisel kaalumisele mitte üksnes need küsimused, mis nagu juhtnööridena rahvahääletamise otsuses ära tähendatud, vaid kogu meie riigiehituse täies ulatuses. Ei ole kuidagi põhjendatud see arvamine, et Rahvuskogu võib käsitada ainult seda osa, mis eraldi ära tähendatud, see ei ole kuidagiviisi rahvahääletamise otsuses öeldud. Küsimus on selge, juhtnöörid ja alused on näidatud.

Kas on siis uues Põhiseaduse eelnõus, mille Riigivanem esitas Rahvuskogule, mi-

dagi kardetavat, rahuldamatut, mis peaks paratamata tegema maale ja rahvale kui ka Rahvuskogu liikmele selle eelnõu mitteusaldavaks või seadma algusest peale eelnõu niisugusesse seisukorda. Minu tundmise järgi ei ole see väide põhjendatud. On algusest peale kui ka Rahvuskogu tööde algul tähendatud, mis raamides, — ta teab seda ise kõige paremini, — kõiki neid küsimusi kaaluda ja seada oma äratundmist mõöda.

Mina tahaksin paralleele tuua selles ajast, kui Riigikogu töötas samade küsimuse juures. Töö tehti valmis, aga sellel ei olnud üksmeelset kaitset ega seletajat rahva ees, ja nii tehti poolikut tööd, kus alles pärast tagantjäreli kõneldi, noh et tehti ja oldi niisugusel ja niisugusel seisukohal. Kui meie ka tahame poolikut tööd teha, et meie ei ütle, mida tahame ja mida ei taha, ega seleta siis, mida oleme teinud, vaid pärast hakkame ainult meeoleolu tegema, siis minu arvates ei ole küsimus lahendamist leidnud, ei ole täidetud Rahvuskogu kõrge kutsumus.

Mida näeme põhiseaduse eelnõus, mis Rahvuskogu töö aluseks on võetud? Tänaaste kõnede põhjal peame tunnustama, et põhiõigusi ei ole muudetud võrreldes sellega, mis oli õiguste osas enne. Kui professor Piip ütles, et arusaamatuks jääb see asjaolu, kui põhiõiguste osas on kohustused toodud, et mujal seda ette ei nähta, siis pean tähendama, et on väga palju põhiseadusi, kus põhiõigusi ei ole üldse loetletud, näiteks Prantsuse põhiseadus. Kus aga põhiõigused sisse võetud, seal on paras koht kõnelda ka kohustustest.

Juhiksin tähelepanu sellele, et põhiõiguste osas on koguni sisse võetud mõned õigused meie kodanikkude ja ka üksikute gruppide kasuks, mida vana Põhiseadus ei tunnue. Tähendab, siin on samm edasi. Õiguste ulatuses ei olnud vanas Põhiseaduses norme, kõik oli jäetud samuti seaduse lahendada ja reguleerida. Muudatusi on selles osas, et öeldakse rohkem, et mitte ainult hädakorral, siis kui vesi ahjus, ei või riik ja rahvas vahele astuda, vaid et seadusega peaks olema võimalik aegsasti vajalikke korraldusi teha. Siin ei saa ju asuda seisukohale, et meie oma rahvaesindust ja seadusandlust usaldama ei hakkaks. Meil ei või nende vastu olla vähem usaldust, kui meie usaldame endid, sest siis ei oleks meil kellesegi usku.

Et põhiõiguste osas puuduks, nagu härra prof. Piip tähendas, sotsiaalse õigluse osa, § 25 endises Põhiseaduses, siis see ei ole õige. § 25 on uude eelnõusse mitmesse paragrahvi

sisse võetud palju täielikumalt kui vanas Põhiseaduses. Vanas Põhiseaduses, 1920. a. Põhiseaduses, oli see paragrahv nagu mingi konglomeraat, juhulikult sisse pistetud. Nüüd on püütud seda välja arendada. Et see aga eelnõust välja oleks jäänud, see väide on ekslik.

Läheme edasi tähtsamate riigiorganite juurde. Võtame riigipea. Kas on siin niisugust radikaalselt kardetavat, mis erineks sellest, mis on olnud rahva keskel tendentsiks aastate eest ja mis on kajastunud ka eelnõudes, mis Riigikogu poolt välja töötatud, ja ka meie rahva poolt vastu võetud Põhiseaduses?

Valimisviis. On jäänud põhimõtte juurde, mis vististi langeb enamuse tahtega kokku, et rahvas otseselt valib riigipea. (Vahelhüüe.) Ilma valimisteta? Põhiseaduse eelnõu jätab täiel määral võimaluse kandidaate üles seada, ja kui tahetakse valida, siis võib seda teha. Kui ei taheta, ega ei saa kedagi sundida. (Vahelhüüed.) Parlamendi laialisaatmise kord on eelnõus ette nähtud palju ratsionaalsemalt kui 1933. a. Põhiseaduse järele.

Meie peame hakkama mõtlema ja tundma, et presidendi valimise juures on kandidaadi ülesseadmise toiming sama tähtis, võibolla isegi veel tähtsam, kui valimine. Siin võib tõmmata paralleele vaid referendümiga. Viimase üheks suuremaks puuduseks loen seda, et algatus võis olla ühekülgne, puudulik, koguni halvasti välja töötatud, aga ta tuli ikkagi hääletamisele.

Kuidas põhiseaduse muutmise eelnõu välja töötati, ka see ei olnud rahvaalgatuse korras oluline vana Põhiseaduse juures. Põhiseadus aga on olulisem seadus, juba ta väljatöötamise juures peaks kogu jõud, võimed ja kogemused koondama, et eelnõu ise saaks tubli. Kas rahvas seda vastu võtab või mitte, on iseküsimus.

Võrreldav sellega on riigivanema valimine. Ei ole ükski tähtis, et rahvas valimisega vormilise otsuse teeb, vaid samuti tähtis on, keda kandidaadiks üles seatakse, ja eelnõu, millega tahetakse muuta kandidaatide ülesseadmise viisi, et seda korraldada paremini, kui vana seadus püüabki seda silmas pidada. Mulle paistab, et see on nõue, mida eitada ei saa. See on tähtsam küsimus, millest Rahvuskogu mööda ei pääse. Ka see lahendus on mõistetav, mis eelnõu aluseks on võetud. (Vahelhüüe.) President, kes on valitav valijameeste poolt, on kaudselt valitud: siin võidakse esineda

mitmesuguste kombinatsioonidega, võib saada valitud kandidaat, kes valimise ajal üldse rahvale teada ei olnud. (Vahelhüüe.)

Kui vaadata edasi vabariigi presidendi pädevust, ta võimu üksikute funktsioonide alal, — siis on siin erinevus selle poolest, et üks osa on tõstetud prerogatiiv-õiguste alusele. Põhimõtte iseenesest on väga oluline, — presidendi funktsioonide alal on ülesandeid, mida oleks otstarbekohasem tõsta väljapoole poliitilist võitlust. Peab ütleva, et need on niisugused, mille juures poliitiline võitlus soovitav ei ole. Sellest järeldub, et need funktsioonid teatud määral ei ole otsekohe põhjanevad ja et tingimata tarvilik oleks igal juhul parlamendi osavõtt. Eelnõus näeme siin aga väga olulist kitsendust, nimelt seda, et riigipea ülesandeid vahekorras parlamendiga, nagu veto, istungjärkude katkestamine ja lõpetamine, uute valimiste määramine jne., ei saa teostada eriõiguste alusel, vaid siin nõutakse valitsuse kaasallkirja.

Teised ülesanded presidendi pädevuse alal — nende kohta ei saa öelda, et nad oleksid oma ulatuselt kaugemale läinud, kui nad seni on olnud ja nagu nad on ka praeguses põhiseaduses. Osa neist on siiski rohkem tasakaalustatud, et siduda rohkem valitsusega ja tasakaalustada teiste organitega. Näiteks seaduste algatamise ja eelarve alal on teine alus võetud, kui maksvas Põhiseaduses. Siin on öeldud, et seaduseelnõud kui ka eelarve esitab vabariigi valitsus. Sellega ei saa väita olematuks, et uues eelnõus on vabariigi valitsuse võimu püütud teha rohkem iseseisvaks kui on praeguses Põhiseaduses. Kui täiel määral asuda sellele seisukohale, et riigipead tõsta väljapoole valitsemisvõimu, ja siiski öelda, et riigipea juhivad riiki, — ma ei oska endale ette kujutada, kuidas on see võimalik, ei oska endale passiivset riigijuhti ette kujutada. Siin tuleb aga mingi lahendus leida.

Valitsuse moodustamise alal uues eelnõus on mõnelt poolt püütud seletada, et sellega on loodud puhtal kujul presidiaalne valitsemisviis. Niisuguste oskussõnadega on lugu niisugune, et need ei haara sagedasti üht väikest eelnõu osagi ega ka mitte tegelikku elu. Mida eelnõu tahab kätte saada on see, et valitsuse ametisse kutsumine, valitsuse moodustamine läheks kiiremini ja rutemini kui varemalt. Ei ole võimalik ette näha nõuet, et president peab kutsuma ametisse valitsuse nii, nagu omal ajal oli Riigikogu juures. Tegelikus elus võib nii kaju-

neda, et juba valitsuse ametisse kutsumisel selgitatakse teda toetav enamus, aga põhiseaduse normidega ei saa seda küll nõuda. Ka kui jääme enamusvalimise põhimõtte juurde, nagu eelnõus ette nähtud, ei saa öelda, et kohe lähemal ajal kujuneks valimiste teel selge enamus rahvaesinduses. Tendents on sinnapoole, et väikerühmitused kaovad, rahvas hakkab juba suuremate rühmitustena mõtlema, kes võivad valitsust ja ka seadusandlust kanda ja uue valitsuse kiirelt ametisse kutsuda. Et see aga tingimata sünniks lähematel aastatel, seda ei saa ka enamusvalimise viisi pooldajad ise garanteerida. Kui tahetakse sisse võtta nõue, et president valitsuse ametisse kutsumisel peab olema seotud hääletamisega Rahvuskogus, siis peab nõudja andma lubaduse, et oleks võimalikud seaduse raamid antud, et kahe erakonna süsteem kujuneks. (V a h e l h ü e.) Seda aga nad ise pooldavad kõige vähem, nõnda et tõenäolik on, et meil enamusvalimise viisi juures on tegemist mitmete rühmitustega, kus selge enamuse kujundamine kerge ei ole. Seepärast valitsuse ametisse kutsumisel niisuguse süsteemiga oleksid samasugused puudused, nagu olid Riigikoguski. (V a h e l h ü e.)

On loomulik, et tegelik valitsuse ametisse kutsumise käik kujuneb nõnda, nagu see on ette nähtud, et riigipea vaatab välja peaministri kandidaadi ja see siis selgitab, kuidas on võimalik enamust saavutada, ning vastavalt sellele kujundab valitsuse. Ja selge on, et tähtis on siin koostöö rahvaesindusega. Nii et ka selles suhtes ei saaks järeldada, et siin on õieti president ise ja üksinda kõlkvõimas riigi- ja valitsemisvõimu teostaja ilma parlamendi osavõtuta. Sama näeme ka teistel aladel, mille puudutamine võiks praegu viia liiga pikale. Kõiki neid küsimusi võib Rahvuskogu kaaluda oma parema arusaamise järgi. Aga et see eelnõu oleks üldises mõttes niisugune, milles patrimoniaalne võim, ühe isiku võim, tahetakse läbi viia, see ei ole õige.

Mis puutub rahvuskogu istungjärgudesse, siis ei ole mitte õige väide, et nende katkestamise ja lõpetamise korral parlament saab töötada ainult kolm kuud aastas, sest eelnõu näeb ette, et katkestamise aega ei arvata istungjärgu hulka.

Mis puutub üksikutesse küsimustesse, mida Rahvuskogu liige Piip ette tõi, näiteks tärminoloogia, siis peab paratamatult ka nimetusi muutma, kui uued organid

luuakse. Ja kui endistele organitele uus sisu antakse, siis ei ole sugugi võõrastav, kui ka nende suhtes tarvitatakse uusi nimetusi.

Mis puutub asetäitja nimetamisse sõja ajaks Vabariigi Presidendi poolt, siis ei ole õige, et see sünnib ainuüksi presidendi poolt, vaid eelnõu järgi peab ta ära kuulama peaministri, maapäeva esimehe, riigikoja esimehe ja Sõjavägede Ülemjuhataja või Sõjavägede Juhataja arvamise.

Samuti on ekslik väide, et riigipea on kontrollimatu. Aga milleks on siis vastav Vabariigi Valitsus? Tema teostab samuti võimu ja Põhiseaduse järgi on ta kohustatud seda tegema. Teisest küljest ei ole mõeldav, et Vabariigi Valitsus saaks pikeemat aega tegutseda ilma presidendi usalduseta. Seda ei ole kuski maal olemas, et Vabariigi Valitsus saaks töötada ilma presidendi usalduseta, kui president olemas. Ka selle eelnõu järgi ei ole Vabariigi President mittekontrollimatu riigipea, vaid ümberpöörduvalt, on ette nähtud valitsuse kaasabi, ja valitsus on kohustatud valvama seaduslikkuse ja põhiseaduse täitmise järele ja kannab vastutust rahvaesinduse ning kohtu ees, ja kahtlematult on sellega kogu see võimuleostamine rahvaesinduse ees vastutavaks tehtud.

Aga peale selle on ette nähtud teised garantiid, mis kõnelevad sellest, et meil pole tegemist kontrollimatu riigipeaga. Kui võtame prerogatiivid, siis on nende teostamise kohta ette nähtud lähem ikord. Kohtunike ametisse nimetamise kohta on öeldud, et see toimub sellekohase seaduse alusel ja ära kuulates Riigikohtu seisukoha. Ka see tähendab teatud garantiid, mida võimalik kas kõvendada või pihmendada.

Lõpuks paar sõna lugupeetud prof. Saarmani kõne puhul. Tema toonitas siin, et ei või midagi ette võtta, mis ei ole kokkukõlas rahva otsusega. Tähendab, et põhiseaduse väljatöötamine, mida Rahvuskogu teeb, toimugu kokkukõlas rahva otsusega. See on õige. Aga rahva otsuse tõlgendamine ja kogu küsimus, et uus eelnõu vastab rahvahääletuse otsusele, see vajab üksikasjalikumat sisulist analüüsi ja paar üldist sõnavõttu ei ole suutnud näidata vastupidist. Tänaastest sõnavõttudest ei saa järeldada, et nende asjaolude pärast, mis siin ette toodud, Riigivanema poolt esitatud eelnõu oleks vastuolus rahva otsusega.

Ma tahaksin toonitada, et eelnõu on püüdnud tabada rahvahääletuse otsust, ja

paistab, et see on ligilähedalt ka saavutatud.

Juhataja: Juhatus poolt määratud koosoleku lõpuni on vaid veerand tundi. Järgmine kõneleja kavatses kõnelda roh-

kem kui veerand tundi, ja ei ole otstarbekohane seda kõnet katkestada.

Järgmine koosolek on täna kell 5 pärast lõunat, päevakorras on läbirääkimiste jätkamine.

Koosolek lõpeb kell 13.45 min.

J. Uluots.

Koosoleku juhataja.

Artur Mägi.

Peasekretär.

RAHVUSKOGU

Esimese ja Teise Koja

Põhiseaduse eelnõu-osade komisjonide

2. ühine koosolek.

2. märtsil 1937.

Sisu:

1. Läbirääkimised Riigivanema poolt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu puhul.

Koosoleku avab Rahvuskogu Esimese Koja esimees **J. Uluots** kell 17.05 min.

Sekretäri kohal komisjoni vanem asjaajaja **J. Beeren**.

1. Läbirääkimised Riigivanema poolt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu puhul.

H. Tammer: Lugupeetud Riigivanema esindajad, lugupeetud härrad Rahvuskogu liikmed! Kõigepealt pean vabandust paluma, et ma panen Rahvuskogu liikmete kannatuse proovile oma nõrga hääleorgani-ga, kuid ma ei tahaks oma sõnaõigust kaotada selle väikese tervisrikke tõttu ja loo-dan, et võtate vaevaks mind siiski jälgida.

Päeval selgus, et kõigepealt oleks tarvis Rahvuskogul jõuda selgusele põhimõtete suhtes ja süsteemi suhtes, mida uus põhiseadus peab kehastama, mille väljatöötamine on Rahvuskogu ülesandeks. Minu arvates on selle süsteemi kindlaksmääramiseks kolm alust. Kõigepealt rahvahääletamise otsus, teiseks motiivid rahvahääletamise otsuse juures ja kolmandaks rahva tõekspidamised. Rahvuskogule on otseselt käskiv rahvahääletamise otsus, ei miski muu. Teised motiivid omavad selle kõrval selgitava osa või tähtsuse. Eelnõu lugupeetud kaitsja või esitaja härra Klesment märkis siin ära, et rahvahääletamise otsus meile otseselt ei määra mingit kindlat süsteemi põhiseaduse suhtes ja et meil selle otsusega tuleks töötada välja omapärane süsteem, mille juures ei saa olla eeskujuks teiste riikide põhiseadused või teiste riikide põhimõtted. Ma lubaksin endale selle vastu teatavas ulatuses vaielda. Minu arvates määrab rahvahääletuse otsus siiski kindlakujulise süsteemi, võrdlemisi kindlakujulise, ja see süsteem on — parlamentarismi-kujuline kord. Minu arvates ei saaks isegi midagi muud selle rahvahääletamise otsuse vormelisse mahutada ja teisipidi — et see rahvahääletuse otsus ma-

hub terviklikult ainult parlamentarismi korra raamidesse ja mitte mujale. Kui meil peaks tekkima küsimus selle otsuse tõlgendamise juures, kas see on tõesti nii, siis võiks igasugune kahtlus kaduda, kui tuleta-me meelde motiive, mis käisid rahvahääletuse eel, neid seisukohti, mida korduvalt väljendati härra Riigivanema poolt, osalt ka härra ülemjuhataja ja peaministri asetäitja poolt. Ma arvan, et seal päris selgel kujul väljendati seda seisukohta, et meie riigikord peaks olema parlamentlik riigikord, ja ma ei eksi vist, kui ütlen, et härra Riigivanem isegi tähendas, et see parlamentlik riigikord võib meil olla Inglismaa eeskujule tugenev. Härra Riigivanema kõne uueaasta ööl möödunud aastal vihjas minu meelest selle poole päris selgesti. Ja kui need motiivid ei ole veel küllaldased põhjendamiseks, et meil tahetakse jõuda parlamentliku kor-rani, siis võiksime astuda sammu kauge-masse minevikku ja tuletada meelde kõiki neid püüdeid, mis meie seadusandluse or-ganid ja mida meie rahvas on taotlenud selle aja jooksul, mil meie iseseisvat riigielu elame. Minu arvates on alates 9. juulist 1919, missugusel päeval hakkas maksma Eesti Vabariigi valitsemise ajutine kord, võetud kindel suund parlamentarismi poole. Seda muu seas märgib oma teoses „Parlamentarism ja Põhiseadus“ E. Maddisoo. Varem oli meil katsetusi ühe ja teise süs-teemiga, proponenti üht ja teist, kuid sel-lest Vabariigi valitsemise ajutisest korrast peale võis pidada kindlat suunda parlamen-tarismi poole. Sellega võis pidada otsusta-tuks küsimus, et parlamentarism on meie riigimeeste ja rahva silmis olnud ihaldatav riigikorra vorm. Kuid mulle tundub traagi-lisena, et selle juurde pole veel kuidagi jõu-tud. Meil on tehtud kõik, kuid igale poole on välja jõutud, mitte aga parlamendini. Parlamentlikku korda meil pole veel olnud. Kui 1920. a. Põhiseaduse riigikorda selleks loetakse, siis ei ole see õige. See ei olnud parlamentlik kord. See oli konventsionaalne valitsusvorm — gouvernement convention-nel, nagu ütleb J. Barthelemy — kus võim on terves ulatuses parlamendi käes ja kõik muud organid on tema käes nagu nukud, et neid hüpitada ja mängitada. Nii oli ka

Prantsusmaal 1792.—1795. a., kus oli valitsemas revolutsiooniline võim. Sarnane umbusk valitses ka meil, sest meie olime tulnud välja Vene võimu alt ja rahva tahe oli koondada võimu tervikuna oma asutuste kätte, olgu see siis täidesaatev võim või seadusandlik võim. Seda tuleb pidada kindlaks faktiks, ja see on rahvusvahelise kirjanduse poolt tunnustatud, et see 1920. a. Põhiseadusega maksmapandud riigikord ei olnud parlamentlik kord. Siis tekkisid uued üritused parlamentliku korra suunas, kuid sinna ei jõutud siiski. 1933. a. Põhiseadus viis meid teisele poole, kuna ta kontsentreeris võimu sellises ulatuses riigipea või presidendi kätte, et parlament kaotas ta vastu väärrika kaalu, et parlament muutus omakorda ta käes mängukanniks. Kui püüda mõista kõike neid korduvaid ja rohkeid sõnavõtte, mis on aset leidnud sel puhul niihästi riigijuhtide poolt kui ka laiemates ringkondades, avalikus arvamises, siis tohiks küll olla selge, et kõigi ühiseks sihiks oli, põhiseadust parandada selleks, et luua tasakaalustatud süsteemi, mis vastab parlamentliku korra mõistetele, s. t. piirata presidendi võimu ja tõsta parlamendi tähtsust, jõuda teatavasse kokkukõlla võimude suhtes. See on konkreetne ülesanne. Kui meie sellelt pinnalt lahkuksime ja hakkaksime otsima omapärasid süsteemi selgumata eesmärgiga, siis oleks see lahkumine sellelt positsioonilt, mis on üldiselt heaks kiidetud. Kui meie heidame pilgu sellele Põhiseaduse eelnõule, mis on meile praegu esitatud töö aluseks, siis mina ei leia mitte seal täiel määral nende põhimõtete ja ülesannete läbiviimist, mida taheti näha. Seal on parlament, kuid parlament ei kannu ise parlamentlikku korda, vaid selleks on tarvis parlamendi ja täidesaateva võimu vastastikusel alusel tasakaalustatud koostööd. Minule näib, et see Põhiseaduse eelnõu, mille juurde olime asunud, vastab umbes Inglise riigikorra 17. sajandi lõpul ja 18. sajandi algul, pärast 1688. a. revolutsiooni, kus valitsesid kuninga troonil George I ja George II ja parlament oli kuningate käsutada. Parlament oli õieti selle mõtte vari, milleks ta sai vabameelsete võimuletulekuga 1830. a. ja avaldus selles parlamendis, millele pani aluse Robert Peel, missugust meest võib Inglise parlamentliku korra rajajaks lugeda. Selle Inglise 17. sajandi lõpul ja 18. sajandi alguse süsteemi iseloomustajaks on meie 1933. a. põhiseadus ja ka praegune eelnõu, sest nende kahe vahel ei ole olulist vahet elulisemates põhimõtetes.

Kui nüüd küsime, mispärast 1933. a. Põhiseadus ei ole pandud maksma täies ulatuses, mispärast ei ole ta lastud käiku, siis oleme neid motiive avalikkuses kuulnud väga mitmel korral ja nende detailide tsiteerimine läheks pikale. Kokkuvõetult võib öelda seda, et lugupeetud härra Riigivanem on olnud veendumusel, et 1933. a. Põhiseadus täies ulatuses tähendab suurt hädaohtu riigile ja rahvale, sest ta annab riigivõimu täiel määral vastutamatu riigipea kätte ja see võib diktaatorina arendada tegevust riigi ja rahva elus niisugustes küsimustes, mis neile elulised. On leitud, et niisugune olukord võib tähendada hädaohtu sisemisele rahule kui ka väliseid komplikatsioone, kutsuda esile isegi revolutsioone, nagu Lõuna-Ameerika riikides, kus president kasutab piiramatat võimuküllust. Seepärast on lugupeetud härra Riigivanem toonitanud, et riigis tuleb seada jalule võimude tasakaal. Võimude tasakaalu võib teostada teiste võimude vastuseadmiselega neile, — ütleb Montesquieu. Kui võimud piiravad üksteist, siis nad on tasakaalus üksteisega, ja siis nad on sunnitud töötama koos.

Ma lubaksin ühe väikese tsitaadi härra Riigivanema kõnest, mille ta pidas 8. jaanuaril 1936, mis on avaldatud koguteoses „12. märtsi radadel“. Seal härra Riigivanem otse klassikalise selgusega analüüsib 1933. a. Põhiseaduse puudusi ja minu arvamise järgi annab selged juhtnõuad selle kohta, missugune peab olema uus Põhiseadus. Mainides eelpool proportsionaalse valimisviisi halbtusi, ta ütleb: „Teiseks see põhiseadus annab presidendi kätte nii suure võimu, et kui ta oma võimu täies ulatuses teostama hakkaks, võiks ta sattuda rahvaesindusega sõjajalale, ja ta võimukoondus on niivõrd suur, et võimu täiel määral tarvitades võiks sünnitada rahva seas meelekihedust. Nagu enne oli meelepaha parlamendi vastu, nii võiks uue põhiseaduse järgi tulla kriis ja meelepaha presidendi ülevõimu tarvitamise vastu.“ Et seda ei oleks, selleks Riigivanem ütles: „Selleks see võim peab olema teatavates piirides ja tasakaalustatud. Kui seda aga ei ole, nagu praegumaksva põhiseaduse juures, siis see ripub inimesest, kes seda võimu tarvitab: on küllalt niisuguseid nähtusi rahvaste elus ette tuua, kus valitakse riigiesindajaks inimene, keda arvatakse olevat hästi tasakaalukas ja hästi kogenud, kuid suure võimu juurde pääsedes kaotab ta pea, sest võimul on see kalduvus, et ta tahab ennast laiendada, tahab suuremaks minna ja kõiki

teisi võime, kes kõrval on, oma alla võtta. Seepärast on riigitarkus välja töötanud igale võimule ta piirid. Need piirid peab põhiseadus kindlasti ette tõmbama ja neid peab pidama, kui ei taheta, et üks võim teised kõrvale lörjub, et jõutakse välja ühe, piiramata võimu valitsemise juurde.“ Need olid motiivid, mis meie rahvast kutsusid möödunud aasta rahvahääletamisel hääletama Riigivanema poolt esitatud vormeli heaks, mille motiivid, nagu eelpool tähendatud, peaksid meile täiesti selged olema.

Mis ütleb õieti see rahvahääletuse otsus, mis ühelt poolt arvatakse olevat väga segane, väga komplitseeritud, millest ei oska välja lugeda, mis ta õieti peaks tähendama, kuid mis peaks olema täiesti selge? Rahvahääletuse otsus ütleb täidesaatva ja seadusandliku võimu kohta järgmist: „Eesti riiki juhivad valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutud valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl.“ Tõsi, selle otsuse lugemisel võib esimesel pilgul tunduda, et riigipeale on siin antud väga juhtiv, väga domineeriv koht. Meie tulevases põhiseaduses ta juhivad riiki. Võttes väga mitmesuguseid praegusel ajal väga levinunud riigiloogilisi teooriaid, võib juhtimise mõistesse paigutada väga palju, isegi seadusandluse tervikuna. Kuid minu arvates oleks ekslik oletada, et Riigivanem ja rahvas rahvahääletuse puhul kujutas endale ette niisugust totaalset riigijuhtimist. Niisuguse totaalset juhtimise võimalustegi vastu oli õietigi korraldatud rahvahääletus, ja niisuguse juhtimise teeb võimatuks ka rahvahääletuse otsuse järgmine osa, kus öeldakse, et „Eesti jääb rahvavalitsuslikul alusel valitsetavaks Vabariigiks“. Juhtiv osa, mille rahvahääletuse otsus annab riigipeale, ei ole sellega ei monarhi ega diktaatori ega ka mingi teistliiki võimumehe juhtimine, vaid ainult niisugune, mis sobib presidendi võimu piiridega rahvavalitsuslikus vabariigis. Rahvahääletuse otsus ütleb lähemalt, kuidas see riigipea poolt teostatav riigijuhtimine peab sündima, ja nimelt: „Eesti riiki juhivad valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl“. Minu arvates võiks see ettekirjutus olla küllaldaselt selge. Riigipea juhivad riiki kahe organi kaudu, milleks on riigipea poolt ametisse kutsutav valitsus ja kahekojaline rahvaesindus. Teistviisi ei saa seda rahva otsust seletada. Tähendab, kõik riigipea poolt ettevõetavad aktid, mis kannavad riigijuhtimise iseloomu, peavad käima nende kahe organi kaudu.

(Vahelhüüe: „Kaudu“ ei ole seal öeldud.) Aga siit ei saa muud välja lugeda: riigipea juhivad riiki nende kahe asutuse koostööl. Kas see on kaudu või mitte? Kui Teie leiate teisiti, võite pärast sõna võtta ja seletada. Mina leian, et teist võimalust riigipeal ei ole, kui juhtida riiki nende kahe asutuse kaudu või läbi. Kindel on see, et tal on kaks alluvat asutust, kelle kaudu ta oma tahet teostab, ja kes peavad omavahel tasakaalustatud koostöös olema. Rahvahääletus toonitab minu arvates just valitsuse ja rahvaesinduse tasakaalustatud koostöö tarvidust riigi juhtimisel. Kui riigipea asuks ise juhtima riiki kas täidesaatva võimu — valitsuse, või seadusandliku võimu — rahvaesinduse kaudu, siis kaoks minu arvates tasakaalustatud koostöö võimalus valitsuse ja rahvaesinduse vahel, missugune nõue rahvahääletuse otsuses on olemas. Seda ei tohiks aga olla. Järelikult, kui niisugune tasakaalustatud koostöö on läinud kaduma, tuleb seda uuendada emma-kumma kulul, kas valitsuse või rahvaesinduse kulul. Selle tasakaalu järele valvajakaks on riigipea ja tasakaalu hoidmiseks on tal abiks rahvas, kelle käes on kõrgeim võim Eestis. Riigipea ise minu arvates langeb sellest tasakaalu nõudest välja, ta on nagu kõrgemal sellest vahekorrast, mille kohta tasakaal maksab, ta on ainult tasakaalustaja, erapooletu isik, ta kaalub neid kaht tegurit, ja kui ühele poolele rohkem langeb, vaatab kuidas tasakaalu jälle jalule seada. Kui ta paiskuks ise ühele kaalule, siis ei saa tasakaalust üldse olla juttu, ja siis on ka tasakaalu jaluleseadja kadunud. Kuidas me ka ei vaataks sellele, mida rahvahääletuse otsus sisaldab, siis ei saa ma teisele otsusele tulla, — et see on parlamentlik kord, mille rahvahääletamise otsus tahab jalule seada. Võttes selle eelduseks ja asudes vaatama, kuidas see tasakaal ja kuidas niisugune riigi juhtimine on läbi viidud uues Põhiseaduse eelnõus, peaksin ma tegema mõne arvustava märkuse nende osade kohta, mis minu arvates lähevad lahku rahvahääletamise otsusest ja mis tuleks rahvahääletamise otsuse vaimus uuesti jalule seada. Mulle tundub kõigepealt, et rahvaesindus — parlament — on liialt piiratud ilme saanud.

Rahvaesinduse koosistumise maksimaalseks ajaks on nähtud ette 6 kuud, kuid mulle tundub, et vaevalt rahvaesindus saab niikaua siiski koos istuda. Presidendile on selles mõttes jäetud nii mitmed võimalused oma võimu tarvitada, et need peaksid tarvitusele tulema. Presidendil on võimalik

koosistumist katkestada ja lõpetada. Võimu koondamise tendentsi juures presidendi kätte on usutav, et need katkestamised ja lõpetamised ei jää ainult paberile, vaid et nad tulevad tegelikus elus ka ette. Aga nüüd, kui kindlaks määrata rahvaesinduse töö miinimum, siis minu arvates ei ole see töö 4 kuu. Istungjärku võib riigivanem või president katkestada talvisel istungjärgul 3 kuu järele, ja sügisesel istungjärgul isegi 1 kuu järele.

Kui võtta arvesse, et eelarve arutamise ja vastuvõtmise peale praegune Põhiseaduse eelnõu näeb ette 70 päeva, siis paistab, et muudeks seadusandlikeks ja kontrollivateks ülesanneteks jääb parlamendil või rahvaesindusel väga vähe aega üle. See tähendab ka seda, et harilik seadusandlus võib hakata käima dekreetide kaudu. Ja kui rahvaesindus tuleb kokku, võib talle kuhjuda laudadele nii rohkel määral materjali, et ta oma vähese koosistumise aja peab kulutama ainult dekreetide läbivaatamiseks ja tal endal seaduste algatamiseks ja seadusandlikuks tööks võib äärmiselt vähe aega jääda järele. Muu seas ei tea ju meie veel oma tulevase parlamendi isikukku koosseisu, kas ta koosneb rühmadest või isikutest seitskondlike valimiste alusel. Kui oletada viimast ja ka seda, et nõutakse seaduste algatamiseks $\frac{1}{4}$ parlamendi liikmeid, siis võib see nõue olla kaunis raske. Kui meil on aga parlamendi alamkojas tegemist suuremate rühmadega, kus üks viib ennast üle poole välja, teine viib $\frac{1}{4}$ lähedale, siis näeme, et see tingimus, § 86, ei oleks parlamendil nii raske täita. Kui aga jõutakse olukorrani, et meil on tegemist väikeste erakondadega, või individuaalselt iseseisvate inimestega, siis oleks küll väga raske kujutada ette, et parlament selles olukorras saaks seadusi algatada. Riigi tulusid ja kulusid ja riigi relativastatud jõude ja kodanike kohuseid riigikaitse alal puutuvate seaduste algatamine on aga tehtud Vabariigi Valitsuse, õigemini presidendi monopoliks. Seega riigikaitse puutuvad seadused ähvardavad libiseda ära rahvaesinduse käest, ka kontrolli mõttes, sest Vabariigi President võib ka rahvaesinduse koosistumise ajal anda dekreete (§ 122), kuna teiste alade suhtes on dekreedandlus mõeldud rahvaesinduse istungjärgude vahel ajal edasilükkamatu riikliku vajaduse korral. (V a h e l h ü ü e.) Härra Kukke, ma võiksin Teile vastata seda, et minu arvates valitsuse kaasallkiri sel juhul ei maksa mitte midagi.

Juhataja: Palun kõnelejat mitte segada.

H. Tammer: Ma tulen pärast selle juurde tagasi. Kui president võib igapäev valitsuse ametist vabastada ilma, et temal tarvitseks kellelegi aru anda, siis on arusaadav, et valitsus peab täitma presidendi käsku ja ta kaasallkiri ei tähenda mitte midagi. Valitsusel on riisiko, et president võib temale avaldada umbusaldust, ja et Vabariigi Valitsuse liikmed võivad kaotada oma seisukoha. Kui parlamendi usaldus on mitmejärguline ja vastutus presidendi ees selge, otsekohene ja vältimatu, on ka selge, et valitsusel tuleb arvestada presidendi usaldust ja mitte parlamendi usaldust. Dekreedid ei vaja rahvaesinduse kinnitamist, kuid rahvaesindus võib neid muuta, võib tunnustada neid maksvaks — § 94¹. Eelnõus ei ole aga öeldud, missuguse tähtaja jooksul on president kohustatud esitama dekreedid arutamiseks.

Riigikaitse puutuvate dekreetide kohta on öeldud, et need esitatakse rahvuskogule niipea, kui riigi julgeoleku huvid seda võimaldavad — § 122. See võib aga kesta aastaid. Küll on aga rahvuskogu kohustatud niisuguste, ilma tema kontrollita tehtud seaduste järele lubama krediite riigi eelarve kaudu, sest ta ei saa talle esitatud eelarveettepanekus vähendada kulusid, mis on määratud niisuguse seadusega (§ 98). Kuivõrd piiratud osa öieti rahvaesindusel uue eelnõu järgi on täita, nähtub sellest, et kõigetähtsam otsus, mis on riigivõimul, nimelt sõja ja rahu üle otsustamine, ei kuulu üldse rahvaesinduse kontrolli alla, vaid president otsustab selle küsimuse iseseisvalt. Teie võite öelda — kaasallkirjad. Kuid nagu tähendasin kaasallkirjade kohta, on see rohkem teoreetiline kui tegelik garantii. President otsustab selle küsimuse iseseisvalt, saates vastava otsuse teadmiseks rahvuskogule — § 124. Samuti otsustab president sõjapidamiskulude eelarve ning sõjapidamiskuludeks sise- ja välislaenude tegemise, mis võib Eestit riiki ja rahvast koormata aastasadasi — § 125, ilma et rahvaesindus saaks jällegi rääkida kaasa. Sest tuleb võtta arvesse, et välislaenud ja siselaenud, mida tehakse sõja korral, ulatavad alati miljarditesse ja need jäävad aastakümneteks ja võib-olla aastasadadeks lasuma kogu rahva õlgadele. Meie ei ole praegu suutnud veel vabaneda neist sõjavõlgade kohustustest, mis vabadussõda meile pani ja kui tuleb praegu vajadus uute laenude tegemiseks, kus varustus peab ter-

vena olema tehniline, kus kogu sõjavägi on motoriseeritud, siis need kulud on mitu korda suuremad kui need, mis vabadussõja puhul tehti, kus osteti ainult sineleid ja nautuke peekonit. Ja siin võib tulla niisugune suur summa riigi kanda, mis riigile ja rahvale on väga raske kanda, ilma et rahvaesindus saaks sõna öelda. Kui 1933. a. Põhiseaduse üheks suuremaks puuduseks peeti seda, et tema võimaldas eelarve maksmapanemist dekreediga, loob esitatud eelnõu kaunis keerulise olukorra. Rahvaesindusele on eelarve vastuvõtmiseks jäetud aega 70 päeva, millest teisele kojale on vist reserveeritud 15 päeva. Mulle tundub tõelikuks osutavana, et rahvuskogu ei jõua selle aja jooksul toime selle tööga. Kui võtta arvesse, et eelarve võib 70 päeva jooksul käia kolm korda esimeses kojas — maapäeval, kaks korda teises kojas ja üks kord lepituskomisjonis, ja kui veel võtta arvesse, et eelarve arutamisel rahvaesindus võib kokku pörgata kuludega, mille otstarb temal teadmata, kuid mille andmist temalt nõutakse, siis on see minu arvates üks niisugune punkt, mis tahtmata peab rahvaesinduse ja valitsuse viima konflikti. Ja kui tekib konflikt, siis on see aja kaotus. Ilma konfliktita aga üle ei saa, kui on eelarves niisugused summad, mille otstarve on rahvaesindusel teadmata ja mille otsustamisest rahvaesindus ei ole võtnud osa. Kui rahvaesindus ei tule toime eelarve vastuvõtmisega 70 päeva jooksul, siis on ta töö olnud asjata, sest eelarve pannakse siis maksma valitsuse poolt esitatud kujul, kuigi § 94 ütleb, et Vabariigi President ei või panna maksma tulude-kulude eelarvet dekreediga. Siin on minu arvates väga oluline vastuoksus Põhiseaduse eelnõus.

Ma juba osalt puudutasin kaasallkirja ja valitsuse vastutuse küsimust, mida vajavad presidendi aktid ja dekreedid, et valitsusel ei saa olla kahesugust võrdset vastutust, vaid et vastutus jääb tegelikult püsima selle instantsi ees, kes avaldab temale suuremat mõju, suuremat survet, kuna ta teise vähem talle tunduva, vähem kardetava võimuteguri ees muutub olematuks. See on minu arvates vana tõde. Seda on nii mitmedki riigiõiguse teoreetikud käsitanud, et mul ei maksa hakata siin midagi uut leidma ning uut selgust tooma. Võin vaid konstateerida seda, nagu ma ütlesin, et kui vastutus on kahepoolne, siis ühepoole suhtes tegelikult vastutus on ilmaaegne. Ma juba ütlesin, et kui valitsus vastutab parlamendi ja presidendi ees, ja kui need vastutusemäärad ei ole võrdsed, on loomulik, et vastutus on

sealpool tähtsam, kus vastutuse kohustus on tunduvam. Siin on selge, et presidendi ees on valitsusel vastutus suurem. President võib tegelikult ilma pikema jututa valitsuse liikmeid üksikult või terves koosseisus laiali saata, kuna parlament seda ei saa. Parlamendi suhtes on ette nähtud kaunis keeruline ja komplitseeritud viis. Umbusalduse küsimust võidakse algatada rahvaesinduse esimeses kojas maapäeva seadusliku koosseisu ¼ poolt kirjalikult. Kuid umbusalduse avaldus võib ise tulla otsustamisele järgmisel päeval pärast esitamist. On õige, et sellega võib-olla tahetakse anda rahvaesindusele võimalust oma sammu kaalumiseks ja selle tagajärgede üle mõtlemiseks, kas on soovitatav kriisitada, kuid võime ka teist võimalust oletada, et president päästab valitsuse ta vastutuse kohustusest — ta võib parlamendi istungi katkestada või parlamendi hoopis laiali saata. Kui järgmisel päeval siiski umbusalduse avaldus saab teoks, on presidendi otsustada, kas ta vabastab valitsuse või mitte. Kolm päeva on presidendile antud kaalumiseks. Ja kui ta ei vabasta valitsust, läheb umbusalduse küsimus otsustamisele rahvaesinduse teises kojas, kes teeb oma otsuse jällegi järgmisel päeval. Tähen-dab, president võib veel kord intervenueerida. Kuid kõige hullem lugu tuleb minu arvates siis välja, kui teine koda ei ühine esimese koja umbusalduse avaldusega, ja president sellest tingitult ei pea tarvilikuks valitsust vabastada. Tähen-dab, valitsus võib võimule jääda, niisugune valitsus, kellel tegelikult ei ole usaldust esimeses kojas, kes peaks lah-kuma, kuid kes siiski tegutseb, toimib riigi nimel, kes algatab seadusi, kirjutab alla presidendi aktidele, dekreetidele, kuid kes ei oma usaldust rahvaesinduse ja, võiks oletada, seega ka rahva seas. Minu arvates on see üks niivõrd raske olukord, et seda ei tohiks meie põhiseadusse jätta, vaid see on üks niisugustest põhjustest, mis võiks revolutsioonilisi akte esile kutsuda. Niisugust asja peaks vältima, et umbusalduse osaliseks saanud valitsus võib veel tegutseda edasi.

Ma ei taha pikale minna, mul läheb raskeks kõnelemine. Lõpukokkuvõttes võiks seda järeldada, et see lühike võrdlus, mis ma tegin rahvahääletuse otsuse ja eelnõu suhtes, järeldab, et need ei ole kokkukäivad õige mitmes punktis ja õige mitmes olulises punktis. Minu arvates tuleb seda küsimust kaaluda. See ülesanne peaks olema Rahvuskogul.

Rahvuskogul oleks selle juures pidada silmas, nagu ma tähendasin, rahvahääletuse

otsus, rahvahääletuse motiivid ja kõike seda, mis meie avaliku mõtlemise suunas on kuuldayale tulnud alates 1919. aastast. Nende alustega peab Rahvuskogu viima kokkukõlla talle esitatud Põhiseaduse eelnõu.

A. Laur: Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Kahjuks selle Põhiseaduse eelnõu esitamise eel ole täpsemat seletuskirja antud, nagu see harilikuks kombeks onnud eelnõude puhul. See seletuskiri oleks lähemalt ja üksikasjalikumalt motiveerinud neid seisukohti, mis aluseks onnud uuele eelnõule. Täna Riigivanema esindaja kandis ette need motiivid, kuid raske on siiski neid kuulates kõiki meeles pidada. Igatahes kaalumiseks ei anna see niisugust materjali, nagu seda oleks andnud juurdelisatud seletuskiri. Ma ei taha, lugupeetud Rahvuskogu liikmed, eelnõu analüüsida ega teegi endale seda põrmugi ülesandeks, vaid tahaksin peatuda mõne üksiku küsimuse juures, mis lihtkodaniku seisukohalt võiksid põhiseaduse juures üles kerkida. Kui ma Tallinna sõitsin Rahvuskogu koosolekule, siis öeldi mulle, võib-olla, samuti ka teilegi, et tehke aga hea Põhiseadus. Seda ei öelnud üks, vaid väga ja väga mitmed, ja öeldi korduvalt. Kuid kui küsisin, missugune on siis teie arvates see hea põhiseadus, siis ei osanud keegi vastata. Üks taipajam siiski ütles — enne tehke põhiseadus valmis, küll meie siis ütlemes, kas ta on hea või halb. On kindel, et rahval ei ole endalgi teada, missugune põhiseadus olema peaks ja ta ei võigi seda teada. Ta ei saa mõistusega juhitud öelda, mis hea või halb on, vaid ta tunneb, mis hea või halb. See tunne on rahva alateadvuses olemas ja selle kaudu ta otsustab, mis hea või mis halb. Kui meil 1933. a. Põhiseadus rahvahääletusel sai enamuse, siis mitte sellepärast, et rahvas seda Põhiseadust märksa paremaks oleks pidanud kui 1920. a. Põhiseadust, vaid rahvas tundis, et see mitte nii olema ei pea, kui meil olud vana Põhiseaduse puhul olid. Rahvas otse alateadlikult tundis, et vana Põhiseadus hea ei olnud ja seepärast hääletas uue poolt. Kui aga võrdlemisi lühikese aja jooksul selgus, et sellel uuel on ka suured puudused, ja kui Põhiseaduse sisusse tungiti, siis tunti otsekohe, et ka see Põhiseadus ei ole hea ja et seda tuleb muuta. Ja rahvas, kes nii suure hallooga pani Põhiseaduse maksma, seesama rahvas ei põrganud tagasi seda ära viskamast täiesti kui kõlbmatut, andes ühtlasi otsuse — Rahvuskogu kokku kutsuda, kes uue Põhiseaduse koostaks. Meie näeme

(Vahelhüüe.) ... et rahvas otsustab alateadlikult. Aga imelik, — rahvas otsustab alati õieti. Rahvas ei eksi kunagi, meie võime eksida, kes me oleme nakatatud võõrastest ideedest. Tõsi, ka rahvas võib eksida, aga ta eksib õige lühikeseks ajaks, nii nagu sündis see praegukehtiva Põhiseadusega. Ei oleks aidanud see propaganda, mida tehti rahvahääletuse puhul, kui ei oleks olnud pinda rahva hinges, kui ei oleks uue põhiseaduse nõue vastanud rahva õiguse ja tõe tundmisele. Kui seda ei oleks olnud, siis mingi propaganda ei oleks aidanud. Seepärast oli sellel mehel õigus, kui ta ütles, et seda meie ütlemes pärast, kas põhiseadus on hea või halb. Kui küsiksime, mis pärast tahab rahvas muutu praegumaksvat Põhiseadust, siis juba tõi põhjused ette härra Tammer härra Riigivanema kõnes toodud motiivide kaudu. Ja nimelt meie rahvale ei ole vastuvõetav isevalitsuslik kord, see on tema hingelaadile võõras. Ta on olnud küll pikki aegu isevalitsusliku korra ja võimu all, aga ei ole seda korda kunagi omaks võtnud, see kord ei ole tema hingelaadile omaseks saanud. Kui Vene rahvale oli keiser maapealne jumal, siis eestlasele ei ole ta seda kunagi olnud. Temale on omane täiel määral demokraatlik kord, mis aastasadu rahva keskel pesitsenud isegi võõra ikke ja võimu all. See demokraatlik kord ilmneb praegusel ajal igasuguste kooperatiivide ja ühingute kaudu, omavalitsuste kaudu, ja rahvas ei oskagi mingist teisest korrast aru saada. Tema tunnustab ainult niisugust korda, kus isevalitsuslik printsiip täiesti puudub. Rahvast rahuldab igasugune otsus, mis on enamusega tehtud. Vaadake, see meie rahva hingelaad ilmneb kõigil aladel. Kui nüüd sellest seisukohast välja minna käesoleva kava juurde, siis võib öelda, et minu arvates see kava meie rahva hingelaadile vastuvõetav ei ole. Muidugi, ta on mitmes suhtes ja mitmes mõttes parem kui 1933. a. eelnõu, aga võib-olla, et mõnes osas ta isegi tugevam on. Mul oli juhus kuulda Põltsamaal käies, et need inimesed, kes rahvahääletust kogu hingega toetasid, kui olid lugenud valitsuse kavast presidendi peatükki, siis olid hämmastanud, olid otsekuu tummaks jäänud. Nad ütlesid, et kõik senine on naljamäng sellega võrreldes, mis selles kavas on. Kui lugeda presidendi peatükki, siis tõesti lööb see otsekuu tummaks. Tundub, et riigipea võim on uues kõvem kui vanas. Muidugi, kui lugeda edasi, vaadelda teisi punkte, teisi peatükke, siis näib see olukord paranevat. Aga ega see täiel mää-

ral siiski ei parane. 1933. a. Põhiseaduse järgi Riigivanem võib parlamendi istungid jäädavalt kalkestada ja igasuguseid seadusi dekreedina maksma panna. Praegune kava annab ju kahtlemata suuremaid õigusi rahvaesindusele. On ette nähtud, et vähemalt neli kuud võib rahvaesindus põhiseaduse järgi koos olla, kusjuures aga riigipeal on õigus kahel korral kahe istungjärgu kestvusel tööaega kaheks nädalaks kalkestada, see tähendab kokku üheks kuuks. Seega siis neljast kuust saab kolm kuud. Nii on siis kolm kuud põhiseaduse järgi kindlustatud. missuguse aja jooksul rahvuskogu koos saab istuda. On öeldud, et presidendi aktid peavad kandma peaministri ja asjaomase ministri kaasallkirja, aga lõepoolest see tähendab vähe, tähele pannes seda, et kui 12 kuust aastas rahvaesindus istub koos 3 kuud, tähendab ühe veerandi, siis loomulikult on töötaja peaaesjalikult riigipea ühes valitsusega, kuna rahvaesinduse ülesanne on siin võrdlemisi väike.

Teine paremus sellel eelnõul on see, et riigipea ei saa igavesti ega jäädavalt seadusi tagasi lükata, nagu vana Põhiseaduse järgi oli võimalik, sest niikaua Riigivanem võis seadusi tagasi lükata, kuni Riigikogu leppis Riigivanema poolt tehtud märkuste vastuvõtmisega, või kui siis tuli uues koosseisus Riigikogu kokku, siis oli Riigivanem sunnitud seaduse välja kuulutama.

Mis mulle selles presidendi ülesannete loetelus põrmugi ei meeldi, ega kuidagi vastuvõetav ei tohiks olla, on nimelt § 36. 11 p., kus on öeldud: „Otsustab sõja ja rahu“.

Selles osas läheb uus Põhiseadus vanast lahku, kus on öeldud: „Kuulutab sõja ja teeb rahu Riigikogu vastava otsuse põhjal“. Ka Tšehhoslovakkia põhiseaduses kuulub presidendile sõja otsustamine, kuid ikkagi kuulutatakse see välja seadusandliku kogu nõusolekul. Meil ei ole seda ette nähtud. Lugupeetud härra kindral, ma saan Teie seisukohast aru, sest tõesti meie asume niisugusel kohal, kus võime veerandtunni jooksul olla sõja olukorras, ja kutsu siis veel rahvuskogu kokku! Niisugusel puhul on läiesti õige see, et Riigivanem otsustab sõja. Niisugusel juhul ei saa nõuda vastavat parlamendi otsust.

Kõik sõjad ei ole aga ühesugused. Kui võtame näite maailmasõjast, siis teame, et kui sakslased tungisid Belgiasse, siis ei olnud parlamendil enam aega sõda otsustada. Võtame veel näiteks Balkani riigid. Nemad kaalusid õige kaua, enne kui sõda algasid. Peaks küsima, miks niisugusel ju-

hul peaks sõja otsustama riigipea üksi, kus nädalaid ja kuid ning isegi aastaid oli aega kaaluda, kas hakata sõdima või mitte. Võtame veel näiteks Hollandi, riigipea võis seal ainuüksi erapooletuks jäämise otsustada, aga tal oli ka võimalus seda küsimust läbi kaaluda rahvaesindusega. Tähendab, igakord ei ole mitte vajalik säärane otsustamisviis, et riigipea on üksi otsustajaks. Kui tahaksime teha kompromissi ja isevalitsuslikku põhimõtet pehmendada, siis ei oleks halb, et teeksime vahet sõja vahel, mida tuleb otsekohe algada, ja sõja vahel, kus on võimalik pikemaalt arutada riigi vajaduse üle sõjast osavõtmise kohta.

Samuti võiks riigipea sõja eelarve üle aru pidada rahvaesindusega, kui sel on võimalus koos istuda, aga kui ei ole, noh, siis tehku riigipea kõik selle, mida sõjapidamine nõuab.

Härra Piip juba juhtis tähelepanu välislepingutele ja märkis ära, et mõned lepingud võiksid kuuluda rahvuskogu kinnitamisele, nimelt territoriaallepingud. Sääraste lepingute kinnitamine kuulub teistes parlamentides rahvaesinduse kinnitamisele. Muidugi võiks öelda, mispärast Riigivanem hakkab ära kinkima mõnd osa Eesti riigist, aga meil on väikesi saarekesi palju, ja nii mõnigi suurriik lepiks väga hästi, kui saaks väikese saare baasiks sõjategevuse puhuks. Kas see on riigi äraandmine, kes seda teab. Kas selle eest saaks presidendi vastutusele võtta, sest ainult riigi äraandmise eest saaks presidendi vastutusele võtta. (V a h e l h ü ü d e d.) Territooriumi äraandmisel võivad ka tähtsad majanduslikud huvid olla. Oletame näiteks, et Inglismaa sooviks saada üht saart, et ta asutaks sinna kaubandusliku baasi, mis võiks ka Eesti riigile kasulik olla.

Ma ei taha pikale minna, kuid siiski tahaksin teha veel paar märkust. Kodanike põhiõiguste peatükis on öeldud, et kodanike aktiivne valimisõigus algab 23. eluaastast. Kahjuks kas ma ei pannud tähele, või valitsuse esindaja ei motiveerinud küllaldaselt, missugused motiivid olid põhjuseks, et seda vanusemäär on tõstetud. Küll aga märkis valitsuse esindaja, et teistes põhjamaa riikides algab valimisõigus 23. eluaastast. See on õige, Norras, Rootsis on see nii, Taanis isegi hilisemate aastatega algab valimisõigus. Meil ei ole aga valimine seni halbu tagajärgi andnud, ja seepärast tuleks küsida, kas oleks tarvilik nii suurt murrangut teha, et tõsta vanusemäär 20 aastalt 23. eluaastale. See on võrdlemisi suur tagasi-

minek, ja kui see ei ole eriti hädavajalik, siis ei oleks tarvis vanusemäära tõsta. See toob pahameelt rahva meeleoludesse, see oleks nagu nende õiguste tagasikiskumine, mispärast ei maksaks seda teha ilma äärmise vajaduseta. Seda tuleb enne kaaluda, ja nagu ma tähendasin, kui erilist vajadust ei ole, võiks vanusemäär jääda endiseks või natukene tõsta, nagu see näiteks Tšehhoslovakkias on, kus valimisõigus 21-aastaselt algab.

Edasi tahaksin puudutada presidendi valimisviisi. Presidendi valimisviis on jäänud endiseks, s. o. et rahvas valib. See on igatahes rahvale vastuvõetav, sest ta on sellega harjunud. On tõsi, et otsekohe rahva poolt valitavaid riigipäid on võrdlemisi vähe, aga siiski meie rahva seas on arvamine läbi löönud, et tema ise, kogu omas koguses, tahab valida riigipead, ja ei oleks laita, kui sarnane viis ka edaspidi jääks. Aga praeguse korra juures on õige olulise tähtsusega nimelt kandidaadi ülesseadmine. See on, nii nagu härra Kukke märkis, eriliselt olulise tähtsusega. See on küsimus, kus rahva õigusi võidakse piirata ja mis võib seepärast tülküsimuseks saada. Selle küsimuse teisiti lahendamine, kui rahvas soovib, võib meie põhiseadusele saatuslikuks saada. See on õrn küsimus, ja seepärast ei ole liigne selle juures peatuda ja põhjalikult kaaluda. Võib-olla on uusi moodusi, kuidas kandidaati üles seada. On ju tõsi, et kui rahvale jääks õigus kandidaate üles seada, siis ongi just see, mida rahvas tahab. Võib-olla et mõne asjaolu tõttu tuleb rahva õigusi piirata ja võib-olla et siin tulekski mõnes asjas järele anda ja kompromissi otsida kavastoodud normidega. Ühes asjas aga ma küll ei tahaks leppida ja see on, et riigi president tunnustatakse valituks ilma rahva poolt valimata. Siis on parem, kui ta parlamendi enda poolt valitakse. Rahvuskogu tuleks kokku ja valiks ära. Oletame, et jääb üks kandidaat, sest kandidaati ülesseadvad organid võivad leppida kokku ühe kandidaadi kohta, kes iseenesest võib äärmiselt tubli mees olla, võib peajagu teistest isegi kõrgem olla, aga mis ütleb rahvas? Rahvas ütleb ikka, et kes kurat teda valis, ta on isehakanud. (N a e r.) Rahvas tahab ise otsustada, tahab ikkagi valida. Ei tahaks tõepoolest riigipead panna olukorda, kus ta ei ole valitud terve rahva poolt. Kui jääb moodus, et ta valitakse rahva poolt, siis võiks jätta ka selle, et rahvas ta valib ka siis, kui on üksainus kandidaat. Ei tuleks mitte ilma valimata valituks tunnustada.

See oleks minu arvates miinimum, mida peaksime nõudma. Võib-olla tundub minu soov veidrana. Meie teame, et Inglismaal tunnustatakse üksikkandidaat valituks ilma valimata. Aga meie rahvale ei ole see viis kohane, ükskord ehk saab see selleks. See nõuab aga teatava aja enne kui rahvas harjub sellega. Ma juba varem märkisin, et juhtivad tegelased võivad võõrad mõtted kiiresti omaks võtta, mida aga rahvas oma kohanematuses niipea omaks ei võta, kohanemiseks on tarvis aastakümneid, isegi aastasadu. Ja sellepärast meie teeksimine vist hästi, kui tuldaks rahvale rohkem vastu ja kohaldataks uus Põhiseadus rahva hingelaadile. Ega seegi Põhiseadus igavene ei ole, meie ei tea, mis aeg võib tuua. Meie peame küll kõvendama riigikorda ja riigipea võimu. Aga ühtlasi peame silmas pidama rahvast ja rahva hingeelu erinevusi. Mõnel teisel rahval on juhprintsip vastuvõetav, nagu sakslastel ja venelastel. Meie rahvas juhprintsipi ei tunne. Meie võime küll juhprintsipi maksma panna mõneks ajaks, ega see ei tähenda, et see rahvale omaseks saaks. Põhiseaduse kujundamine ei ole lõpuks üksi poliitiline ja juriidiline küsimus, vaid see on suurel määral ka psühholoogiline ülesanne. Sellepärast tuleb põhiseadusele vaadata psühholoogilisest küljest, kuidas ta vastab rahva hingelaadile, rahva tõekspidamisele, rahva tõe ja õiguse otsimise võimustele, sest meie rahvas on tõe ja õiguse otsija, ja ta jääb selleks. Ja oleks hea kui rahvale antakse tõe ja õiguse otsimise võimalust, siis teeniksim ära rahva usalduse ja siis võiksim põhiseaduse maksma panna kas või rahvahääletuse kaudu — põhiseadus läheb siis läbi.

J. Klesment (fakt. märk.): Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Mõned lugupeetud sõnavõtjad on toonitanud, nagu võimaldaks esitatud Põhiseaduse eelnõu riigipeale ilma parlamendita sõlmida lepinguid riigipiiride muutmiseks ja isegi riigi maalaast osa äraandmiseks.

Faktilise märkuse korras öiendan, et eelnõu § 2 järgi „Eesti riigi maa-ala on jagamatu tervik, mille piirid on määratud rahvusvaheliste lepingutega“. Selle eeskirja kohaselt ei saa teha ühtki lepingut riigi piiride muutmiseks teisiti, kui põhiseaduse muutmiseks ettenähtud korras.

V. Velner: Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Rahvuskogu töö aluseks ning juhtnööriks peab olema rahva otsus. See

rahva otsus on väga lühike, ja seda otsust on tsiteeritud täna siin juba mitmelt ja mitmelt poolt ning mitmesugustes tõlgitsustes. Kuid minu arvates, kui meie selle rahva otsuse lahti lööme, siis peaks selge olema, mis see rahva otsus sisaldab. Rahva otsuses on öeldud, et „Eesti riiki juhivad valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl“. Minu arvates see lause ei võimalda mingeid mitmesuguseid tõlgitsemisi, vaid selle järgi peaks olema päris selge, et Eesti riiki juhivad ja valitsevad riigipea üheskoos valitsuse ja kahekojalise rahvaesindusega. Siin on mitmelt poolt täna ette toodud, nagu sisaldaks rahva otsuses märgitud juhtimine ainult teatud deklaratsioonide, milline ei oma konkreetset sisu. On toodud ette seletusi, et see rahvahääletus on ette võetud selleks, et piirata presidendi, riigivanema võimupiire, et neid enam-vähem tagasi viia 1920. aasta Põhiseaduse alustele. Kuid minu arvates, kui olid rahvahääletuse eeltööd käimas, siis seletustes selle rahvahääletuse otsuse kohta oli aluseks see, et praegune, 1933. a. Põhiseadus ei sisalda kindlaid aluseid ja piire Riigivanema funktsioonide, ülesannete ja võimupiiride kohta, mispärast tema tegutsemine võiks kujuneda täiesti juhuslikuks ja piiramatuks. Riigipea ülesanded ja funktsioonid peab liituma kindlatesse raamidesse. Selles oli õieti see mõte, mida väljendas minu arvates härra Riigivanem ja mida sisaldab ka rahvahääletuse otsus. Seega ei saa öelda, et rahva otsuse motiiviks oli, et meie riigipea võimu peaksime kärpima nii, nagu täna mitmelt ja mitmelt poolt esile on toodud. Lisan juurde, et selline tõlgitsus, nagu ma eelpool väljendasin, on küllalt ja küllalt ka sisuliselt põhjendatud. Mina olen tegelikult ise kaasa teinud mitmed ja mitmed möödunud rahvahääletuse koosolekud, ka mitmed ja mitmed rahvakoosolekud enne Rahvuskogu valimisi, ja niipalju kui minul on rääkimisi olnud kodanikega, olen kuulnud maal igalpool ainult seda, et riigipea võimu ei tohi kärpida, vähemalt mitte rohkem vähendada, kui seda näeb ette 1933. a. Põhiseadus, vaid need võimupiirid peab panema kindlatesse raamidesse selliselt, et oleksid selged riigipea ülesanded ja võimupiirid. Selles mõttes tuleb tõlgitseda rahva otsuse teksti ja sisu nii nagu see oli mõeldud. Riigivanema ettepanek, mille kohta valitsuse esindaja täna esines ettekandega, ei lähe üle selle ja kaugemale, mida sisaldab rahva otsus teises punktis, vaid võib rohkem öelda,

et see kava, mis on koostatud ja ette kantud, ei ole läinud selleni, mida rahva otsus võiks võimaldada, mida rahva otsus võib anda võimupiirides riigipeale. Kui võib olla juttu, siis ainult sellest, et komisjonides veel rohkem selle välja arendame, mida rahvas on öelnud 24. veebruaril ja mis tegelikult väljenduse on leidnud selles rahva otsuse tekstis riigipea ülesannete osas. Ma ei taha siin täiel määral kiita heaks kõike seda, mis selles ettepanekus väljendatud, vaid usun, et Rahvuskogu saab temas päris põhjalikke muudatusi ette võtma. Täna ei ole aeg pikemaalt siin üksikasjusse laskuda, vaid puudutaksin ainult mõningaid põhimõtteid, mis selles seaduses ette nähtud. Kõigepealt peatuksin teise koja küsimuse juures. Teise koja sissetoomine on tarvilik sellepärast, et rahvahääletusel veebruaris võeti vastu otsus, mis näeb ette kahekojalise parlamendi. Kui vaatleme seda paragrahvi, mis käsitleb teist koda, nimelt § 80, siis näeme, et see koda koosneb mitmesugustest esindajatest, on üldse väga kirjult esindatud. Seal on esindajaid igasugustelt kutsealadelt ja mujalt ning sellele kojale ei saa minu arvates panna mitte neid ülesandeid, mida ta peaks täitma ja mis Lääne-Euroopa riikides on teise koja jaoks ette nähtud. Lääne-Euroopa riikides on parlamendi teine koda see, kes tasakaalustab ja kokkukõlastab esimese koja tööd. Kui aga meie vaatleme oma kodade koosseisu, siis näeme päris selgesti, et maapäev on oma koosseisult palju ühtlasem ja kindlam, kui teine koda — riigikoda, mis selles seaduse eelnõus ette nähtud. Seepärast võib öelda päris kindlasti, et tulevikus ei tasakaalusta ega kokkukõlasta teine koda esimese koja tööd, vaid esimene koda saab olema see, kes teise koja tööd tasakaalustab.

Minu arvates on lugu nii, et selle kahekoja süsteemi juures tuleks meil aluseks võtta teise koja suhtes Norra süsteem. See seisab selles, et valitakse esimese koja — stortingi koosseis ühes teise koja — langtingi koosseisuga korraga, millisest üldisest koosseisust valitakse hiljem üks neljandik teise kotta, s. o. langtingi. Minu arvates see printsiip, see põhimõte oleks palju vastuvõetavam ja palju õiglasem meie rahva hingeelule ja arusaamisele.

Siis mina märgiksin lühidalt siin ära ka teise olulise puuduse, mis minu arvates selles eelnõus on, see on omavalitsuste küsimuses. Omavalitsuste küsimus on meil päevakorras olnud juba aastaid. See on päevakorras olnud vabariigi algusest peale, ja

kui lugeda eelnõust § 115 kuni 117, mis räägivad kohalikest omavalitsustest, ja § 118, 119, mis räägivad majanduslike, kutseliste ja kultuuriliste alade omavalitsustest, siis meie leiame, et siin on katsutud anda ainult üldjuhtnõore, kuna igal sammul öeldakse, et nende ülesanded ja korraldus tulevad täpsemalt ära määrata seadustega. Ühesõnaga — kõik täpsem korraldus omavalitsuste alal on seadusandluse lahendada. See tähendab, et selle kava koostaja pole tahtnud otseselt öelda, kuidas meie omavalitsuste korraldus peab olema, vaid on katsutud lihtsalt üle saada sellest küsimusest. Minu arvates on aga päris selge, et nii tähtsat asja, nagu seda on kohapealse omavalitsused, ei saa anda niiõelda juhusliku parlamentliku seadusandluse korraldada. Minu arvates tuleks siin eeskujuga võtta Poola põhiseadusest, kus öeldakse täpselt, missugused omavalitsuse ühikud ja organid on olemas, millised õigused on neil organitel ja kuidas nad peavad tegutsema. Siis on kindel, et kohapealne valitsemine on rajatud kindlale alusele. Eelnõu süsteemi juures võib juhtuda, et üks parlament võib vastu võtta seaduse, kus teostatakse kohapealset valitsemist linnade, alevite ja vallavalitsuste kaudu. Kuid järgmine parlament võib leida, et meil ei ole linna omavalitsusi tarvis, et võib valitseda ka ainult vallavalitsuste kaudu, ja kolmas parlament võib-olla leiab, et tuleb ellu kutsuda linna- ja maakonnaomavalitsused, mille kaudu teostada kohalikku valitsemist. Minu arvates seda ei saa lubada, et see küsimus nii lahtiseks jääks, ja mina, kui Esimese Koja esimese komisjoni aruandja, seda osa siin mingil moel pooldada ei saa.

Edasi peatuksin veel ühe küsimuse juures. Ühe Rahvuskogu liikme poolt toodi länasel koosolekul ette, et see kava sisaldab teises peatükis kodanike õigusi kui ka kohuseid, kusjuures see kõneleja arvas, et see õiguste osa peaks jääma, kuna kohuste osa võiks välja jääda. Minu arvates otse vastupidi, tuleks jätta sisse nii õiguste kui ka kohuste osa, kuid tuleks kärpida võib-olla seda õiguste osa veelgi, mis Põhiseaduse eelnõusse võetud. Näitena tooksin § 31, mis räägib sellest kurikuulsast hoolekande küsimusest ja millist küsimust teab igaüks meist, kes on tegutsenud administratiivalal. Meil on ilus soov toetada hädalisi, mis on väljendunud Hoolekande seaduses, kuid meie teame väga hästi, kuivõrd rakendatav on see seadus tegelikus elus. Ilusaid deklaratsioone võib võtta põhiseadusse ja võib seda väljendada ka harilikus seaduses. Kui

meie ei saa seda aga tegelikkuses teostada, siis ei ole vaja seda ka deklaratiivselt väljendada ja seda seadusse võtta.

Lõpuks ütleksin veel seda, et see töö, milleks meie kokku oleme tulnud, ei ole kerge töö, vaid seda tööd tuleb teha läie püsivuse ja teadvusega. Seepärast tuleb meil valvel olla, et meie suudaksime seda tööd teha selliselt, et rahva enamus oleks rahuldatud. Meie ei suuda rahuldada äärmusi — ei eriti liberaalseid ja pahempoolseid voole, ega ka äärmusi teisest küljest, kuid suudaksime siiski rahuldada keskmisi voole, mille taga peaks olema kodanike enamus. Minu arvates see enamus ei seisa aga nende pool, mis suunduvad ultra-liberalistliku süsteemi poole ja vana aja tagasitoomisele, vaid selles, et luua meile kindlad riiklikud asutused ja organid, kindlate ülesannetega ja funktsioonidega, kus need organid saavad ja võivad tegutseda ja töötada, kuid sellejuures peavad olema ka vastutavad oma töö ja tegevuse tagajärgede eest.

Vaheaeg kl. 18.33 min. — kl. 18.46 min.

A. Palvadre: Austatud Rahvuskogu liikmed! Mulle näib küll, et meie ei jõua ühisele seisukohale rahva 23.—25. veebruari 1936. a. otsuse tõlgendamisel ja rahva üldise tahte tõlgendamisel. Kuid siiski, et mul on omad tõlgendused, mis osalt lahku lähevad esileloodud mõtetest, tahan ma oma seisukohta ette kanda. On ju meile kõigile selge, et meie põhiseaduse kriis tekkis sellest, et algul oli meil kõikvõimne Riigikogu, järgnes kõikvõimne riigipea ja nüüd on meil tarvis leida lepitust, lahendust või sünteesi kahe äärmuse vahel. Kõige selle asja juures on lohutav, et Eesti rahvas käib kriisi lahendamisel kuulsa filosoofi Hegeli õpetuse järgi ajaloo arenemise kohta: tees — anti-tees — süntees. Meie peame sünteesi leidma. Rahva otsus, mis on meie töö aluseks, ei ole nii täpselt väljendatud, et ta võimaldaks ainult ühe tõlgendamise, millega kõik peaksid leppima. On ainult üks täpne ettekirjutus, mida ei saa kahtpidi mõista, see on — tulevane parlament peab olema kahekojaline. Peale selle on veel mõned ettekirjutused, mis kahelda ja vaielda ei lase, nimelt, teatud poliitiliste kõrgemate organite loetlus, mis peavad olema ette nähtud uues põhiseaduses: valitav riigipea, Vabariigi Valitsus ja kahekojaline rahvaesindus. Need organid on üles loetud, aga kõigi nende organite võimupiirid, juurde arvatud rahva kui kõrgema võimukandja võimupiir, ei ole

loendatud. Et kogu süsteem peab rajatud olema rahvavalitsuslikule korrale, ei ole ka täpne mõiste ja laseb ennast üht- ja teistviisi tõlgendada. Selle rahva tahte sisu kohta on siiski kindel, et selle otsusega tahtakse kätte saada demokraatlikku riigikorda. Ei tohiks ära vahetada aga demokraatlikku ja parlamentlikku riigikorda. Olen täiesti nõus härra Tammer'i seletusega, et meil parlamentlikku korda ei ole kunagi olnud. Asutav Kogu andis Põhiseaduse, mis oli rajatud kõige uuematele demokraatlikkudele teoreetilistele tulemustele. Seal ei olnud üheisikulist riigipead ja Riigikogu parlamendina oli domineeriv, kuid parlamentlik kord ei olnud see mitte. Kui härra Tammer aga ütles, et Eesti rahvas on tahtnud kogu aeg parlamentaarset korda kätte saada, siis selle juures ma kahtlen. Minu arvamus järgi Eesti rahvas tahab saada demokraatlikku korda, kuid mitte parlamentlikku korda, nagu tunneme seda ajaloost ja klassikalise parlamentarismi kujul. Rahva tahteavaldused väljaspool rahva otsust ja rahva otsus lähtuvad ikkagi sellest, et meil peab olema aktiivne riigipea, parlamentaarne süsteem ei taha aga näha eesotsas aktiivset riigipead. Seal on valitsus täidesaatva võimu kehasajaks, algatajaks ning vastutajaks. Kui rahva otsuse p. 2. öeldakse, et Eesti riiki juhib riigipea, siis mulle näib, et sellega on tahtud anda juhis Rahvuskogule, et vastuvõetud põhiseadus peab olema niisugune, kus riigipea ei ole mitte passiivne, ei allu Vabariigi Valitsuse tahtele, vaid Vabariigi Valitsus peab alluma riigipea tahtele. Riigivanema kava ei ole ka koostatud klassikalise parlamentarismi põhimõtete alusel, arvestades, et Eesti rahvas soovib näha aktiivset riigipead. Üldine demokraatliku riigikorra mõte on väljendatud selles, et kõigi riigiorganite tegevus riigipea juhtimisel peab olema kokkukõlastatud. Sellest järeldub ühtlasi, et riigipea võim ei tohi olla piiramatult, et riigipea ei tohi muutuda autokraadiks ehk isevalitsejaks, nagu tähendas rvkl. Laur. Vabariigi Valitsuse ja rahvuskogu tegevus peab olema kokkukõlas. Seda võib saavutada mitmel viisil ja mitmesuguste vahenditega. Eelnõus on selleks kaks erilist vahendit: 1) rahvuskogu poolt vastu võetud seadused kuuluvad ainult riigipea suspensiiivse veto alla. Riigipea võib seaduse anda rahvuskogule tagasi uueks otsustamiseks. Võtab aga rahvuskogu seaduse uuesti vastu, peab riigipea seaduse välja kuulutama. Ei ole aga riigipea rahvuskogu poolt vastu-

võetud seadusega ikkagi nõus, kuulutab riigipea välja rahvuskogu uue koosseisu valimised. Võtab rahvuskogu uues koosseisus sama seaduse vastu, peab riigipea alluma. Teatav võimude tasakaal on siin olemas. Riigipea ei saa oma taht peale suruda rahvuskogule ja rahvuskogu ei saa oma taht peale suruda riigipeale ja Vabariigi Valitsusele. Lahkumineku puhul astub rahvas vahele, kes valib rahvuskogu uue koosseisu. Konflikt on lahendatud ja mõlemail pooltel on siiski teatud õigused oma seisukohti kaitsta.

Teiseks vahendiks on umbusalduse avaldamise võimalus Vabariigi Valitsusele. Ei ole rahvuskogu valitsuse tegevusega rahul või ka riigipea tegevusega osas, mille eest langeb vastutus Vabariigi Valitsuse liikmetele, võib rahvuskogu avaldada umbusaldust Vabariigi Valitsusele. Riigipea peab aktsepteerima rahvuskogu otsuse või pöörama uuesti rahva poole rahvuskogu uue koosseisu valimiseks. Kui rahvas valib rahvuskogu sarnases koosseisus, mis avaldab uuesti umbusaldust Vabariigi Valitsusele, on see otsus kohuslik riigipeale. Muidugi ei sobi anda umbusalduse avalduse küsimust otsustamiseks veel teisele kojale. See riku terve süsteemi ära ja selles osas tuleb eelnõu parandada. Nii on kaks vahendit olemas, mille abil saab rahvuskogu, riigipea ja Vabariigi Valitsuse tegevust kokkukõlastada. Riigipea võimu tarvitamist piirab asjaolu, et tema otsused ja tema poolt koostatud aktid üldiselt peavad kandma valitsuse liikmete kaasallkirja ja nende eest kannab vastutust Vabariigi Valitsus, kellele on võimalus avaldada umbusaldust. Erandid riigipea eriõiguste kujul süsteemi ei riku. Kui arvatakse, et kaasallkirja andmine ei ole mõjuv vahend riigipea võimu liialdamisest ärahoidmiseks, sest Vabariigi Valitsuse liikmed oma kohtade säilitamise otsustarbel võivad anda kaasallkirja liiga kergelt, siis võiks kaalumisele võtta ka teisi vahendeid, kui nad on ratsionaalsemad.

Kui riigivalitsemine peab sündima kõigi rahva otsuses ettenähtud organite osavõtul, ja ükski organ ei saa teist organit kõrvale tõrjuda või muuta tema võimu illusoorseks, siis peab ütleva, et meil on tasakaalustatud riigivalitsemine, ja põhiseadus, mis niisuguse korra ette näeb, on rahva otsusega kokkukõlas.

Kui sellelt seisukohalt asuksime kava vaatlema, siis mulle näib, et üksikud osad on kavas niisugused, kus näiliselt on kava vastuolus rahva otsusega. See käib kõige-

pealt riigikaitse osa kohta, sest seal on parlament välja lülitatud muidu tema võimupiiri kuuluvate küsimuste otsustamisest. Selles osas kuulsime ka kindral Reek'i seletusi. Sõda on muidugi erakordne aeg ja meie ei saa sõja ajal käia normaalse olukorra normide järgi. Sõja ajaks peavad erakorralised normid olema. Võib-olla leitakse selles osas mõned parandused ja neid võiks kaalumisele võtta, kuigi ei saaks ette näha niisugust korda, et sõda kuulutab riigipresident ainult rahvuskogu vastava otsuse põhjal.

Kui võtame vaatlemisele normaalaja normid normaalajal, siis leidub ka siin mõnda, mis ei taha hästi sobida rahva otsusega, kuigi ei saa öelda, et see temaga täielikus vastuolus oleks. Nii on riigi eelarve asjus rahvuskogul väga piiratud võimalused. Rahvuskogu peab eelarve vastu võtma, ta ei saa eelarvet suurendada ega vähendada. Kui rahvuskogu eelarvet vastu ei võta, hakkab maksma Vabariigi Valitsuse poolt esitatud eelarve-eelnõu. See kord ei sobi rahvalitsusliku üldise korraga ja ühtlasi ka antud üldiste seletustega, et eelarve peab peamiselt olema rahvuskogu otsustada. Kui vaadata veel seadusandluse osa, siis näeme, et rahvuskogu ei või algatada seadusi, mis on seotud kuludega ja kohustustega. Kui aga dekreedid alusel võib niisuguseid seadusi maksma panna, siis jääb rahvuskogu osa eelarve alal illusoorseks. Minu arvamise järgi peaksid rahva otsuse järgi kõik põhiseaduslikud organid oma pädevuse piires olema otsusvõimelised, ja kui see otsustamine muutub illusoorseks, siis ei saa rääkida enam, et sisuliselt eelarve kuulub rahvuskogu otsustamisele. Eelnõu vabariigi presidendil osas ei tahaks sobida rahva otsusega. Eelnõu näeb ette, et kandidaadiks ülesseatud president, kui hääletamiseks on üles seatud ainult üks kandidaat, loetakse presidendiks valituks. Ega siis kandidaadi ülesseadmine veel ei ole valimine! Kuigi presidendi valimise viis ja kord on jäetud lahtiseks, peab president olema siiski valitud. Põhiseadus võib ette näha, näiteks, et rahvas valib riigipea, või rahvuskogu, või valijamehed. Kõik võimalused on olemas. Loomulik, et tuleb võtta kõige otstarbekohasem, kõige ratsionaalsem valimisviis, mis oleks vastuvõetav rahvale. On õige, et põhiseadus ei ole üksi puhtjuriidiline akt, vaid tema peab vastama üldiselt ka rahva hingeelule. Rahva otsuses öeldakse, et kõrgem võim on rahva käes ja et rahvas teostab kõrgeimat võimu. Missuguses ulatuses rahvas oma

võimu teostab, seda rahva otsus ette ei näe. Nii võib põhiseadus ette näha, et rahvas teostab seda üksnes hääletamise teel, põhiseaduslike organite konstrueerimisel, s. o. valib rahvuskogu ja presidendi. Kuid võib ka kaugemale minna: rahvale võib anda seaduse algatamise õiguse ja ka kontrolli õiguse tema poolt moodustatud organite üle. Kui rahvas valib presidendi, siis võiks ju rahvas ka tegev olla tema ametist vabastamisel, samuti rahvuskogu volituste lõpetamisel. Meie peame valima muidugi kõige otstarbekohasemad ja ratsionaalsemad küsimuste lahendamise viisid.

Kõige sellega ma tahan näidata, et rahva otsuse kohaselt on võimalik mitmesuguseid lahendusteid leida põhiseaduslike organite konstrueerimisel, nende pädevuse loomisel ja nende vahetõrgete kujundamisel, mis kõik võivad kaalumisele tulla ka Rahvuskogus. Riigivanema kava on üks variant, kuidas võib küsimuse lahendada, aga võivad ka teised variandid olla.

Kui öeldakse, et meil on mõjuvad ringkonnad rääkinud ainult parlamentaarsest korrast, ja et meil on riigikorra määramisel ainus lahendusviis rahva otsuse järele — parlamentaarse korra sisseseadmine, siis tuleb arvesse võtta, et ei ole räägitud sellest, et meil tuleb täpselt üle võtta parlamentaarne kord sellel kujul, nagu see mujal on olnud ja praegu on. Sel kujul, nagu tahetakse eelnõus luua demokraatlikku korda, on tal ka osaliselt parlamentaarse korra iseloom. See ei ole küll klassikaline parlamentaarne kord, temas on uusi momente, kuid sellest võib siiski rääkida ka kui parlamentaarsest korrast osaliselt muudetud kujul.

Enne oma mõtteavaldamise lõpetamist tahaksin mina peatuda veel ühe küsimuse juures. Siin on räägitud ka sellest, kas Rahvuskogul on õigus ja tarvidus rahva otsuse kohaselt muuta Põhiseadust neis osades, mis ei puutu põhiseaduslike organite vahetõrgetesse. Mulle näib, et pole kahtlust, et see õigus Rahvuskogul on. On jäetud täiesti Rahvuskogu äranägemiseks, kas tema parandab vana Põhiseadust, või töötab välja uue. Kuigi võib võtta Põhiseaduse kaalumisele terves ta ulatuses, mulle näib siiski, et seda võib teha, kui selleks on olemas objektiivsed alused, asjata neid teha ei maksa. Ma olen Rahvuskokku valitud kohtunike poolt, ja kohtunike esindajana võin öelda, et vähemalt 90% kohtunikest on häälestunud kohtuosa uuesti ümber redigeerimisest, ja kohtunikele on arusaamatud need

põhjused, mis seda on tinginud. Asutav Kogu rajas meie kohtud sõltumatus ja iseseisvuse alusele. Riigivanem ütles küll pidulikult koosolekul, et Riigikogu haaras oma kätte kõik võimualad, isegi kohtu võttis oma mõjutuse alla, sest Riigikogu määras riigikohtunikke. Pean tähendama, et Riigikogu ei katsunud Riigikohtu peale mõju avaldada isegi riigikohtunike valimisel. Riigikogu läks isegi niikaugemale, et piiras oma õigusi sel alal. 9—10 aastat tagasi, kui praegune peaministri asetäitja oli Riigikogu esimeheks, siis seadis Riigikogu üles põhimõtte, et Riigikogu omalt poolt riigikohtunike kandidaate üles ei sea, vaid kandidaadid peavad tulema Riigikohtu poolt, ja Riigikogu valib või jätab need valimata. Eelnõu järele on kohtunike valimine läinud täiesti riigipea kätte. Peale selle seadusega antakse valve kohtute üle õiguskantslerile ja kohtuministrile, ning dekreediga võib riigivanem muuta kohtuasutuste seadusi. (Vahelhüüe.) On uuesti sisse võetud. See oli eraldatud, et jääb välja, nüüd aga ei ole välja jäetud.

Kohtute iseseisvus ja sõltumatus eelnõu järgi on hoopis teissugune. kui see oli Asutava Kogu poolt loodud Põhiseaduses ja kui see on ka praegukehtivas Põhiseaduses. Loomulikult Rahvuskogul tuleb kõiki neid küsimusi kaaluda, ja eriti kaaluda, kas üldse on tarvidust nende muudatuste järele, või oli see kord õige, mille rajas Asutav Kogu ja mida ka praegune Põhiseadus on omaks võtnud, kuigi praegukehtiv Põhiseadus võimaldas riigipeale peaaegu isevalitseja võimu. Meie peame uues põhiseaduses riigipea võimu vähendama, aga kohtute kohta on kavatsatud anda temale palju suuremat võimu. Üksikasjaliselt tuleb see küsimus kaalumisele Rahvuskogus, kus arvatavasti lehkase vastavad parandused.

Kui meie asume tööle tõsise töötahtega ja täieliku objektiivsusega, hoidudes puht subjektiivsetest seisukohtadest, mis võib olla tingitud möödaminevatest ajanähtustest, saame meie kõigist neist küsimustest üle.

E. L a a m a n: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Lubage, et ma mõne sõna ütlen paari uuduse kohta, mis eraldavad meie Põhiseaduse eelnõu kõige enam tavalistest põhiseadustest, ja mispärast ma soovitaksin neid uudusi veel ümber kaaluda. Üks neist on nõndanimetatud üldhuvi klausel. Ta seisab kodanike põhiõiguste ja kohuste peatükis § 8 teises kärpes, nimelt — „igasu-

gust riigile ja ta arenemisele kahjulikku tegevust takistab riigivõim seaduslike abinõudega“, ja teiseks seisab ta § 29. esimese kärpe lõpus — „eraomandi kasutamine ei või vastukäiv olla üldistele huvidele“. Pais- tab, et neis vormulatsioonides pole midagi iseäralikku häirivat. Üldine huvi, üldine riigi ja rahva hüvang, see on teatavasti üks kõrge kõlbline norm, mida meie igapäev kuuleme. Kuid asi on teine, kui meie seda kõlblist normi tahame ümber vormuleerida õiguslikuks, juriidiliseks normiks. Kõlbline norm sisaldab ainult kohustuse, õiguslik norm sisaldab kaks poolt — kohustuse ühelt poolt ja teiselt poolt nõudmise. Raskust tekitab nõudmise konstrueerimine. On palju väga kõrgeid kõlblisi norme, mida kuidagi ei saa ümber konstrueerida õiguslikeks. Näiteks mäejuutus sisaldab kõrge kõlblise normi, et kui sulle lüüakse paremale põsele, siis keera ka pahem ette. Katsuge vormuleerida siin õiguslik norm. Kui öelda, et sel, kes lööb, on õigus nõuda, et lööda- dav keeraks talle veel teise kõrva, siis see kuidagi ei klapi. Nii on ka siin selle normiga, kui meie seda tahame rakendada, meie ei tea, kust peale hakata. Tuleb kohe küsida, kes määrab selle üldise huvi, kes on õigustatud nõudma selle üldhuvi rakendamist ja kes määrab, milles seisab üldine huvi. Loomulik, et seda peab tegema rahva ja riigi esindus — valitsus, ja valitsus, see tähendab parlamendi enamus või teised kõrgemad riigiorganid. See klausel seisab autoritaarseis põhiseadustes, ja seal on tal kindel mõte. Temas on väljendatud autoritaarne printsiip ise. Autoritaarne valitsus on iga silmapilk volitatud seletama, milles seisab üldine huvi. Üks autoritaarne valitus võib seletada, et üldhuvides oleks riigis üks usutunnistus ja et käidaks peale, et kõik kirikud suunduksid ühte ning vastuseis sa- tuks seaduslike tõkete peale.

Teine on aga lugu demokraatliku riigi- korra juures, kus valitsus ei ole autoritaarne, kus ta võib vahelduda selle järele, mis- suguse enamuse on rahvas valinud ja mis- suguse presidendi on ta pannud valitsema. Tõlgendamine, mis vastab üldisele huvile, muutub siis raskeks küsimuseks.

Peame nõustuma härra Kukke mõtte- avaldusega, et meie oma põhiseadust luues ei või seda rajada aina teoreetilistele kaa- lutlustele, vaid peame arvestama ka koge- musi ja suuri vapustusi, millest riik on läbi käinud. Minu arvates need vapustused õpe- tavad, et meil on puudus ühest elemendist, mis on olemas vanades parlamentaarsetes

riikides. Meil on puudus poliitilistest traditsioonidest, ja kuna need ei teki ruttu, siis on vaja, nagu professor Saarman tähendas, et meie Põhiseadus peab olema äärmiselt täpne, ta peab ära määrama kõike seda, mida vanades riikides on määranud traditsioon, nagu Inglismaal, kus ei ole kirjutatud põhiseadust üldse. Kui meie jätame üldhuviklauseli siia sisse, siis meie lähketime välja lõpmatutele vaidlustele ja sekeldustele riigielus, millel äärt ega otsa ei ole ja eriti mis majandusse puutub, eraomandi kasutamise juures, need võtaksid selle kõige väärtuslikuma, mis majanduselule vaja, see on seadusliku õiguskorra kindluse. Kui iga valitsus võib omamoodi seletada, mis on üldhuvi, ja võib selle järele täiesti muuta eraomanduse režiimi, kodanike õiguste ja kohustuste režiimi, siis iga valitsuse vahetus muutub peaaegu revolutsiooniliseks, see tähendab, ei muutu ainult administratsioon üleväl, vaid muutuvad ka kodanike põhiõigused. Kuigi põhiseadus on maksimas, kestaks põhiseaduse kriis siiski isesugusel viisil edasi. Ja seda riigielu pikapeale välja ei kannata.

Mina ei oleks selle vastu, et meie vormuleeriksime siin põhiõiguste juurde ka kohustused. Sellest ei ole midagi katki. Kuid on tarvis, et need kohustused oleksid ka täpselt vormuleeritud. Üks parlamentaarse valitsemisviisi algreeglitest on see, et on teatav hulk poliitilisi küsimusi, mis jäävad alati väljapoole vaidlust. Ainult selle tõttu on võimalik see painduv valitsemisviis, et on teatav hulk asju, mida kõik aktsepteerivad, olgu nad ise selle poolt või mitte. „Agree to differ“. Kokku leppida tuleb suurtes asjades selleks, et väikestes asjades võiks erineda.“ Nende suurte asjade hulka kuulub kodanike õiguste ja kohustuste käsitus. See peab olema nii täpne, et tulgu missugune valitsus tahes, see jääb kindlaks, ja iga kodanik teab, mis temal õigus ja mis talt võib nõuda. See on täpsus, nagu veksliplangil, kus ei tohi mingit parandust olla, et ei tohi olla kahtlust, mis seal täpselt on kohustustesse kirjutatud.

Õeldakse, et erakordsetel aegadel tuleb minna kaugemale sellest, aga meie ütlesime — erakordsetel aegadel on Põhiseaduses ette nähtud erakordne seisukord, ja miski ei keela parlamendile ja valitsusele seda tarvitamast. Aga normaalsel ajal peaks maksima kindlam vorm.

Põhiseaduse § 92 ütleb, et kui Vabariigi President peab tarvilikuks teada saada rahva seisukohta, on tal õigus esitada küsimus

rahva otsustamisele rahvahääletuse teel. See on ajalooliselt arusaadav, sest nagu teada meie rahvahääletus 1936. aasta veebruaris oli just seesugune plebistsiit. Kuid see oli vaja riiklikus havariis.

Põhiseaduses pole teda vaja. Raskus plebistsiidi instituudis on see, et ta ei mahu kuidagi parlamentaarsesse korda, ta annab Vabariigi Presidendile nii määratu suure ülekaalu teiste riigielementide, riigiorganite üle, et ta võib suruda tagaseinale mitte ainult neid, vaid ka kogu põhiseaduse.

Kui tähele paneme meie põhiseaduse muutmise reegleid, eriti § 139, siis peab ütlema, et seal katsutakse saavutada, et põhiseaduse muutmise toimuks võimalikult läbikaalutult, ja teiseks, et kõik riigi kõrgemad organid sellest osa võtaksid, sest selles põhiseaduse muutmise viisis on ankrustatud ka riigi kõrgemad organid. Kui üks kõrgem organ põhiseaduse muutmise kõrval jääb, siis sellega võtame ära tugevama garantii ta olemasoluks. Plebistsiidi juures jäävad aga teised riigi kõrgemad organid, nagu parlament, täielikult kõrval, tal ei ole siin midagi teha. Kui ka siia rakendada § 36 p. 7, et plebistsiit peab enne saama allkirja valitsuselt, siis ei keela keegi presidendile seks ad hoc nimetamast uut valitsust, nii et parlamendil ei jää ikkagi midagi öelda.

Nüüd on aga küsimus, kas vajab meie Põhiseaduses erilist ankrustamist teine koda? Kahtlemata, sest ta on juriidilises mõttes võrkeha üldhääletusega võrreldes ja võrkeha selles, mida meie seni oma riigis kõrgemate organitena tunneme. Ta paistab meie Põhiseaduse viimastes paragrahvides ankrustatud olema. Tegelikult kui vaatleme § 92, siis näeme, et ta seda ei ole. Kuigi paraaduksest sisse minnes ei saa teist koda nii kergesti kõrvaldada, on ometi üks teine uks, mille kaudu selle kõrvaldamine muutub üsna kergeks. Ankrustatud olekus peaks teine koda püsima ka juhul, kui presidendiks valitakse niisugune poliitiline tegelane, kes ei poolda teist koda. See oleks tavaline põhiseaduslik kord, mida võiksime nõuda. Tänu § 92-le on aga lugu niisugune, et niipea kui juhtub, et valitakse presidendiks tegelane, kes isiklikult ei poolda teist koda, on teine koda kohe otsas, sest kohe esimese konflikti puhul küsitakse rahvalt, kas teie pooldate teist koda. Ja kui paras poliitiline silmapilk on valitud, siis ongi teine koda otsas. Teise koja ankrustamise pärast minu arvamise järgi § 92 tuleks revideerida.

O. Koplus: Kõrgesti austatud Rahvuskogu liikmed! Mina ei võta siin endale ülesandeks hakata analüüsima seda Põhiseaduse eelnõu üksikasjalikult, nimetaksin vaid üldjooneliselt, peajasjalikult nii, kuidas on see nähtud tööliste seisukohalt. Veebruari 1936. a. rahvahääletuse otsus, kokku kutsuda Rahvuskogu uue põhiseaduse koostamiseks, oli tingitud sellest motiivist, et riigivõimude vahetamine polnud tasakaalus, vaid Riigivanemale olid antud liialt suured võimupiirid. Kuna Riigivanem pöördus rahva poole ettepanekuga muuta Põhiseadus, mille muutmise sihiks on riigipea ja valitsuse võimu vähendamine, sellega ühes rahvale suuremate õiguste andmine, siis polnud rahval ju põhjust muud otsust teha, kui sellele kahel käel nõusolekuga alla kirjutada. Nüüd on härra Riigivanema poolt esitatud seaduseelnõu toonud rahvale suure pettumuse. See eelnõu ei taotle mitte ühe isiku võimu vähendamist, vaid vastupidi — ühe isiku võimu maksimaalset väljaarendamist, mis sellele võimukandjale suure võimaluse annab oma võimu kasutada nii, kuidas ta seda tahab. Eesti rahva otsusega pidi Eesti riik jääma rahva poolt valitsetavaks vabariigiks, kus kõrgem võim on rahva käes, ja kus rahvas jääks peremeheks. Mitte valitsus ja president ei ole selleks, et teda peab rahvas teenima, vaid valitsus ja president peavad olema rahva teenistuses ja rahva käsutäitjateks. See peab olema kõrgem võim, kes rahva usalduse kohaselt tegutseb ja kes tegutseb ainult rahva huvides.

Selle eelnõu kohaselt on presidendil peaaegu piiramatult võim, kui ta seda ära kasutada tahab. Tšehhoslovakkia põhiseaduse § 1 ütleb: Ainus kogu riigivõimu allikas on rahvas Tšehhoslovakkia vabariigis, siis peab Eesti rahvas praegu ütleva, et kõrgem võim on siin presidendil käes, ja rahva osa selles on sedavõrd väike, et jääb täiesti presidendil võimu varju. Kui 1933. a. seaduse kohta öeldakse, et ta on süsteemilage ja selles on presidendile antud liiga suur võim, siis peab konstateerima seda, et praeguse eelnõuga süsteemikindlalt konsentreeritakse kõik võim presidendil kätte. Selle eelnõu kohaselt rahvas muutub valitseva võimu funktsionääriks. Nagu ütlesin, on Riigivanema poolt esitatud eelnõu suur pettumus rahvale. Rahvas ootas demokraatlikku eelnõu, see oli ette lubatud igasuguste selgituste läbi. Nüüd aga sellest Põhiseadusest luua põhiseadus, mis oleks rahva veenete kohane ja rahva huvide kohane, ja ta ei tohigi teisiti olla, see on suur töö. See on raske töö, kuid

sellega on võimalik ka toime tulla. Kuid see võtab rohkem aega ja vaeva. Oleks olnud lihtsam lähtuda teisest alusest. Oleks aluseks võinud võtta 1920. aasta Põhiseaduse, mis on mõnes osas ideaalne ja rahvale sisult täielikult vastuvõetav. Muidugi on seal tarvilikud mõned parandused, aga igatahes mitte nii suured, kui praegusest eelnõust. Ja kindlasti oleks esitatud veel uusi eelnõusid, kuid härra Riigivanema poolt esitatud Põhiseaduse eelnõu nägid Rahvuskogu liikmed liialt hilja, ja siis polnud enam meie kodukorra alusel selleks aega, ja kodukord ei lubanud seda.

Oleks olnud õige, enne kui asuda Põhiseaduse koostamise juurde, läbi vaadata kodukord ja parandada seda nii, et poleks enam tulnud takistusi töötegemises, sest kui on usaldatud meie hoolde nii tähtis ülesanne, kui seda on riigile põhiseaduse andmine, — ja nagu ma aru sain härra Riigivanema kõnest, et selle juures meie peame täiesti talitama vabalt, ilma et meid mõjutataks kuskilt poolt, ainult oma südametunnistuse ja parema arusaamise järgi, — siis on täiesti loomulik, et see on meie kohus hoolt kanda ka selle eest, et need töötingimused oleksid vastavad sellele tööle, et meie võiksime vabalt töötada. Kuid kui Rahvuskogu tõsiselt arvestab rahva soove ja teeb sellest esitatud eelnõust siiski põhiseaduse, mida nõuab rahvas, mis annab rahvale, mis rahva kohus ja kuningale, mis kuningale kohus, nagu ütleb pühakiri, siis igatahes peab see Põhiseadus enne, kui ta maksma pannakse, minema rahvahääletusele, et rahvas ütleks, mis ta sellest arvab.

Kui nüüd vaadata üksikuid peatükke, siis peab ütleva seda, et üheks suurema tähtsusega osaks on siin kodaniku õigused ja kohused. Need paragrahvid peavad täpselt ära määratud olema, ja need peavad ka tõesti olema niisugused, mida ei saa enam nii kergesti muuta, mõnel pool on nagu niinimetatud konstitutsionaalseadused või paragrahvid.

Kõigepealt vaataksime sõna- ja isikuvaadusi. On ju täiesti loomulik, et vabas riigis on mõeldav ainult see kord, kus rahvas avaldab vabalt oma arvamist ja oma taht. See on üles võetud ka uue Põhiseaduse eelnõu vastavas paragrahvis, kuid seal on kitsendav märkus juures. Kui rahvas leiab eest määratud mehi, siis ei ole temal kunagi usaldust selle organisatsiooni vastu, sest tihti on see töö, mis seal tehakse, määrajate tahe, aga mitte nende tahe ja huvid, kes sinna organisatsiooni kuuluvad.

Kõige olulisemaks on tööliste streigi-vabadus. Peab tõesti kord selles asjas selgusele saama, et töölised ei alga streiki raisklemisest töö vastu, vaid nad võtavad seda ette ainult äärmise häda sunnil, siis kui töötingimused on säärased, mis ei võimalda inimväärset elu, mis sunnivad kannatama alatoitluse ja äärmise viletsuse all, siis alles haaratakse streigi kui viimse abinõu järele. Kui streigist peaks teatama ette nädalaid, siis ei tule sellest midagi välja. Töölised tahavad küll sõbralikku kokkulepet, tahavad kollektiivlepingut, mis välismail paljudes kohtades soovitatavaks ja tarvilikuks peetakse, kuid ettevõtja põikleb sellest kõrvale, ja alles siis on nad leplikud, kui neil on põhjust karta streiki.

Siis peatuksin veel koosolekute vabaduse juures. Põhiseaduses on paragrahv, mis ütleb, et kodanikel on õigus seaduses ettenähtud aluseil ja korras koonduda kultuurilistesse, teaduslikesse, üldkasulikesse, kutsealistesse, poliitilistesse ja muisse ühinguisse ning liitudesse. Seda seadust meil praegu ei ole näha. Võib-olla antakse seadus, mis teeb väga suuri takistusi ja ei lase rahval vabalt areneda. Praegune kord on niisugune kord, mis nõuab arenenud kodanikke, kes ka poliitiliselt mõelda oskavad, kes peavad ka vabalt julgema öelda, mis hea ja mis kuri. Kui see on kitsendatud, siis inimesed ei saa areneda niikaugele, ja seega laiad hulgad jäävad poliitiliselt lapsekingadesse, ning sel juhtumil on värvavad avatud rahva õiguste kitsendamiseks.

Kodanike põhiõigustest on mõndagi nimetatud. Kodanike põhilised õigused peaksid igal juhul jääma muutumatult püsima, ja meil ei tohiks olla ka võimu kaitseseisukorra ajal neid õigusi pidurdada. Kui kaitseseisukorra alusel kodanike põhiõigusi muudetakse, siis sel põhiseaduse osal ei ole praktilist väärtust, vaid siis kodanike põhiõigused olenevad sellest, kuidas tahab seda valitsus ja riigivõim. Need peavad igal juhul jääma muutmata. Peale selle tuleb täpselt määrata, missuguses olukorras on lubatud kaitseseisukorra väljakuulutamise, kuid mitte igal juhul ei tohi see lubatav olla.

Kui nüüd edasi minna riigivõimu korraldamise küsimuse juurde, siis on vaba rahva seisukohalt selge see, et ikkagi kõrgem võim peab jääma rahva enese kätte. Ja täiesti normaalne oleks see olukord, et riigivalitsus oleks samuti moodustatud, nagu rahvas moodustab oma vabad organisatsioonid, rahvas, kes ka oma vabalt valitud juhte kontrollib ja arvustab. Selle korra puhul riigi-

kodanik allub ka healmeelil ja igal juhtumil seadusandlikule korrale ja ei tule minneid lahkkelisid. Teame ju täielikult, et riik, kui suur organisatsioon, nõuab distsipliini, korda ja kohustusi. Selles oleme teadlikud ja saame aru sellest otstarbest, ning püüame seda täita healmeelil. Kuid nagu tahame seda täita healmeelil. Kuid nagu tahame olla peremehed oma organisatsioonis, olgu see missugune tahes, nii tahame olla ka peremehed kogu Eesti rahvaga omas riigis. Ja ma tahan uskuda, et keegi ei tule vastupidiselt tõendama, et inimene, kes tunneb ennast kas või pisikesena osakesena ettevõttes peremehena, tunneb, et tema sõna natukene maksab, et tema sõna arvestatakse, et see palju vastutustundelisem ja hoolsam on selle ettevõtte käekäigu edasiviimisel kui see, kes leiab, et tema huvid on vähe kaitsitud, kes leiab, — et minul ei ole siin midagi öelda, pean leppima sulaseosaga, pean leppima sellega, et mind kästakse ja keelatakse.

Kui minna edasi peatüki juurde, mis käsitab rahvast, siis puutub siin otsekohe silma, et rahva hääleõiguslikkus on siin tunduvalt kitsendatud, ja see igatahes ei ole millegagi põhjendatud. Aktiivsel valimisel peab tingimata püsima jääma kahekümne aasta vanusemäär. Kahekümneaastane on täielikult täisealiseks tunnustatud, ta peab kandma kõik kohustused riigi vastu ja suudab kanda, ja sellepärast peab olema temale lubatud osa võtta hääleõigusliku kodanikuna riigi valitsemisest. Mis puutub passiivsesse valimisõigusse, siis kas siin ei ole otstarbekohalt talitatud. Võime näite tuua ajaloost, näiteks William Pitt, Inglise riigimees, oli 23-aastasena üldtunnustatud ja üle maailma kuulus riigimees, ja peab ütleva, et mõnel 60-aastasel tema väärilist arukust ei ole riigimehe kohal. Ei ole kohustuseks rahvale valida 20-aastane või 30-aastane, kui ta ei ole selleks küllalt küps, vaid rahvas valib selle, kelle arvab selleks võimelise olevat.

Rahvale peab ka tingimata jääma rahvalgatuse õigus. On antud selle eelnõu kohaselt presidendile õigus pöörata rahva poole, kuid rahvale ei ole seda õigust antud. See peab temale jääma, seda ei saa ära võtta, see on suur peremeheõiguse kärpimine. President peaks olema rahva poolt üles seatud otseselt, mitte mingite vahetalitajate kaudu ja nõnda, et ta võiks koguni maksvusele pääseda ilma, et teda üldse valitaks. See viis ei tohi tulla käsitamisele. President peab valitama rahva enamuse poolt, siis on tal rahva usaldus.

Dekreediõigust ei ole otstarbekohane anda ühe isiku, presidendi, kätte. Võimul on kalduvus pimestada oma kandjat ja kasvada hädaohlikult suureks, kui parajal ajal ei võeta abinõusid tarvitusele selle pidurdamiseks. Seda võib võrrelda auruga, mis teeb palju kasulikku tööd, aga mis võib ka hävitada masina ja kogu ümbruse, kui ta on hooletusse jäänud, kui järelevalvet pole, kui on unustatud kinni kaitseventiilid. Hoopis teravalt märgivad seda prantslased 1893. a. konstitutsioonis, kus üks paragrahv ütleb: Isikuid, kes ülivõimu oma kätte kisivad, peavad kodanikud kohe ära surmata. Ma ei taha niisugust loosungit püstitada, ma tõin ainult näite, kuipalju viha ja põlgust võib tekkida rahvas suure võimu kogumine ühe isiku kätte ja selle halvasti kasutamine rahva seisukohalt. Sellest aga järgneb, et võimuküsimus on väga hell küsimus, selle usaldamisel kellelegi peab väga ettevaatlik olema ja rahvas ei tohi millalgi omal võimalust käest ära anda kontrollida oma võimukandjate tegevust ja pidurdada, kui see osutub tarvilikuks.

Siin on nimetatud juba mitmelt poolt, ja ei ole tarvis enam kõiki korrata, kuid mõnda asja tuleb siiski nimetada, nimelt eelarvet. Eelarve peab igal juhtumil jääma rahva otsustada oma esinduse kaudu, sest kelle käes on rahakott, see tunneb ennast kõikvõimsa peremehena. Kultuurajaloolane Müller-Lyer ütleb: „kelle käes on rahakott, selle käes on elu ja surm, selle käes on otsustada sõja ja rahu üle“. Igatahes neid küsimusi rahvas ei tohi oma käest ära anda, see peab jääma parlamendi otsustada mitte üksi rahu, vaid ka sõja korral. Ja eriti tähtis on sõjaküsimus, et see presidendi otsustamisele ei või ja ei tohi kuuluda see on selge. Ma ei taha öelda, et iga isik, kes presidendi kohal, et see talitaks alati rahva kahjuks. Ei ole loomulik, et see nii ei oleks. Ta on lihalik inimene, allub loodusele, nii bioloogilistele kui ka füsioloogilistele seadustele, nagu iga teine inimene. Ja kui ei ole tal pidurdavat võimu, siis oleks see täiesti suur hädaoht rahvale.

Siis kohtu sõltumatus ei ole selle eelnõu järgi sugugi kaitstud. Kohus peab olema absoluutselt erapooletuks võimuks. Presidendi võim ja valitsev võim on ühelt poolt ning kohtuvõim ja rahvas peavad olema teiselt poolt. Kohus on see, kes mõistab erapooletult õigust ühe ja teise üle. Kui ta on tehtud ärarippuvaks valitsevast võimust, siis ei saa olla juttu õiglasest ja erapooletust kohtust. Kui see on valitsuse või presiden-

di võimust ärarippuv, siis õieti mõistab juba president kohut.

Meil on väga palju räägitud parteide olemasolu vastu. Kuid siiski parteide olemasolu on paratamatus, mis ei saa muutuda hädaohlikuks, kui rahvas ise hoiab teda avaliku arvamise ja muul teel vaos. Kui parteisid ei lasta teotseda avalikult, siis nad tekiivad teisel teel, kuid nad on ikkagi olemas. Isiklikult ei poolda majoritäär valimisviisi, sest kuidagi ei ole seletatav, et üks inimene teatud ringkonnast suudaks kaitsta kõigi huviringkondade huvisid, kes teda valinud. See ei ole millegagi õieti tõestatav. Parteide kaudu valimisviisile heidetakse ette, et kodanikul pole võimalust valida isikut, keda ta tahab, vaid ta peab leppima nende isikutega, keda partei üles seadnud. Kodanik tunneb aga parteisid ja nende taktikat ja valib nende hulgast selle, kes talle vastuvõetav, ning annab sellele oma hääle.

Tahaksin veel öelda, et need mõtted, mida esile tõin, ei ole mitte ainult minu isiklikud mõtted, vaid on kogu tööliiskonna arvamused, on suure rahvaosa arvamused, kes enda käte najal peab ülal meie riigimajandust, on arvamused, mida tuleb arvestada, kui ei taheta suurt osa kodanikest seada halvendatud seisukorda.

Seda Põhiseaduse eelnõu lehitsedes paistis see esimesena silma, et välja on jäetud meie eelmiste põhiseaduste motto või sissejuhatus, mis esialul paistis ainult ilusa literatuurina, kuid rohkem lugedes ja süvenedes esitatud eelnõuses, paistis mulle siiski, et see eelnõu, kui selle esitatud kujul vastu võtame, tõesti võib kaotada selle tuuma, mis sisaldab see väljajäetud sissejuhatus. See on nimelt: „Eesti rahvas, kõikumatus usus ja vankumatus tahtes luua ja arendada riiki, mis on rajatud õiglusele ja seadusele ja vabadusele, kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, võttes vastu ja määras Asutava Kogu ning hiljem rahvahääletamise kaudu järgmise põhiseaduse.“ Käesolev põhiseaduse eelnõu ei jaga võimu ühtlaselt ära, — ühele annab ta liiga suure võimu, kuna rahva vabadusi ta kärbib tunduvalt. See on eelduseks, et sellest võivad tekkida sisemised kui ka välised rahunused ja ta sellisena ei või püsida kaua, ei või olla pandiks tulevastele põlvedele.

Lõpuks tahaksin tulla tagasi rahvahääletuse küsimuse juurde. On tingimata tähtis, et see Põhiseaduse eelnõu, mille Rahvuskogu vastu võtab, tuleks viia rahvahääletu-

sele. See on tähtis selleks, et selle kaudu oleks teatav garantii ja vastutus ja rahvale jääksid tagasi ta vabadused, ning ühtlasi Rahvuskogu arvestaks siis rohkem rahva soove. Muidu võib ta oma koosseisu tõttu panna põhiseaduse maksma, mis ei tarvitse tabada veel rahva tahet.

Juhataja: Ma ei kavatse enam kellelegi sõnasoovijale sõna anda. Juhatusel otsusel jätkub sama komisjonide ühine koosolek homme kell 10 homm., seega juba kolmas koosolek. Ma palun homme ilmuda kella 10-ks.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 20.01 min.

J. Uluots.

Koosoleku juhataja.

Artur Mägi.

Peasekretär.

RAHVUSKOGU

Esimese ja Teise Koja

Põhiseaduse eelnõu-osade komisjonide

3. ühine koosolek.

3. märtsil 1937.

Sisu:

1. Läbirääkimised Riigivanema poolt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu puhul.

Koosoleku avab Rahvuskogu Esimese Koja esimees J. Uluots kell 10.06 min.

Sekretäri kohal komisjoni vanem asjaajaja J. Beeren.

1. Läbirääkimised Riigivanema poolt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu puhul.

J. K o k k: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Eilsel koosolekul tähendas rvkl. Kukke väga õieti, et ülesanne, mis meile on pandud ja mis on meie otseseks ülesandeks, ei ole seadustehniline, vaid riigipoliitiline. Mina ei tea, missuguses ulatuses või kui laias mõttes tarvitas härra Kukke sõna — riigipoliitiline — ja kas siia alla mahub ka tõsine arvestamine tegeliku olukorraga, nende rahva psühholoogiliste ja ühiste avaldustega, mis temal selles olukorras on. Kui jah, siis ühinen ma täielikult härra Kukke'ga. Kui ei, siis on meie ülesande juures tähelepanuväärseks momendiks see, et meie peame hindama praegust olukorda, peame arvestama rahva hingeelu põhiomadusi, mitte ta arvami ühe või teise üksiku normi kohta põhiseaduses, mitte ühe või teise instituudi üksikasja kohta, vaid kandvate põhimõtete kohta, mis endid painutada ega murda ei lase. Sellega tahaksin ma väita, et meie ülesandeks ei ole ainult riigipoliitiliselt õieti kaalutud ja seadustehniliselt viimistletud põhiseaduse valmistamine, vaid meie ülesandeks on ka valmistada niisugune põhiseadus, mis oleks meie rahva suurele enamusele vastuvõetav. Muidugi oleme siin endise keerdküsimuse juures tagasi, nimelt, missugune on vastuvõetav põhiseadus, ja missugused on need motiivid, mis meie põhiseaduse juures üles seatakse. Meil ei ole tarvis ajaloolist pinda otsima ega kunstlikult tuletama hakata rahva arvamise ja tahte tundma õppimiseks. Minu arvates meie peame tunnustama põhimõtet, et põhiseadus peab

vastuvõetav olema rahvale, vaatamata sellele, kuidas seda maksma panna, hoopis kõrvale jättes viisi, kas see toimuks rahvahääletamise teel, Rahvuskogu enese poolt, või Riigivanema ja Rahvuskogu kokkuleppe teel. Kõik see ei ole oluline. Uus Põhiseadus peab rahvale vastuvõetav olema sellepärast, et meie põhiseaduse kriis ei ole teoreetiline, mis ainult riigi valitsemise aparraadi juures end oleks tunda andnud, vaid see on nii laialiseks läinud, et iga harilik kodanik seda tunneb ja sellest kõneleb. Ja sellepärast võime julged olla, et meie töö seda suurema arvustuse osaliseks saab. Meie oleme kõik teadlikud selles, et väljaspool neid ruume leidub palju arvustajaid, kuid kui selle töö juurde asume, ei tohiks need arvustused mõõduandvad olla, ja meie peame oma parema veende järgi Põhiseaduse suhtes talitama, ja seda, mis teeme, ka täie jõuga kaitsma, ja ma loodan, et me suudame, kui oma tõsise tahte järgi talitame, uuele Põhiseadusele poolehoidu leida. Aga ma ütlen veel kord, et meie peame siin täiesti oma südametunnistuse järgi käima, ja kui me seda teeme, siis ei suuda ükski arvustus tööle takistusi veeretada, mille vastu töö võiks pörgata. Kui see nii sünnib, siis ei või olukord muutuda halvemaks kui praeguse Põhiseaduse juures, kus meil valitseb riigis kindel kord ja põhiseaduse kriis end nii tugevalt tunda ei anna.

Missugune võiks edaspidine kord ja suund olla? Ma ei hakka seda kaugelt ega kunstlikult otsima, vaid tuletame meelde, et Riigivanem, valitsuse liikmed, riikliku propaganda talitus ja rõhuv enamus meist endist on aastate kestel sadadel koosolekutel tunnustanud ja ette toonud, et praegune Põhiseadus annab ühele isikule liigse võimu, ja see liigne võim võib mõnel juhul riigile kardetavaks saada. Seda võimalust tuleb piirata. Minu arvates on see senine propaganda niivõrd intensiivne olnud, sooja vastuvõttu leidnud ning kogu rahvale nii südamelähedaseks saanud, et ei ole imestada, kui rahvahääletamisel see väljendus 75% poolthääletamisega Põhiseaduse muutmise algatusele.

See põhiseadus, mis neile töekspidamistele osaliselt vastu käiks, vast ei ole nii halb, kui ta aga risti vastu käiks, oleks väga halb. Sest see töö, need põhimõtted, mis niisuguse hea pinna on leidnud, need ei kao niipea, need ei lase ennast kõrvaldada, vaid just nende seisukohtadega on antud mõõdupuu, millega hakatakse uut Põhiseadust mõõtma.

Kui sellest seisukohast välja minna, siis leian mina küll, et uues Põhiseaduses ei tohiks presidendi võim suurem olla kui praegumaksvas Põhiseaduses, vaid just vastupidi, kaaludes, kuidas olukord võimaldab ja kuidas riigivalitsemise seisukohast võimalik on, peaks üht või teist kärpimist tegema. Kui suurel määral, seda mina ei puuduta.

Age teatud kärpimine peaks teostatama, et saaks varem ülesseatud postulaate kaitsta, et saaks näidata, et kogu see töö, alates propagandaga enne rahvahääletust kuni Rahvuskogu töö lõpetamiseni, on üks tervik, on ühest ja samadest põhimõtetest kantud ja on tarvilik ja õige.

Sellest seisukohast meie Põhiseaduse eelnõu vaadates pean ma isiklikult tähendama — siin võivad arvamised muidugi lahku minna — et mind ta täiel määral ei tahaks rahuldada. Missugune on meie praegumaksvas Põhiseaduses see osa, mis presidendi kõikvõimsaks tegi, nagu meie ütleme? Üks meie presidendi või riigivanema võimupiirest või funktsioonidest, mida meie oleme seni korduvalt rõhutanud, mis ei tohiks olla, on eelarve maksmapanemine dekreediga. Kui meie sellest seisukohast võrdleme praegumaksvat Põhiseadust eelnõuga, siis tundub küll, et kui praeguses Põhiseaduses on eelarve maksmapanek dekreedina võimalik riiklikel kaalutlustel üldise hädaohu puhul või nagu siin eile tähendati, riikliku avarii puhul, siis eelnõus on teoreetiline võimalus olemas, et eelarve maksmapanemine võib sündida dekreediga korras ka harilikul ajal.

§ 98 ja 99 näevad ette, missuguse protseduuri peab läbi tegema eelarve enne, kui see parlamendi mõlema koja poolt vastu võetakse. § 99 viimne lõige näeb ette, et kui mõlemad kojad ei saavuta kokkulepet, siis pannakse eelarve maksma Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul, ja nagu juba eile tähendatud, seda saab teha president. Määratud tähtaeg eelarve vastuvõtmiseks on liiga lühike, ja tekib küsimus, millal võib esimene ja teine koda oma arvamustes eelarve suhtes lahku minna. Lahkumine võib olla põhimõttelistes küsimustes, just neis kohtades, kus vaidlused tekivad, võivad tulla lahku-

minekud. Paistab, et need lahkuminekud pidurdavad eelarve vastuvõtmise protseduuri, ning eelarve võetakse vastu valitsuse poolt esitatud kujul.

Minu arvates tuleks § 99 juurde võtta märkus, et kui mõlemad kojad ei jõua eelarve suhtes kokkuleppele, siis tuleks eelarve vastu võtta esimese koja poolt vastuvõetud kujul, kuid esimesel kojalt peab igal juhul olema vajalik aeg eelarve vastuvõtmiseks.

§ 98 on ette nähtud, et rahvuskogu ei või kustutada ega vähendada eelarves kulusid, mis seadusega ette nähtud. Minu arvates on valitsuse poolt esitatud § 98 teises lõikes, kus ette nähtud, mis parlament võib eelarve juures teha, parlamendi õigused liiga piiratud ja võib viia parlamendi õiguse eelarveosas mittemillegini. § 98 on öeldud, et rahvuskogu võib suurendada eelarve-ettepanekus ettenähtud kulusid ja eelarvesse võtta uusi kulusid ainult Vabariigi Valitsuse nõusolekul.

Tekib küsimus, millal siis ei saada ühiskokkulepet. Paragrahvis on öeldud: rahvuskogu ei või kustutada ega vähendada eelarve-ettepanekus ettenähtud kulusid, mis on määratud seadusega. Tähendab, seadusandlus võib sündida, kas nüüd just kogu ulatuses, aga siiski kandes ulatuses, dekreediga andmise korras. Kui dekreediga andmise korras kirjutatakse kulud ette, siis ei saa parlament neid vähendada. Ma leian ka seda, et võttes ära parlamendilt õiguse seadusega ettenähtud kulusid eelarves vähendada, nagu rvkl. Kukke tähendas, ei ole teise järgu küsimus, sest seega saaks parlament seadusandlust dekreediga korras pidurdada eelarve kaudu. Kui on parlamendil kitsendatud seadusandluse võim, siis ma arvan, et tuleks parlamendile seda pahaks panna, kui parlament eelarvet kasutaks selle relvana, mis võiks siiski dekreediga seadusandlust pidurdada, ja sunniks presidenti teatud seadusi, mis ta dekreediga korras andnud, muutama. Õigem ju oleks, et parlament võlku ja muutku ära vastavad seadused. Muidugi võivad arvamised lahku minna ja on olemas arusaamisest, kumba süsteemi eelistada, aga ma tahtsin rohkem alla kriipsutada vajadust eelnõu § 98 ja 99 muutmiseks, kuna aga lõpulahendamist ma ei tahaks ette tuua. Paratamata peab aga ühinema selle arvamisega, et eelarveosas on parlamendi õigus piiratud. Millisel määral ja kus need puudused esile tulevad, see on iseküsimus, aga meie peame küsimuse teoreetiliselt läbi arutama. Samuti arvan, et seadusandluse tööks peaks parlamendil enam aega olema, peaks

parlamendil istungjärgud pikemat aega kestma just selleks, et vähemalt pool aastat, aga ka 8½ kuni 9 kuud seadusandlus ei toimuks dekreedide korras. Siin tuleks küsimus üles seada, kui meie enne parlamendi võimu väga palju pidime arvestama, et seda nüüd ei hakkaks äärmiselt maha tegema ja seda liigselt umbusaldama. Kui on seisukohale asunud, et presidendi võimu tuleb tõsta, peaksime läbi viima Põhiseaduses põhimõtte, et Põhiseadus ise otsest umbusaldust parlamendile ei avaldaks. Praegune eelnõu sisaldab seda, kas otseselt või kaudselt, seda ei julge ma kindlasti öelda, kuid kahtlemata on selles teatud umbusaldus parlamendile. Kui eelnõu riigikaitse peatüki osas, nimelt § 122, võib anda president riigikaitse ja sõjavägede korraldamise ja juhtimise alal dekreedina seadusi, need seadused esitatakse rahvuskogule niipea, kui riigi julgeoleku huvid seda võimaldavad. See on muidugi põhjendatud sellega, et presidendil oleks võimalik vabalt teatud olukorras toimida. Aga võiks tekkida olukord, arvesse võttes eelnõu § 122 viimset lõiget, — „need seadused esitatakse Rahvuskogule niipea, kui riigi julgeoleku huvid seda võimaldavad“ —, kus võiks asuda seisukohale, et riigipea võib parlamendi suhtes oma arvamust tõlgitseda nii, et seda võimalust ei ole, et parlament on nii riigivaenuline või midagi sellesarnast, et ei või seadust praegu esitada, vaid riigikaitse huvid nõuavad, et edaspidi peab esitama. Võiks ju olla, et tulevikus võivad parlamendis olla üksikud rühmitused või isikud, kes olukorda riiklikes huvides ei suudaks hinnata, kuid kogu parlamendi kohta seda arvata küll ei tohiks. Kui meie ka Põhiseaduses teatud õigused presidendile anname ja teatud kitsendused rahvaesinduse kohta sisse seame, aga parlamendi kohta umbusalduse põhimõtet Põhiseadusse jätta ei võiks juba parlamendi prestiiži pärast, kuna ta on rahva poolt valitud, ja seda õigust, et üks võim võib teise kohta öelda, et teist võimu ei saa usaldada, ei saa Põhiseadusse võtta. Võib-olla ma ekslikult tõlgitsesin, kuid niisugune on minu arvamine. Millal riigi julgeoleku huvid seda võimaldavad, miks ei või seadusi esitada parlamendile varem, seda ei saa jätta presidendi otsustada. Kodukorras võib nende § 122 korras antavate seaduste arutamiseviisi piirata, parlamendi esimehele võib õigusi anda, et demagoogia ära langeb, aga umbusalduse teesist põhiseadusse võtta ei saa. Ei usu, et seda vaja oleks. See ei ole minu arvates vastuvõetav.

Presidendi kandidaadi ülesseadmise protseduuri kohta on õige see, et seda ei või nii laiaaks lasta, et kas või 500 inimest, nagu eilegi siin kõneldi, saaks kandidaadi üles seada. See viiks meid laiali ja võiks halvavalt mõjuda. Aga meil eelnõus § 40 p. 3 ettenähtud moodus, omavalitsuste esindajate poolt presidendi kandidaadi ülesseadmine minu arvates ka parlamendi ülesseadmise kõrval ei ole küllaldane garantiid presidendi kandidaadi ülesseadmise vabadusele. Ega meil hoopis tundmatud inimesed üles ei kerki, isikute reserv on piiratud, ja parlamendi mõlematele kodadele on need võimalikud kandidaadid teada, ja tundmatud kandidaadid ei saagi esineda. Eelnõus on ette nähtud ka kandidaatide ühinemise võimalused, mis võib tuua olukorra, mida eelnõu võimaldab, mis aga otstarbekohane ei ole, see on see, kui president osutub valituks ilma tegelike valimisteta. Koomiline on, kui valitakse üht kandidaati. See toob loiduse ja leiguse valimiste vastu. Kõik need hääletajad, kes oleksid ühe või teise kandidaadi poolt hääletanud, jäävad nüüd eemale just ühe kandidaadi pärast, arvates, et eks teised lähe. Ja kandidaat saab vähe hääli just loiduse tõttu. Nii et see tõesti kaitseb seisukohta, et ühe kandidaadi valimisel ei ole mõtet. Minu arvates olgu ennem juba süsteemiks kahe kandidaadi hulgest valimine, kui ühe kandidaadi valimine juba sellepärast, et Põhiseaduse järgi kahtlemata tuleb riigipeale õige laiaulatuslik võim ja tema taga peab olema rahva poolehoid ja autoriteet, sest muidu funktsioonid, täidetuna tema poolt, ei ole psühholoogilise mõjuga, mis nad olla võiksid. Sellepärast ma pooldaksin § 40 ja järgmiste paragrahvide juures rea paranduste ja abinõude tarvitamist, et tegelikult valimised igakord aset leiaksid, ja et kandidaatide ülesseadmise võimalus oleks vähem piiratud, mitte nii suurelt. Muidugi minu arvates kitsendused võiksid olla, aga mitte sel määral, nagu praegu ette nähtud. Tahame loota, et kandidaatide ülesseadjad võtavad seisukohad, et mujalt ei ole kandidaatide esitamine tarvilik, aga see kandidaadi ülesseadmise võimalus ei peaks puuduma eriti sellepärast, kuna langeb ära rahvaalgatuse õigus, millist ma isiklikult ei poolda, sest rahva ülearu sagedane asjasse tõmbamine ei ole hea. Nimelt liiga rohke aktiivsete õiguste rahva kätte andmine ei ole hea selles mõttes, et kui kujutame ette, et tulevad presidendi valimised, parlamendi valimised, omavalitsuste esindajate valimised, vahepeal võib tulla plebistsiite, ja siis

võib tekkida olukord, et hääletavate kodanike ringkonnad liiga ära aktiveeritakse — iga aasta või poolteist aasta kohta on valimised või hääletamised. See ei ole soovitatav. Minu arvates võiks täie õigusega kaaluda presidendi valimist valijameeste kaudu. Õeldakse, et see süsteem ei anna alati täiel määral rahva tahet, aga ega selle juures millimeetrilise kaaluga ei pruugi rahva tahet otsida. Võtsime ju ka enamusvalimise süsteemi ja ütlesime, et enamus otsustab. Ja kui meie nüüd presidendi valijameeste kaudu valime, — tõepoolest võib kerkida üles mõni uus kandidaat, keda ette ei olnud näha, — siis oleks väga otstarbekohane, kui usaldame presidendi valimise valijameeste kätte. Meie rahvas ei poolda presidendi valimist parlamendi kaudu, ta tunneb selles nagu oma õiguste äravõtmist, aga kui meie parlamendi kaudu ei vali, vaid valijameeste kaudu, siis oleks see minu arusaamise järgi rahvale vastuvõetavam, mis üht või teist mõtteviisi võiks rahuldada ja mingeid nähtavaid varjukülgi suurel määral ei sisalda. See on minu isiklik arvamine, muidugi selle juures ei ole ka teisiti lahendamine võimalu.

Plebistsiidi sisseseadmise võimalust ei tuleks pooldada sellepärast, et see võib kergesti rahvaesinduse ja presidendi vaheliste konfliktide puhul ahvatleda presidenti valitsema parlamendist mööda. Võib ju tõlgitada nii, et ega plebistsiit ei saa põhiseadust muuta, aga ühe või teise küsimuse puhul võib see plebistsiit küll põhiseaduslike küsimuste sfääridesse puutuvaid küsimusi lahendada. Kas selleni võib minna? Minu arvates küll mitte. Plebistsiit peaks minu arvates ära langema. Kahtlemata, kui presidendil on võimalus rahva poole pöördumiseks, — plebistsiit on rahva otsus, mida tuleb täita ka siis, kui ta kogu ulatuses ei sobi seniste õigustega, mida on põhiseaduslikuks peetud.

Siis tahaksin ma mõtteid avaldada teise koja puhul. Minu arvates teine koda sel kujul, nagu Põhiseaduse eelnõusse võetud — ma julgeksin öelda — on ülearune, sobimatu. Sobimatu, kuna ta moodustamise viis sarnaneb kaudselt Rahvuskogu Teise Koja moodustamisele. Mis oleks teise koja ülesanded? Ta oleks teatud piduriks esimesele kojale, aga Põhiseaduse eelnõu järgi on esimese koja tegevus niikuin pidurdatud, et tal isegi katsed midagi teha valitsuse ja presidendi tahte vastu, võib ära paräluseerida. Meie oleme esimesele kojale juba pidurid peale pannud, ja siin veel seda mit-

mekordselt teha oleks täiesti ülearune. Teine koda ei ole otseselt valitud, ta kannab küll vastutust, kuid mitte säärast poliitilist vastutust, nagu esimene koda. Teine koda, kui tema meelsus läheks vastuollu esimese koja meelsusega, võib hoida kogu esimese koja kestvuse ajal esimese koja kaelal niisuguse valitsuse, kellel ei ole esimese koja usaldust. Kui teine koda ei poolda umbusalduseavaldust, ei lahku valitsus. Meie muidugi eeldame siin presidendi arukust, kes siin asja õieti lahendab, kuid sarnast võimalust Põhiseadusse jätta ei saa.

Teine küsimus on see, kas teine koda üldse peaks umbusalduse avaldaja ja selle heakskiitja olema. Minu arvates küll mitte. Teine koda võiks kaasa töötada esimesele kojale, kuid et ta aga umbusalduse küsimuses seisukoha võtab, kus juba poliitiline parlament, esimene koda, seisukoha on võtnud, see võimalus tuleks küll ära võtta teise koja võimupiirest, umbusalduse küsimus ei peaks sinna kuuluma.

Teine koda võib suuri raskusi hakata tegema tõelisele poliitilisele parlamendile, esimesele kojale, eelarve juures. Ja mina arvan, et eelarve juures peaksime esimese koja prioriteeti alla kriipsutama. Kui teine koda jääks püsima, siis peaks teise koja võimupiire tunduvalt kokku tõmbama ja looma niisuguse olukorra, et teine koda ei saa esimest koda paräluseerida, vaid et ta on kergeks piduriks esimesele kojale, kus esimene koda kindlate seisukohtade puhul teisest kojast jagu peaks saama, kui nii öelda tohiks. Tekib küsimus, miks see teine koda üldse on ellu kutsutud. Minu isikliku arvamise järgi on asi nii, et teine koda on rahva otsusega juba otsustatud. Nüüd tuleb temale funktsioone leida. Võib-olla et see on praegu sofistikkasse kaldumine, kuid neist tuleb siiski aru saada, sest ega rahvahääletuse puhul ei saanud Riigivanema ettepanekule vastu hääletada seetõttu, et kõik muu oli vastuvõetav, ainult see teine koda oli ülearune. Mina olen veendunud, et kui peaks praegu rahvahääletamisele panema selle teise koja küsimuse, kas teda on tarvis või mitte, siis vast ainult 20% leiduks neid, kes oleksid teise koja poolt. Aga ma võin ju ka eksida. Siin võivad ju arusaamised lahku minna, võib-olla et eksin, ma ei pretendeeri ilmeksimatusele, võib-olla, et rahvas teist koda pooldab, aga ma ütlen, et see teine koda ei võinud olla põhjuseks otsuse vastu hääletamiseks, et muidu on otsus vastuvõetav, aga selle teise koja pärast ei saa seda pooldada. Ega niisuguses suureulatus-

likus küsimuses ei saa vähese põhjuse pärast asja ennast lõhki ajada. Aga kui see teine koda juba on olemas ja kui temale jäävad tegutsemisviisid ja võimupiirid praegusel kujul, siis peame neid võimupiire tagasi tõmbama. Talle võiks jääda näiteks sarnane ülesanne, et kui president ei taha otsekohe esimeses kojjas oma võimuküsimust käsitada hakata, siis teeb ta seda teises kojjas, ja teine koda oleks nagu vahemeheks. Nii et see teine koda võib saada teatud piduriks, aga ei või jääda sarnaste funktsioonide juurde, nagu talle praegu ette nähtud.

Edasi tahtsin peatuda presidendi prerogatiivide juures ja tähendada, et minu arusaamise järgi ei oleks otstarbekohane, kui presidendi prerogatiivide hulka kuulub ka riigikontrolöri ametist vabastamine. Riigikontrolör võiks rohkem kuuluda parlamendi võimkonda kui presidendi võimkonda, ja ta võiks ennem olla vabastatav parlamendi poolt. Ma ei ütle, et see peaks just täpselt nii olema, siin võib ju ka veel teisi mooduseid leida, kuid presidendi prerogatiivi hulgast peaks see võimalus välja langema. Või siis peaks riigikontrolöri vabastamine sündima valitsuse kaasteadmisel, valitsuse allkirjadega. See poleks õige, kui president ainuüksi tema vabastab. Ei ole soovitatav, et revideeritav instants vabastaks revideeriva. Muidugi, siin on võib-olla teisi põhimõtteid, aga mulle näib see nõnda.

Siis on veel Põhiseaduse eelnõus ette nähtud õiguskantsleri instituut, mis minu arusaamise järgi ei ole muud, kui üks lihtne ametnik presidendi juures, kelle olemasolu ei oleks tarvis Põhiseaduses ette näha, vaid keda võiks ametisse kutsuda ilma Põhiseaduseta. See on üks liigne kontroll juba olemasolevate kontrollide seas. Õiguskantsleril oleks mõte siis, kui ta oleks parlamendi õiguskantsleriks. Meie teame, et Soomes on kaks õiguskantslerit, üks on presidendi ja teine parlamendi juures, ja kumbki vastavalt sellele teostab järelevalvet. Meil on president küllaldase võimuga varustatud, ja nüüd on õiguskantsler ka veel tema poolt. Mis mõte sellel on? Raske on leida selle tarvidust. Mis jaoks seda fikseerida Põhiseaduses, kui ta on lihtne ametnik ja olenev presidendist. Sellel oleks siis mõte, kui ta parlamendi õiguskantsler oleks, aga siis peaks tal ka seaduslikuks järelevalveks suuremad võimupiirid antud olema. Kas see otstarbekohane on, ja kas seda teha tahetakse, see on iseküsimus. Mina ei pane siin oma arvamisi ette. Aga nii, nagu see praegu on ette nähtud, et õiguskantsler on

süüdistaja, ja on ise süüdistatava, s. o. presidendi vallandada, nii ei ole see minu arvates süsteemi mõttes põhjendatud.

Siis tahtsin ma lõpuks tähendada, et eilsete sõnavõtude puhul mina ei saaks ühineda nende seisukohtadega, mis ette toodi nende väga asjalike sõnavõtude puhul. Need sõnavõttud kippusid kujunema niisugusteks — võib-olla ma tõlgitsen seda valesti, — et kui tohiks presidendi võimu ulatust arvustada, siis viitaksid need sõnavõttud tagasi nõndanimetatud vanale vaimule, mis tingitud 1920. a. Põhiseadusest.

Ma tahaksin kategooriliselt väita, et kui Riigivanem ütleb, et meil tuleb seda eelnõu kaaluda, siis võime ju küsimuste juures vaielda, kuid meil ei tule seda eelnõu nii viisi vaekausile panna, et see tekitaks raskusi. 1920. aasta seadusega on parlament üles seatud ainuvalitsejaks, mis kujunes poliitilises võitluses vägikaika vedamiseks. Ma pooldan ka parlamendivõimu tõstmist, kuid vana Põhiseaduse järgi oli meil riigipeata riigivorm. Meie tahame kindlat valitsust, aga kindel valitsus ei tähenda veel ühe võimuinstituudi kontrollimatut seisukohta. Valitsus on rippuv presidendist ja seda ta peabki olema. Parlament on ka rippuv presidendist, aga siin võivad tekkida ka vaidlused. President püsib 6 aastat, ta on võimukandja, seda ei tohi katkestada. Meie ei saa viia asja olukorrani, et president peaks enne tähtaega ära astuma, siis oleks võimukandja tegevus katkestatud. Ainukeseks presidenti pidurdavaks või teda kontrollivaks võimaluseks on peaministri ja ministrite kaasallkiri, prerogatiivi osas sedagi mitte. Kuivõrd on rippuv valitsus peaministrist, kuivõrd võrdlemisi kergesti president seda valitsust vahetada võib, see on meil juba teada. Ma ei vaidle selle vastu, aga ma isiklikult tahaksin näha ka presidendile enesele suuremat kontrolli, ja see võiks sündida parlamendi õiguste tõstmisel. Siis saaksime meie teatud tasakaalu. Mil määral ja mis võimaluste juures, see on eriküsimus, mida ma ei puuduta, aga põhimõtetelike seisukohti ma pean oma kohuseks väljendada. Sellepärast, kui meie ühe või teise küsimuse üle vaidleme, ei tohiks meil olla kaht arvamist, kaht seisukohta, kas nii või teisiti, vaid meie otsime siin, nagu rvkl. Palvadre tähendas, sünteesi, ja kui meie seda suudame leida, siis oleme meie oma ülesanded õnnelikult lahendanud ja võime kindlad olla, et meie ei pruugi karta oma töö tulemuste pärast ja et meie suudame seda igakord kaitsta.

A. Piip: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Ma palun vabandust, et ma teist korra sõna võtan, aga ma teen seda lühidalt, sest mul on veel mõnda asja öelda, mida ma ei tahtnud enne üksikasjalikult teha. Peale selle on ka mõned kõnelejad väinud minu vastu. Mul on ka veel mõned faktilised andmed ette tuua. Ma algan faktiliste andmetega. Kõigepealt Põhiseaduse kava § 2 tõlgendamise kohta. Riigivanema ja Vabariigi Valitsuse esindaja härra Klement ütles, et territoriaal-muudatusi taotlemaid lepinguid muidu üldse sõlmida ei saa, kui põhiseaduslikus korras. Eelnõu § 2 määrab, et riigi piirid on juba määratud rahvusvahelise lepinguga. Ma tähendan, see seisukoht ei ole täpne. Eesti Vabariigi piirid ei ole kõik määratud rahvusvahelise lepinguga. Säärased on ainult Vene-Eesti piir ja Läti-Eesti piir, aga merepiiri kohta ei ole ühtki lepingut. (V a h e l h ü ü e.) Soomega ei ole mingit lepingut, lihtsalt meie ei lugenud Tütarsaart omaks; selle loobumise kohta ei ole mingit akti ega lepingut. (V a h e l h ü ü e.) Merepiir määratakse vaid rahvusvahelise õigusega kokkukõlastatud eriseadusega. Ka kuulsa Ruhno saare kohta ei ole mingit lepingut tehtud.

Mis puutub sellesse, et igasugu territoriaalepingute küsimus oleks võimaldatud ainult Põhiseaduse muutmise korras, siis see on täiesti võimata. Võib olla vajalik piiri õgvendamine, minupärast kas või selleks, et Valga linn saaks kokkuleppel naabriga teatud kompensatsiooni vastu tagasi oma enda mõisad. Kui mina oleksin välisminister, ja kui need kompensatsioonid oleksid vastuvõetavad, ma võtaksin selle mõisa heameelega tagasi, aga et selleks peab Põhiseaduse muutmise korra tarvitusele võtma, see ei ole õige. Siin § 2 ja 96-es peavad teatud muudatused tulema, ja ma konstateerin heameelega, et praeguse projektiga ei olla tahetud öelda, et riigivanemale tuleb anda absoluutselt vabad käed välislepinguteks territoriaal-küsimustes.

Teine märkus oleks see, et toetan täiel määral härra Saarman'i seisukohta selles mõttes, et põhiseaduses ei peaks olema liiga palju üksikasju, see peaks olema võimalikult lühikene juriidiline formulatsioon. Mulle näib, et selles suhtes on kava liiga paisunud, on väga sõnakaks ja mahlakaks läinud, temas on literatuuri palju.

Edasi, § 8 tähendatud kohustuse kohta — ma ei ole öelnud, et on võimata selle sisse võtmine, kuid minu arvates on see ülearu- ne, kui iseenesest mõistetak. Millega mina

olen ühes nõus härra Laaman'iga on see, et § 8. teine lõige toob uue momendi sisse, mille eest ma hoiataksin ja palun kaalumisele võtta, kas seda sisse võtta või mitte. Eriküsimus, miks ma täna peamiselt sellele ka- teedriale tulin, on Põhiseaduse eelnõu § 24. Mina kui alma materi esindaja pean vaa- tama ka seda, kuidas Põhiseadus kavatseb korraldada teaduse ja kunsti ning resp. nende õpetamist. Kui võrdleme § 24 keh- tiva Põhiseaduse § 12-ga, siis meie näeme, et siin on olulised vahed, mitte üksi redakt- sioonilised. Meie loeme vanas Põhiseaduses: „Teadus, kunst ja nende õpetus on Eestis vaba.“ Uues Põhiseaduses aga on: „Tea- duslik töö ja tegutsemine kunstialal on Ees- tis vaba ja seisab riigi kaitse all.“ Ma võ- tan ainult esimese lause. Meie oleme üli- koolis konservatiivsed inimesed ja kardame igat asjatut muudatust, sest kui muudatus tehakse, siis meie arvame, sellel on reaal- ne mõte sees, ja ega seda üksi literatuuri pärast ei tehta. Mulle näib, et siin on sisu- line muudatus. On öeldud „teaduslik töö“. „Teaduslik töö“ ei ole võrdne „teadusega“. Teaduslikku tööd mõistame ka terminus technicus'ena, nagu seda on magistrite, dokto- rite dissertatsioonid. Teaduse mõiste on pal- ju laiem, sisaldades peale teadusliku töö ka selle resultaate. Kui kõneleme, et teadus on vaba, siis arvame ka, et teadusliku uuri- mise resultaadid on vabad. Ma ei ole kin- del, et Põhiseaduse eelnõu praegune redakt- sioon annaks selles mõttes vastava kindluse, sest mulle jääb segaseks, mis tähendab see „teaduslik töö“; ma vabandan väga kahtluse eest, aga ehk aruandjad seletavad mulle selle ära. Mul on teatud kahtlused, ja ma pean oma kohuseks neid kahtlusi väljenda- da. See on esiteks.

Teine muudatus on samuti väga oluline. Vanas Põhiseaduses öeldakse: „Teadus, kunst ja nende õpetus on Eestis vaba.“ Uue Põhiseaduse kavast on aga see välja jäetud, ja meie teame väga hästi, et selle teaduse õpetuse vabaduse üle on keerlenud kogu aeg maailma tsivilisatsiooni arenemise võit- mise progress. Ja ma küsin, mispärast on meie Põhiseaduse kavast välja jäänud tea- duste ja õpetuse vabadus? Minule ei ole see selge. Põhiseaduse kava väljatöötamise komisjonist on terve rida alma materi õpi- lasi osa võtnud, ma apelleerin nende poole ja küsiksin, mida nad on muudatustes taot- lenud ja mida on teaduste ja õpetuse vaba- dus paha teinud, mispärast tehakse teatud kitsendusi teaduste osas. See ei ole vormi- küsimus, vaid sisuküsimus. Ja kui nüüd

riiklikul kaalutlusel leitakse, et teaduste ja õpetuse vabadust tuleb kitsendada, minule ei ole selle põhjendused selged. Minu kui ülikooli kodaniku veene on see, et seda ei peaks tehtama, see halvab Eesti rahva hariduslikku ja üldist progressi.

Teine märkus sama § 24 teise lõike kohta. Varem oli kõrgematele õppeasutustele kindlustatud autonoomia neis piires, nagu seda ette näeb nende asutuste seadusandlikul teel kinnitatud põhikiri. Uue kava järgi teaduse ja kunsti arendamiseks ellukutsutud teaduslikele asutistele ja kõrgemaile õppeasutistele kindlustatakse seaduses ettenähtud piires omavalitsuslik korraldus. (J. Klesment: Pole mingit vahet.) Kui vahet ei ole, mispärast siis vaja redaktsiooni muuta. Ülikooli inimeste arvamine on see, kui ei taheta muuta sisu, jäetagu endine redaktsioon. Vana redaktsioon ei ole halb; miks selle tingimata peab siis uuesti ümber redigeerima? Olen suures lugupidamises komisjoni liikmete filoloogiliste võimete kohta. Aga sellegipärast ma arvan, et neid terminoloogilisi parandusi võib teha ka mujal peale selle paragrahvi. Meie palume, et mitte asjata ei tehlaks muudatusi, kui see sisuliselt vajalik ei ole. (V a h e l h ü ü e.) Üks on autonoomia, teine omavalitsus. Lugu on nii, et siin ei ole mitte ladina keel eelistatud. Tuletage meelde nende mõistete ajalugu ja psühholoogiat, ja siis leiata, et siin ei ole tegemist üksi mitte võitlusega ladinakeelsete ja eestikeelsete sõnade vahel. (V a h e l h ü ü e.) Siin ütlevad vana aja kaasvõitlejad, kes teavad väga hästi neid sentimentaalseid võitlusi, mis olid siis, kui „autonoomia“ sisse pandi, — see ei olnud mitte üksi ladina keele eelistamine, vaid autonoomias nähti midagi suuremat kui omavalitsuse mõistes. (K. E e n p a l u: Ma panen tähele, et Teie olete palju alalhoidlikum, kui Teie seda tõelikult olete.) Jah, ma olen konservatiivne selles mõttes, ma ütlen, praegusel juhul ma ei näe põhjust, mispärast oma arvamusi muuta. Ma arvan, et ülikool ei ole andnud põhjust selleks, et meie tema arvamiste vastu hakkaksime Põhiseaduse kavas suuri uuendusi ja muudatusi vastu võtma. Ülikool — mina olen üks väike osake temast — on minu arvates täitnud väga suure ülesande meie rahva elus. (V a h e l h ü ü e.) Kui härra kindral küsib, mis ülikool teinud, siis ma pean tõesti ütleva, et ülikool ei ole nähtavasti küllalt teinud teatavaks seda suurt tööd, mis ta teeb, vaid on süvenenud rohkem enda töösse, aga suur arv haritud inimesi, kes ülikoolist välja tul-

nud, tõendavad, minu arvates, ise seda, mida ülikool teinud on.

Edasi tahaksin veel ühe märkuse teha eelnõu § 29 kohta, mis puudutab eraomanduse küsimust. Siin on muudatus väga oluline. Kui öeldakse, et sisuliselt see paragrahv on endine, siis ma küsiksin, mispärast oli tarvis selle redaktsiooni muuta? Endises Põhiseaduses vastav paragrahv ütleb: „Eraomandus on Eestis igale kodanikule kindlustatud.“ Käesolevas Põhiseaduses on sõna „igale“ välja jäetud. Võib-olla võime seda mõistet paragrahvist ka välja lugeda, kuid endises olid need sõnad ikkagi selguse mõttes sees. Endine Põhiseadus ei jätnud võimalust teisiti mõtlemiseks selles asjas. Põhiseaduse eelnõu § 29 on ette nähtud, et eraomandi olemus ja ulatus määratakse seadusega. Eraomanduse kasutamise kitsenduse võimaluse moment hävitab selles eelnõus eraomanduse piiramatus enese. Eraomandus koosneb ju kasutamise, kasutamise ja valdamise õigusest. Kui ühe neist ära võtate või oluliselt piirate, siis kaob eraomanduse raison d'être. Kui Põhiseaduses viime sisse niisuguse eraomanduse kasutamise kitsenduse, siis tuleb eriliselt seda põhjendada. Keegi naljatades eile ütles, et selle eelnõu põhjal on ettekujutatav, et põllutööminister, muidugi mitte meie lugupidatud kaaslane, võib leida olevat ebaõige talumeeste poolt koorega piima tarvitamise: talumees söögu ainult kooritud piima. (N a e r.) Kollektivistlik printsiip tuleb eelnõuga sisse, liiga palju esineb eraomanduse kitsendamise võimalusi. Riigivõimu kontrollõigus on ju teatud määral vajalik. Kuid meie oleme teostanud seda ka praegusel ajal, mispärast ei ole tarvidust muutust tuua käsitatud paragrahvi teksti. Kui meie muudame kehtivat teksti, siis tähendab see, et meie tahame endisest kaugemale minna. (V a h e l h ü ü e.) Mispärast teie siis ütlete, et praegused seisukohad jäävad alale. Kui eriliselt välja tõstate piiramisvõimaluse, siis tahate sellele ka erilise tähenduse anda.

Edasi ma tahaksin paar märkust teha plebistsiidi küsimuse kohta. Härra Laaman kõneles riigipea poolt korraldatavast plebistsiidist, et see ei ole soovitatav. Mina ühinen temaga selles osas. Aga ma seaksin üles teise küsimuse. Kas on õige, et Põhiseadusest on rahvaalgatuse õigus, ka lihtsa seadusandluse suhtes, täiesti välja jäetud? Ma pean ütleva, meie ülikooli ringides arvame, et see ei ole hea. Vana Põhiseaduse § 31, mis kõneleb rahvaalgatusest seadusandluses, peab sisse jääma, ja ka see, et kui rahvus-

kogu algatust vastu ei võta, siis viiakse rahva algatatud eelnõu rahvahääletusele. Muidugi tuleks rahva kontrolliõigus siin välja jätta, s. o. rahvuskogu ei tarvitseks laiali saata, kui rahvahääletuse tulemused erinevad rahvuskogu otsustest. Üldiselt aga rahvaalgatus seadusandluses oleks soovitatav ja tarvilik. (V a h e l h ü ü e.) See ei ole kaks süsteemi koos, vaid siin jääks rahvale õigus sõna öelda teda huvitavais küsimustes.

Edasi tahaksin tähendada dekreeidi õiguse kohta, kas siin ei tuleks kaalumisele võtta dekreeidi väljaandmise suhtes Tšehhoslovakkias läbiviidud moodust, et dekreedid võiksid enne nende andmist parlamendi delegatsioonidest poolt olla läbi kaalutud. Minu arvates sarnane kaalumise oleks igapidi põhjendatud. Siis lisaks neile kitsendustele, mis juba dekreeidi andmise suhtes ette nähtud, et dekreediga ei tohiks maksusid määrata, välja arvatud tollid, et kodanikul oleks maksude suhtes kindlam tunne ja et tema maksunorm mitte liiga kiirelt ei muutuks.

Edasi mis puutub parlamenti, siis tahaksin tähelepanu juhtida parlamendi kokkukutsumise juures § 65-le, et selles on võrdlemise ebasoovitav nähe see, et eelnõu järgi parlamendi permanentsus kaob ära. Parlamendi permanentsus on tõesti mõnes riigis ära jäänud, aga neil on omad traditsioonid, mis meil parlamendi suhtes, parlamendi respekterimise mõttes, ei ole välja arenenud nii, nagu mõnel pool. Siin aga võib-olla oleks hea jällegi, kontrolli mõttes, juurde lisada määrust, et kui president ei kutsu parlamenti kahe kuu jooksul kokku, riik siiski ei jääks ilma parlamendita. Presidendi kohustusel parlamenti kokku kutsuda kahe kuu jooksul sanktsioone ei ole. Ja nüüd kujutage sarnane võimalus ette, et president saadab parlamendi laiali, kahe kuu pärast valimisi ei määra, kuulutab kaitseseisukorra välja, mille kestel valimisi ei saagi olla, ja valitseb päris rahulikult ilma parlamendita. Teda saab vastutusele võtta ainult riigiäraandmise eest, aga see ei ole riigiäraandmine, kui ta parlamenti kokku ei kutsu ja põhiseadust rikub. Mulle näib, et siin on sarnane lünk sees, mida olla ei tohiks.

Edasi, mis puutub teise kotta, siis on see maitseasi, kuidas seda konstrueerida. Minule isiklikult meeldib Tšehhoslovakkia otsuste valimiste süsteem, kuigi sellele süsteemile olla selle koja president ise vastu. Arvan, et meil reaalseid olusid arvestades tuleks siiski jääda praeguse Rahvuskogu süsteemi juurde, ja võtta kaalumisele Belgia eeskujul, kus $\frac{1}{3}$ liik-

meid ei ole riigipea poolt nimetatud, vaid valitud $\frac{2}{3}$ liikmete poolt, kes teatud asutuste esindajad. Sellel viisil on hea külg selles mõttes, et teine koda hoiab seega alal rohkem iseseisva seadusandliku, täidesaatvast võimust sõltumatu asutuse ilme. Ta ei ole seotud täidesaatva võimu tahtega, ta omab rohkem autoriteeti, ja ma arvan, et kui riigipea ei nimeta neid $\frac{1}{3}$, vaid need koopteeritakse koja enese poolt, siis see nüüd vaevalt vähendab riigipea prestiiži.

Edasi, mis puutub kohtusse, siis mulle näib, et õiguskantsler on meil päris liigne, peale selle on ta ebamäärane. Kui Soomes ja Skandinaavias on õiguskantsler aset leidnud, siis seda sellepärast, et kohtu süsteem on seal teissugune, seal puudub administratiiv-justiits. (V a h e l h ü ü e.) Igatahes administratiiv-justiitsi ei olnud selle instituu- di tekkimisel; meil aga on arenenud administratiivkohtu süsteem.

Meie oludes on õiguskantsler täiesti üle-arune. Ma ei hakka siin üksikasjaliselt kõnelema, sellest pärastpoole. Üldiselt on meie kohus töötanud rahuldavalt, ja seepärast ei oleks vajalik ette võtta kohtu süsteemis radikaalseid muudatusi. Meie näeme ka seda, et rahvahääletuse otsuses ei ole midagi kõneldud kohtust, ja näib, et rahval ei ole praeguse kohtu vastu mitte midagi.

Vaja oleks aga muuta põhiseaduse kontrolli protseduuri. Riigikohtul ja igal kohtul on praegu õigus otsustada, kas teatud seadus on põhiseaduse kohane. Tegelikult ükski seda muret ei tunne, ja põhiseaduslikkuse kord on nagu laps, kes on jäetud kogu ühiskonna hoolde, seega tegelikult järelevalveta on. Seepärast oleks soovitatav Riigikohtu koosseisus luua eriline konstitutsionaalne kohus, kes expressis verbis oleks kutsutud arutama seaduste ja määruste, ühes arvatud dekreedid, põhiseadusele vastavuse küsimust. Mis puutub põhiseaduse muutmise protseduuri, siis isiklikult olen ammu sel seisukohal olnud, et põhiseadust peaks saama muuta mitte ainult rahvahääletusel, vaid ka parlamendi kaudu. Kui see küsimus meil varem oleks lahendatud olnud, siis ei oleks meil seda konstitutsionaalset kriisi tunda niipalju. Mina isiklikult, olles välismaal, saatsin 1920. a. selleks isegi telegrammilise soovitusi. Ma soovitaksin aga, et ka rahvaalgatuse korras oleks põhiseaduse muutmine võimalik.

Lõpuks mis puutub uuendatud Põhiseaduse maksmapanemisse, siis kahjuks ei saa mina eelkõnelejaga selles asjas olla ühisel arvamisel. Tema arvab, et Rahvuskogu on

piiramatu ja suverään, et Rahvuskogu võrdub oma võimuga Asutavale Kogule. Mulle näib, et see küsimus ei ole kaugeltki nii selge, just vastupidi: Rahvuskogu võimuulatus on märksa väikesem. Mulle näib ka, et puhtlegaalsel teel tema oma töövilja ei saaks ise maksma panna, vaid rahvahääletamise kaudu, harilikus rahvahääletamise korras, kehtiva korra järgi. (V a h e l h ü ü e.) Praegukehtiva põhiseadusliku korra järgi, vast selle vahega, et Rahvuskogu poolt vastuvõetud projekt vastaks rahvaalgatamise korra projektile. Mina olen ise kaasa teinud mitu revolutsiooni, aga ma leian, et siin meil revolutsiooni teha vaja ei ole. Ma arvan, et meie peaksime käima evolutsiooni teed, katsuma kohaldada niipalju kui võimalik maksvat korda ja uuendatud Põhiseadus maksma panna rahvahääletamise kaudu.

See oleks kõik, austatud Rahvuskogu liikmed, mis ma tahtsin öelda lisaks sellele, mis olen varem öelnud. Ma tänan kuulamise eest.

O. R ü t l i: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Siin on palju kõneldud ja sõna võetud, ja minu arvates on sõna võetud kahe küsimuse juures. Esimene küsimus, kas meile on selged need juhtnöörid, mis veebruarikuu rahva otsus meile üles seadnud. See küsimus on vist küll kõigile selge, seda on selgitatud siin õige laialdaselt.

Teine küsimus on, kas see Põhiseaduse eelnõu, mis ette pandud, vastab neile juhtnööridele, vastab neile põhimõtetele. Viimased vaidlused on üksikasjadesse, paragrahvides siirdunud, mida kahtlemata tuleks komisjonides arutada ja seal järeldusi teha.

Ma ei taha palju neid küsimusi puudutada üksikasjaliselt, vaid mõne küsimuse kohta ainult sõna võtta. Üldiselt ütlen seda, et nende asjade arutamise juures on meil kaks vaateviisi. Ühed on teoreetikud, nad süstematiseerivad, loovad, seavad kokku nii nagu teadlased teevad, küsimata sellest, kuidas see kokkukõlas eluga, kuidas elus järeldused. Süsteemi andmine on kerge, kuid kuidas süsteemi elule kohandada ja tulemusi ette näha, see on juba teine asi. Põhiseadus on poliitiline akt, poliitilised sündmused on teisest mõttevallast, nad ei arvesta teoreetilisi kaalutlusi, kuigi nad neid tähele panevad ja tähele panema peavad. Tõsiasiad määravad põhiseaduse iseloomu, kuid ka kõik põhiseaduse muutused sünnivad tõsiasiade alusel. Olgugi, et meie ka teoreetilisi kaalutlusi ja kõiki kogemusi tähele

paneme ja neid arvestame, ometi sünnib põhiseaduse muutmine tõsiasiade alusel.

Võime kõnelda parlamentarismist, aga rahva otsus veebruarikuust on ära määratud, missugune meie riigikord peab olema, ja neis piires meie seda ka siin käsitleme. Missuguses ulatuses, see on meie asi, aga piirid on sellele pandud. Nii siis, kui rahva otsus ütleb, et meil on demokraatlik vabariik, siis on see igaühele selge. Aga demokraatliku vabariigi juures ei ole öeldud, et sinna tuuakse parlamentlik süsteem nii nagu Öhtu-Euroopas, või koguni mõni uus süsteem kohaldatakse. See oleks võõras taim meie rahva juures, meie rahvas otsustab oma kogemuste ja elutarkuse põhjal. Ma ei kahtle selle juures, et Asutavas Kogus kõigil seadusloojatel oli kõige parem tahtmine ja nad tegid oma parema südametunnistuse ja teadmise järele ja panid selle kirja. Aga mis meie nägime, kui kaua kestis see seadus? Ei kestnud kaua seepärast, et tõsiasi ei arvestatud. Tõsiasiad määrasid selle ideaalse seaduse saatuse ja heitsid selle kõrvale. Öeldakse, et peab kontinuiteeti pidama. Seda meie teeme, arvestades 1933. aasta Põhiseadust, kui läheme tagasi ja võtame 1920. a., selle ideaalse Põhiseaduse, aluseks, siis ma olen enam kui kindel, et see Põhiseadus annab võimaluse riigipöõretele ja rahutustele. Siin võetakse eeskujusid mujalt. Endisele Põhiseadusele, 1920. a. Põhiseadusele on ju Shveitsist võetud eeskujuga. Kas on meil Shveitsi olud ja Shveitsi kodanike mentaliteet? Nad tegutsesid ja tegid oma tuleproovid ammugi Morgengarteni ja Sempachi juures, meie tegime oma proovi 20 aastat tagasi. Ei ole võimalik, et üks võõras süsteem pannakse täielikult maksma meie juures. Kas keegi võib öelda, et Inglise ja Prantsuse süsteem meil maksev võiks olla. Siin kõneldi ka Ameerika süsteemist. Ameerika ja Inglise kodanikud on teistlaadi hingeeluga kodanikud ja seepärast on neil ka teissugune süsteem. (V a h e l h ü ü e.) Ma arvan, et ma kõnelda võin, ma ei seganud teile mitte vahele. Rahvas on otsuse teinud, ja ma usun — omapäraselt: 1) et meil demokraatlik vabariik, 2) et riigipea juhib riiki ja tema juures on kaks koda, mis on tasakaalustatud võimuga. President on kõrgeim juht. Kas siin on sellejuures kahtlust presidendi instituudi kuju juures või nende funktsioonide juures? Seadusandlik võim on alati võitluses täidesaatva võimuga, ja nende tasakaal öieti on see, mis ideaalne oleks. Nad ei ole aga siiski kunagi tasakaalus, vaid üks on ikka ülivõim ja teine püüab seda

tasakaalu kätte saada või ülivõimu. Nii on tõsiasi. Ma ei taha teoretiseerida, aga käesolevas korras on üldiselt selge, et meil on tarvis suurevõimulist riigipead ja seadusandlikku rahvaesindust, mis koosneks kahest kojast. Siin kõneldi, et kas teine koda vajaline on või mitte. Meil on see rahva otsus ette antud, et see on vajaline. Ja et ta vajaline on, siis ma võin vahest toetuda mõnele teatele, — ma ei loe palju literatuuri. Riikide konstitutsioonides on väga väike protsent ühekojalisi parlamente, ja need ühekojalised põevad kõik suurelt osalt kriisi. Võtame näiteks mitmed naaberriigid. Ka Shveitsi konstitutsioon on vana ja on püsinud. Türgi konstitutsioon on päris uus, 1934. a. parandatud. Selle kohta ei või öelda midagi, sellepärast, et ta on liiga noor. Nii siis kui meie nüüd selle küsimuse juures selgusel oleme, siis seame üles teise küsimuse, kas see Põhiseaduse eelnõu vastab neile põhimõtetele või ei. Rahva otsuses ei ole võimupiirid ja ulatused kindlaks määratud, sellepärast jääb vaba voli määrata selles eelnõus siis võimupiire Rahvuskogule oma arvamise järgi. Peasi, et eelnõu põhimõtetele vastab.

Ma puudutan mõnd üksikut kohta. Siin kõneldi, et kodanike põhiõigused ei ole küllalt kindlaks määratud üksikasjades. Teised kõnelesid, et liiga abstraktselt on öeldud. Muidugi, igal on oma arvamine, ja iga arvamist peab austama. Vaadake, kui võtame teised konstitutsioonid ja loeme neid, siis leiame, et põhiõigused on pea kõik ühesugused, aga täitmisviisid on teised. Ei või keegi öelda, et Türgimaal, kus konstitutsioon kõige uuem ja vabameelsem, vabaduste täitmisviis oleks samasugune, kui meil või Soomes. Nii siis on mitmed tegurid ja tõsiasi, mis on määravad, ja iga kodanik, kui individualist, püüab enesele rohkem ja rohkem õigusi saada. Riik aga teiselt poolt tahab neid õigusi võimalikult kärpida. Ega siin vahe, keskteie leidmine ei ole kellelgi kerge. Meie kõik näeksite heameelega, et riik oleks tugev, et riigi hea käekäik oleks silme ees kõigil, ja et sellejuures ka kodanikud kõik oleksid hästi vabad ja iseseisvad ja kuigi see tegelikus elus nii ei ole, siis meie peame sinnapoole püüdma. Vanad roomlased ütlesid küll ühelt poolt, et riigi hea käekäik on üle kõige, aga ka riigile tuleb kodanikul anda ainult niipalju, kui oma julgeoleku ja vara kaitseks tarvis läheb, nüüdsed ajad on teissugused. Vana Rooma ei või meie eeskujuks võtta, sest seal oli demokraatia hoopis teissugusel alusel kui

praegusel korral. Seal oli ainult üks väike kätputäis riigikodanikke, aga kui kõik tulid Rooma riigi kodanikuks, siis Rooma riik langes, langes ta sellepärast, et nende kodanike tublidus langes. See on igalpool nõnda. Inglismaa on võidelnud kaua, ja kui siin kõneldi, et 17. sajandil valitses Inglismaal sama olukord kui praegu Eestis, siis pean ütleva, lugege Inglise ajalugu, sealt näete, et Inglismaa on 17. sajandil hoopis teissugustes olukordades olnud, seal ei olnud julgeolekut, ja hääleõigus oli koguni kitsendatud kaua aega. Meie teame, et alles 1834. aastal sai suurem osa kodanikest hääleõigusest osa, ja pealegi laiemad kihid, nagu töölised nii linnas kui maal, said hääleõiguse alles 70-aastate ümber. Praegugi ei ole Inglismaal üldine hääleõigus maksmas, ja Inglismaa õigusteadlased ei või öelda, misugused tulemused õieti Inglismaale annab 1918. a. valimisseadus. Seda võime näha alles mitmekümne aasta pärast. Sellelt seisukohalt välja minnes arvan mina, et meie oma ülesannet peame siin suure tõsidusega võtma ja katsuma võimalikult ühel meel seda teha. Põhimõtetes olgu kõigil üksmeel, üksikasjades tuleb aga vaielda kuni viimsete võimalusteni. Üksikasjad annavad võimu ulatust selles eelnõus vähendada või suurendada. Väga rõõmustav oli, et prof. Piip siin eriti kaitses eraomandust. (N a e r.) Ma lisan veel siia juurde, et prof. Piibul ei ole teadmata, et Türgi-Egiptuse konstitutsioonides seisab, et konfiskatsioonid ja revisitsioonid ei tohi olla. Mõnes konstitutsioonis on, et need võivad olla õiglase hinna eest ja uuemal ajal isegi — turuhinna eest. Siin ei seisa seda aga veel, siin seisab — tasu eest. Aga ma kõnelen päris tõsiselt, mis tähendab tasu? Tasu võib ära määrata. Nii et mina täiesti ühinen prof. Piibu arvamusel.

Siis öeldi, et siia kavas on juurde toodud uusi asju, nimelt kohustused. Ja peale kohustuste on veel perekond ja noorsookasvatamine. Aga väga kahju, et seniajani need ei ole meie Põhiseaduses esinenud. On päris kindel, et kodaniku kohustused tulevad ära määrata. Kodanike põhimõtte ei ole see, et ainult leiba ja muud midagi, vaid — leiba ja tööd. Ja seda siin võimaldatakse. Kuidas seda üksikasjalikult ära määratakse, see jääb edaspidise hooleks, seda määravad eriseadused.

Edasi oleksin mina väga selle poolt, mis paragrahv kolmandas on öeldud: Kõik seadused ja määrused, mis antakse, peavad olema kokkukõlas Põhiseadusega. Seda aga

ei kontrolli keegi, ja ma tean, et Riigikohus andis kord seletuse meie endise Põhiseaduse § 83 kohta, et ei või ühtki maksu peale panna, ja muutis valitsuse määruse. See oli novembris 1934. Teist säärast seletust Riigikohtu poolt ei ole ma leidnud. See oli kriisimaksu suhtes. See maks oli ilma seadusliku aluseta peale pandud ja muudeti nüüd kaebuse peale ära. Aga enne kui seadus antakse välja, oleks küll tarvilik, et kõrgem kohus selle läbi vaataks, kas ta põhiseaduse huvides ja mõttes on antud, samuti ka dekreedid. See oleks väga tähtis, sest võib-olla seadus vormi poolest vastab põhiseaduse nõuetele, kuid sisu poolest aga mitte. Nii kõrvaldataks paljudgi arusaamatusi.

Siis toodi siin ette, et rahva võimu on kärbitud, see tähendab, et valija vanus on määratud kindlaks 23 aasta peale. Selle küsimuse üle ei taha ma üksikasjalisse vaidlusesse astuda, tähendan vaid nii palju, et Soomes on see kindlaks määratud 24 aasta peale, ja see ei ole sünnitanud pahandust nende juures. Ma ei ole kuulnud, et pahem tiib, kes Soomes enamuses, oleks seda küsimust üles tõstnud kogu iseseisvuse aja jooksul. Siin võib ju vastu ja poolt kõnelda, aga see ei tohiks suureks rahulolematuse põhjuseks olla.

Siis edasi — rahvas teostab võimu rahvahääletuse korras Põhiseaduse ja rahvahääletuse seaduse alusel. Seega on öeldud, et rahva käes on kõrgem võim ja see on rahva otsus veebruarikuu hääletusel. Sellest tuleks järeldada, et algatamise õigus peaks rahval olema, sellest peaksime kinni pidama.

Siis presidendi osa, et president riigipeana juhib riiki ja kutsub ametisse valitsuse. Siin võib üksikasjaliselt neid õigusi, mis siin ette nähtud, ümber hinnata, reaalselt vähendada aga palju võimalik ei ole.

Ma ei taha valimiste üle kõneleda, valimisviisid on mitmesugused. Need valimisviisid, mis ühele maale sobivad, ei ole kohandatavad teisele maale ja annavad teissuguseid tulemusi. Kui võtame näiteks Soome valimisviisi, kus erakonnad vahenditult ei vali presidenti, seal on see valimisviis omal kohal, kuid mõnes teises riigis annaks see viis teissuguseid tulemusi. Samuti ka Ameerika valimisviis on jällegi teine. Seal on niisugune valimisviis, et mitte erakonnad ei vali, aga seal on umbes valijamehed, ja mis meie näeme? Kui juba valijamehed neist üksikutest riikidest on valitud, siis on ka teada, missuguse erakonna president tu-

leb, olgugi et presidendi valimised sünnivad 3—4 kuud hiljem. Nii et igal maal on ise valimised oma rahva kohaselt. Valimised ei saa ära jääda kuidagi viisi, aga valimistel on ka oma negatiivsed küljed, ja neid peab silmas pidama.

Siis öeldi siin, et presidendi võib vastutusele võtta ainult riigiäraandmise eest ja muu eest mitte. Aga kuskil, niipalju kui mina olen näinud konstitutsioone, ei võeta presidenti riiklikes ülesannetes muu asja eest vastutusele, küll aga eraelus. Isegi rooma diktaator oli eraelus vastutav, kuigi ta muidu on omni potens valitsemise alal. Nii et kui siia midagi juurde pannakse, siis ainult seda, et president on eraelus vastutav umbes nii, nagu on enamuses konstitutsioonides parlamendi liikmed.

Siis siin tuletati meelde õiguskantslerit, ja see instituut leidis paljude silmis vastuseisu seepärast vist, et tema struktuuri ei ole antud, kellele ta allub ja milline vahetõrjal on presidendiga, valitsusega. See on fikseerimata ja sellepärast ei saa ka tema üle otsustada. Soomes on see õieti riigiprokurör ja siin öeldi, et seal vahest ei ole administratiivkohut. Aga seal on waltion oikeus, ja selle presidendiks on endine Soome president Ståhlberg, nii et seal on küll kõrgem kohus, administratiivkohus, mis sisuliselt umbes sama kui meie Riigikohtu administratiivosakond. Administratiivkohus loetakse Soomes tarvilikuks, olgugi küll, et õiguskantsler on olemas. Ma ei taha siin enam üksikasjaliselt peatuda. Siin puudutati veel seda küsimust, et teine koda peaks ära kaotatama. Pean tähendama, et ta võib olla ju vahest üleliigne, aga kui tahetakse, et valitseks püsiv kord, siis on ta üheks piduriks, mis ei lase põhiseadust nii ruttu muuta, ja seepärast on ta tarvilik. Ka Inglismaal ei leitud tarvilikuks seda kaotada, kuigi parlament on omni potens.

Ma usun, et seaduse kokkuseadjatel olid need küsimused kaalutlusel, ja juhtnöörid ja tõsiasjad on tähtsamad kui dogmad.

Puudutati veel kohut ja seletati, nagu teeks see kohtu sõltuvaks õigusemõistmisel. Seda ei ole siin ette nähtud, siin on ainult muudetud nimetamise moodus. Meie teame, et Inglismaal on teine nimetamisviis, ja peab küsima, kas keegi kahtleb Inglise kohtu õigusemõistmise juures.

Ma ise olen kohtu juures olnud ja pean ütleva, et meie kohtud on täiesti iseseisvad ja rippumatud otsuste tegemisel. Sellegipärast on siin leitud, et kohtunikuks nimetamise viisi tuleks muuta. Nimetamisviiside koh-

ta on mitmeid teooriaid sellel alal olemas, aga nende järele ei saa meil asju otsustada. Siin puudutati veel, et kohtunik peaks olema 3 aastat proovil. Pean aga tahendama, et meie kohtunike kandidaadid on tihti 8 ja isegi 10 aastat proovil ja mõni on kaua lisarahukohtunik, nii ka prooviaeg. On aga kohtunik kord koha saanud, siis on ta täiesti sõltumatu. Eelnõus nähtud nimetamisviis igatahes ei muuda kohtumõistmise viisi ja õiguse teostamist. Siin toodi mitmelt poolt veel etteheiteid, et vaadake, president võib, üks ütles isegi mala fide, katkestada parlamendi istungit. Ma ei usu, et meie sellelt seisukohalt välja läheme või nii mõtleme. Meie rahvas ei vali niisugust presidenti, kes nii toimib, selles olen ma kindel. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei saanud hästi aru, aga kui Teie vast selgemini ütleksite, vastaksin sellele otsekohe.

Põhiseaduse muutmise juures leian mina, et põhiseaduse muutmisel peaks samuti rahvaalgatus olema. Kui öeldakse, et kõrgem võim on rahva käes, siis tuleb sellest ka järeldada, et tal tööpoolest kõrgem võim on, et ta vastaks sellele, milline rahva otsus on.

Vaheaeg kl. 11.43 min. — kl. 12.

J. Järve: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Põhiseaduse ülesandeks on fikseerida riigielu korraldamiseks norme, milleni elu juba arenenud on või mida loodetakse teostada lähemal ajal. Kui sellelt seisukohalt vaadelda esitatud seaduseelnõu, siis paistab silma kõigepealt peatükk 2, mis kõneleb kodanike õigustest ja kohustustest, rida paragrahve, mis oma sisult ja tendentsilt on kõigiti tervitatavad, kuid millel on deklaratsioonide või programmide iseloom ja mis oma laadilt ja sõnastuselt on kahtlemata kohased ja sobivad ülesehitavaks rahvuslikuks programmiks, kuid esitatud kujul võiks neil vaevalt praktilist tähtsust olla põhiseaduses. Ja Rahvuskogul seisab siin ülesanne neile deklaratsioonidele vastav konkreetne sisu anda. Näitena võiks nimetada § 8, kus öeldud on, et „Eesti kodaniku kohus on olla riigitruu“, või § 30, mis lausub: „loov töö nii vaimsel kui ka kehalisel alal on riikliku arenemise alus; töö on isiku õigus ning kohus ühiskonna vastu“ jne. Või võtame § 31, kus teine lõige ütleb, et „laste ja lasterikaste perekondade eest hoolitsetakse eriti“, või § 22 — „perekond on riigi ja ühiskondliku elu aluseks“. Tuleb kahtlemata pooldada, et Põhiseaduses märkimist leiavad ka kodanike kohustused, nii nagu Riigivanema kavas ette nähtud. Eriti aga tahaksin alla kriipsutada § 30, mis kõneleb kodanike töö-

kohusest ühiskonna vastu. Kuid see ei peaks sündima ainult üldsõnalistes, deklaratiivsetes lausetes, vaid sellekohastes konkreetsetes põhiseaduse normides, mis võiksid olla kindlateks juhisteks riikliku elu ehitamisel ja korraldamisel.

Rahuldavamalt kui senistes Põhiseadustes on lahendamist leidnud esitatud eelnõus kiriku ja riigi vahekord, paremini kui 1920. ja 1933. a. Põhiseadustes. Seal oli kiriku ja riigi vahekord ära määratud ja väljendatud negatiivsetes vormelites. Nüüd on aga esitatud eelnõus leitud selleks jaatav vormulatsioon. Teatud mõttes ehk ebakokkukõllalisena tundub selle paragrahvi viimne lõige, mis ütleb, et usuliste talituste täitmine on vaba, „kui see ei kahjusta avalikku korda ega kõlblust“. On ju iseenesest mõistetav, et kõigi toimingute ja esinemiste kohta makstab seadus, et need ainult sedavõrd lubata- vad on, kui võrd nad ei kahjusta avalikku korda ja kõlblust. Ei näi olevat veenvat põhjust, mis pärast seda usuliste talituste kohta eriti alla kriipsutama peab, kus see kõige vähem tarvilik olevat paistab. Kuid nende kohta maksab ju üldine seadus, sama kui igasuguste esinemiste, kõnede jne. kohta.

Tervitav on § 22, mis kõneleb riigi kohustest noorsoo kasvatamisel. Kultuuri ja haridusküsimusi käsitleb eelnõus kaks paragrahvi: § 23 ja 24, senise ühe paragrahvi asemel. Kuid võrreldes senisega ei too eelnõu muudatusi, välja arvatud, et koolide ülevalpidajatena on ette nähtud ka omavalitsused. Meie Rahvuskogul on teada, et laialdast haridusküsimust ei saa lahendada Põhiseaduses. See peab eriseaduste ülesandeks jääma. Kuid arvesse võttes meie kooliküsimuse erilist olukorda ja arengut, ei oleks vast põhjendamata see nõue, et Põhiseadus võimaluse piires teatud kindla sihi ja raami annaks. Lugupeetud Rahvuskogu liikmed teavad, milline valulaps on meie kool. Vaevalt leiame teist ministeeriumi, kus oleks nii vähe kavakindlust ja süsteemi kui Haridusministeeriumis. On teada alalised kursimuutused, mis on tingitud uute isikute tulekust haridusjuhtide kohale. Sel alal on lubamata palju katsetatud. Sellele tuleb lõpp teha ja luua arenemise võimalused koolile ja hariduselule. Kui lugupeetud ülikooli esindaja on siin ülikooli oma kaitse alla võtnud, siis ma arvan, et meie Põhiseadus peaks meie rahvakooli ja rahvahariduse laiaulatuslikult oma kaitse alla võtma. Nähtavasti ei ole see korda läinud harilikul seadusandlusel. Hariduselu korraldamisel

tuleb maksuma panna põhimõte, mida üldiselt pooldatakse, nimelt ühtluskooli põhimõte. Muidugi see on tehniline küsimus, mil viisil ja kuidas seda Põhiseaduses saaks lahendada. On selge, et rahvahariduse aluseks jäägu algkool, kus edasiõppimine võimaldatud on kõigile andekuse järjekorras. Kui jälgida viimaste aastate hariduspoliitikat, siis näeme, kuidas osale rahvakihtidele hariduse saamine on raskemaks muutunud kui teistele. Viimaste aastate koolireform on kaasa toonud seda, et need, kes tahavad kesk- või gümnaasiumi haridust, on sunnitud algkooli neljandast klassist välja astuma ja kesk- või algkooli minema. See asjaolu toob suuri raskusi eriti maarahvale, kes paari aasta võrra varem on sunnitud oma lapsed linna kooli saatma. Meie teame, et peale majandusliku kaotuse on see seotud ka muude suurte raskustega, sest igaüks teab, mis tähendab nii noorte õpilaste saatmine võõra hoole alla. See asjaolu toob kaasa nähte, et meie hariduse ja rahvajuhtide komplekteerimine ei sünni enam sel määral maarahva keskel kui linnadest. Mis tähtsus on sellel, kui meie deklareerime demokraatlikkust, kui aga tegelik olukord sellega kokkukõlas ei ole.

Mis puutub meie senisesse koolikorraldusse, siis on teada, kuidas seal mõndagi head on olnud. Hiljuti meie kuulsime, kuidas näiteks Soome ja Rootsi haridustegelased meie koolikorralduse on eeskujuks seadnud. Samal ajal meie pingutame jõudu selleks, et seda jälle muuta järjekordselt.

Omavalitsuste kohta avaldas eile üks Rahvuskogu liige arvamist, et omavalitsuse korraldus Põhiseaduse eelnõus puudulikult on sõnastatud, ja et selles mõttes eelnõu täiendada tuleb, kindlaks määrates lähemalt omavalitsuse korraldusi. Vist mõttes ta siin ka omavalitsusi. Samal ajal sama kõneleja tähendas, et rahva arvamine olevat 1936. a. rahvahäälusel näiteks valitsemise küsimuses üldiselt sama, mis 1933. a. rahvahäälusel, mil vastu võeti praegukehtiv Põhiseadus. Kui see nõnda on, siis ei tohiks aga unustada, et 1933. a. Põhiseaduse läbiminekus õige suurel määral kaasa aitas laiaide rahvahulkade eitav seisukoht just maaomavalitsuste vastu, siis on ometi arusaadav, et on täiesti põhjendatud see seisukoht, nagu seda meie näeme praegu esitatud eelnõus. Siin ei ole kaugemale mindud, kui praegune üldine olukord seda õigustaks ja seda ka võimaldaks.

J. S o o t s: Väga lugupeetud Rahvuskogu

liikmed! Rahvuskogu on otsustanud oma töö aluseks võtta selle Põhiseaduse kava, mis Riigivanema poolt esitatud. Selle kava kohta on kahe päeva jooksul väga mitmelt poolt sõna võetud, rõhutades selle kava häid külgi kui ka puudusi, lähtudes ühelt kui teiselt seisukohalt. Seepärast ma arvan, et minul üldiselt selle juures ei tarvitse enam peatuda.

Agaga ma ei või mööda minna ühest küsimusest, nimelt sõja, rahu ja riigikaitse küsimusest, esiteks seepärast, et see küsimus on minu valijatel — Vabadusristi kavaleridel — eriti südamel, et see vaev ja töö, mis nad teinud, mitte võib-olla vahest Põhiseaduse puudulikkuse pärast ei läheks kaduma, ja teiseks ka seepärast, et need isikud, kes seda küsimust siis seni on puudutanud — on käsitanud seda küsimust puht teoreetiliselt, jättes arvestamata meie oma kogemusi.

Siin kanti ette ja soovitati, et sõja kuulutamine kuuluks rahvaesinduse võimkonda. Ma pean ütleva, et rahvusvaheline õigus küll niisuguseid norme tunneb, nagu sõja kuulutamine, aga praegusel ajal ta on kaunis iganenud. Juba Vene-Jaapani sõda tekkis ilma sõja kuulutamiseta sellega, et jaapanlased ühel ööl tungisid Port-Arturi reidile ja hävitasid vene laevastiku. Venelased loomulikult pidid sellest järelduse tegema. Mäletan hästi, kuidas vaieldi selle üle ja räägiti, et mõelge, missugusel barbaarsel viisil tungib jaapanlane öösel vene laevastikule kallale, et see ei ole rahvusvahelise õigusega lubatud. Agaga ma mäletan ka, et sel ajal rahvusvahelise õiguse professor Martens astus välja ja seletas, et rahvusvaheline õigus ei nõua sugugi sõja kuulutamist, sõda võib ka tekkida teisiti.

Edasi vaatleme, kuidas meie sõda algas. Nüüd tagantjärele meie teame, kuidas venelased valmistusid meie vastu sõjaks, kuidas nad Bresti rahulepingu ühekülgselt tühistasid ja kuidas nad üles kutsusid rahvast meie vastu sõdima. Agaga seda oleme kõik tagantjärele teada saanud. Tegelikus elus sündis see aga nii viisi, et ühel novembrikuu pimedal hommikul Narva linna elanikud kuulsid suurtükkide mürinat ja kuulipilduja raginat ning püssilaskmist. Kodanikud tõusid üles, hakkasid järele pärima, mis siin lahti on? Selgus, et sõda on lahti, vaenlane on kallale tunginud, valvepostid olid seda märganud ja olid abi häirinud, — ja lahing oligi lahti ning sõda hakkaski peale. Sõditi kuni õhtuni, ja tulemuseks oli see, et Narva linn langes vaenlase kätte. Seejuures sõda ei olnud meile kuulutatud, ega kuu-

lutatud seda ka pärast. Nüüd tuli meil vaid otsustada, mis edasi teha. Vabariigi Valitsus seda kaaludes otsustas tekkinud sõda jätkata, ilma et sõda oleks kuulutanud.

Edasi ma peatuksin selle juures, kuidas rahu sõlmiti ja kes seda otsustas. Sel ajal oli koos majasteet, see tähendab, Asutav Kogu. See ei olnud harilik rahvaesindus, piiratud ülesannetega, vaid ta võis kõik teha, mida tahtis. Kui ta oleks tahtnud, ta oleks võinud valitsemagi hakata, ta oleks võinud ka eridelegatsiooni välja eraldada ja öelda, et teie siin olete kohtunikud, mõistke kohut. Kui tema aga ei teinud seda, siis välja minnes vaid puht otstarbekohasuse seisukohalt. Rahuläbirääkimised otsustas aga siiski Vabariigi Valitsus. Ta alustas neid sellele vaatamata, et rahuläbirääkimistele tulemise kutse oli adresseeritud „Tallinna valitsusele“ ja mitte — „Eesti Vabariigi Valitsusele“. Ja see „Tallinna valitsus“ vastaski, et ta võtab „Moskva valitsuse“ kutse vastu. Ja nii asusidki „Tallinna“ ja „Moskva“ valitsused rahuläbirääkimisi pidama, teades, et ühe taga seisab Eesti Vabariik ja teise — Nõukogude Vene. Ja kui rahu oli sõlmitud, siis tuli valitsus selle lepinguga Asutava Kogu ette, ja Asutav Kogu kinnitas selle. Nüüd on küsimus, kas ta kinnitas selle kui rahvaesindus või kui majasteet? Minule tundub, et ta kinnitas selle kui majasteet. Oleks sel ajal olnud riigipea ja meil maksnud teissugune kord, siis seda kinnitamist oleks toiminud riigipea. Aga rahvaesindus meil ei ole kinnitanud midagi sarnast.

Edasi räägiksin teisest Eesti sõjast, ma mõtlen landesvääri sõda. Kuigi see sõda meile operatiivselt vaadatuna on vabandussõja üks lüli, juriidiliselt vaadatuna on see aga omaette sõda. Landesväär algas omaette sõda, ja meil tuli temaga ka omaette rahu sõlmida. Selle sõja otsustas õieti Vägede Ülemjuhataja. Sõjalise tegevuse tagajärjel enamlaste vastu Lätimaal oli tekkinud seesugune olukord, et ülemjuhatajal ei jäänud muud üle kui oma vastutusel teotseda. Ta teatas landesväärile, et minu väeliini lähed Ramotzkaja — Alt-Schwaneburgi raudteeliini mööda, ja palun sellele liinile mitte rohkem läheneda kui 20 kilomeetrit. Kui rohkem lähenete — oleme sunnitud jõuga vastu hakkama. Teiselt poolt vastati, et palume teid taganeda Eesti keele piiri taha, see tähendab Valga ja Tartu linnani, kui te seda ei tee, tungime teile kallale. Ja nii tekkis sõda. Otsekohe ei saanud valitsust informeeridagi, vaid seda suudeti alles järgmisel päeval. Ta tuli kokku

ja kaalus olukorda. Leidis Vägede Ülemjuhataja otsused õiged olema ja ütles, et tuleb sõdida edasi. Aga sel ajal oli jällegi majasteet, s. o. Asutav Kogu koos. Ta ei seganud end sugugi sellesse asjasse ja alles siis, kui võit oli käes, informeeriti Asutavat Kogu sellest, ja Asutaval Kogul jäi vaid need võidud heaks kiita. Samuti tuli ka rahu landesvääriga sõlmida sõjaväevõimude eneste algatusel. Liitlased olid koos, nõudsid läbirääkimiste algatamist rahu asjus, ja tulemuseks oli, et sõda lõpetati.

Edasi ma peatuksin veel ühe juhu juures, kus meil sõda küll veel ei olnud, aga kus sõjaohut oli, see oli 1. detsember 1924. aastal. Nüüd tagantjärele teame, kuidas see asjadekäik tegelikult oli ja kuidas see kava oli, millega meid taheti vallutada. Kava oli sarnane, et haaratakse võim ja niipea kui raadiojaam käes on, saadetakse teade kogu maailmale, et Eestis on uus kord, uus valitsus, ja palutakse sõpru piiri tagant appi Eesti buržuude vastu võitlema. Naabri väed aga ootasid piiri taga seda kutset ja ei tulnud üle ainult seepärast, et raadiojaam ei saanud neile kutset saata. Nüüd oletame, kui oleks raadiojaam saatnud neile kutse, ja need väed oleksid üle piiri tulnud, kas teie arvate, et nad oleksid kuulutanud sõda? Ei oleks. Ja kuidas meie tegevus oleks arenenud, kas meie oleksime pidanud kuulutama sõda? Vist mitte. Aga teotsema oleksime pidanud hakkama, ja keegi võim oleks pidanud otsustama, kas teotseda või mitte. Ja otsus oleks pidanud ruttu tehtama. Mulle tundub, et meie oma leksikonist võiksime niisuguse sõna, nagu „sõja kuulutamine“ maha kustutada. On päris kindel, et meie imperialistlikku sõda ei alusta — siis ei ole ka meil sõjakuulutamist tarvis. Ja nagu kindral Reek siin arvas, meile ka keegi sõda kuulutama ei hakka, vaid kõige tõenäolisem on niisugune variant, et ühel hommikul ärkame üles, kuuleme, et vaenlase lennukid pommitavad Tallinat, kuuleme varsti, kuidas meie lennukid hakkavad põristama ja kuidas meie suurtükid hakkavad laskma, et mõnda lennukit maha lasta ja selle kaudu teada saada, kes see vaenlane on, kes nii viisi tuleb meile peale. Ja vist samal ajal kõlistatakse ülemjuhataja kabinetti kustki merekaldalt, et ööpimeduse katte all on vaenlase sõjalaevastik Tallinna alla tulnud ja tahab tungida reidile. Mis teha? Kas lasta patareidest võõra laevastiku pihta või mitte? Mul näib, et sarnane pilt on vist kõige tõenäolisem tulevikusõja alguse pilt. Sõda tekib iseenesest, ilma kuulutamise-

ta, vastuhakkamise näol pealetungijale, enesekaitseks. Tekib küsimus, mis teha edasi, kas kuulutada välja mobilisatsioon või mitte? Seda on tarvis ruttu otsustada, ülemine ühe tunni jooksul, ja oodata siin rahvaesinduse otsust oleks väga suur aja kaotus. Võib tekkida isegi niisugune otukord, et rahvaesindus üldse ei saa tulla kokku. Ma tuleksin meelde 1. detsembril 1924. a., kus Riigikogu alles õhtul võis kokku tulla, aga siiski võis. Kuid mõnes olukorras ei saaks ta üldse kokku tulla. Kui oodata nii kaua, jääb otsus tegemata. See aga on lubamata.

Mulle näib, et riigi president kui kõrgema täidesaatva võimu esindaja peab sarnased küsimused otsustama, millega tagatakse tarviline kiirus. Seepärast tundub mulle, et Põhiseaduses on väga õieti öeldud: „otsustab sõja ja rahu“, säärane redaktsioon aga „kuulutab sõja ...“ jne. ei ole otstarbekohane, sest sõja kuulutamist uuemal ajal harilikult ei ole, sõda tuleb kuulutamata.

Mulle tundub, et meie oludes on ainuke säärane võim, kes seda realselt võib teostada, riigi president, aga mitte rahvaesindus.

Edasi, kuidas oleks lugu rahuga. Võiks oletada, et sagedamini see ei tarvitseks olla nii kiire kui sõja kuulutamine. Võib aga siiski tekkida säärane olukord, et rahvaesindust ei saa kokku. Tuletame meelde meie iseseisvuse väljakuulutamist. See pidi õieti sündima Maapäeva, s. o. rahvaesinduse poolt, aga Maapäev ise viibis niisuguses olukorras, et ta ei saanud tervikuna kokku tulla ja andis oma volituse üle oma kolmele liikmele, s. o. Päästekomiteele, kes ka selle ülesande täitis. Võib oletada, et kui sõda on õnnelik, siis niisugust olukorda ei teki, kus rahvaesindust kokku ei saa. Ka meie loodame õnne peale, aga ega keegi selle õnne peale kindel ei saa olla. Ma tuletan meelde Läti valitsuse olukorda Liibavi reidil. Ka seal võis valitsus siiski midagi teha, kuna rahvaesindus ei saanud üldse kokku tulla ega midagi ära teha. Seepärast mulle tundub, et ka rahutegemine tuleb jätta presidendi kätte. Mõned avaldasid arvamust, et presidendi kohal võib leiduda niisugune mees, kes asju mitte küllalt järele kaaludes otsustab. Meie omad kogemused näitavad, et mõni meie riigijuht meie kodustes asjades mõnikord mitte küllalt tasakaalukas pole. Meie teame näiteks, et kui Tartu „Vanemuises“ mürglit tehti, siis selle järele Tartu maakond kuulutati sõjaseaduse alla. Aga kõigis välisküsimustes on meie riigijuhid ennem ehk liigagi ettevaatlikud olnud.

Millega on siis seletatav, et meie näiteks Valga ära jagasime ja seal ei saadud nõnda palju kätte, kuipalju see vahest meie rahva enamuse tahe oli. Ma toon ka näite, kus terve Vabariigi Valitsus jällegi väga kaalus küsimust, ja selle peale vahest rohkem aega kulutas kui tarvis. Nimelt kui viimasel pealetungil Petrogradile loodearmee oli lüüa saanud ja hakkas taganema, siis pöörus ülemjuhataja Vabariigi Valitsuse poole, et kõigi tunnuste järgi Vene loodearmee ei kavatsengi vastu hakata vaenlasele ja silmnähtavalt tahab põgeneda Eesti vägede seljataha Narva jõe läänekaldale. Sõjaliselt seisukohalt on see mulle vastuvõtmatu: relvastatud kahtlasi jõude ei tohi olla läänepool Narva jõe, s. o. meie vägede seljataha, ja seepärast minu kavatsus on, ütles ülemjuhataja, niipea kui nad Narva jõest üle lähevad, neil relvad käest ära võtta. Aga teisest küljest, kuna liitlased Vene loodearmeed toetavad, on see rahvusvaheline küsimus, mis poliitilisi sekeldusi võib tuua, seepärast palun, et valitsus siin seisukoha võtab. Ja valitsus tuli kokku, kutsuti ka esindajad Asutavast Kogust, räägiti, kaaluti. Umbes kolm tundi oli juba räägitud, aga otsusele ei saadud. Selle peale ütles ülemjuhataja — täna mul ei ole veel tarvis teada otsust, kuid homme õhtuks, siis on mul seda tarvis teada, ja palun mulle valitsuse otsus homme teatavaks teha. Kui selleks ajaks valitsuse otsust ei tule, siis ma juba omal algatusel pean neilt sõjariistad käest ära võtma. Oodati, oodati, viimaks teisel päeval tuligi valitsuse otsus. Kuid seda valitsuse otsust ei tehtud teatavaks loodearmeele, ja kui selle otsuse täitmine algas, tuli see loodearmeelastele üllatusena. Kahtlesid isegi sarnase otsuse juures ja alles dokumendi ettenäitamisel kadus kahtlus.

Seda ma tõin näitena, kui ettevaatlikult mõnd rahvusvahelist küsimust otsustatakse ja venitatakse rohkem kui vast hädapärast tarvis. Ja mulle tundub, et kartus, et sõda algataks vahest kergel käel, on minu arvates täiesti alusetu. Sarnast kartust võiks väljendada kuskil kuningriigis, kus kuningakojas liikmeid on mitmesuguseid. Kuid kui meil on valitud president, siis seda karta ei maksa. Ja seepärast ma julgen soovitada nende nimel, kes mind siia on saatnud, ja oma kogemuste najal, mis mul vabadsõjast on, et see küsimus — sõja ja rahu otsustamine — jäetaks riigipresidendi võimkonda sel kujul, nagu see kavas on ette nähtud.

A. Veiderma: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Ma ei kavatse teie kallist aega asjatult raisata ja püüan võimalikult vähem korrata seda, mis öeldud. Kuid ma ei saa ka kordamisest mööda minna, sest pean oma seisukohti põhjendama.

Miks tekkis meil põhiseaduse kriis? Seepärast, et 1920. a. Põhiseadus tegi ülimaks võimuks Riigikogu, milline olukord ei võimaldanud korralikult riiki valitseda. Riigikogu püüdis olukorda küll parandada, kuid siiski ei suudetud küsimust lahendada. Kui tuli 1933. a. rahvahääletus, oli uus Põhiseaduse kava küll paljudele vastuvõtmatu, aga nad siiski hääletasid poolt, sest küsimust oli tarvis kuidagi lahendada. 1936. a. rahvahääletus tuli seetõttu, et meie olime sattunud teise äärmusse: ülivõim oli antud nüüd riigipea — Riigivanema — kätte, kes võis välja lülitada tähtsaima organi — rahvaesinduse — ja et sarnane olukord oli vastuvõtmatu, — otsustas rahvas asja lahendada nii, nagu see on teil teada. Kui hääletuse ajaks tehti eel- ja kihutustööd, siis üheks tähtsaks motiiviks ettepaneku kaitseks oli see, et meie vabariigis peab olema niisugune kord, et ka rahvaesindusel oleks kindlustatud oma koht.

Minu arvates president ei ole rahvahääletuse otsuse kohaselt magav lövi, nagu siin ühe kõneleja poolt tähendati. See, kes „juhhib riiki“, ei ole passiivne organ, kes ainult presideerib, vaid ta võtab kõigist riigivalitsemise elu avaldusist aktiivselt osa. Presidendi võim ei saaks aga olla nii suur, et ta võiks välja lülitada rahvaesinduse töö. Meie uus Põhiseadus peab andma võimaluse ja looma ka kindlustuse, et esinduskogud saaksid töötada ja oma kohuseid täita. Minu arvates esinduskogu tööaeg — korralistel istungitel 3 kuud — on liiga lühike. (H. Kukke: See on eksitus!) Ma ise ei arvestanud välja. 70 päeva on nähtud ette eelarve arutamiseks; võib-olla selle aja jooksul ei saa esinduskogu tööga valmis, seepärast tuleb esinduse tööaega pikendada.

Asun nüüd teise esinduskogu ülesande — seadusandluse juurde. On terve rida küsimusi, mida eriti kiirelt peab lahendama. Selleks on ette nähtud dekreedioigus. Dekreetide andmisega ei tohiks minna aga liiga kaugele. Kuigi maksmapandud dekreet tuleb pärastpoole rahvaesinduses arutamisele, on ta siiski juba jõus, tagajärjed on käes, ja teinekord ei saa enam midagi muuta. Võib-olla tuleb sarnane president, kes leiab, et teatud reform on hädavajalik, kuna maksev korraldus nõuab riigilt väga suuri kulusid,

— ja ühekorraga paneb maksma laiaulatusliku uuenduse, mis puudutab kogu meie elu. Seepärast tuleks lähemalt defineerida, mis tähendab „edasilükkemata riiklik vajadus“. Ei tohi luua olukorda, et rahvaesindus ei saaks kaasa rääkida otsustavalt suureulatuslikes riiklikes küsimusis.

Edasi eelarve küsimus. Eelarve-õigus on suurim õigus, mis on rahvaesindusel. Esitatud kava järgi võib tekkida olukord, et eelarve suhtes ei ole rahvaesindusel suuremat midagi otsustada. Tõsi, et ei tohi kustutada neid kulusid, mis seadusega on määratud. Kuidas siis saab valitsus niisugusel korral seadust täita? Teiselt poolt võib olla niisugune olukord, et suurem osa kulusid kindlustatakse dekreetidega, sel puhul kõik summad on broneeritud ja rahvuskogul ei ole siin midagi öelda, ta ei saa midagi siin teha. Minu arvates dekreetidega ei tohiks eelarves kulusid broneerida ja rahvuskogul olgu õigus nendes summades muudatusi teha.

Valitsuse ja rahvaesinduse vahel peab olema koostöö, nagu see on öeldud ka rahva otsuses. Ei saaks valitsus töötada, kui tal puudub esinduskogu usaldus. Seepärast ei maksaks usalduse-küsimuse hääletamist teha keerukaks. Teine koda tuleks usalduse-küsimuse otsustamisest välja lülitada. Arvan, et ei maksaks karta, et uus parlament seda õigust kurjasti tarvitaks. Me oleme väga hellaks muutunud sagedaste kriiside mõjul, nagu see oli varemalt. Teatavasti oli tol ajal tegemist enam erakondade kombinatsioonidega, kui tõsiste umbusalduse avaldamistega. Ka võttis varemalt aega uue valitsuse moodustamine. Praegusel juhul läheb uue valitsuse moodustamine kiiresti. Umbusalduse avaldamine peaks sündima aga kvalifitseeritud — ütleme $\frac{2}{3}$ enamusega. Sel puhul tuleks valitsusel lahkuda või rahvas uue valimisega peaks otsustama, kellel on õigus.

Teise koja koosseisu juures tuleb mõelda. Norra süsteemi ma ei poolda, sest Norra süsteem ei anna midagi uut. Olen Norra süsteemi lugenud ja leiän, et seda meil eeskujuks ei maksa võtta, kuna teine koda kujuneks siis esimese koja koondatud koo- piaks, seal istuksid erakondade komitee esindajad.

Presidendil on rahvahääletuse kohaselt väga suur võim ja autoriteet ja sellepärast peab ta ka oma võimu saama otseselt rahva käest. On küsitav, kas on otstarbekohasem, et mõlemad kojad omaette üles seavad presidendi kandidaadi. Leiän, et mõlemad

kojad peaksid kandidaadi ühiselt üles seadma, ja seejuures tuleks anda võimalus ka vähemuse kandidaadile, kes saab 30—35% häältest, tulla rahvahääletamisele. Valimine peab võimaldama rahvale ka valiku vähemalt kahe isiku vahel. Ma ei arva, et omavalitsuste esindajad nii aktiivsed oleksid ja omalt poolt kandidaadi üles seaksid, sest nad ei ole poliitilised esindused. Kandidaatide arv ei tohi olla suur, võiks olla kaks või kõige rohkem kolm. Kui neid aga liiga palju on, siis hääled killunevad ja uuel presidendil, kes on valitud vaid võrdleva enamusega, ei oleks vast küllaldaselt autoriteeti.

Edasi tahaksin puudutada küsimust, kuidas Põhiseadus maksma panna. Rahva otsuses ei ole öeldud, kes seda otsustab, küll on siin räägitud, et see peaks sündima uue rahvahääletuse kaudu. Mina leian, et suuri eelnõusid ei saa rahvas otsustada. Küsimused, mis pannakse rahvahääletamisele, peavad olema lihtsad ja selged. Kui võtta Põhiseadus terves ulatuses, mis on väga keeruline, siis tõuseb iseenesest küsimus, kas rahvas saab selles küllaldaselt orienteeruda. Kui mõne küsimusega minnakse rahva ette, siis peab olema sellel küsimusel ka kandja ja selgitajad. Kahtlen, kas Rahvuskogu liikmed, kes on tulnud siia oma igapäevase kutsetöö juurest, võtaksid selle suure töö enda peale. Ja kas ei kordu sama lugu, mis sündis Riigikogu eelnõudega. Riigikogu esimene põhiseaduse eelnõu kukkus läbi mitte sellepärast, et rahvas oleks vastu olnud, vaid seepärast, et ei olnud eelnõu kandjat. Riigikogu liikmed võtsid põhiseaduse muutmise eelnõu küll vastu, aga kui nad tulid rahva hulka, siis olid nad kas erapooletud või rääkisid hoopis teist keelt. Ja tagajärg — põhiseaduse eelnõu kukkus läbi. Kujutame ette, Põhiseaduse kava kukub rahvahääletusel läbi. Kuidas lahendada siis oma põhiseaduse kriisi? Oleks antud moraalne hoop Riigivanemale, valitsusele ja Rahvuskogule. Me seisaksime siis lahendamatu olukorra ees.

Lõpuks arvan, et me peaksime oma Põhiseaduse ette seadma ka lipu ja nimelt selle sissejuhatusel näol, mis oli endisel Põhiseadusel. Lipp otseselt ei kohusta, ta ei anna ka õigust, aga ta märgib vaid ideed ja aated, mis kannavad uut Põhiseadust. Ja mispärast ei peaks meie seda lippu andma oma Põhiseadusele? Vanas Põhiseaduses on öeldud, et „Eesti riik on rajatud õiglusele ja seadusele ja vabadusele“, ta on pandiks rahvale temale „ühiskondlikus edus ja üle-

üldises kasus“. Iga vana ja iga noor, kes loeb lipukirja, nagu ta on endises Põhiseaduses, on haaratud neist suurtest aadetest. See lipukiri on tarvilik laialdasele rahvamassile, ta on juhiseks meie noorsoole. Selle lipukirja peaksime püstitama oma uue Põhiseaduse ette otsa.

F. Karlson: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Mina ei kavatsen siin sugugi sorima hakata esitatud Põhiseaduse eelnõu kallal ja üksikuid küsimusi käsitada, sest neid küsimusi on puudutatud väga mitmelt poolt, ja süstemaatiline läbitöötamine algab pärast vastavates komisjonides. Tahaksin rõhutada ainult kaht kõige tähtsamat momenti. Esiteks meie suhtumist rahvasse. Mis mõistetakse selle all — rahvas kui riigivõimu kandja? Teiseks demokraatliku töö meetodit. Selle kahe küsimuse kohta peaks selgusele jõudma, siis on Põhiseaduse enda vastuvõtmine lihtne. Loomulik, et rahvaesindajaid peaks huvitama, kuidas suhtub rahvas, kellele seadusi antakse, nendes. Rahvas tahab ka seda teada, kuidas suhtuvad tema esindajad temasse, ja loomulik, et meie peame selle kohta selge pildi andma. Minu arvates on see väljaspool igasugust kahtlust, nimelt väide, mis olemas kõigis meie põhiseadustes, ja mille vormuleeris omal ajal Asutav Kogu, et Eesti on sõltumatu vabariik, kus kõrgem võim on rahva käes. See on tõsiasi, mis on püsunud kõigis meie konstitutsioonides, nii neis, mis on rahva enamuse saanud, kui ka neis kavades, mis on tagasi lükatud, ja see on kehtiv ka viimases rahvahääletuse otsuses, mis läinud aasta veebruarikuus vastu võeti. See on nagu kalju, sellest ei tohi mööda minna. Ja on päris loomulik, et demokraatlik riik, kui ta soovib olla mitte ainult sõnas, vaid ka teos demokraatlik, peab lähtuma sellest. Põhialuselt on ju ainult kaks kõrgeimat võimu olemas: vana ideoloogia järgi võim tuleb ülevalt jumala või tema võitnud mehe keisri käest, aga meie uus demokraatlik ideoloogia arvab, et see võim peab olema rahva käes, kes määrab selle võimu teostamiseks funktsionäärid ja ise valvab ja otsustab, kas need funktsionäärid oma kohust täidavad. Rahval peab olema kontroll nende funktsionääride üle. Selle mõiste juures — rahvas kui riigi kõrgeim võimukandja — ei tohi meie kahelda.

Minu arvates see esitatud Põhiseaduse eelnõu täiel määral ei poolda seda kategoorilist seisukohta, mis seni on meie konstitutsioonide praksises väljendunud, vaid siin on kärbitud väga oluliselt neid õigusi. § 1

on küll sama vormilt, kuid sisuliselt on teda teistes paragrahvides kärbitud õige otsustavalt. Kui võtame rahva käest õiguse rahvaalgatuse korras seadusi välja anda, siis see on üks väga oluline küsimus, sest kui meie seda õigust anda ei taha, siis meie avaldame arvamist, et rahvas ei ole suuteline seda tegema.

Nüüd teine küsimus — riigipea valimine. Kui kodjad ja kogud endivahel kokku lepivad, siis rahvas ei saa riigipea kandidaati valida. Mina arvan, et niisugune seisukord ei ole rahvale vastuvõetav, et tema käest võetakse niisuguse tähtsa küsimuse otsustamine ära.

Muidugi võib öelda, ja meie olemegi kuulnud arvustavaid märkusi selle kohta, et rahvas ei ole küps niisuguste asjade otsustamiseks, et tema otsused alluvat tujudele, meeleoludele jne. Kui meie selle juures kahtlema hakkame, et rahvas ei ole küllalt teovõimeline, siis langeb meie tegevuse alus üldse ära, ja mis oleks siis aluseks, millele meie baseeruksime? Meie enam ei usu, et Jumal segaks end neisse küsimusis. Jumal on inimesele mõistuse andnud, ja seda peab inimene kasutama. meie oleme kuulnud suurtel peopäevadel väga ülistavaid sõnu rahva kohta, et meie rahvas on suur ja sangarlik, ta on kõigest hoolimata püsinud läbi aastatuhandete ja saab edasi kestma. On loendatud palju, millega meie rahvas on toime tulnud. Need on aga püha- ja peopäevade seisukohad, argipäeval räägime aga teist keelt. Meie peaksime rääkima aga üht keelt seitsme päeva jooksul nädalas.

Rahvas märkab seda ja saab aru, et meie suhtume küsimusse kaht moodi, ühelt poolt ütleme, et sina oled majesteed ja riiklik võim lähtub sinust — ning teisest küljest sind usaldame ainult niivõrd, kui sa meeldid meile, sinu funktsioonäärivate. Rahvas ei lähe selle peale välja, et meid üksikasjus revideerima hakata, tehnilised üksikasjad ei lähe temale korda. Rahvas näeb aga, misugune vaim põhiseadusest välja läheb, see on rahvale arusaadav, seda tajub ta oma instinktiga. Ma tahaksin öelda, et rahvas ei ole meil kunagi suurtes küsimustes eksinud. Kas on ta eksinud sel korral kui 1919. ja 1920. aastal asutati Asutav Kogu, kui ta võitlusrindele omi paremaid poegi saatis. (V a h e l h ü e.) Ma tean väga hästi, ma saan aru rahva juhtide tähtsusest. Juhid ei ole üksi midagi teha saanud. Tugev juht ei ole vastuolus, vaid orgaaniliselt seotud oma rahvaga. (V a h e l h ü e.)

Muidugi on juhid organiseerinud ja ette valmistanud keda vaja, aga ega juhid üksi midagi teha ei oleks saanud, kui poleks olnud sõdureid nii rindel kui ka rinde taga. Nii et selles asjas olen ühel meelal vahele-rääkijaga.

Rahvas, kes saatis oma paremaid poegi ja tütreid Asutavasse Kogusse, ei olnud pettunud neis esindajais. Asutav Kogu konstrueeris meie riigikorra, ta ei vormuleerinud üksi Põhiseadust ja ei teinud jooksvat seadusandlikku tööd, vaid ta oli ka kontaktis sellega, mis sündis rindel. Asutav Kogu oli raskes olukorras ja ta on väga palju teinud põhjanevat tööd. Ta on parlamendi loonud, on kohtud rajanud kindlale alusele jne., aga kui tal teatud kogemuste puudusel mõned eksitused olid, siis on see arusaadav, sest meie tulime tsaari võimu ja vägivaldalt ja lootime, et meie rahvas ise oma parlamendi kujul ennast mõistab igakülgsest organiseerida. Kui meie selles asjas oleme eksinud, siis on see ka arusaadav, aga seda viga meie oleme parandanud. Parlament sai pidurdatud 1933. a., siis läks meil korda teist tähtsat demokraatliku korra põhimõtet kehtima panna. 1933. a. rahvahääletamisel vastuvõetud Põhiseadus oli järjekordne demokraatia võit. Demokraatlikus riigis ei ole mitte ainult parlament tähtis. Kui parlament on kõikvõimas ja hakkab ennast poetama riigivalitsemise asjadesse, siis on asi korrast ära. Valitsus on omaette väga suur organ riigis kui elulises organismis ja peab olema oma tegevuses võimalikult sõltumatu, et saaks omi funktsioone täita. See on teine suur põhimõte, mis seekord püstitati, ja me näeme ka käesolevas projektis, kui tähtsal kohal see põhimõte praegu püsib. Nii et ei saa öelda, et rahvas oma 1933. aasta otsusega midagi ekslikku või ebamäärast on teinud, mille pärast peaks nüüd rahvast hurjutama hakkama ja mitte usaldama. Ja rahvas, nähes ära, et ka see moodus, kus ülisuur võim oli antud parlamendi asemel riigivanema kätte, ei andnud soovitud tulemusi, andis 1936. a. veebruaris kolmanda juhise, öeldes, et valitsuse ja parlamendi vahel peab olema kokkukõlastatud ja tasakaalustatud koostöö. See on uus oluline põhimõte, mida tuleb rakendada ja teostada Põhiseaduses, mida meil on vaja välja töötada ja vastu võtta.

Ma puudutaksin veel veidi kohtuküsimust. Nimelt on see väga oluline, et vii-

masel rahvahääletusel 1936. aastal kohut üldse ei nimetatud. See mittenimetamine on väga tähtis. Rahvas, otsust vastu võttes, teatud ülesannet ära määrates, jättis kohtu mitte kogemata kõrvale — kohus on tähtis riiklik organ — vaid sellega ütles, et sellel alal ei ole vaja midagi ette võtta. Ja see on väga tähtis otsus, sest kodanik tunneb, et kohus on kodanikule eriti tähtis. Kui kodanik satub konflikti riigivõimuga — riigivõimul on tema suhtes suur ülivõimas aparaat käes — ja kui kohus seisab sõltumatutes riiki valitsevast ja täidesaatvast võimust, ning võib erapooletult otsustada, kas kodanik on oma seaduslikus korras ja õiguses õieti talitanud, siis peab kodanikul olema arusaamine ja tundmine, et kohus ei ole ärarippuv riigivõimust, kes nende vahekordi peab selgitama. Kui konflikt tekib, siis on arusaadav, et kui riik määrab kohtuvõimu, siis kodanik tunneb, et seal on midagi katki, et temal ei ole enam kaitset. Need seisukohad, kus iseseisva kohtu käest võetakse võim ära, ja kus need antakse oluliselt riigivanemale, ei ole kodanikele vastuvõetavad. See on kõik, mis ma rahva kohta öelda tahtsin.

Nüüd ütleksin mõnda demokraatliku töö meetodi kohta. Kui meil on palju kõneldud sellest, kuidas Inglismaal ja teistes demokraatlikes maades on, siis on loomulikult tähtis, kuidas neil töö on korraldatud. Üldiselt on teada, kuidas inglased sajandite jooksul on oma töö korraldanud. Ta sammub pidevalt kogemuselt kogemusele. Meie nägime hiljuti, kui huvitavalt ja rahulikult lahendati küsimus kuninga ja parlamendi vahel, kui neil tekkisid arusaamatused kuninga abiellumise puhul jne., ja kui kuningas oli sunnitud ära minema. Neid demokraatliku töö tulemusi ei fikseerita vormiliste aktidega, ei tehta ikka jälle uut põhiseadust. Niisugune kogemuste tekkimine läheb teadvusest alateadvusse, kus ta hakkab tunnet, tahet ja tegevust mõjustama. Siin ei ole kirjutatud põhiseadus paberil, vaid ta elab kodanikus eneses. Seepärast on ta tõsine ja kõige parem põhiseadus. Igaüks tunneb instinktiivselt, kui tema põhiseadust rikutud. Ja Põhja-Ameerika Ühendriikides 150 a. tagasi loodi põhiseadus. Inimesi oli siis vähe, nüüd on see rahvas üle 120 miljoni suur, ta on selle aja jooksul läbi elanud suuri efulisi muudatusi, ka tema on mitmel korral muutnud põhiseadust. Meie näeme aga ka, kui võrd-

leme nende praegust põhiseadust endisega, esimesega, et peaaegu kõigis olulistest osades on põhiseadus endine. Nad austavad kontinuiteeti, austavad demokraatlikku töötamisviisi. Sellepärast on päris loomulik, ja meie tervitame seda, kui seda tuletati meelde, asjaolusid, et meie rahvahääletus möödunud aastal rõhutas momenti, et kõigepealt tuleb põhiseaduses võtta parandus ette, ja kui see läbi ei lähe, tuleb uus põhiseadus luua. Aga kui see on teistmoodi otsustatud, siis siin ka veel midagi katki ei ole, seda viga võib parandada.

Ma sellega lõpetan. Ma arvan, kui meie tõesti omandame õiged vaated selle kohta, mis on rahvas kui riigivõimu kandja, kui omandame õige töömeetodi, siis ei ole kahtlust, kui meil on ka head tahet, südametunnistust ja julgust öelda tõtt ja ära kuulata tõtt — siis saame korraliku põhiseaduse. Kui meil aga seda ei ole, siis teeme niisugust tööd, mille kohta apostel Paulus ütles, et see on vask, mis kumiseb ja kelluke, mis heliseb.

J. U u e m a a: Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Juba on korduvalt katsutud otsida seda sidet, mis on Rahvuskogu liikmetel nende töö aluseks, ja minu lugupeetud eelkõneleja tähendas, et selle aluseks peab olema tihe side rahvahääletuse otsusega eelmisest aastast. Rahvahääletuse otsus märkis, et põhiseadus peab rajatud olema rahvavalitsuslikule põhimõttele, kusjuures riiki juhivad valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl. Kui aga hakata analüüsima selle sideme alust, siis peab ütleva, et on päris õige, et see otsus, mis kajastamist on leidnud rahva otsuse teises lõikes, on meile kahtlemata siduv ja kohustav. Meie teame, et 1920. a. Põhiseadus ei vastanud meie rahva nõudeile, mis oleks võimaldanud riigis rahuliku ja normaalse elu. Sellepärast on arusaadav, mispärast tekkis põhiseaduse kriis, ja sellest kriisist ei ole tänapäevani veel jõutud välja. Kui 1933. aastal rahvas võttis vastu uue Põhiseaduse, siis selles Põhiseaduses oli lünke sees, ja leiti, et ta oli toonud esimese äärmuse asemele teise äärmuse. 1920. a. Põhiseaduse järgi oli koondatud võim parlamendi kätte, see ei olnud vastuvõetav, — aga kui nüüd teiselt poolt vaadata 1933. a. Põhiseadust, siis näeme, et seal võimude jaotus ei ole tasakaalustatud. Selles suhtes pandi

käima veel uus aktsioon, et Põhiseadust tuleks parandada nii, et võimude jaotus oleks tasakaalustatud, ja selleks peaks olema mõõduka võimuga riigipea, kes võimude jaotamist juhib.

Kui nüüd tõsta üles küsimus, kas see võimude jaotus on tasakaalustatud selles eelnõus, mis Riigivanema poolt esitatud, siis võib öelda, et ei ole küllaldase järjekindlusega ja otsese selgusega teostatud seda tasakaalustamist, vaid riigipea on tehtud veel võimsamaks ja tugevamaks kui kehtivas Põhiseaduses, eelnõu redaktsiooni kohaselt. Peab ütleva tõesti, et meie ei või unustada seda, — kui oleme tulnud nende kõrgete ülesannete täitmisele, mis rahvahääletuse alusel meie peale pandud — et Põhiseadus peaks koostatud olema nii, et riigipea võimupiirid oleksid millegagi pidurdatud. On kinnitatud — ka eelkõneleja poolt — et selleks peavad olema teatud sanktsioonid, ja on leitud, et neid sanktsioone nii mõneski kohas selles eelnõus ei ole olemas. Ja tõesti, lugupeetud Rahvuskogu liikmed, prof. Piip tähendas, et kui president saadab parlamendi laiali, missugune võimalus eelnõus ette nähtud, ja kui president seaduses ettenähtud valimisi kahe kuu pärast, arvates parlamendi laialisaatmisest, ei korralda, siis missugune sanktsioon oleks ette nähtud presidendi võimu pidurdamiseks. Mina leian, et Põhiseaduse eelnõus selles kohas on lünk sees, ja sanktsioone ei ole ette nähtud. On ju loomulik, et kui meie võtsime aluseks Riigivanema poolt esitatud eelnõu, siis ei ole see eelnõu siduv kõigis osades ja üldiselt selles mõttes, et meie ei võiks selles teha muudatusi ega teissugustele seisukohadele asuda, kui seda eelnõu ette kirjutab. Kõrgeimaks direktiiviks on ikkagi rahva otsus, mis oma teises lõikes näeb ette, millisele alusele uus Põhiseadus peab baseeruma. Ja Riigivanem oma pidulikus avakõnes ka tähendas, et Rahvuskogu peab olema selleks majesteediks, kes ise otsustab oma vaba tahte ja sisemise tunde järgi, missuguse põhiseaduse ta välja töötab ja maksma paneb. Kodukorras on küll öeldud (§ 127), et Rahvuskogu liige pole seotud mandaadiga. See tähendab seda, et meie võime tõlgendada niiviisi, et Rahvuskogu liikmeile ei ole võib-olla siduv rahvahääletuse otsus, mis ette näeb põhialused, millel töö peab baseeruma. Ma leian siiski, et kõrgeimaks juhtnõuiks on see, kuidas rahvas on usaldanud meid ülesan-

deid täitma ja teostama, ja usun seda, et kui uues Põhiseaduse eelnõus ei ole need põhialused küllalt täpselt viimistletud ja välja töötatud, siis ei tähenda see minu arvamise järele midagi, ega pole takistuseks nende puuduste kõrvaldamiseks. Neid ei ole Riigivanem, kes selle eelnõu esitas, võib-olla aja vähesuse tõttu ise täpsuseni suutnud läbi mõelda, mida ta Rahvuskogule on ette pannud. Aeg oli lühike ja võimalik, et seadus on vormuleeritud teisiti, kui Riigivanem seda mõtles. Selles mõttes on tekkinud mitmeid vaidlusi, mis meie arvates ei ole selle audentilise seisukohaga kokkukõlas, mis on eelnõu väljatöötamisel mõeldud. On selge ja arusaadav, et meie ülesanne on kõrge, ja selle kõrge ülesande teostamine on meie südametunnistuse asi. Rahva tahte täitmiseks on mitmesuguseid kavatsusi olnud. Aga pean ütleva, et kui mõneltpoolt tähendatud — ma tähendan siin eelkõnelejate peale — et rahva tahe ei ole ainult see, millele võib rajada riigi juhtimist, siis on osalt selles tõtt sees, aga kõrge kriteerium on see siiski, mis rahva tahe meile peale paneb. Nii et see on ekslik arvamine, kui väidetakse, et kui on asutud eelnõu arutamisele ja aluseks on võetud Riigivanema poolt esitatud eelnõu, et sellega nagu oleks rikutud rahvahääletamise otsus. Ei ole õige see seisukoht, kui öeldakse, et rahvahääletusel otsustati, et meie võime ainult vana Põhiseadust parandada. Selles otsuses on ette nähtud see võimalus alternatiivselt, ja kuidas seda kasutatakse, see on Rahvuskogu enda määrata, ning Rahvuskogu võttis aluseks Riigivanema poolt esitatud eelnõu. See ei tähenda, et kui meile eelnõu on esitatud, et sellega oleme seotud käsist ja jalust, vaid Rahvuskogu oma sisemise töö korralduse juures võib põhiseaduse välja töötada nii, kuidas ta seda tahab. Sellepärast on loomulikult asjata väita ja ette tuua, nagu oleks siin mööda mindud rahva otsusest sellega, et ei asutud vana Põhiseaduse parandamisele, vaid võeti aluseks eelnõu, mis võimaldab päris uue põhiseaduse välja töötada ja maksma panna. Niisugust tõlgendust minu arvates ei saa anda rahvahääletuse otsusele, mis oleks esmajoones kohustavaks teinud ainult kehtiva Põhiseaduse parandamise. Katki ei ole midagi, sisuline töö näitab, kuidas põhiseadus välja kujuneb, ja meie hooleks jääb teda välja kujundada nii, et meie rahva, kui suverääni õigusi ega tahtmisi ei rikuks, vaid

et meie selle välja kujundame oma parima arusaamise ja veende järgi.

Kui vaadelda nüüd eelnõu sisuliselt ja selle üksikuid osi, siis nende kohta on juba seletusi antud, mis on täiesti diametraalselt lahkuminevaid seisukohti esile toonud, ja mina ei tahaks nende juures pikemalt peatuda, välja arvatud paar juhtu, mis mul on südamel ja missuguseid ma tahaksin veelkordselt alla kriipsutada.

Kui meie vaatame nimelt selle eelnõu kohtu osa, mille kohta eile juba lugupeetud rvk. härra Palvadre ja täna rvk. härra Rütli sõna võtsid, siis mina leian küll, et kohtu osas see Põhiseaduse eelnõu ei võiks vastuvõetav olla. Praegukehtivas Põhiseaduses on ette nähtud, et kohtunike kandidaate esitab Riigikohus ja need kinnitatakse ametisse Riigivanema poolt. Uues eelnõus see osa on aga ümber korraldatud ja muudetud, kusjuures § 107 alusel on võimalikuks tehtud riigikohtunikke määrata riigi presidendil enesel, ära kuulates ainult Riigikohtu seisukohti ja arvamusi. Mulle näib, et meie kohtuinstituut on siamaani meie oludes vastanud õigusemõiste seisukohale ja otstarbekohasusele, seepärast ei ole mõtet ümber korraldada meie kohtukorraldust, mis võiks tuua vapustusi ja kõigutada kohtu rippumatuse põhimõtet. Eriti kui võtame § 109, mis annab presidendile võimaluse hakata ümber korraldama kohtute koosseise, mis võib viia võib-olla kohtute rippumatuse kõigutamisele. Päris liigne on, et § 107 teises lõikes on tehtud kohtunike ettevalmistuse staash pikemaks ja raskemaks. Ma leian, et senine ettevalmistuse instituut on küllaldane, ja kui uues Põhiseaduses jääks maksuma see teine lõige, siis meie kohtunike ettevalmistus peaks kahest filtrist läbi minema. Kui vaatleme senist elu, siis näeme, et selleks ei ole tarvidust. Meie teame, et tulevasel kohtunikul tuleb olla enne terve rida aastaid kohtuameti kandidaadiks, enne kui ta saab kohtunikuks. Kui aga jätta sisse kolmeaastane katseaeg, siis see katseaeg teeks kohtuametisse saamise väga pikaajaliseks ja raskeks, ja võib-olla osal inimestel ei ole võimalik pidada nii pikka katseaega välja majanduslikel põhjustel, kuigi ta on kohtunikuks sobiv isik. Seepärast arvan, et selle sissejäämiseks ei oleks mingit põhjust. Peab tähendama, et meil ei ole ette tulnud sääraseid juhtumisi, kus oleks eksitud kohtunike määramisega, vaid seda on toimetatud otstarbekohasuse ja sobivuse

piires. Kui tulebki ette üksikuid juhtumisi, siis üksikjuhust võidakse ikka üle saada, ja seepärast ei oleks vaja põhiseadusse võtta säärast klauselit, mis võib senist sobivat korda rikkuda.

Täiesti ülearune on eelnõu § 109 teine lõige, mis näeb ette, et kohtunikke võib ilma nende nõusolekuta vabastada ametist või paigutada ühest kohast teise seaduse alusel kohtute koosseisude muutmise tingitud juhtudel. Kui see osa jääks välja, siis ei võiks tekkida olukorda, et riigivanem või president, ei tea veel kuidas teda tulevikus nimetatakse, võib kohtuniku ümber paigutada, koosseisude ümberkorraldamise ettekäändel, kui viimasel on tekkinud konflikt kohtuga. Selle ümberpaigutamisega pannakse kohtunikud erilisse seisukorda, ja kes kindlustab veel seda, et pika staashi läbi teinud ja kohtunikuks olnud inimene jääks ka ümberkorralduste järele kohtunikuks edasi.

Kohtu asjus, ma leian, osutuvad 2 lõiget ülearusteks. Võib-olla ma eksin, aga siamaani, niipalju kui ma olen võinud tähele panna kohtu tegevust, ei ole selleks mingit tarvidust.

Edasi puudutasid lugupeetud Rahvuskogu liikmed põhiseaduse maksmapanemise küsimust, kusjuures härra Veiderma leidis, et rahvahääletamisele ei tuleks panna põhiseaduse eelnõu, mis välja töötatakse või vastu võetakse, et rahvas sääraste suurte aktsioonide jaoks ei ole sagedasti küllalt võimeline otsuseid tegema. Ma leian, et selleks ka tarvidust ei ole ja ühinen selles mõttes härra Veiderma seisukohaga, sest kui rahvas Rahvuskogu poolt vastuvõetud põhiseaduse tagasi lükkaks, siis seisaksime meie raske küsimuse ees, mis sünnib edasi. Kui vaadata rahvahääletamise eelnõu, mis veebruarikuus vastu võeti, siis kolmanda lõike kohaselt on võimalik Rahvuskogul endal põhiseadust maksuma panna. See on küsimus, mis esile toob väga palju teisi seisukohti ja tõlgendusi, aga minu arvates ei tuleks sellega katsetada. On tähtis, et Rahvuskogu oma kõrge ülesande suudaks täita, et uus põhiseadus oleks vastuvõetav rahva enamusele, et seega täita rahva usaldust ja saadud volitusi.

On juba puudutatud valitsusele umbusalduse avalduse küsimust, mis eelnõu § 55 kohaselt annab väga suure võimu nimelt teisele kojale. On ette nähtud, et kui parlamendi esimene koda avaldab umbusaldust valitsusele, ja president ei vabasta va-

litsust või üksikut ministrit, siis võib ta anda küsimuse otsustamiseks teise koja kätte. Kui aga teine koda ühineb esimese koja seisukohaga, siis sel juhtumil president on kohustatud valitsuse ametist vabastama. Võib tekkida aga väga imelik olukord. Oletame esimeses kajas, kus Riigivanema Põhiseaduse eelnõu järgi on 39 liiget, nendest 70 liiget avaldab valitsusele või üksikule ministrile umbusaldust, kuid president ei pea tarvilikuks selletõttu valitsust või ministrit ametist siiski vabastada ning annab küsimuse otsustamiseks teisele kojale. Kui oletame, et teine koda ei ühine esimese koja seisukohaga ja lükkab esimese koja seisukoha tagasi — sel juhtumil on eelnõus jäänud küsimus lahtiseks, mis siis sünnib, kas president on kohustatud valitsuse ära saatma, või võib tõlgendada seda nii, et valitsus või üksikud ministrid võivad jääda. Sel puhul oleks antud küsimuse otsustamine vähemuse kätte, ja küsimuse otsustab teine koda, mitte aga esimene koda, kellele on antud prioriteedi õigus. Esimene koda ei saa rahva tahte kohaselt ennast maksuma panna. Ma arvan see osa ei ole eelnõus õnnelikult välja tulnud, see tahaks ümberkorraldamist ja ümberredigeerimist. Ei saa oletada, et nii suured õigused võivad olla teisel koyal, kes ei ole valitud rahva poolt, vaid kutseorganisatsioonide poolt, millised ei pruugi veel kajastada rahva enamuse tahtet ega tähistada seda. See ei ole loomulik. Esimene koda, kui prioriteedi kasutaja, peaks kahtlemata suurema ja otsustavama kaaluga selles küsimuses olema. Selles mõttes tuleks eelnõu ümber korraldada, et selles osas, kui esimene koda on umbusalduse avaldanud, teine koda aga sellega ei ühine, tuleks kaalumisele võtta, kas ei saaks küsimust anda otsustamiseks kodade ühisele koosolekule, ja kui seal otsus enamusega vastu võetud, peaks see olema siduv riigipeale.

Edasi puudutati mitmelt poolt, nimelt ka härra Piip tõi ette, et vanuse määra — 23 aastat — aktiivse valimisõiguse juures, — ei tule tõsta, ja see tõstmine ei ole põhjendatud. Ma leian, et kui alla 23-aastaste kodanikkude valimisõigus eelnõust on välja langenu, siis see on õige, sest ei või pidada kasulikuks, et 20-aastane omab aktiivse ja passiivse valimisõiguse, nagu see oli 1920. ja 1933. a. Põhiseaduse järele. Meie oleme põhjamaa rahvas ja teissuguse mentaliteediga, kui lõunamaa rahvas. See vanuse-

määra tõstmine võib riigi asjade otsustamisele ja tähtsate asjade ajamisele ainult kasuks tulla. On tõsi, et on pandud peale, nagu prof. Piip ütles, kaitseväekohustus 20-aastaselt, ja mispärast senise korra järgi on kodanik kohustatud kaitseväekohustust kandma, kui temal ei ole peale selle kodaniku õigusi. (V a h e l h ü ü e.) Maksuküsimus on eriküsimus, ma ei oie kavatse nud seda küsimust puudutada, sellest võile teie, härra Kornel, rääkida. Üldse on nii, kui on pandud kaitseväe kohustus peale, ja kodanik on sunnitud seda täitma, siis riigikaitse ettevalmistus nõuab, et need kohustused tulevad täita. Kaitsevälised õppused viidi ka kooli sisse ja seda mitte otstarbetult, vaid et riigikaitse seda nõuab.

Hääleandmine on sootu teine küsimus. See puudutab teissugust võimuküsimust, sest riigikaitse õpetust võib inimene omada kergemini, kui kaasa rääkida riiklike küsimuste arutamisel.

Edasi puudutati eraomandi küsimust. Kui vaadata Põhiseaduse eelnõu, siis meie leiame, et selles osas on eraomandi küsimuse seaduslikkus tehtud liiga venivaks mõisteks. Eelnõu § 29 järgi on antud võimalus kindlaks määrata eraomandi olemust ja ulatust. Mulle tegi arusaamatust lugupeetud valitsuse esindaja härra Klesment'i seletus. Mind huvitab, mis on mõeldud selle „ulatuse“ all. Kas tähendab see seda, et määratakse kindlaks, missugused kinnis- ja vallasvarad võib kodanik endale muretseda ja kui suurel määral. Kui aga seda küsimust ligemalt puudutada, siis tundub küll, et eraomandi kõigutamiseks ei ole põhjust, ja peab ütleva, et üldiselt eraomandi mõtte praegukehtiv Põhiseadus on õnnelikum ja on eraomandi võtnud kindla kaitse alla. Käesolevas kavas puudub kindel eraomandi kaitse. Ja nagu rvkl. härra Laaman õieti tähendas, et see tähendab teatud hädaohtu eraomandile, eriti kus on öeldud, et eraomandi kasutamine peab sündima üldiste huvide kohaselt. See mõiste on liiga veniv ja liiga lai, mis võib võimaldada olukordi, kus ei või kindel olla eraomandi kaitsele. Eriti ei oleks vastuvõetav § 29 teine lõige, kus öeldud, et „eraomandi sundvõõrandamine võib toimuda seaduse alusel ainult üldistes huvides ja tasu eest.“ Kui seda küsimust puudutati põhjendatult härra Rütli poolt, siis leian, et siin võiks juurde lisada „õiglase“ tasu eest. Öeldakse, et ka see võib väga veniv mõiste olla. „Õiglase tasu“, see vastab turuhinnale, mis võõran-

damismomendil valitseb. Meie teame lähemast minevikust, et on kodanikke, kellelt on võõrandatud eraomandit, ja teame, et tasu ei olnud õiglane ega vastav turuhinnale. Sellepärast ei või siia eelnõusse jätta mõistet, et võõrandatakse tasu eest, vaid see peaks olema redigeeritud „õiglase tasu“ eest. See määraks ligemalt kindlaks rahuldava tasu määra. Tasuküsimus on sarnane, et peab kindlalt ja õiglaselt ära määratama, ja põhiseadus peab seda fikseerima.

Edasi tahaksin puudutada eelnõu § 30 küsimust, kus on öeldud, et riik hoolitseb kodanike töövõimaluste eest ja võtab töö oma kaitse alla. Töö on see, mis edasi viib ja võimaldab riiki ehitada ja rajada, töö on suurim inimkonna väärtus. Aga mulle tundub, võib-olla ma eksin, kas ei ole redaktsioon natuke ebaõnnestunud, et „hoolitseb kodanike töövõimaluste eest“. Kas ei või see edaspidi halvata isiku tööalgatamise võimet, kas ei pane see kodaniku teatud seisukorda, nii et ta leiab, et riik peab talle tööd muretsema, ilma et ta ise oma algatusvõimet rakendaks. Loomulik, et elus sääraseid asju palju ei või tulla, aga teatud kordadel võib siiski juhtuda, kus töö-algatusvõime sellega saab halvatud.

Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Ma ei taha rohkem peatuda üksikasjade ja kardinaal-küsimuste juures, need on mittemeti käsitlemist leidnud ja neist võib vastavaid järeldusi teha. Ma leian, et see töö, mis on tehtud eilse ja tänase päeva jooksul, on peegliks, mis näitab, millised arvamused meil valitsevad. Kahtlemata need arutamised on suureks kasuks tööle, mis järgneb komisjonides, ja loomulikult komisjonis saavad need küsimused üksikasjalikult läbi kaalutud ja redigeeritud. Tundub, et juhatuse poolt on õieti korraldatud see töö selles mõttes, et komisjonid on tulnud kokku ühiseks üldiseks istungiks, et ära kuulata seisukohti ja seada tööd komisjonides selle järgi, mis hiljem hoiab ära lahkuminevaid seisukohti üksikute komisjonide vahel ja asjatuid vaidlusi järgnevatel üldistungitel, millega võib tööle pikendavalt ja takistavalt mõjuda.

O. Lõvi (kohalt): Koosolek on kaunis hõre... (Juhataja: Kas Teie soovite sõna,) Koosolijaid on kaunis vähe, ma ei soovi sõna. (Naer.)

J. Treumann: Austatud Rahvuskogu liikmed! Kui mina siin praegu paar

sõna ütlen, siis teen ma seda ainult ühe punkti kohta. Eile üks väga lugupeetud Rahvuskogu liige kõneles pikalt ja laialt rahva hingest. Ma pean juurde lisama, et see rahva hing näib praegusel ajal väga hell olevat, ta on nii hell, nagu mina aastate jooksul ei ole mõistnud seda tähelegi panna, ja inimesed, kes nii kaunis ükskõiksed on olnud, on korraga väga hellaks läinud oma hinges. Mina olen isegi pidanud paari päeva eest seda läbi elama, et üks naisterahvas, ma loen ka naisterahvaid inimesteks... (Naer. — Juhataja koputab haamriga.) See naisterahvas tuleb pärast jumalateenistust minu juurde ja ütleb: „Vaadake, teie seal, meie oleme sinu sinna saatnud. Meie jälgime, mis sa seal teed. Ja kui see töö ei ole nõnda, nagu see olema peab, siis ära oma nägu siin kirikus enam näita.“ (Naer.) See on väike ja pisisike jutt, võib öelda, piibujutt. (Naer. — Juhataja koputab haamriga.) Aga see näitab teatavat meeleolu, mis inimestes olemas, mida seni tähele panna ei olnud, või võib-olla siis eelmisel rahvahäälendamisel.

Kui siin sõna võtsin, siis ainukese paragrahvi, nimelt § 20 pärast, mis minusse ja minu elukutsesse puutub. Asutav Kogu oli oma ülesandeks seadnud meile põhikirja anda, ja see põhikiri jättis kõige suurema organisatsiooni peale riigi, nimelt kiriku, vaeslapseks. Meie teame oma kiriku elust, kui palju seal on kulutatud energiat, et välja kiskuda kiriku elu sellest kuristikust, kuhu ta oli ühe hoobiga lükatud. Meie kõrgesti lugupeetud härra Riigivanem on andnud ühe dekreedid, ja see dekreet püüab meie kiriku elu parandada. Mina olen kaugel sellest ära, et tahaksin kirikut jälle riigiga ühendada, aga kirikul on riigis samasugune ülesanne ja veel õige suur ülesanne, nagu teistelgi organisatsioonidel, sest tema hoolitseb inimese hinge eest, ja sellepärast ei ole see tühi töö ja vaimu närimine, kui oma kiriku peale mõtleme. Siin on öeldud § 20: Suuremaile usuühingutele ja liitudele võidakse seadusega anda seda ja seda. Meie eelkäijad Riigikogus on sagedasti seadusi andnud, kus ei ole täpselt öeldud, kuidas inimene peab talitama. Mina ei ole jurist, aga ma pean seadust täitma. Minul on oma ametialal seadusega sagedasti maadelda tulnud. Võtame näiteks § 39 viimse lõike. See paragrahv kõneleb sellest, kuidas perekonnaseisuametnik kuulutuse välja paneb nende kohta, kes abiellu-

vad. Aga paragrahvi viimne lõige võtab selle tagasi ja ütleb, et väljapanek võib ära jääda teatavatel juhtudel, nagu haigus, kiire ärasõit. Vaadake, lugupeetud Rahvuskogu liikmed, mina olen viis aastat maadelnud Siseministeeriumiga sellepärast, ja tema ei ole minust mitte jagu saanud. Mina talitasin seni oma äranägemise järgi kuni ministeeriumil oli õigus tulla kategooriliselt ütleva, et nii ja nii peab tege- ma. Kui ka tahame kiriku suutes seadusi anda, siis tuleb otsekohe öelda, et see on

punkt ja see maksab, aga mitte nii, et tulevikus, kui tuleb uus valitsus või uus president, võidakse öelda, et seda oleks pidanud andma, aga mina ei anna. Meie peame täpselt oma töö ära määrama, siis võib ka sellest tööst kasu olla.

Juhataja: Komisjonide koosolek praegu kuulub lõpetamisele, ja järgmine koosolek on juhatuse otsuse kohaselt kell 5 pärast lõunat.

Koosolek lõpeb kell 13.45 min.

J. Uluots.

Koosoleku juhataja.

Artur Mägi.

Peasekretär.

RAHVUSKOGU

Esimese ja Teise Koja

Põhiseaduse eelnõu-osade komisjonide

4. ühine koosolek.

3. märtsil 1937.

Sisu:

1. Läbirääkimised Riigivanema poolt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu puhul.

Koosoleku avab Rahvuskogu Esimese Koja esimees J. Uluots kell 17.07 min.

Sekretäri kohal komisjoni vanem asjaajaja J. Beeren.

1. Läbirääkimised Riigivanema poolt esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu puhul.

A. R o o s: Väga austatavad Rahvuskogu liikmed! Suur osa sõnavõtjaid on arvustuse alla võtnud asutuste küsimuse, mis on Põhiseaduses ette nähtud. See on ka loomulik seepärast, et on ju aastate jooksul mitte ainult meil, vaid ka mujal kõneldud parlamentarismi kriisist, põhiseaduse kriisist, ja need küsimused on siis ka meil tulipunktiks olnud. Kuid minu arvates nende asutuste kriisi kõrval elab maailm praegu üle veel üht kriisi, mis mitte vähem tähtis pole kui need, ja see on inimeste kriis, kodanike kriis. On ka tähelepanu juhitud sellele osale Põhiseadusest, mis puudutab meie kodanike õigusi ja kohustusi, ja isegi eelnõu koostajatele on see tähtis olnud, et siin suuremat tähelepanu pöörata neile küsimustele kui seni. Ja seepärast lubatagu mulle täiendavalt neile üksikutele märkmetele, mis siin kodaniku-küsimuses on tehtud Põhiseaduse üldeeskirjade ja kodaniku õiguste ja kohustuste kohta, veel mõningaid märkmeid teha. Nagu juba härra kindral tähendas oma selletuses sõjaaja kohta, kui kõige raskema aja kohta riigi elus, et siis tuleb rakendada kõik jõud riigi kaitseks ja see on välditamatu, see on möödapääsematu. Sealjuures muidugi ei unustanud härra kindral seda, et inimjõud, mida paremini ette valmistatud, mida tugevama meelsusega, seda suurema tähtsusega on see sõjapidamises. Aga ka rahuajal õige inimene õigel kohal annab maksimaalseid tulemusi, ja kui meil on ka õiged kodanikud õigel kohal, siis on tulemu-

sed maksimaalsed. Siinjuures on tarvis tähendada, et need kriisid, millest siin kõneldud, ei ole meie juures nii sügavale tunginud ja meie võime julgesti üle minna parematele aegadele. Tähdendasin juba, et eelnõu koostajad on püüdnud suurimat tähelepanu juhtida sellele osale Põhiseaduse eelnõus, mis puudutab kodanike õigusi ja kohuseid. Mulle näib aga, et seda on siiski veel vähe, ja seda tuleb tihedamalt alla kriipsutada. Mulle kui koolitegelasele tundub, et inimeste meelsus ja meelsuse loomine on äärmiselt tähtis, ja see on tähtis igal kutsealal, ka riigielus on see tähtis. Seepärast tuleb tugevasti kõigi abinõudega alla kriipsutada kodanike meelsuse kujundamist ja ka selles osas, mis põhiseaduses võimalik on näha ette. Seepärast pooldan ma eelmises Põhiseaduses ettenähtud motot kui üldist sissejuhatust, mis loob teatud meeoleu põhiseaduse juurde asudes.

Peale selle on mitmesuguseid vaateid riigi ja isiku suhtes. On seisukohti, kus riigi kodanik ei ole mitte midagi, ja on seisukohti, kus riik ei ole midagi, ning kodanik on kõik. Seepärast oleks väga tähtis, kui selles küsimuses valitseks selgus, missugune vahekord on riigi ja kodaniku vahel, Eesti riigi ja Eesti kodaniku vahel, missugune ülesanne on riigil ja missugune osa on täita kodanikul. Seepärast tuleks § 8 täiendada selle sissejuhatava põhimõttega.

Peale selle tundub mul üks punkt õieti nõrgana rõhutatud, see on rahvuslik moment meie Põhiseaduses. Üks ainukene kord tundub ta siin esiletooduna. § 25 kõneleb sellest, et iga Eesti kodanik on õigustatud säilitama oma rahvusse kuuluvuse. Ta võib seda ka mitte teha. Selle küsimuse juures oleme püsinud aastaid ja näinud, kui lõtv on see küsimus olnud. Sellepärast oleks riigi kohus seejärele valvata, et Eesti riigi kandev rahuosa oleks kaitstud, et ta kõrvale kalduda ei saaks. Sellepärast tuleks seda küsimust õige tugevasti alla kriipsutada.

§ 22, mis kriipsutab alla perekonna tähtsust riigi elus, on ka uus, kuid ka siin on riiklik ja rahvuslik mõte nimetamata jäänud, on ainult kehaliselt ja vaimselt tuge-

vad kodanikud ette nähtud, kuid tugevus ei ole tublidus kõigis mõttes, ja sellepärast tuleks ka siin ette näha rahvuslik joon ja riiklik meelsus. Ka kasvatusküsimusis ei tohiks puududa, nagu õpetusküsimusis, riiklik järelevalve. Suure osa kasvatuses võtab endale meie algkool, aga ka selles küsimuses oleme otsijad olnud, ning sellepärast peab praeguvalmiv põhiseadus katsuma leida paremaid väljavaateid, kui need seni on olnud. Härra Järve rõhutas täie tõsidusega sellele paragrahvile, et meil peab parem kord tulema. Meie teame, et suur osa meie kodanikest on alla algkoolihariduse, kuna ometi on mõeldud, et algkooliharidus peab olema kõigil kodanikel, välja arvatud vahest mõned erandid, nagu nõdrameelsed jne. Meil on teada, et praegu 42% kodanikest on alla algkoolihariduse. See peaks tõsiselt järele mõtlema panema, ja selles mõttes peaks põhiseadus katsuma tõmmata kindla joone, et suuremaid kõikumisi ei oleks, millele on aegade jooksul juba palju tähelepanu juhitud. Minu arvates see võiks sündida sel teel, et mitte nii üldsõnaliselt ei oleks määratud: õpetus on kooliealistel lastel rahvakooli õppekavade ulatuses kohuslik ja maksuta. See rahvakoolide õppekavade ulatus on meil praegusel korral saanud väga küsitavaks, kas ta on 4- või 6-aastane. Sellepärast tuleks põhiseaduses fikseerida see alus, mis meile olnud ideaaliks, et rahvas peab saama oma osa, mis on talle miinimumiks, ja seda miinimumi tuleb siin rõhutada, nimelt õpetus on kooliealistel lastel rahvakoolides vähemalt 6 aasta jooksul kohuslik ja maksuta. Sellega oleks vähemalt ära hoitud kõrvalekaldumised, mis seni on ilmsiks tulnud.

Edasi. Kirikul on ju suur osa ja ülesanne kui suurel organisatsioonil ka rahvakasvatuse töös. Nagu mainitud — on uus Põhiseaduse projekt siin vastutulelikum olnud ja võimalusi andnud tegutseda sellel alal. Kui rvkl. härra Treumann siin toonitas, et üks osa on „võib-olla“ peale rajatud, siis arvan ma, et see on teadlikult eelnõu koostajate poolt tehtud. Suuremad usuühingud ja liidud võidakse seada nende tegevuses avalikõiguslikule alusele. Ma mõtlen, et see kui soodustus peaks ergutama paremale tööle, et siin mitte ainult suurematele, vaid ka vähematele ühingutele kui sisuliselt parematele seda õigust võidakse anda. See peaks ergutama tööle ja andma tunnistuse, et siin sünnib see töö, mis viib täielikult rahvusliku ja riikliku meelsusega varustatud kodanike kasvatamisele.

Eile tähendas professor Piip, et selles Põhiseaduse eelnõus ei leia allakriipsutamist sotsiaalõigluse põhimõtted, ja mul kui pedagoogil oli eile lõpmata heameel kuulda meie Rahvuskogu noorema liikme arutlusi ka selle küsimuse kohta. Mulle tundus, et see on õige ja pedagoogiline seisukoht, kui töölistkoja esindaja siit deklareeris — andke võimalus ka vähematele ja elu reameestele tunda end peremeestena ka niisuguses väikeses osas, mis neil täita, siis teevad nad ka selle töö peremeestena, ja kui see teadmine neilt võetakse, siis ei ole sulase töö kaugeltki see, mis peremehe töö. Selles mõttes tuleks täiendada neid paragrahve, kus majanduselu korraldamise üle kõnet on ja näidata seda osa, mis on tööandjal ja töövõtjal, kus tuleks sotsiaalne õiglus alla kriipsutada.

Teine aruandja, härra Klesment, tähendas siin välisel redaktsioonilise külje kohta ja muu seas toonitas eitavat definitsiooni. Tema arvates ei ole see soovitatav. Seda tööpoolest need ka on, kuid need on ka välditamatud ja seda näitab ka projekt, kus on 20 punkti kohta kümme eitavat formulatsiooni, muist neist on põhjapanevad ja muist deklaratiivsed. Kui muist eitavaid on välja jäänud, siis on seal teised kaalutlused ja mitte see, et eitav formulatsioon pole soovitatav. Siin on aumärkide keeld Põhiseadusest välja jäänud, on välja jäänud ka riigiusu mitteolemasolu märkimine, kuna sisse on jäänud, et seisusi ei ole, trükitoodete tsensuuri ei ole jne. See, mis keelatud ei ole, võib saada ajajooksul lubatavaks. Seepärast ei saa üldiselt eitada eitavaid formulatsioone. Neid tuleb jätta sisse kus vaja.

J. J a a k s o n: Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Siin on väga rohkesti meie Põhiseaduse kavast ülestõstetud küsimusi arutatud väga mitmekülgselt. Ma ei arva seepärast tarvis olevat neid küsimusi siin enam puudutada, mis asja liiga laiali viiks. Ma tahtsin lühidalt kolme-nelja küsimuse juures peatuda, küsimuste juures, mida ma isiklikult kõige tähtsamaks loen ja mis uue Põhiseaduse juures minu arvates põhjapaneva tähtsusega on: 1) meie võimude tasakaalustamine. Selles küsimuses on ette toodud, nii nagu ma olen aru saanud, peasjalikult 2 seisukohta. Esimene seisukoht on parlamentarism. Peatume selle juures veidikene. Parlamentarism on kahtlemata üks kõige parematest valitsemise viisidest, kuid parlamentarism nõuab tingimata, et riigipea ise ei oleks aktiivselt tegutsev. Ta peab olema pealtvaataja, nägija, kuidas rahvaesin-

dus ja valitsus töötab, ja kui nende vahel kokkupõrkeid on, siis peab ta vahele astuma ja otsustama, kellel õigus on, kes peab loobuma ja kes peab edasi tegutsema. Siin on täielik tasakaal olemas ja selles tükis on siin väga suured plussid. Kuid meie oludes, paistab mulle, on tal ka võrdlemisi suur miinus. See miinus seisab selles, et riigipea ise, kes peab otsustama rahvaesinduse ja valitsuse tegevuse üle, ei tohi aktiivne olla. Kui ta aktiivne on, siis on ta üheks pooleks siin ja ta ei saa erapooletult otsustada. Nüüd on aga küsitav, kas meie oludes on otstarbekohane, kui riigipea, meie tulevane president, nõndamoodi passiivselt pealtvaatajaks jääb, kuidas valitsus ja rahvaesindus töötab, ja ainult tarbekorral vahele astub. Mulle paistab, meie oludes see hästi läbiviidav ei ole. Mulle paistab, et meie uuel presidendil tuleb rohkem aktiivne olla, kui parlamentaarsetes maades on riigipea, näiteks Inglise kuningas. Kui meie nõuame talt, et ta rohkem aktiivne on, siis igatahes olukorrad muutuvad märksa keerulisemaks. Eriti keeruliseks muutuvad nad siis, kui meie vastu võtame selle kava, mis siin jälle mitmelt poolt on soovitatud, kava, kus riigipea juhib tervet riigielu ja ühtlasi on ta ka valitsuse juht, kes määrab valitsuse liikmed üksikult, kes oma tahtmise järele vabastab tegevusest kas terve valitsuse või üksikud valitsuse liikmed. Sarnane kord oleks sellepärast halb, et valitsus jääb siin liiga nõrgaks. Valitsus on siin vastutav mitte üksnes rahvaesinduse ees, kes talle võib avaldada umbusaldust, ja siis ta peab minema. Kuid ta on täiesti ärarippuv ka riigipeast, presidendist. Sarnane valitsus muutuks lihtsalt riigipresidendi käskude täitjaks, ta korralduste läbiviijaks. Mulle paistab, et see soovitav ei ole. Kui meie tahame — ja see peab meie nõudmine olema — et ka valitsusel peab tarvilik iseseisvus olema, ta peab suutma ja võima oma kavad läbi viia ja ei tohi tal, mulle paistab, nii kergesti raskusi ja takistusi tehtud saada ühes kui teises küsimuses.

Mulle paistab, et ei ole kohane, kui riigipresident üksikud valitsuse liikmed määrab, vaid oleks tarvilik nõnda, et ta nimetab valitsuse juhi ja annab tema hoolde kabineti kokkuseadmise. Ja kui see on kokku seatud, siis on presidendil ülesanne, kas seda kabinetti aktsepteerida või mitte, kas talle võimu kätte anda või mitte. On ta temale võimu andnud, siis ei tohi presidendil enam seda võimu olla, et ta iga üksiku valitsuse liikme ilma tõsise põhjuseta võiks taganda-

da, ja samuti ka kogu valitsuse. Kui meie selle võimu talle jätame, siis mulle paistab, tasakaalu kõrgemate võimukandjate vahel ei ole. Kui ta on valitsuse kord nimetanud, siis peab see valitsus jääma senikaua, kui rahvaesindus ei ole umbusalaust talle avaldanud. Üksikud valitsuse liikmed võivad ametist vabastatud saada siis, kui valitsuse juht neid riigipresidendile ette paneb vabastamiseks.

Kui meie niisugusel kujul võimujaoituse läbi viime, siis mulle paistab, on siin teatav tasakaal kindlustatud ja mis peasi, meile on kindlustatud valitsuse iseseisvus, teatav kindel valitsus, ja see oleks igatahes tähtis.

Teine küsimus, mida tahaksin puudutada, oleks riigipresidendi valimine. Riigipresidendi valimise juures minu arvates oleks tarvis kaks kindlat nõudmist üles seada. Esimene nõudmine oleks see, et president peab alati rahva poolt valitud saama. Selleks peab rahvale valimiseks esitatama vähemalt kaks kandidaati. Rahva poolt valimine oleks tarvis selleks, et presidendil oleks tarvilik autoriteet. Kui sellega leppida, et ainult seadusandlikud asutused seavad üles ainult ühe presidendi kandidaadi ja see ka presidendiks loetakse ilma valimiseta, siis mulle paistab, jääb ta autoriteet nõrgaks.

Teine nõudmine oleks see, et presidendi kandidaadid peavad olema üles seatud kindlas korras. Ei oleks õige, kui rahva algatamise teel hakkaksime presidendi kandidaate üles seadma. See kutsuks välja demagoogia, mis ei oleks kohane. Kuidas kandidaatide ülesseadmist läbi viia, kas nõnda, nagu see eelnõus on ette nähtud või mõnel teisel viisil, see küsimus ei ole minu arusaamise järgi põhjapaneva tähtsusega. Tähtis on see, et kandidaadid saavad kindlas korras kõrgemate riigiasutuste poolt üles seatud ja et nad tulevad rahva poolt valimisele. Minu arvamise järgi võiks kandidaadi ülesseadmise üks moodus olla järgmine: Rahvuskogu oma terves koosseisus, mõlemad kodjad, seab üles kaks kandidaati: üks enamuse, teine vähemuse kandidaat, kusjuures vähemuse kandidaadil peab olema teatav arv pooldajaid rahvuskogu liikmete hulgas, vähemalt $\frac{1}{3}$ neist. Ja kui tahame kaugemale minna, siis võiks olla ka kolmas kandidaat, kes, nagu siin Põhiseaduse eelnõus ette nähtud, üles seataks omavalitsuste asutuste esindajate poolt.

Kolmas küsimus, mida tahaksin puudutada, on rahvahääletuse ja rahvaalgatuse küsimus. Siin on mitmelt poolt tähendatud

sellele, et rahva käes on võim, rahvas on võimuallikas, ja seepärast on mõõdapäasema rahvahääletuse ja rahvaalgatuse õiguse instituudi sissevõtmine põhiseadusse ja seda võrdlemisi õige laias ulatuses. Mina ja kõik demokraadid oleme täielikult selle poolt, et kõrgem võim riigis peab olema rahva käes, rahvas peab olema selle võimu kandja. Kuid missugusel kujul seda võimu teostada, see on iseasi. Demokraatia seisukohalt muutub rahvahääletus, eriti aga rahvaalgatus väga kardetavaks. Meie oleme näinud, niihästi vanal Rooma ajal kui ka uuemal ajal, — kõik diktaatorid on võimule tulnud rahvahääletuse läbi. Kes selle võimu nende kätte on andnud? — Rahvahääletus. Nad on mõistnud rahva nii soojaks kütta, et see kõik võimu on neile üle kandnud. (J. Kaarlimäe: Aga rahvas tahab seda.) Rahvas tahab seda? Rahvas on eksiteele viidud. On mõistetud nii palju propagandat teha, et rahvas võimu on diktaatori kätte andnud. Meie võime seda ka endi juures tähele panna. 1933. a. Põhiseadus pidi olema säärane, mis kõigiti hea ja kohane; rahvahääletusel sai ta vastu võetud. Aga meie teame, et seal oli väga palju säärast elementi, mida kuidagi demokraatiaks nimetada ei saa. Meie ei tohi liialdada demokraatiaga. Meie ei tohi mitte rahva ees nüüd püüda näidata, et oleme nii väga demokraatlikud, vaid meil peab olema julgust seadust nii läbi viia, et see otstarbekohane on. Minu arusaamise järgi rahvaalgatuse instituut tuleb põhiseadusest välja heita. Rahvaalgatust teostab kunagi mitte kogu rahvas, vaid üksikud ringkonnad, kes rahva hulgas ägedat kihutustööd teevad ja teisi mustata oskavad. Aga niisugune toimetuviis ei tohiks olla lubatav. Eriti suur ja raske on põhiseaduse küsimus. Sarnast küsimust ei saaks kuidagi otsustada rahvahääletamisega. Mis teab harilik kodanik selle kohta öelda, kas esitatud seaduseelnõu on hea või halb. Isegi kogenenud isikutel on raske öelda, kui võrd esitatud elnõu on vastuvõetav või mitte. Väga palju punkte on, mis võiks vastu võtta, kuid teisest küljest on ka palju sarnaseid punkte, mis peaksid teisiti olema redigeeritud. Harilik kodanik, kes sarnaste küsimustega kunagi ei ole tegemist teinud, oleks sunnitud toimima selle järgi, kes teeb rohkem kihutustööd ja kes jõuab rohkem agiteerida. Sellest sõltuvas teha riigi põhiseaduse saatust, see ei ole õige. Kui rahvahääletuse üldse põhiseadusse sisse võtame, siis peaks see sündima niisugusel kujul, et ainult lihtsad kindlal

kujul formuleeritud küsimused võivad tulla rahva otsustamisele, kus rahvas saab otsekohe öelda oma „ei“ või „jah“, aga mitte niisugused komplitseeritud küsimused, kus ei oska vastust anda isegi need inimesed, kes on rohkem kodus nende küsimustega. Minu arusaamise järgi, kui rahvahääletuse instituudi põhiseadusse võtame, siis võib see sündida ainult piiratud kujul. Rahvaalgatuse instituut tuleb aga kindlasti välja jätta.

Lõpuks mis puutub meil arutuseloleva Põhiseaduse rahvahääletamisele panemisse, siis minule paistab, et see ei ole mitte ükski tarbetu, vaid võib isegi teataval määral hädaohtlik olla.

Siin peame kõigepealt küsima, kuidas tuleb mõista 1936. a. rahvahääletust, kas nii, et meie kätte on antud ainult põhiseaduse elnõu kokkuseadmine, mis seadusejõu omab ainult rahvahääletamise tagajärjel ja mille saatust oleme sellest, kas rahvas hääletab tema poolt või vastu, või nõnda, et meie ülesandeks on tehtud põhiseaduse väljatöötamine ja ühes sellega ka tema lõplik vastuvõtmine. Mulle paistab, et 1936. a. rahvahääletusel on selge sõnaga öeldud, et Rahvuskogu mitte üksnes ei pea elnõu välja töötama, vaid ta peab selle ka vastu võtma. Kui meie aga ta juba vastu võtnud oleme, siis ei ole rahval enam midagi hääletada. Mulle paistab, et kui meie 1936. a. rahvaotsust nõnda, kuidas ta on vastu võetud, öieti tõlgitseme, siis igatahes ei saa meie oma ülesandeid nõnda kergeks teha, et meie ainult põhiseaduse elnõu valmistame, rahvas aga ise tuleb ja ta vastu võtab, vaid meile on põhiseaduse väljatöötamine ja vastuvõtmine kohuseks tehtud, ja meie peame rahvahääletuse otsuse põhjal selle ka lõplikult vastu võtma.

E. K o n n o: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Siin on nüüd kahe päeva jooksul meile esitatud Põhiseaduse eelkava küllalt ja küllalt läbi arutatud. Mina ei taha teie tähelepanu palju vaevata ja seepärast piirdun ainult mõne üksiku paragrahviga. Nimelt on selles eelkavas § 31 lõpplõige, mis käsitleb laste ja lasterikaste perekondade eest hoolitsemist. Selle paragrahvi lõpplõige paistab minu arvates niivõrd lakooniline ja lihtne, et see on pandud sinna lõpuks ainult seepärast, et sinna midagi muud ei olnud panna. Mina aga leian, et vastavas komisjonis, kui see peatükk tuleb läbikaalumisele ja arutamisele, et seal tuleb just erilist tähelepanu sellele juhtida ja ohverdada, et see viimne osa, mis kõne-

leb lastest ja lasterikastest perekondadest, saaks põhjalikult läbi arutatud ja nii vastu võetud, et saaks ka nende lasterikaste perekondade eest hoolitsetud. Ma tean isiklikult, et seal, kust mina pärit olen, just eriti vaesemates ringkondades, ametnike klassi ma ei nimeta, sest neil on oma abirahad, on kisendav häda. On suured perekonnad, on palju lapsi, aga toetust nad ei saa. Ühe lapse peale antakse, aga kuus on ilma. Nii et siin peab riik vastu tulema ja peab ära fikseerima oma põhiseaduses, et laste ja lasterikaste perekondade eest tuleb hoolt kanda. Lapsed on meie tulevik ja jõud. Ma pean ütleva, et olgu meil väga head sõjaväelised tehnilised abinõud ja relvastus, aga kui meil pole noorust ja tugevat jõulist rahvast, siis ei suuda meie nende relvadega midagi ära teha. Rahvas on riigi tulevik, on rahvas tugev, siis on ka riik tugev. Eelnõus on öeldud, et laste ja lasterikaste perekondade eest tuleb eriti hoolitseda. Tekib küsimus, kuidas sellest aru saada. Minu arvates on see kitsalt väljendatud. Seepärast oleks soovitatav, et komisjon, kus see küsimus käsitamisele tuleb, arutaks seda küsimust igakülgsest. Edasi kõneldakse eelnõus hoolekandest, nimelt et riigilt või omavalitsustelt hoolekandelist abi vajavaid isikuid võidakse seaduses ettenähtud alusel ja korras paigutada hoolekandelistesse asutistesse. Siin kordub sõna „võidakse“. Kui omavalitsus tahab seda teha, siis teeb ta seda. Kuid seaduses ei ole öeldud midagi kategoorilist. Meie teame, et on palju inimesi, kes vajaksid abi, aga nad ei saa seda. Seepärast tuleks eelnõus kategooriliselt väljendada, et tuleb abi anda neile, kes seda vajavad. (V a h e l h ü ü e.) Meie tahame ometi, et meie riigis saaksid kõik hästi elada, ja seepärast vajaksid abi eriti vaesed inimesed. Meie teame aga, et on kohti, kus toetust vajavad inimesed ei saa seda omavalitsustelt. Ministeeriumis öeldakse, et mingi omavalitsuse juurde, meie ei saa teile anda. (V a h e l h ü ü e.) Neil põhjustel peame põhiseaduses ka neile inimestele mõtlema.

Edasi juhiksin tähelepanu veel § 32, kus on ette nähtud hääleõigusliku kodaniku vanuse tsensusena 23 aastat. Siin tuleb küsimuse alla üks teine asjaolu, ja nimelt, et kodanik, saades 20-aastaseks, peab võtma osa sõjaväeteenistusest ja peab maksma makse, kuid hääleõigust ei saa ta enne kui on 23 aastat vana. Minu arvates vastavalt sellele tuleksid ka maksud määrata alates

23 aastast, aga mitte 20 aastast. Minu arvates on see paariaastane vahe aga niivõrd väikene, et inimene ei suuda ennast palju muuta arusaajamaks selle aja jooksul. Igatähese oleks see meie koolinoorsoo alahindamine. Meie teame, et üldiselt lõpetavad 18-aastased noored keskkooli ja mõned juba 23-aastaselt ülikooli. (V a h e l h ü ü e.) Ega meie Ungaris pole, ega meie pea kõik mustrid järgi tegema, musterriiki meil pole tarvis teha.

Käesolevast eelnõust on näha, et põhiseadusse on võetud uus nimetus „president“ „Riigivanema“ asemele. Selle üle suurt rääkida ei oleks tarvis, aga kuna kõik komisjonid koos on, siis lubaksin endale paari sõnaga sellele tähendada. Ma leian, et sõna „president“ on kaalutlusteta sisse võetud. Meil on 19 aastat olnud kõrgema riigijuhhi ja riigikodaniku nimeks „Riigivanem“. Meie oleme sellega ära harjunud 19 aasta kestel, see on saanud meile lähedaseks ja sellepärast, kui meie asume uue tiitli „presidendi“ juurde, siis ma leian, et see on meile võõras. Teiseks on ta ära kulu- nud. Meil on presidente õige palju, ja kui meie tahame kedagi heameelega tituleerida, siis ütleme ka „president“, aga me kunagi ei ole kasutanud sõna „Riigivanem“ seda viisi. Meie ei ole kuulnud, et meie oleksime öelnud kellelegi: „Tere, härra Riigivanem,“ aga „tere, härra president“ oleme küll kuulnud. Sõna „Riigivanem“ on jäänud meile lihasse ja luusse, see on seotud meie ajaloo, on meile omapärane, ja sellepärast leian, et see nimi peaks jääma ka edaspidi meie riigi esimesele kodanikule.

A. Mälk: Lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Peatun paari sõnaga üldmõtete juures käesolevatel läbirääkimistel. Ma usun, et mõte käib enne tööd, ja kui me siin mõtteid avaldame, siis on nad juhtnööriks meie töö juures. Selleta komisjonidel töö juures ei ole ühtlast pinda ja võiks konstateerida, et komisjonid ise oma töös läheksid üksteise vastu. Nii et komisjonis tuleks olukord, nagu öelda, et jõest jooksevad harud välja aga mitte sisse ühiseks vooluseks. Ma usun, et olukord muutub niivõrd selgeks, et meil on vaated ja arvamis- sed peaküsimuses ühised ja teiselt poolt kaalumisele tulevad vastupidised mõtted nii, et me katsume neid kokkukõlastada, et edaspidine töö viiks meid kokkukõlas lõppsihini välja.

Mis puutub põhiseaduse töösse, siis teame, kuivõrd tähtis see on, ja teeme seda

rahulikus meeleolus. Esimene Põhiseadus tekkis tuule ja tule ajal, kui meil ei olnud ei traditsioone ega kombeid ja alles tõusime iseseisvaks riigiks ja rahvaks, ja meie ei teadnud, kas jaksame oma maad kaitseta. Siis pole ime, et niisuguses Põhiseaduses tuli ilmsiks puudusi ja defekte. Kuid selle Põhiseadusega elasime umbes 12 aastat ja mitte just halvasti, kuigi seal defektid viimasel ajal kasvasid suureks ja jõudisime välja mõnes osas koguni riigitüdumiseni.

Teine Põhiseadus sündis affekti-meeleolu mõjul, mis tuli silmapilguks ja läks. Niisugused meeleolu-mõjutused võivad tekkida riidemoes, võivad tulla silmapilguks ja minna. Põhiseadus on riiklikus elus olulisema osaga, on riikliku elu alus. Seinu või katust võime majal ümber paigutada, ei või aga alati muuta ja ümber seada hoone ründamenti. Sellepärast ei saa põhiseaduse juures affekti ega aja mööda hüüet arvesse võtta.

Põhiseaduse sisulise arutamise ja maksmapaneku suhtes peab märkima, et minu seisukoht on, et Rahvuskogu peab võtma vastu põhiseaduse lõplikul kujul. Ei saa kujutada ette olukorda, et rahvas hääletab, kas võtab põhiseaduse vastu või mitte. Ma näeksin heameelega, et rahval oleks otsest oma sõna öelda, aga ma ei kujutle, kuidas oleks see võimalik ses küsimuses. Põhiseaduse eelnõus on ligi 150 paragrahvi, võib-olla tuleb neid veel ehk lõplikul ümbertöötamisel juurde, ja kujutame ette, et mõni kodanik on kogu põhiseadusega nõus, aga seal leiab, et üks lõige ei meeldi, ja hääletab vastu. Ei saa üldse niisugust olukorda olla, et hääletatakse, kas ollakse nõus nii komplitseeritud asjaga nagu põhiseadus või mitte. Ma ei eitaks seda, kui pannakse üks punkt põhiseadusest hääletamisele, seal rahvas saaks selle kohta oma „jah“ või „ei“ öelda. Aga niisuguse komplektiivse küsimuse kohta öelda „jah“ või „ei“, seda ei saa. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei tea, kas niisuguseid inimesi rahva hulgas leidub, kellel on põhiseaduse iga asi kontimööda ja selge, iga punkt sõnasõnalt läbi loetud ja sobiv ning inimene tuleb ja ütleb „jah“ ja „aamen“. Niisiis ma ütlesin selle küsimuse juurde omaltpoolt, et põhiseaduse peaks lõplikult vastu võtma loomulikult parlament. Meie ei tea, mis siis sünnib, kui rahvas seda peab tegema, ja, ütleme, põhiseaduse tagasi lükkab. Kaks põhiseadust on juba rappa

jooksnud ja sellega võib sama juhtuda, ja kuhu meie siis välja jõuame? (V a h e l h ü ü e.)

Mis puutub sellesse, meil käes olevasse Eesti Vabariigi Põhiseaduse kavandisse, siis ma ütlen, meil on see mitte kolmas, vaid neljas põhiseadus. Esimene koostati 1920. aastal, teine — 1933. aastal ja praegu oleme kolmanda juures. Kuid ütlen, et rahval on olemas veel kirjutamata põhiseadus. Sügavas, rahva elu sisemuses, meie põhiolemuses, on põhiseadus, mis on kandnud meie rahvast vanast ajast välja vabaduseni. See on kandnud meid tänaseni, et võime siin koos istuda ja põhiseadust koostada. Need rahva põhijooned ja sisemised omadused tulevad üles otsida ja rakendada põhiseadusse. Rahvas tunneb siis, et see põhiseadus on neile lähedane ja omane. Ega seadus ei tee elu, elu teeb seaduse, ja kui seadus pole kohaldatud elule, siis ta hüljatakse pärast. Öeldakse, aja iseloom minema, ta tuleb jälle tagasi. Samuti on ka lugu rahva iseloomuga. Põhiseadus peab ühtumist leidma rahva põhiolemusega, rahva elu pingega.

Mind huvitavad seoses selle küsimusega just lihtinimeste arvamisest, niisuguste inimeste arvamisest, kes pole poliitilise eluga seotud. Ma astusin kirjavahetusse 30—40 rahuliku inimesega, ja ma olen saanud terve hulga vastuseid. Ma ei kavatse neid ette kandma hakata ja mul pole ka volitust selleks, aga ma ütlen, mis ma kokkuvõttes neist olen märganud. Need on tagasihoidlikud mõtteavaldused. Näiteks avaldavad nad presidendi valimiste kohta. Nad toonitavad üksmeelselt, et presidendi peab valima ikkagi rahvas, teisiti olla see ei saa, ja eriline vimm tuleb neist kirjades nähtavale maa-valitsuste vastu. Võib-olla on mujal teisiti, kuid nendes kirjades on meeleolu kallakud ilmsed. Nendest ei saa aga sõnatult mööda minna, kuna lihtsa inimese kirjutuses on teinekord hulk tõde. (N a e r.) Siin üks väikene näide... (V a h e l h ü ü d e d. — N a e r. — J u h a t a j a k o p u t a b h a a m r i g a.) Siiski väga huvitav on lugeda väikesi katkeid neist kirjades. Näiteks riigivanema valimise kohta: „See on ju selge, et rahvas ise tahab riigivanemat valida. See cleks seega isiklikuks kokkupuutumiseks riigipeaga, seal valimiskasti juures kokku tulla, et ütled oma sõna talle ära, et kas oled see õige või ei ole.“ (N a e r.) Võib-olla huvitab teid vähe selle lihtsa inimese mõtteavaldus, kuid sellel on olemas oma väärtus. Ma loen edasi: „kandidaate peaks muidugi

olema mitu, sest valimise sõna juba ütleb seda, et tuleb valida. Ja mehed seks peaks seadma üles Rahvuskogu, sest ega meie esindajad meist endist rumalamad ole — küll nad teavad, mida teevad.“ Edasi öeldakse, et „hea asi ka see rahvaalgatus, aga sel on oma viga, sest ega ikka rahvas sea, vaid tuleb üks inimene või rühm ja hakkab korjama allkirju. Tea mispoolest see algataja enam on, kui oma esindus.“ Nii et sellest küsimusest, rahva algatuse suurest väärtusest, ei saada seal tea kui hindavalt aru.

Need oleksid paar põhimõtet, mida ma tahtsin öelda.

Mis puutub kava detailidesse, siis need tulevad loomulikult arutamisele komisjonis, nende kohta on siin sõna võetud, ja mina pikemalt ei taha nende juures peatuda.

Mis puutub rahvuslikusse joonesse, mida härra Roos siin rõhutas, siis ühinen sellega. Aga üks asi, mis mulle kavas ei meeldi, need on mõningad nimed, ehk küll nimi ei ole iseenesest tähtis, vaid sisu annab nimele väärtuse. Siin nimetus „Maapäev“ ei anna mõtet välja. Maa alla mõeldakse meil juba vanast hallist ajast peale maakonda. Maapäev ei ole seetõttu, liitudes maast ja päevast, õnnelik nimi tulevasele parlamendile. Komisjonis esitan motiveeritud ettepaneku kaalumiseks.

Mis puutub meie kodanike õigustesse ja kohustesse, siis tahtsin paar sõna öelda hääleõiguslike kodanike hääleõiguse piiri kohta. Kui võetakse põhiseadusse hääletamisõigus 23-aastaselt alates, siis juhtub, et paari aasta inimesed, kes juba paar korda on hääletanud, nüüd hääleõigusest ilma jäävad ja hääleõiguslike kodanike nimekirjadest kustutatakse. On küsitav, kas see on otsustarbekohane, kuna need inimesed on muidu aktiivõigustega ja maksukohustuste alused. Igatahes enne, kui seda küsimust meie kodanike kohustuste suhtes otsustada, peab seda tõsiselt kaaluma.

Siis on veel üks küsimus, mille kohta peaksin ütleva paar sõna. Põhiseaduse eelnõu § 24 ütleb, et teaduslik töö ja tegutsimine on Eestis vaba ja seisab riigi kaitse all. Endise põhiseaduse redaktsioonile selles osas on juurde tulnud sõnad „seisab riigi kaitse all“. Kuid neist sõnadest on minu arvates siiski liialt vähe, sest et meie vaimu-elu, kunsti- ja kultuurielu tõuseb iga päevaga, ja meie väikesele rahvale tuleb näha selles üht tema elu aluseid ja elujõulisuse esmaväärtuslikku osa. Siin ma näeksin, et see paragrahv tuleks täiendada selles mõttes, et teaduse ja kunsti loomingus autori

õigused kuuluvad kaitsmisele ja teaduse ja kunsti kättesaadavuse eest hoolitsetaks. (V a h e l h ü ü e.) Jah, vaadake, see on väga komplitseeritud põhimõte. Igatahes see küsimus on põhiseaduse suhtes detailküsimus, see ei kuulu siia. Kuid ma ütlen, et autorikaitse küsimus, teaduse ja kunsti kaitsmise küsimus peaks meie põhiseaduses käsitlemist leidma, sest ühest punktist selles asjas oleks vähe. Muidugi on hea, kui põhiseadus on eksaktne, on lühike, aga seda osa tuleks siiski põhiseaduses täpsemalt ja ulatuslikumalt käsitleda.

Lõppude-lõpuks ma ütleksin põhiseaduse kava kohta nimelt seda, et iga kava kõlbab töö aluseks. Tähtis pole see, millest meie peale hakkame, vaid tähtis on see, kuhu meie välja jõuame. Kõik meie ju teame, missuguses olukorras meie olime ja millest meie peale hakkasime oma vabariigi algupäevil, kuidas meie vabadussõja lõpule viisime ja missugustele tulemustele oleme nüüd välja jõudnud. Sagedasti on aga rahvaste elus ka nii, et hakatakse suurelt peale ja jõutakse ükskord väikestele tulemustele. Kunagi ei ole süü ega viga alguses ega eeskavas. See on ükskõik, kas hakkame põhiseaduse mõttes vana parandama või hakkame esitatud kavast peale. Tähtis on valmi-va seaduse väärtus ja selle väärtus seisab selles, mis Rahvuskogu temast saab, mõistab ja tahab teha. Ja aluseks peaks olema siin eeskätt meie kirjutamata põhiseadus, meie aastasadade pikkune minevik, meie rahva hingelaad ja pinge ning sisemised vajadused, mis ajaloo kestel pika aja jooksul on silma paistnud ja peaksid meile tuntud olema. Sellelt pinnalt tööle asudes saavutame õige tee ja õige tasakaalustatud töö- tulemuse.

O. Lõvi: Lugupeetud härra esimees, lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Ma võtan sõna mitte seadustehniliselt, vaid sünteesi seisukohalt, nagu seda ütles ja teataval määral tegi lugupeetud rvkl. Kukke. Praegu on meil neljas koosolek, kus üldlääbirääkimistel arutatakse Riigivanema ja tema erivolitustega esindaja härra Klesment'i poolt esitatud põhiseaduse eelnõu. Mina olen 25-es kõneleja. Kuna mina loodetavasti kõnelejate nimekirjas olen võrdlemisi lõpukohal, siis lubatagu, et ma väheste sõnadega teen kokkuvõtte alates sellest momendist... (V a h e l h ü ü d e d.)

Juhataja: Ma palun kõnelejat mitte segada ja kõnelejat mitte laskuda kuulajatega läbirääkimistele.

O. Lõvi: Täna kaitse eest ja võtan õpetust. Nii et mina olen praegu 25-es kõneleja ja on neljas koosolek. Nüüd lubage alustada sellest momendist, kus ma Tallinna rahvasaadikuna sain kätte ja asusin lugema Põhiseaduse eelnõu, ja vaadata, milleni oleme nüüd jõudnud. Seni mul on võimalus olnud meie riigielust noore mehena ja noorema mehena osa võtta apolitiiliselt, s. t. mitte aktiivselt, kuid kodanikuna siiski aktiivselt meie riigielust. Riigi sünniaastatel on mul võimalus olnud seista 15-aastase poisikesena Pagari tänaval postil ja küsida tunnimehena sisseastujailt, kes teie olete ja kuhu teie lähete. Sama küsisin ühel päeval sisseastujalt, kes osutus Ajutise Valitsuse pea- ja sõjaministriks Konstantin Päts'iks. Ma täitsin oma kohust. Natuke hiljem oli minul võimalus kuulda, kuidas polkovnik Laidoner seal, kus praegu erahaigla asub, oma noore häälega halvemini kõneledes kui mina praegu, kutsus noori poisse kaitsma isamaad. Nüüd aga lugedes ja lugedes teist ja kolmandat korda Põhiseaduse eelnõu, tekkis minus masendav tunne. Tükk aega ma olin masendatud meeleolus sellepärast, et minul isiklikult tunduvana see Põhiseaduse eelnõu, nii nagu ta esitatud, võib tähendada vaba riigi lõppu. Ma mõtlen nimelt „vaba riigi“, see tähendab „vaba“ ühes sõnas, „riiki“ teises sõnas, aga mitte „vabariiki“, kus võib olla hoopis teissugune kord. Ja nimelt sellepärast, et selles eelnõus meie president omab suurema võimutäiuse, kui näiteks Itaalia kuningas ja Abessiinia keiser. Kui need kahekesi kokku saavad, siis võib meie president öelda, et teie olete küll Itaalia-Abessiinia keiser, aga mis teie ka võitel (V a h e l h ü ü e.) Ütleme siis Inglise kuningas ja India keiser. Siin on tähtis küsimus, kus tuleb arvesse võtta, kas uus Põhiseadus võib tähendada vaba riigi lõppu või mitte.

Edasi tuleks meil vaadata uue Põhiseaduse peale kui abinõu peale, mis tähendab ülemineku ajajärgu lõpetamist. See tähendab seda, et kui meie riigijuhid on alati öelnud, et praegu elame ülemineku ajajärgus, ebanormaalses ajajärgus, siis minu arvates praegune Põhiseaduse eelnõu tahab seda ülemineku ajajärku ja ebanormaalselt ajajärku legaliseerida. Nii siis oleme ära kuulnud need kõned ja tuletame meelde, kuidas Põhiseaduse eelnõu siin on hinnatud. Minul on seadusandluse töö täielik terra incognita. Nüüd, kus Rahvuskogu on koos

olnud juba 13 päeva, hakkavad minule ka need mõisted rohkem selguma. (V a h e l h ü ü d e d.)

Juhataja: Ma palun lugupeetud kõnelejat mitte astuda läbirääkimistesse kuulajatega, ja ma veelkord palun tungivalt mitte segada lugupeetud kõnelejat.

O. Lõvi: Täna. Nii siis tuli käigu andmine Riigivanema eelnõule. Mina mõtlesin, et mina kodukorra põhjal ei ole mandaadiga seotud, kuid ma tean, mis ma teen. Kui härra riigisekretär, — ma toon siin detailid ette... (V a h e l h ü ü d e d.) Mina olen ainsana Tallinna saadikuna niioelda inkorporeeritud Harjumaa saadikute keskele. Teie teate, kuidas toimus hääletamine. (V a h e l h ü ü d e d.) Mulle keelati ära Teile vastata.

Juhataja: Ma palun veel kord mitte astuda läbirääkimistesse kuulajatega.

O. Lõvi: Siis mind, kus nüüd vana vaim olevat täiesti surnud, pani imestama see, et mitte ühel, vaid mitmel korral lugupeetud saadik härra Suursööt tuli sinna, kus mina istusin blokeerituna Harjumaa saadikutest...

Juhataja: Lugupeetud kõneleja! Ma paluksin siiski rääkida Põhiseaduse eelnõust ja kõigest, mis sellega ühenduses. Ma kardan, et lugupeetud kuulajad lähevad ärevusse, kui Teie muist asjust räägite.

O. Lõvi: Ma püüan kõneleda loogilises ketis, ja see tarvitab näiteid, et saadaks aru minu seisukohast. Ma lühidalt lähen sellest üle ja ütlen, et siis tuldi sinna, ja öeldi, kuidas hääletada. Mina ei saanud aru, kas see on korraldus, ja kas nad on nii head töömehed ja kuulavad käsku, või on neile vaja führungit, et nii teha. See äratas minus võõrastust. Nii, nagu teate, hiljem otsustati kinnise ja lahtise hääletamise küsimus, ja lahtisel hääletamisel anti sellele eelnõule kõik määratu häälteenamusega — 96 — 10 vastu. Edasi mina noore ja edasipüüdliku mehena (N a e r) — ja mitte kõige rumalamana, ma loodan, — olen ära kuulanud neli päeva kestnud väga asjalikke kõnelusi ja arutlusi Põhiseaduse kohta. Selle tulemusena mul on hakanud tekkima lootuse sädemeid. Alul oli vastupidi. Siis kuluaarides kõneldi sellest, et kuigi lugupeetud härra Siseminister Eenpalu ja härra politseidirektor Veermaa, minu kaas-

saadikud, on hiromantide tegevuse ära keelanud, hoolimata sellest oli hiromante, kes ütlesid põhiseaduse kohta, et meie silm ei näe enam demokraatlikku korda Eestis. Meie oleme ju küll kõik demokraadid, kuid meie peame aga vahet tegema, kes on demokraat ja kes on vähem-demokraat. Vähem-demokraat on näiteks härra Kukke.

Juhataja: Ma palun mitte näiteid tuua üksikute isikute kohta.

O. Lõvi: Nii siis Põhiseaduse eelnõule anti kõik masendava hääleteenamusega, 96 häälega 10 hääle vastu. Minu arusaamise järgi on olukord nüüd muutunud. Ma liigun võrdlemisi palju rahva hulgas ja tean, mis Rahvuskogust on oodatud ja mida võidakse oodata. Teame ka kõik, kuidas üks või teine on siia tulnud. Nüüd esimene pilt kahe päeva järele on erakorraliselt rõõmustav. Põhiseaduse eelnõu arutlused on tekitanud rahva seas tähelepanu ja elevust Rahvuskogu suhtes juba seetõttu, et eelmistest 24 kõnelejast on määratu enamik suure selguse ja asjalikkusega tõendanud, kui puudulik või missugused puudused on selles eelnõus. Meie peame esitama küsimuse, kas lugupeetud härra Riigivanem lugupeetud härra Klesment'i kaudu on esitanud selle seaduseelnõu niiöelda maksimaalprogrammina või minimaalprogrammina? Ma julgeksin siin arvata, et härra Riigivanem ja valitsus selle eelnõu on läbi kaalunud ja väga sügavalt, nagu teisiti seda ei saa arvata nii väarikateft juhtidelt, ja pidanud seda keskmiselt vastuvõetavaks. Kui minu oletus peaks paika pidama, mida meie siis näeme neist läbirääkimistest, mis siin on tekkinud? Siin võiks iga lihtne inimene öelda, kui ma kõneleksin nii, nagu üks teine rahvasaadik, kes kõneles väga rahvuslikult, et eelnõuga on kas väga palju ette küsitud või tahetud liiga kallist hinda saada. Meie oleme nüüd lõpuks jõudnud selleni, et pärast kaks päeva kestnud vaidlusi olukord on nii viisi arenenud, või näib säärasena, et mitte härra Klesment'i esitatud eelnõu ei saanud 96 häält poolt ja 10 vastu, vaid ümberpöörduvalt, professor Piibu ettepanek sai 96 häält poolt ja 10 vastu. (Vahelhüüe.) Ma olen endamisi mõelnud, et kas lugupeetud härra Klesment on juba sellele mõelnud, et seda eelnõu tagasi võtta. Minu arvates, kui ta seda on mõelnud, siis on tal seda raske teha, kuid mind huvitab see, kuidas ta seda eelnõu mõtleb kaitsta? Tema peaks selleks

tooma ette näiteid, et siiski on maakeral olemas parlamentlikke riike, kus on vähem demokraatlikud põhiseadused kui meile esitatud eelnõu.

Juhataja: Lugupeetud kõneleja, palun Põhiseadusest kõnelda, ilma et Teie seoks sellega isikut. Kõige vähem võib sellega siduda härra Klesment'i isikut, sest tema on ainult esindaja ja teiste volinik.

O. Lõvi: Nii et härra Riigivanema Põhiseaduse esindajalt tuleb küsida, et kas ta edaspidi ei oleks komisjonis nii lahke ja annaks üldise aruande selle kohta, millistes parlamentlikes maades meie kõrval on veel vähendemokraatlikke põhiseadusi kui see eelnõu, mis temal on au kaitsta...

Juhataja: Ma palun pöörduda terve auditoriumi poole.

O. Lõvi: ... ja et meie selle kohta saaksime selge pildi. Olukorras lohutuseks on see, mida ütles oma kõne esimese lõsiasjana kindralstaabi ülem kindral Reek, nimelt esimese tõsiasjana, mis puudutab riigikaitse peatükki ja selleks on vabadussõja vaim. Ja kui, nagu ma võin arvata, on siin vähe demokraate, siis tuleb siin võitlust jätkata just selles vabadussõja vaimus, jätkates seda võitlust, pidades lõpuni vastu just vabadussõja vaimus, siis võiks see Põhiseaduse eelnõu muudetuna saada rahvale ka vastuvõetavaks.

Ma ühinen kõigi nende siin tehtud demokraatlike parandustega, mis vähendavad riigipea võimutäiuse ja kontsentreerimise ulatust. Ühinen ja pean seda tarvilikuks, kuid ei saa aru ühes eriseisukohast. Tuletan meelde lugupeetud Valgamaa saadiku härra Vellner'i kõnet. Tema on ainus, kes kaitses teistpidi seisukohta Riigivanema Põhiseaduse eelnõus ja temal oli au kõnelda siin oma valijate nimel. Ma juhin tähelepanu sellele, et ma seni ei ole kõnelnud oma valijate nimel. Kuid kui härra Vellner siit kõnetoolilt kõneles oma valijate nimel ja ütles, et tema valijad nõuavad kõva käega valitsust, siis mind pani hämmastama, et teised Valgamaa saadikud olid hoopis demokraatlikumad, nagu lugupeetud härra Kokk ja Uemaa sõna võttes ennast väljendasid, kuid seal Valgamaal peab olema veel erilisem ringkond, kui seda on Juhkental...

Juhataja: Ma palun kõnelejal mitte liiga konkreetseks minna.

O. Lõvi: Põhiseaduse huvides oleks mulle meeldinud tutvuda säärase ringkonnaga, kus nõutakse nii kõva kätt, et ei lepita rahva enda valitsusega. Edasi oleksin mina ühinenud selle seisukohaga, et Põhiseaduse eelnõu tuleks vastu võtta rahvahääletusega. Kui täna võeti sõna lugupeetud Tallinna saadiku Veiderma poolt, kes ütles omast kohast väga õieti, et mis saab siis tulla või mis peaks siis tegema, kui põhiseadus Rahvuskogu poolt vastuvõetuna läheb rahvahääletusele ja lükatakse tagasi, — siis jõuame suurde ummikusse. Teine võimalus, millest rääkis Teise Koja liige lugupeetud härra Jaakson, anti meile tema soovitusel, et esitataks kaks riigipea kandidaati rahvale valimiseks. Üks Rahvuskogu enamuse poolt ja teine vähemuse poolt. Kui võtta arvesse lugupeetud härra Veiderma ja lugupeetud härra Jaaksoni seisukohti, siis võiks tulla päris lihtsalt sellele seisukohale, et Rahvuskogu võiks panna hääletamisele kaks põhiseadust: üks demokraatliku vähemuse poolt ja teine vähemdemokraatliku enamuse poolt. See on aga veel tuleviku asi. Peab ütleva — ees seisab meil palju. Seni elame edasi demokraatlike soovidega sügavas rahus, nagu seda viimast märkis lugupeetud kindral Reek.

E. Nurmiste: Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Siit kohalt on püütud anda diagnoosi sellele, missugune on rahva tahe. See ülesanne on väga oluline ja jääb meie lahendada, sest rahvas seda ise lahendada ei saa. On arvatud näiteks — ma kõike ei jõua nimetada — et peame jääma tulevikus demokraatia alusele, aga peab olema ka peremees majas. See on alles laialivalguv lahendus, sest peremees võib mitmesugune olla, üks, kes tahab rääkida ja nõu pidada oma perega, teine, kes ei räägi. Ma lisaksin siia oma diagnoosi — rahvas tahab niisugust vormi valitsemise viisis, mille peale võib kindel olla, et oleks kord, mida võiks usaldada täielikult. Sinna siis lisanduvad hõlpsasti nõudmised kõva käe järgi.

Meie põhiolemuseks on usaldamatus. Seda on meile sisendanud minevik, võib-olla ka põllumehe elukutse. Umbusaldus eriti võimu vastu, see on meid päästnud minevikus kõigist võõrastest mõjudest. Seda peaks transformeerima, sest vanal kujul võib meid hävitada. Nimelt usaldusõhkkonda on vaja äratada, see on õige eluline. See peaks hakkama siit kogust peale,

see peab meie tööga kaasas käima kuni Põhiseadus valmis saab. Kõige rohkem pahandusi tekib harilikult teadmatusest, ja selle tõttu peame tegema, et kogu meie löösiit alates ja edaspidine uuele põhiseadusele rajatud riiklik tegevus oleks kõvasti informatsiooniga läbi põimitud. Neid katseid on tehtud riikliku propaganda kujul. Meie tunneme, et oleks vaja paljudes küsimustes veel rohkem ja rohkem informatsiooni. Samuti peaksime võtma selle põhimõtte kõigisse oma Põhiseaduse osadesse, et olgu seal niipalju kui võimalik ühendusteid üksikute võimude, üksikute võimuosaliste vahel, et oleks siin samuti kui tehnilises harilikus mehhanismis. Kuigi ei ole tarvis autol mitut pidurit korraga, on nad siiski kasulikud; ei ole tarvis tagavaruksi igal ajal, aga tuleohu jaoks peaks tegema; nii peaks jääma alles rahvaalgatuse õigus, olgugi et sel on raskepärane kuju, ta siiski on tagavara, sidevahend, millega hädakorral ära hoida vääratust. Kõige raskem on võimul püsida siis, kui tal puudub side rahvaga. See on esimene tingimus, mis võimul peab olema — side rahvaga. Muidu ta läheb ajalukku sel kujul, nagu on läinud ajalukku antiikaja türannid ja despoodid, millised nimetused kõlavad väga halvasti, olgugi, et nad tegid tihtipeale väga palju head, aga maik on jäänud halb sellepärast, et neid ei mõistatud, neist ei saadud aru.

Mul ei ole mingit konkreetset ettepanekut, vaid ma leian, et meie töös tähtsam moment on usaldusõhkkonna äratamine kogu põhiseaduse väljatöötamisel, igalpool sidemete loomine, et võimalikult võita rahva usaldust, et oleks rahvaga kõva side ja kõva informatsioon, — selles võikski seista meie tugevus.

Siin räägiti neil päevil, et sõda võib alata sõja kuulutamiseta, et uemal ajal hakatakse lihtsalt tulirelva tarvitama, ilma sõda kuulutamata, ilma vastast ette valmistamata. Meie ei tohi unustada, et kõige suurem rely on sõnarely. Selle relvaga võib teha kõige rohkem nii põhjalikku eeltööd, millele enam tulirelv vastu ei saa. Nii et selles mõttes peaksime arvestama, et meie tähtsam, meie olulisem ülesanne on luua sisemine tervik usaldusõhkkonna kaudu.

Vaheaeg kl. 18.32 min. — kl. 18.45 min.

Ed. L a a m a n: Väga lugupeetud Rahvuskogu liikmed! Ma palun vabandust,

et mina teiskorda sõna võtan, kuid mulle näib, et üheks palavamaks küsimuseks edaspidistel arutamistel on rahvahääletamise instituudi küsimus, ja vahest ei ole liigne, kui katsuksin seda kirgede küsimust jahutada mõne mõistusliku argumendiga. Olen arvamisel, et see instituut oli meil esimeses Põhiseaduses liiga laialdane, ja et praegu tuleks seda veidi tagasi tõmmata, — mis sugusel konkreetsel kujul, see kuulub edasistele üksikasjalikele arutlustele. Rahvahääletuse instituut võeti meil esimeses Põhiseaduses nõndaõelda presidendi asendajana. Siis olid suured vaidlused selle üle, kas presidendi instituuti võtta või mitte. Kui presidendi instituut võtta, siis oleks temale kuulunud parlamendi laialisaatmise õigus. Jäädi aga teise võimaluse juurde, — presidendi instituuti mitte võtta. Siis tõusis küsimus, kellel on õigus parlamentile laiali saata. Selleks pakuti rahvahääletamise instituuti. Rahvas, võttes vastu mingi seaduse, mis lahku läheb parlamendi otsusest, saadab seega parlamendi laiali. Tol ajal oldi vaimustatud Shveitsi eeskujudest ja oletati, Shveits on väike riik, miks ei võiks tema instituuti ka meie põhiseadusse võtta.

Kui meie nüüd sisse seame presidendi instituudi, siis loomulikult on see juba üks põhjus, miks tema aseainet ei ole enam endiselt vaja.

Teine põhjus seisab meie vahepealsetes kogemustes. Mitte üksi, et meie siiski ei saa end võrrelda Shveitsiga, — tema kogemused ja vilumus, tema valitsusekord kestab väga palju aastaid, aastakümneid ja aastasadu, — vaid ka Shveitsi erilise riigikorra pärast. Shveits koosneb õieti 22 väikesest riigist, kantonist. Seal on rahvahääletused päris kodune asi. Need toimuvad seal iga mõne kuu järele, rahvas on täitsa harjunud ajama nende kaudu asju. Valitsus kujutab endast ametnike kogu, kes täidab otsuseid, mis rahvahääletusega neile antud.

Shveitsi kantonitega võrreldes oleme meie juba suurriik ja meie kodanikel ei saa ülevaadet olla neis asjus, mis Shveitsi kantonis rahvahääletamisele kuuluvad.

Ainult ükskord on meil rahvahääletus korralikult õnnestunud, see oli rahvahääletus usuõpetuse küsimuses. See oli lihtne küsimus, millega apelleeriti otsekohe rahva tunnetele. Suurt selgitustööd ja arutusi sealjuures ei olnud vaja. Niipea aga, kui rahvahääletusega tähti asuda keerulismate küsimuste juurde, tekkis raskusi.

Nende raskuste tagajärjeks oli põhiseaduse kriis.

Nüüd on vahepeal tekkinud meie õiguste adlaste seas üks teooria, mis tahab rahvahääletusest teha kõrgema võimu atribuudi, põhjendades sellele, et Põhiseaduses on öeldud: rahva käes on kõrgem võim. See tähendavat, et rahvas teostab oma kõrgemat võimu kõige otsesemal teel rahvahääletuse kaudu. See olla üks atribuut kõrgemast võimust, ja kui seda atribuuti kitsendame, siis teeme ränka ülekohut rahva kõrgemale võimule, võtame demokraatilt tema esimese tunnuse. Minu arvates on niisugune väide ekslik. Oma ajaloos näeme esimese juhtumise, kus Maapäev oma otsusega 15. novembrist 1917 enda kuulutas kõrgemaks võimuks riigis. Selle otsuse tekstist on otsekohe näha, mis selle all mõisteti. Selle all mõisteti lihtsalt suveräniteeti. Maapäev tunnustas Eesti selle otsusega suveräänseks, suveräänsus pidi tulema Vene valitsuselt üle Eesti peale. Selles Maapäeva otsuses ei ole mingit märki sellest, et see kõrgema võimu mõiste peab sisaldama ka kõrgema võimu teostamist, veel vähem seda, et rahvahääletust selle all on mõistetud. Kui meie loeksime kõrgema võimu, — nagu siin mõeldud, rahva suveräniteedi — peatumiseks selle võimu otsese praktilise teostamise, siis peaks järeldusi tegema, mis oleks teiste riikide kohta täitsa üllatavad. Meie peaksiime siis niisuguseid riike, kus rahvahääletus on maksmas ühel või teisel kujul, nagu Itaalia, Saksamaa, uue põhiseaduse järgi Venemaa, kõige demokraatlikumateks riikideks, aga niisuguseid riike, nagu Inglismaa, Prantsusmaa ja Skandinaavia riigid, kus rahvahääletust ei ole, mitte demokraatlikeks riikideks. Igaüks tunneb, et see oleks asjade peapeale pööramine. Mispärast need põliselt demokraatlikud riigid on rahvahääletuse instituudist eemale hoidnud, see selgub, kui meie endi kogemuste põhjal natuke analüseerime rahvahääletust. Rahvahääletuse instituudi mõte seisab selles, et rahvas peab ühe seaduseelnõu kohta vastama „jah“ või „ei“. Rohkem ta vastata ei saa, ei tohi. Tema eritlemise alla võtta seda küsimust või öelda, üks osa mulle ei meeldi, või teine osa meeldib, ei saa. Nii et sellega on võimalik rahvahääletuse all läbi viia seda, mida kutsutakse amalgama, see tähendab seaduseelnõu, mis ainult osalt on rahvale vastuvõetav, või ainult osalt meeldiv, kuna teine osa sugugi ei meeldi. Seisukord on umbes nii, nagu Nõukogude Ve-

nemaal esimestel aastatel, kui talumees läks kooperatiivi kauplusse, et omale tõkatit osta. Küsid tõkatit, seda on, aga müüakse ainult siis, kui ta ostab ka korseti. Mispärast? Seepärast, et kooperatiiv on saanud niisugust kaupa ja ta peab seda ka välja müüma, ja see pole tema asi, kas talumehel on seda tarvis või mitte. Ta saab ainult siis tõkatit, kui ostab ka korseti. Nii on ka, kui küsite näiteks meie 1933. aasta Põhiseaduse poolt hääletajailt, mis eest nad hääletasid, siis kuulete, et väga mitmesuguste asjade eest hääletati poolt. Ühed seepärast, et olid selle ja selle ringkonna pooldajad, teised seepärast, et tahtsid Tõnissoni valitsusest lahti saada. Kõiksugu muid põhjusi oli. Viimaks tuleb välja, et isegi need, kes selle eelnõu tegid, jätsid mõne punkti sisse, millega nad pärast ei olnud ise rahul. Näiteks unustati, et ülemineku-riigivanem võib olla päris eluaegne riigivanem.

Tarvitusel on üks raske argument rahvahääletuse asjus, ja nimelt, kui meie rahvahääletust kitsendame, siis seepärast, et meie rahvas ei olla küps. Niisugust argumenti ma ei saa aktsepteerida.

Kui minult küsitakse, missuguse raekoja peame Tallinna ehitama, siis ütlesin, et ma ei või sellele vastata, ma ei ole kompetentne sellele küsimusele vastama, kuigi olen Tallinna kodanik. Ainukene asi, mida võin teha, on see, et valin kompetentse isiku, kes vastab sellele küsimusele — inseneri või arhitekti. See on kompetentse küsimus. Rahvale ei saa seada ette selliseid küsimusi, millele vastamine vajab erikompetentsust.

Rahvahääletuse juures on nii, et kui tuuakse argument, et rikutud on kompetentsuse küsimus, siis vastatakse, et rahvas ei tarvitse vastata kompetentse järgi, vaid instinkti järgi. Rahvahääletuse instituut ei olegi peajasjalikult ratsionaalne, vaid just irratsionaalne. Seepärast tarvitatakse seda Saksamaal ja Venemaal. Parlamentarism on ratsionaliseeritud politika, nende riigikord on aga rajatud irratsionaalsele alusele, see on, kus pööratakse rahva instinkti poole.

Kuid kompetentse küsimuses on kardetav palja instinkti poole pöörduda. Kui te näiteks istute autos ja kuulete, et teie autojuht juhib teie autot mitte oskuse, vaid palja instinkti järgi, siis vähe on neid, kes ennast usaldavad niisuguse juhi hoolde. Samuti võib juhtuda palju, kui palja instinkti järgi tahetakse juhtida riigielu.

Nii on minu arvates rida kaaluvaid puhtmõistuslikke argumente, mispärast rahvahääletamise instituut tuleks nii määrata, et selle alla käiksid küsimused, mis on läbi arutatud, et saaks selge vastuse anda, kas „jah“ või „ei“, aga mitte teadmatuses, et minnes ostma tõkatit ei peaks kaasa võtma ebasoovitava korseti.

A. Kohver: Lugupeetud rahvasaadikud! Tahaksin ainult paar lühikest märkust teha Põhiseaduse eelnõu 12. peatüki juures, mis räägib meie omavalitsusest. § 115 lausub: Kohaliku valitsemise ala korraldamine ja kohalikkude elualade arendamine toimub seaduse alusel kohalikkude omavalitsuste kaudu. Seega on õieti põhimõttelikult kõik öeldud ja siia ei oleks õieti midagi tarvis juurde lisada, kuid ma arvan siiski, et jättes meie omavalitsuste kujunemise küsimuse täiesti jooksva seadusandluse ülesandeks, meie tulevase maapäeva, parlamendi või dekreetide hooleks, ei toimiks meie vist päris õieti. Meie teame seda suurt ülesannet ja tähtsust, mis valla- ja linnaomavalitsustel on olnud; meie teame ka, kui suurt tähtsust antakse sellele, millal meie eestlased ise linnade omavalitsuste juhtimisele asusime, ja kuidas riiklikku mõtlemist kasvatavalt on mõjutanud omavalitsuste tegevus. Aga öelda, et see on lihtsalt otstarbekohasuse küsimus, kuidas tulevikus omavalitsusi korraldada, kas vallad ära hävitada ja nende asemele kutsuda kihelkonnad, või toimida nii, nagu see on Lätis, ei oleks õiglane. Ma arvan, et meie peaksime seda peatükki täiendama, nimelt tuleks üles lugeda, et valla ja linna omavalitsuste kaudu teostatakse seda võimu, ja seda just sel eeldusel, et praeguse Põhiseaduse vastased, — kui siit see loetelu välja jääb, — võiksid seda kasutada väga mõjuva relvana uue kehtimahakkava Põhiseaduse või vähemalt selle eelnõu vastu. Võib tulla välja niisuguse argumendiga, vaadake, vallad, teid uus Põhiseadus ei näe, ei tunnusta, vallad on nagu pooleldi kaotamisele määratud. Ja see ei oleks soovitatav. On täiesti õigus, et meie lahtise ja jooksva seadusandluse ülesandeks peaks jääma, kui suured need vallad võivad olla, võib jääda ka kompetentse küsimus, kui suured ülesanded valdadele antakse, kuid et selle kohaliku valitsemisala korraldamine ja juhtimine sünnib siiski ajalooliselt väljaarenenud valla-, linna- ja maaomavalitsuste kaudu. Seda tuleb siiski selgemini ja julgemini öelda, vähemalt niikaua, kui

meil ei ole midagi paremat, konkreetsemat, otstarbekohasemat sinna asemele soovitada.

Mis puutub maaomavalitsustesse, siis tähendasid siin paar lugupeetud kõnelejat, et need on ellu kutsutud meie omariikluse aegadel. Selle ümber on keerenud võitlus, eriti ka poliitiline võitlus meie põhiseaduste hääletamiste aegu. See on täiesti arusaadav, sest maaomavalitsused olid õieti konstrueeritud samuti kui meie parlament. Seal tekkisid ja kajastusid needsamad erakondlikud meeleolud, parteilised vahekorrad kui parlamendiski, ja et need siiski selletõttu ka suuremat tähelepanu ja vastuvaidlusi ning pooldajaid leidsid. Ma arvan, kui Põhiseadus ütleb, et kohaliku valitsemisala korraldamine ja kohalike elualade arendamine toimub seaduse alusel kohalike omavalitsuste kaudu, et siis on mõõdapääsemine ka meie maaomavalitsustest väga raske, sest tõelised demokraatia kaitsjad ja hällid on olnud ajaloo vältel ja saavad tulevikus olema omavalitsused. Kui lugupeetud Saaremaa esindaja tõi ette, et temal on kümnekond kirju oma valijatelt, kus igas kirjas on tähendatud väikene kibedustunne maaomavalitsuste vastu, siis arvan, sellel ei võiks üldist tähendust olla. Meile on kõigile teada, et lugupeetud Saaremaa esindaja võistles oma ringkonnas Saaremaa maavalitsuse esimehega. Ja kui need teda pooldajad ja vastased kirjutavad temale, siis on arusaadav, et need öeldised võivad käia maavalitsuse aadressil. Aga edasi, meid huvitab veel teine küsimus, et meie tulevane parlament, maapäev, seaduseelnõus ettenähtud alustel saaks kõigiti tugev ja et ta oleks teguvõimas ja et temal oleks eeldusi enda organiseerimiseks seadusandlikuks tööks. Valimised nähtavasti tulevad isiku- ja enamusvalimise põhimõtetel. Valimisviis on alles uus. See oli esimest korda tarvitusel Rahvuskogu valimistel ja sedagi vist mitte rohkem kui pooltes valimisringkondades. Tahaks loota, et maapäeval tekkivad uued erakonnad ei kilnuneks nii ära, nagu eelmises Riigikogus parteide ja erakondade vahel see sündis, vaid et siin tekiksid võimsad koondused, et siin vähemalt kaks tugevat parteid ehk erakonda mõõduandvat osa mängivad. Esialgu on seda siiski raske oletada, et see tekiks iseendast üleöö. Rahvuskogu liikmete arv vastab maapäeva liikmete arvule — 80, s. o. umbes 10.000 hääleõigusliku kodaniku-valija arvule, mis jaguneb linnade, alevite ja valdade vahel. Teiseltpoolt rahvas jaguneb ja kujuneb endiste aegade jä-

rele veel lahkuminevatesse parteidesse ja mõtlemisviisidesse, et see uus valimisviis suudaks vaevalt ja kiiresti luua kahe võimsa erakonna parteide tekkimist. Kui meie seadusandlusele maapäeval saab aga kaalukeeleks mõneliikmeliste parteide olemasolu, kes kalduvad kord siia, kord sinna ja tulevad seda otsustama, siis võib ette kujutada ka meie maavalitsuste kujunemist harilikus seadusandlikus korras ja siis võib see saada kistud jooksvasse poliitilisse võitlusesse, mis ei mõju soodustavalt ja rahustavalt kaasa kohapealsele omavalitsuste ja seltskonnaelu arenemisele. Seepärast tuleks esitatud Põhiseaduse eelnõu 12. peatükis ettenähtud paragrahvide juures küll julgemalt ja selgemalt öelda, et meie kohapealne valitsemine toimub omavalitsuste kaudu, nimelt valla-, ja linna- ning ka maaomavalitsuste kaudu.

Juhataja: Kõnelejate nimekiri on läbi. Sõnaküsimajaid praegu enam ei ole. Selle järgi annan sõna aruandja asetäitjale Riigivanema ja Vabariigi Valitsuse esindajale härra Klesment'ile.

Riigivanema ja Vabariigi Valitsuse peaesindaja J. Klesment: Austatud Rahvuskogu liikmed! Selle kahe päeva jooksul on siin Rahvuskogu kõigi komisjonide ühisel koosolekul avaldatud terve rida huvitavaid mõtteid meie uue Põhiseaduse kohta. Minu ülesanne ei ole kõigi nende mõtete kohta siin lõpuks sõna võtta, vaid peatuda ainult mõne üksiku küsimuse juures. Eriti ei tahaks ma sõna võtta abstraktselt ja teoreetiliselt ülesseatud küsimuste kohta, kuna abstraktsete teooriate juures vaidlemine kaugele viiks, nendele saab sisu anda konkreetsete ettepanekutega, mida lugupeetud Rahvuskogu liikmed, kes neid üles seadnud on, juba komisjonides teevad, ja siis on võimalik konkreetsete ettepanekute juures seisukohti avaldada ja eelnõu ühest ja teisest seisukohast kaitsta.

Ma tahaksin kõigepealt peatuda mõne küsimuse juures, et vältida eksiarvamisi, mida mõni üksik Rahvuskogu liige eelnõu arutamise juures esile on toonud. Kõigepealt mitmed Rahvuskogu liikmed oma sõnavõtus püüdsid tõendada, et Rahvuskogu oma koosolekute ajaga olevat Põhiseaduses liiga kärbitud, või teiste sõnadega öeldes, et ta liiga vähe koos istuda saab. Oldi isegi välja arvatud, et see aeg võib olla mitte enam kui kolm kuud aastas. See on ekslik. Eelnõu § 74-da järgi

Vabariigi President lõpetab rahvuskogu istungjärgu, kuid ta ei või seda teha istungjärguga, mis on kokku kutsutud jaanuari kolmandal teisipäeval enne kolme kuu möödumist, ja korralise istungjärguga, mis astub kokku oktoobri kolmandal teisipäeval, enne ühe kuu möödumist. Tähendab, kõige minimaalsem koosistumise aeg võib olla neli kuud. Eksiarvamised on tekkinud nähtavasti sellest, et riigipea võib istungjärgu katkestada üks kord istungjärgu kestel kuni kahe nädalani. Kuid sama paragrahv 74 ütleb, et eelnimetatud kolme kuu ja ühe kuu hulka ei arvata seda aega, mil maapäeva istungjärk on katkestatud.

Nüüd edasi, meil on ette nähtud, et maapäeva juhatus võib kokku kutsuda maapäeva ka erakorralisteks istungjärkudeks. Maapäeva juhatus on kohustatud kokku kutsuma maapäeva, kui seda nõuab Vabariigi President või üks neljandik maapäeva seaduslikust koosseisust. Tähendab, maapäeva juhatusel ja ka selle vähemusel on võimalus maapäeva erakorraliseks istungjärguks kokku kutsuda.

Siin võidakse ju öelda, et need istungjärgud lõpetab Vabariigi President. Kuid siin on parlamendi juhatus ja vähemus just samas seisukorras: ta võib parlamendi pärast lõpetamist jälle kohe kokku kutsuda.

Ma arvan, et meie ei tohi niisuguses arvamises olla, et kõrgemad riigivõimud — riigipea ja parlament — on teineteisega alalises sõjaseisukorras, hoiavad teineteisest võimalikult eemale. Niisugust olukorda ei saa riigi elus ette kujutada. Need organid ei saa töötada ilma üksteiseta ja president ei ole see, kelle ülesanne parlamendi takistada. On aga olukordi, kus president riigi kui ka parlamendi enda huvides tegutsema peab.

Siin toodi ette näiteid mitmest maast ja tsiteeriti Tšehhoslovakkia põhiseadust, vist esimese peatüki üht paragrahvi, ja sellega nähtavasti taheti tähelepanu juhtida sellele, et see maa on üks demokraatlikum maa. Kui vaatame Tšehhoslovakkia põhiseadust, siis selle põhiseaduse järgi on riigi president alati õigustatud parlamendi istungjärku katkestama, ilma et ta oleks seotud ühe või kolme kuuga nagu meil.

Õeldakse, et Soome on demokraatlik riik, — ta on seda tõesti. Kuid Soome riigi president ei ole iialgi seotud parlamendi istungjärkude lõpetamisega.

Teine korrektiiv, mille teha tahtsin, käib eelarve kohta. Eelarve kohta püüdsid mitmed tõendada, et selle kava järgi on eelarveosa nii konstrueeritud, et eelarvet dekreediga maksma panna saab, ja nähtavasti taheti öelda, et see ka dekreediga maksma pannakse. Mina püüdsin eelnõu veel kord läbi lugeda, ja minule näib, et seda eelnõust kuidagi välja lugeada ei saa. Eelnõu § 99 järgi peab riigi eelarve olema esitatud parlamendile 70 päevaks arutamiseks. Ja kui selle 70 päeva jooksul ükski kodadest eelarvet vastu ei võta, siis hakkab see maksma valitsuse poolt esitatud eelnõuna. Võtab aga maapäev eelarve vastu, läheb see riigikotta, ja kui riigikoda ei suuda maapäeva poolt esitatud eelarvet vastu võtta, siis ei hakka valitsuse poolt esitatud eelnõu maksma, vaid maapäeva eelnõu. Ja kui riigikoda teeb parandused, ja maapäev ei suuda neid parandusi läbi vaadata, siis hakkab maksma riigikoja poolt vastuvõetud eelnõu.

Ma arvan, et 70 päeva on küllaldane kodadele eelarve kohta seisukoha võtmiseks ja otsuse tegemiseks. Ja kui ükski koda ei suuda valitsuse poolt esitatud eelnõu vastu võtta 70 päeva jooksul, alles siis hakkab maksma valitsuse eelnõu. Minu arvates eelarve valitsuse ettepanekuna ei saa hakata kunagi maksma, sest 70 päeva on küllaldane pikk aeg selleks, et vähemalt üks koda jõuaks eelarve vastu võtta. Nii et seda vast karta ei ole, et valitsuse eelnõu maksma hakkab, sest eelarve võib maksma hakata ühe koja poolt vastuvõetud kujul, tema suhtes ei nõuta kategooriliselt kahe koja poolt vastuvõtmist, nagu seaduse eelnõudelt nõutakse, vaid siin võib ta maksma hakata ka ühe koja poolt vastuvõetud kujul. Kuid ma ütlen, need juhud on ebanormaalsed, ja meie parlamendi tulevane kodukord peab selle poole püüdma ja peab nii koostatud olema, et eelarve päris normaalselt maksma hakkab mõlema koja poolt vastuvõetuna ja maksma hakata võib. Võiksid niisugused juhud tulla, et eelarve õigeks ajaks ei saaks valmis, aga meie näeme, et seadustes on alati ette nähtud väga palju konsekventse igaks juhuks, missugused aga kunagi kasutamisele ei tule, ja ma usun, et ka tulevases parlamendis ei saa nende tähtaegade juures neid konsekventse kasutamisele tulla, kuna parlament ise oma tööd nii võib korraldada, et nad ei saaks kasutamisele tulla.

Nüüd öeldi, et parlamendi osa väga il-

lusoorne on eelarve vastuvõtmise juures. Mina arvan, et siin ei ole ta illusoorsem ega reaalsem, kui ta oli meie parlamendi viimase aja praktikas. Meie parlament viimasel ajal ei võtnud vastu niisuguseid ettepanekuid, mis kaasa tõid kulude suurenemise. Eelarve seaduse keelas selle ära, ja eelarve seaduse järgi ei saadud vastu võtmata jätta niisuguseid kulusid, mis seadusega kindlaks määratud olid. Ja tõepoolest ei ole mõeldav niisugune olukord, et parlament ise seaduse täitmist keeldub. Ja kui jälle öeldakse, et see ainult meil nii on, siis ei ole see nii, vaid ka mujal on nõnda ja muu seas ka Soomes ja Skandinaavia riikides, sest Soomes ja Skandinaavia riikides on asi korraldatud täpselt niisama. Soome põhiseaduses on otsukohe öeldud, et riigivõlad ja seadustes ettenähtud kulud võetakse eelarvesse ja neid ei voteerita, vaid hääletatakse ainult need osad eelarvest, mis ei sisalda otse seadusega määratud summasid. See on loogiline ja selge, ja eriti loogiline on see meie eelarve vastuvõtmise korra juures, kus eelarve võetakse vastu erikorras, ei käi veto alla, läbivaatamise tähtajad on lühemad jne.

Ma ei oleks tahtnud peatuda kohtu osa juures. Olen arvamisel, et seda kahtlemata suure tähtsusega küsimust riiklikus elus saab kaaluda komisjonides. Et aga mõned Rahvuskogu liikmed ja ka ajakirjanduses on toodud esile seisukohti, nagu tahaks Riigivanema eelnõu kohut oma meelevalla alla võtta, siis ei ole see sugugi nii. Küsimuses on erinevus, mis eelnõus on, see on kohtunike nimetamise küsimus. Pean ütleva, et demokraatlikes maades, nagu Tšehhoslovakkias ja teistes riikides ei ole see nii, et kõrgem kohus paneb ette kohtunike kandidaate, vaid nad määratakse riigipea poolt ja isegi ministri kontrasignatsioonil. Meie Riigivanem isiklikult on seisukohal, et kohtunikke ei tule määrata ministri kontrasignatsiooniga, kuna see võiks viia kohtu poliitilisele pinnale. Riigipea on crapooletu ja ei ole poliitiline võitleja, ja kui ta ei ole kohtunike määramisel seotud valitsusega, siis on see kohtu sõltumatuse seisukohalt parem. Ma arvan aga, et ei taha vist keegi öelda, et Tšehhoslovakkia kohus ei oleks sõltumatu sellepärast, et president määrab kohtunikke ilma kõrgema kohtu osavõtuta. Kohtunike nimetamise küsimuse juures võib vaielda, kuid üht tahan öelda, et selle eelnõu järgi ei ole kuidagi viisi kohtunike

sõltumatus paralüeeritud. Sõltumatus on jäänud püsima ja mingit teist tahet ei või ja ei saa olla.

Ma tahaksin edasi veel mõningaid märkusi teha. Mul on tunne, et Rahvuskogu liikmeil, on see hea või on see halb, on väga palju romantikat, ja see romantika väljendas end mitmes küsimuses. Kõigepealt leiti, et kodanike põhiõiguste osas on väga palju ilusaid eeskirju maha kustutatud, või kui mitte maha kustutatud, siis teataval viisil lahjendatud. Pean ütleva, et see nii on. Kodanike põhiõiguste osas on ette nähtud teatavad kitsendused, aga need kitsendused on tekkinud elukogemuste tõttu. Meie võime kirjutada küll ilusad romantilised eeskirjad, aga kui meie näeme, et meie neid ei ole suutnud täita, siis uude põhiseadusse neid sisse võtta igatahes ei oleks õige. Sellepärast on mõningad võimalused jäetud vabaduste suhtes, et neid seadusega piirata saab. Aga ma lubaksin endale võrdluse tuua teiste maade põhiseadustega ja nimelt nende maade põhiseadustega, mille kohta kirjutatakse, et need väga demokraatlikud on. Ma tooksin võrdluseks Tšehhoslovakkia. Seal on kodanike põhiõiguste osa palju rohkem piiratud. Võtame kas koosolekuvabaduse, kus meie eelnõus öeldud on, et riigi julgeoleku või kõlbluse huvides võidakse piiramisi teha. Kirjade saladuses võidakse meie eelnõu järgi piiramisi teha kuritegevuse vältimiseks. Tšehhoslovakkia põhiseaduses ei ole midagi sarnast, vaid on jäetud võimalus piiramisi teha seadusega ilma kitsendava motiivita. Soome põhiseadus ütleb kodanike põhiõiguste osas, et nende loetus ei ole takistuseks sõja ajal, kaitseseisukorra ajal või muudel juhtudel kitsenduste maksmapanemiseks. Ja nii on see olukord ka mujal, nii et meil ei ole tahetud kuidagi kalduda demokraatlikult pinnalt ära, sinna oleme jäänud. Kuid praktilise elu seisukohalt ei saa teisiti, kui peame mõningaid korrektiive tegema põhiseaduses või kui meie neid korrektiive põhiseaduses ei tee, siis anname põhiseaduse selleks, et tulevased seadusekirjutajad hakkavad seadusi kirjutama põhiseaduse vastu, nagu meie, ilma salgamata öeldes, seda oleme seni sunnitud olnud tegema, sest meil ei ole midagi parata olnud.

Ma ei peatu rahvahääletuse ja rahvaalgatuse küsimuse juures. Selle kohta on härrad Jaakson ja Laaman väga põhjendatult ja põhjalikult oma seisukohti avaldanud, ja mul on siin neile seletustele ainult kahe käega alla kirjutada.

Leiti, et eelnõus väga drastiline on püütud olla ja väga ebademokraatlikke eeskirju sisse olevat võetud. Üks lugupeetud Rahvuskogu liikmeist avaldas, et teda presidendi õigused otse tummaks löövad. Ma katsusin eile õhtul võrrelda presidendi õigusi käesolevas eelnõus presidendi õigustega ühes teises eelnõus, mille väljatöötamisel meil tolle Rahvuskogu liikmega oli omalajal õnn osa võlta. Ja kui tummakslõõmisest juttu saab olla, siis minu arusaamise järgi seal pidi rohkem tummaks minema. Kui võrdleme, missugused on presidendi ülesanded ja õigused, siis näeme, et praeguse eelnõu järgi presidendi rippuvus kaasallkirjadest on kahtlemata suurem kui Riigikogu poolt algatatud eelnõul oli, samuti ka valitsuse kaasallkirja keeldumise võimalus on suurem, kuna valitsus on võrreldes selle algatusega palju iseseisvam. Praeguse eelnõu kui ka endise eelnõu järgi juhul, kui valitsusele umbusaldust avaldatakse, võib riigipea saata parlamendi laiali ja uued valimised välja kuulutada. Need valimised peavad tulema praeguse eelnõu järgi hiljemalt kahe kuu jooksul, endises eelnõus oli öeldud, kolme kuu jooksul. Seal ei olnud öeldud, mis toimub siis, kui parlament uuesti kokku tulles sellele samale valitsusele umbusaldust avaldab, tähendab ta võib parlamendi uuesti laiali saata. Nüüd on aga öeldud, et valitsus siis peab ära minema. Nii et kui neid eelnõusid võrrelda, siis midagi erilisel tummakslõõvat siin küll ei ole. Küsimus on üldiselt reguleeritud umbes neil samadel põhimõtetel, kuid nagu nägime parlamentliku põhimõtte kasuks.

Ma ütlen seda, et meil ei ole meie parlamendi ajal varem, kui põhiseadusega tegemist on olnud, asunud seisukohale, et meie klassikalisele parlamentaristlikule valitsemisviisile läheksime. Võib-olla on see ka õige, et meie selles suunas tegutsenud ei ole. Parlamentarism on demokraatlik valitsemisviis teoorias, aga ega ta praktilist demokraatiat suurt ei sisalda. Mul oli suvel natuke võimalus kõnelda Tšehhoslovakkia inimestega selle üle, kuidas neil on. Neil on asi nii korraldatud, et parlament asju pea üldse ei korralda. Koalitsiooni liiderid lahendavad asja ära, ja parlamendil pole midagi öelda, vaid ainult vormiliselt hääl ära anda. Inglismaal on see ka nii. Ma ei hakka praegu selle üle vaidlema, milline süsteem õige on, sest see on abstraktne küsimus. Tahaksin konstateerida seda, et need eelnõud, mis parlament on alustanud,

klassikalist parlamentarismi ette näinud ei ole.

Sellega tahtsin öelda, et meil ei ole põhjust öelda, et 1932. aastal Riigikogu poolt vastuvõetud eelnõu rahvahääletusele viies võisime öelda, et see on demokraatlik, ja praegune eelnõu oleks ebademokraatlik. Sellesse eelnõusse ei ole midagi sarnast tahetud panna. Lugupeetud Rahvuskogu liikmed minu arvates kaaluvad neid küsimusi üksikasjalikult.

Ma tahaksin veel korrata üht asjaolu seepärast, et mõned Rahvuskogu liikmed oma kõned sellele pinnale kandsid ja oma tahtmises väljendasid seda, et Rahvuskogu liikmed võiksid seda eelnõu muuta. Ma arvan, et see on iseendast mõistetav, et seda kellelegi tarvis öelda ei ole. Siin on antud eelnõu. Rahvuskogu ise peab põhiseaduse koostama, kuna eelnõu võetakse ainult aluseks. Üksikute küsimuste kohta võib seisukohti avaldada, neid kaitsta, ja sarnasel korral saab nende küsimuste kohta konkreetselt läbi rääkida ja võib-olla mõneski küsimuses, kus see vajalik on, muudatusi teha. Ja ühiste seisukohtade leidmine on kahtlemata võimalik.

On veel räägitud süsteemi küsimusest, sellest siiski vast vähem. Ainult lugupeetud rvkl. Piip on seda küsimust eriti alla kriipsutanud. Tahaksin siiski öelda, et kogu meie Põhiseaduse uute eeskirjade mahutamine vanasse Põhiseadusse selle muutmise teel osutub võimatuks. Aga sarnase teooria ülesseadmise on vast ka raske, sest eelnõu praktilises läbivaatamises kerkivad küsimused üles teisiti, ja vist tuleb selle süsteemi juurde jääda, mis siin ette kantud on.

Huvitava idee lõpuks tõstis üles lugupeetud rvkl. härra Jaakson, see on nimelt valitsuse ühtluse idee. Kahtlemata selles eelnõus on püütud valitsuse ühtlust ja ühtlase valitsuse süsteemi silmas pidada. Nõnda on terve rida tähtsaid ülesandeid Vabariigi Valitsuse kui terviku ülesandeks antud. Vabariigi Valitsus kannab vastutust ühiselt presidendi aktide eest, mida üksikliige alla kirjutab. Nõnda et ühtlase valitsuse idee on siin ette nähtud.

Mis puutub valitsuse iseseisvusse, siis on seda selles eelnõus püütud teha, ja vist küll palju suuremal määral kui üheski eelnõus, mis rahvahääletusel olnud, või eelnõu kavades, mis Põhiseaduse reformiga ühenduses on aset leidnud. Võtame § 46. see ütleb, et Vabariigi Valitsus teostab valitsemisvõimu, ta juhib riigi politikat kõigil

aladel ning hoolitseb seaduste täitmise eest. Selle järele tuleb lühike loetlus ülesannetest. Peaministri juhtiv osa on välja arendatud. Tendents on see, et Vabariigi President valitsuse kujundamisel alati arvestab ja arvestama peab parlamenti. Ei saa niisugust olukorda ette kujutada, et riigipea parlamendiga konflikti vahekorras oleks. Riigipea kõigi tema käes olevate abinõudega ei ole omeli tegeliku võimu teostaja, vaid tegeliku võimu teostamine toimub valitsuse kaudu, ja et niisugune olukord saaks aset leida, kus riigipea parlamendiga vastuolus on, seda ei saa praktilises politikas olla. Niisugused juhud võivad ette tulla harva ja on erakordsed. Nii et tegelikult riigipea arvestab parlamenti ja ta peabki seda tegema. Aga et ta oleks valitsemise suhtes parlamendiga kätest ja jalust seotud, et ta ilma parlamendita üldse teotseda ei saa, seda ei saaks ette kujutada, siis jääks riigipea esinduslikuks riigipeaks. Põhiseadusega seda jäädavalt kinni naelutada, et ta ainult siis valitsusest lahti võib saada, kui parlament valitsusele umbusaldust avaldab, ei näi olevat põhimõttelt õige ja poleks kokkukõlas meie süsteemiga. Valitsuse iseseisvus on kahtlemata olemas, kuid olukord, et riigipea peab igasuguse valitsusega leppima, — see ei ole mõeldav.

Küsimus võib tekkida — ja selle üle on siin kõneldud — üksikute valitsuse liikmete ametist vabastamise kohta, kas peaks riigipea võima teha seda ka omal algatusel või ainult peaministri ettepanekul. Mõnikord võib ette tulla, et üksikud valitsuse liikmed puht praktilistel kaalutlustel enam ei sobi. See ebasobivus võib tekkida mitmesuguste olukordade tõttu. Vaevalt oleks siis vajalik valitsust kogu ta ulatuses likvideerida, mispärast on tarvilik, et riigipea võiks üksiku valitsuse liikme ametist vabastada, harilikult muidugi valitsuse juhi ettepanekul, aga mõ-

nikord ka omal algatusel. Teatavil kordadel ja mõningail ajajärkudel võiks see vajalik olla.

Ei saa praktiliselt ette kujutada, et riigipea saaks ära noppida ilma põhjuseta peaministrilt tema kaastöölisi, nagu ei saa ka ette kujutada, et ta saaks peaministrile kaastöölisi peale sundida. Peaminister teeb siis sellest omad järeldused. See on igatahes olukordade ja taktiküsimus. On raske ette kujutada, et saaks kauemat aega ametis olla valitsus, kes riigipeaga on vastuolus. Teinekord võib tulla ette, et ka üksik valitsuseliige seda on.

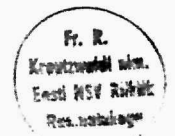
Ma arvan, et ma piirdun nende märkuste tegemisega. Ja kui üksikute küsimuste juures konkreetsete ettepanekutega tullakse, siis neid küsimusi võib veel kaaluda ja nende kohta nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt seisukohti ja lähemaid aluseid, mis eelnõu koostamisel on olnud, ette tuua.

J u h a t a j a: Käesolevate läbirääkimiste lõppemisega on Rahvuskogu oma eelseisva tööga üldiselt algust teinud. Me loodame, et antud seletused ja avaldused ning mõtted osutuvad selleks lähtekohaks, mis viljastavad edaspidi iga üksiku komisjoni tegevust ja ühtlasi aitavad kaasa komisjonide tegevuse kokkukõlastamisele.

Homme algavad kõik komisjonid oma tööd, igaüks eraldi. Komisjonide istungite aeg ja koht on teada antud tahvlil kuluaarides. Aeg komisjonide töödeks, vaatamata sellele, et vastupidiseid soove avaldati, ei lasknud end teisiti korraldada, vähemalt esialgu mitte, vaid on jäädud selle juurde, nagu seda võite leida tahvlilt kuluaarides. Seega palun ma kõiki komisjoni liikmeid igaüks oma komisjonis määratud ajal ja kohal oma tegevust alustada.

Lõpetan komisjonide ühise koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 19.50 min.

J. Uluots.

Koosoleku juhataja.

Artur Mägi.

Peasekretär.

Handwritten text at the top left corner, possibly a page number or date.

